

วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 51 ฉบับที่ 2 (ก.ค. - ธ.ค. 2564)

Journal of Social Sciences
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Vol.51 No.2 (July-December 2021)

สังคมศาสตร์

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences)

เป็นวารสารราย 6 เดือน ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม - ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้ด้านรัฐศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้อง

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศ.ดร.สุจิต	บุญบงการ
ศ.ดร.ผาสุก	พงษ์ไพจิตร
ศ.ดร.จรัส	สุวรรณมลา
ศ.ดร.สุภาวศ์	จันทวานิช
ศ.ดร.ไชยวัฒน์	คำชู
ศ.ดร.อนุสรณ์	ลิ้มมณี
ศ.ดร.ธีรภัทร์	เสรีรังสรรค์
ศ.สุรัชย์	หวันแก้ว

Prof. Dr. Chris Baker

Dr. Michael H. Nelson

คณะกรรมการประเมินคุณภาพวารสาร

รศ.ดร.พิชาย	รัตนดิถก ญ ภูเก็ต
ศ.ดร.วรพิตย์	มีมาก
รศ.ดร.สิริพรรณ	นกสวน สวัสดิ์
รศ.ดร.ปิยากร	หวังมหาพร

ผู้ตรวจภาษาอังกฤษ

รศ.ม.ร.ว.พฤทธิสถาน ชุมพล

ผู้ประสานงาน

นางสาวอัมพร	เพชรรัตน์ตานนท์
นางสาวอนงค์	กาญจนประภากุล

สำนักงาน

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-7333
E-mail: cusocscij@gmail.com

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ผศ.ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

นางนฤมล กิจไพศาลรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.อัมพร อารังลักษณ์	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.อัชฌาธิ์ วงศ์ปรีดี	คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รศ.ดร.นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระฐิติ	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ.ดร.จิตติภัทร์ พุน้ำ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.อรอร ภูเจริญ	คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ภัทรพรรณ ทำดี	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.กักรัตน์ ชื่นพิทยาร	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.กัลยา เจริญยิ่ง	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ออกแบบปก

นายเทวัญ จารุรัตนารักษ์

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัท จามจุรีโปรดักส์ จำกัด
26 ถนนพระรามที่ 2 ซอย 83 แขวงสามเณมคำ
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
โทร./โทรสาร 0-2415-8320-1

เจ้าของและผู้จัดการพิมพ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความเห็นและข้อความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนไม่ใช่ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ในวารสารจะผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewer) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 - 3 คน ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ฉบับนี้มีบทความครอบคลุมทั้งด้านทฤษฎีการเมือง การสถาปนาประชาธิปไตย การศึกษาอำนาจรัฐแบบอำนาจนิยมโดยพรรคคอมมิวนิสต์ ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองไทยในนโยบาย ประเด็นเรื่องศาสนากับการเมือง และปิดท้ายด้วยบทความวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

เริ่มจากบทความของ Soravis Jayanama (สรวิศ ชัยนาม) เรื่อง “Parasite and the Ideological Barriers to Emancipatory Politics” ได้สำรวจอุดมการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสำนึกชนชั้นผ่านภาพยนตร์ของบง จุนโฮ ผู้กำกับชาวเกาหลี ซึ่งสร้างภาพยนตร์ที่น่าสนใจ สรวิศเลือกเรื่อง Parasite (2019), Snowpiercer (2013), Okja (2017) มาเป็นสื่อในการอธิบายถึงการกล่อมเกล่าสำนึกเพื่อให้เพิกเฉยและเป็นเงื่อนไขของความล้มเหลวในการสร้างสำนึกชนชั้นและเอกภาพทางชนชั้นที่เป็นหนึ่งเดียว

ส่วน นิธิ เอ็งเอ้ง ได้ชี้ให้เห็นความยุ่งยากในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยให้เป็นปึกแผ่นในเกาหลีใต้ โดยชี้ให้เห็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จผ่านการควบคุมกองทัพโดยรัฐบาลพลเรือน ในบทความ “การควบคุมโดยพลเรือนและการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: จากการสร้างความเป็นทหารอาชีพสู่การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงกระบวนการการปลดและโยกย้ายทหารการเมืองจนสามารถสร้างสภาวะความเป็นทหารอาชีพได้ ตลอดจนการทำให้กองทัพมีความเป็นพลเรือนมากขึ้น ผ่านการเพิ่มบุคลากรพลเรือนและส่งเสริมคุณค่าประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน ทำให้กองทัพเกาหลีใต้อกจากการแทรกแซงทางการเมืองในที่สุด

เช่นเดียวกัน ภายใต้คำถามเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนถูกสำรวจผ่านงานของ Attawat Assavanadda (อรรถวิวัฒน์ อัสวานัดดา) ในบทความ “State Power and Chinese Authoritarian Resilience in the Reform Era: Coercion, Obstruction and Domination” ที่ผู้เขียนเสนอว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีขีดความสามารถในการสนองตอบต่อภัยคุกคามในสามมิติ ได้แก่ มิติการใช้กำลังบังคับและปราบปราม มิติที่สองคือการกีดกันประเด็นที่อาจจะเป็นภัยต่อพรรคฯ ผ่านการควบคุมข่าวสารและการโฆษณาชวนเชื่อ มิติสุดท้ายคือการครอบงำทางเลือกของประชาชน เพื่อมิให้เกิดทางเลือกที่เป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของพรรคคอมมิวนิสต์

ส่วนบทความของ พยัญชน เอี่ยมศิลป์ “ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: มองผ่านภาวะผู้นำทหารในการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น” ได้ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของสงครามที่บ้านร่มเกล้า ที่มีมูลเหตุจากเศรษฐกิจชายแดนและประเด็นสนธิสัญญาเขตแดนเดิม ทำให้ผู้นำกองทัพไทยต้องอาศัยสายสัมพันธ์ส่วนตัวเข้าไปช่วยเจรจา ประกอบกับบรรยากาศของสงครามเย็นที่คลาไคลตัวลงทำให้การเจรจาหยุดยิงบรรลุผลในที่สุด

ในประเด็นด้านวาทกรรมการพัฒนา พัด ลวางกูร ได้สำรวจความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนาผ่านตัวบทสำคัญคือคู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศผ่านโครงการไทยนิยมยั่งยืนของรัฐบาล คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งในบทความ “ความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา” ได้อธิบายว่าความคิดทางการเมืองไทยที่ปรากฏในคู่มือดังกล่าว ได้แก่ คุณค่าเรื่องประชาธิปไตยแบบไทย แนวคิดเรื่องการเลือกคนดี แนวคิดเรื่องรัฐอุปถัมภ์โดยมีประชาชนในฐานะผู้รับการอุปถัมภ์ โดยคาดหวังว่าจะสามารถสร้างความต่อเนื่องทางการเมืองและแสวงหารายอมรับของประชาชนต่อรัฐบาล คสช. ตามแนวคิดแบบอำนาจนิยมที่เชื่อมมาจากอดีตได้

ด้าน สามารถ ทองเผือก ได้อธิบายแนวคิดเรื่องอิสลามการเมืองว่าศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางการเมืองในมาเลเซีย ในบทความ “อิสลามการเมืองในมาเลเซีย” อธิบายว่ามีการใช้ศาสนาอิสลามเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดอนาคตและสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สมพงษ์ จิตระดับ และ นวพร สุนันท์ลีگانนท์ ศึกษาเรื่อง Node และบทบาทของแนวคิดและปฏิบัติการที่ทำให้เกิดการประสานงานระหว่างองค์กรทางสังคมจนสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลง ในบทความ “Node: หน่วยประสานเครือข่ายงานด้านการพัฒนาสังคมในมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ” ยังได้ขยายความถึงคุณลักษณะของ Node และความสัมพันธ์เชิงสัมพัทธ์ที่แนวคิดเรื่อง Node ทำให้เกิดการงานข้ามเครือข่าย

บทความสุดท้ายของ ปุณยวัจน์ ไตรจุฑากาญจน์ เรื่อง “ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ” ศึกษาปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยศึกษาในห้าพื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี เชียงใหม่ นนทบุรี และสงขลา ซึ่งพบว่ามีความรุนแรงมาจากคนใกล้ชิดที่เกี่ยวข้องกับความตึงเครียดและมาจากบุคคลใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ลูกหลานญาติพี่น้อง คนใกล้ชิด และเพื่อนบ้าน ทำให้ต้องวางแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวโดยผ่านการให้คำปรึกษา ให้กำลังใจของทีมสหวิชาชีพและบุคคลใกล้ชิด

บัณฑิต จันทรโรจนกิจ

สารบัญ

Articles / บทความวิชาการ

<i>Parasite</i> and the Ideological Barriers to Emancipatory Politics <i>Parasite</i> และกำแพงเชิงอุดมการณ์ที่ขวางกั้นการเมืองเพื่อการปลดปล่อย Soravis Jayanama / สรวิศ ชัยนาม	7
Civilian Control of the Military and Democratic Consolidation in South Korea: From Military Professionalism to Civilianization of the Military การควบคุมโดยพลเรือนและการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: จากการสร้างความเป็นทหารอาชีพสู่การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ Nithi Nuangjamnong / นิธิ เนื่องจำนงค์	28
State Power and Chinese Authoritarian Resilience in the Reform Era: Coercion, Obstruction and Domination อำนาจรัฐและความเข้มแข็งของระบอบอำนาจนิยมจีนในยุคปฏิรูป: การปราบปราม การกีดขวาง และการครอบงำ Attawat Assavanadda / อรรถวิวัฒน์ อัสวานัดดา	54
Problems in International Relations from the Perspective of Thai Military Leaders Who Negotiated the Ban Romklao-Botaen Ceasefire Agreement of 1988 ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: มองผ่านภาวะผู้นำทหารในการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น Payan Eumsin / พยัญจน์ เอี่ยมศิลป์	75
Thai Political Thoughts in Development Policy ความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา Pad Lavankura / พัด ลวางกูร	99

Political Islam in Malaysia	123
อิสลามการเมืองในมาเลเซีย	
Samart Thongfhua / สามารถ ทองเฟื้อ	
Node: A Network Unit for Social Development in Thailand from the Perspective	143
of Actor-Network Theory	
Node: หน่วยประสานเครือข่ายงานด้านการพัฒนาสังคมในมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ	
Somphong Chitradub and Navaporn Sunanlikanon / สมพงษ์ จิตระดับ และ นวพร สุนันท์ลิگانนท์	
Elderly Abuse: Situations, Causes and Response	167
ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ	
Punyawaj Traijutakarn / ปุณยวัจน์ ไตรจุทธากาญจน์	

Parasite and the Ideological Barriers to Emancipatory Politics**

Soravis Jayanama*

Abstract

In this essay, my contention is two-fold. One, Bong Joon-ho's film *Parasite* (2019) is not simply about class inequality but more importantly addresses the question "what is (not) to be done?". To appreciate this point, we have to investigate it alongside Bong's previous films, especially *Snowpiercer* (2013) and *Okja* (2017). Although these three films possess vastly different storylines, they all wrestle with this burning political question from different angles: seizure of state power and revolution (*Snowpiercer*), "folk politics" (*Okja*), and neoliberal privatization of social problems (*Parasite*). They all implicitly demand for better or more concrete visions of systemic transformation. Two, class antagonism in *Parasite* appears more muted than in many anti-capitalist flicks. I claim that this helps to place in the foreground the ideological barriers to the development of the poor's class consciousness and solidarity, thereby buttressing the status quo. Ideology not only fools us but also seduces us with enjoyment. As such, an intellectual critique of ideology is necessary but insufficient and must be supplemented by an affective one. On the one hand, from the perspective of critical theory, the underclass acts against its own self-interest because it is duped or distracted by bourgeois tolerance and neoliberal entrepreneurial culture. On the other hand, from the perspective of psychoanalytic theory, the more obstinate problem seems to be their (capitalist) modes of enjoyment. *Parasite*'s distinctive contribution is in highlighting "enjoyment as a political factor"; that is, how capitalism also produces enjoyment to sustain itself.

Keywords: *Parasite, anti-capitalism, what is (not) to be done? ideology, enjoyment*

*Professor, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Road, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: soravis.j@chula.ac.th

**Received February 3, 2020; Revised March 30, 2020; Accepted July 25, 2021

Parasite และกำแพงเชิงอุดมการณ์ที่ขวางกั้นการเมืองเพื่อการปลดปล่อย**

สรวิศ ชัยนาม*

บทคัดย่อ

ข้อถกของผู้เขียนมี 2 มิติ ประการแรก ภาพยนตร์เรื่อง *Parasite* (2019) ซึ่งกำกับโดยบังจุนโฮไม่ได้เพียงแต่สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางชนชั้นเท่านั้น หากพยายามตอบคำถาม “จักต้อง (ไม่) ทำอะไร?” อย่างมีนัยยะสำคัญ อนึ่ง เราควรสำรวจภาพยนตร์ชิ้นนี้ควบคู่ไปกับภาพยนตร์ก่อนหน้านี้ของบัง เพื่อทำความเข้าใจประเด็นข้างต้น อันได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง *Snowpiercer* (2013) และ *Okja* (2017) ภาพยนตร์ 3 เรื่องนี้ต่างพยายามจะตอบคำถามทางการเมืองข้างต้นนี้ผ่านมุมมองที่ต่างกัน ผู้เขียนมีบทสรุปดังต่อไปนี้ การยึดอำนาจรัฐและการปฏิวัติ (*Snowpiercer*) “การเมืองพื้นบ้าน” (*Okja*) และการทำให้ปัญหาสังคมเป็นเรื่องส่วนตัว (*Parasite*) ประการที่สอง เพราะ *Parasite* มีลักษณะบดบังต่อความเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้น มันจึงช่วยเผยให้เราเห็นถึงอุดมการณ์ที่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้เกิดจิตสำนึกทางชนชั้นและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นในหมู่คนจน ในด้านหนึ่งหากมองจากกรอบทฤษฎีเชิงวิพากษ์ ชนชั้นล่างกระทำการขัดแย้งกับผลประโยชน์ของตัวเองเพราะพวกเขาถูกลอกหรือถูกเบนความสนใจด้วยความอดทนอดกลั้นแบบกระแอมพื้และวัฒนธรรมผู้ประกอบการแบบเสรีนิยมใหม่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง หากมองจากกรอบทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ปัญหาที่ฝังรากลึกมากกว่าดูเหมือนจะเกิดจากความเพเลิดเพลิน (แบบทุนนิยม) ในหมู่ชนชั้นล่างเอง

คำสำคัญ: ภาพยนตร์ *Parasite*, การต่อต้านทุนนิยม, “จักต้อง (ไม่) ทำอะไร?”, อุดมการณ์, ความเพเลิดเพลิน

*ศาสตราจารย์ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 อีเมล soravis.j@chula.ac.th

**ได้รับบทความ 3 กุมภาพันธ์ 2563; แก้ไขปรับปรุง 30 มีนาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 25 กรกฎาคม 2564

Introduction: Twenty-First Century Popular Culture and the “Neolithic Age”

Widening class inequality and de-democratization are enduring problems worldwide under late capitalism. The phrase “1 percent vs 99 percent” and the political slogan “We are the 99 percent” capture well our predicament. So too do some of the jaw-dropping statistics that point toward neo-feudalism. For instance, in 2014 the richest 85 people possessed more income than half of the world’s population combined (approximately 3.6 billion people) and in 2017 the richest eight people had more income than the bottom half. In 1960 the gap between the per capita income of the world’s richest and poorest countries was 32 to 1 but in 2000 it widened to 134 to 1 (e.g. Hickel 2017, 16; Lawson 2019, 230). This (unprecedented) concentration of wealth is a direct consequence of the neoliberal phase of capitalism. Depending on the disciplines that explores it, neoliberalism may refer to the “drive to economize all features of existence” (Brown 2019, 11); a political project to break the power of the working class (Harvey 2005) and to squeeze the life out of any emancipatory alternative (Fisher 2018, 753-770); and a historical attempt to make the world safe for Capital, which entails “re-designing states, laws, and other institutions to protect the market” (Slobodian 2018, 6) and protecting Capital from interference by democratic demands for equality and redistributive justice as well as

by popular sovereignty (Slobodian 2018, 17-18). Put another way, despite progress in numerous fields, such as in science and technology, humanity has yet to advance beyond the “Neolithic Age”, which is characterized by “societies based on inequality, based entirely on the organization and conservation, by force when necessary, of significant inequalities... Capitalism is part of Neolithic culture” (Badiou and Lancelin 2019, 44-45).

Popular culture has not been unconcerned about these problems. In fact, it has enabled us to visualize them. (It is interesting to find that there is not a single chapter on Capital, class, or inequality in a leading textbook on global visual politics (Bleiker 2018).) As the world has swung increasingly to the right over the decades (Cusset 2018), a small but vocal segment of popular culture is veering to the opposite direction. This is especially true in the wake of the 2008 financial crash. Many Hollywood films, especially in the sci-fi, dystopia, and horror genres, have contested the Neolithic culture by politicizing the economy in different ways, marking the return of class politics. They show that class inequality and poverty are not natural but the products of elite decisions and policies and systemic requirements; that a rich minority is benefitting at the expense of the vast poor majority; that there are alternatives to the unjust status quo; that great violence via state and legal apparatuses is being used to sustain the current order; and so on. They reject Fukuyama’s thesis on “the end of

History” and Thatcher’s “there is no alternative.” Put differently, these films are “corrupting” us, are saying that we don’t have to accept the ways of the Neolithic Age. They are *encouraging* us to resist or rebel against “capitalist realism” (Fisher 2009). It takes great courage to fight the only game in town. A point that cannot be overemphasized is that these films are far more radical than many revolutionary visions of the present. The latter “are no longer oriented around utopian schemas aimed at systemic transformation”, focusing on political change rather than socioeconomic transformation (Lawson 2019, 234). A random list of these films includes *In Time*, *High-Rise*, *Elysium*, *Upside Down*, *Repo Men*, *The Purge* series, *The Hunger Games* series, *Us*, *Mortal Engines*, *Seoul Station*, and *Train to Busan*.

It does not take talent to recognize that Bong Joon-ho’s *Parasite*, winner of the Palme d’Or at the 2019 Cannes Film Festival, is about class inequality and class struggle (or the lack thereof). Most film critics and audience can agree on this uncontroversial point. It’s no secret that Bong is anti-capitalist and leftist. In an interview in 2017 he (in Gilbey 2017) states, “All our problems arise because of capitalism. It brings pleasure but also so much pain and unhappiness.” On the politics of *Parasite* Bong (in Ahmed 2019) says it best: “I think that one way to portray the continuing polarization and inequality of our society is as a sad comedy. We are living in an era when

capitalism is the reigning order, and we have no other alternative. It’s not just in Korea, but the entire world faces a situation where the tenets of capitalism cannot be ignored.” The film therefore offers a microcosm of a universal problem. Yet, film critics don’t seem to agree on whether the film has delivered a quality or original critique of class inequality and capitalism. Some have even accused the film of snobbishly looking down on and making fun of the poor, treating them as insects and passive people who are complacent with their poverty (e.g. Im 2019). Some see it as an unrealistic representation of poor people and a cynical commodification of anti-capitalism (e.g. Warit Likhitanusorn 2019). Most tend to talk vaguely about class stratification in *Parasite*, making it seem like just another film about rich and poor.

In this essay, my contention is two-fold. One, *Parasite* is not simply about class inequality but more importantly it addresses the question “what is (not) to be done?” To appreciate this point, we have to investigate it alongside Bong’s previous films, especially *Snowpiercer* (2013) and *Okja* (2017). Although these three films possess vastly different storylines, they all wrestle with this burning political question from different angles: seizure of state power and revolution (*Snowpiercer*), “folk politics” (*Okja*), and neoliberal privatization of social problems (*Parasite*). They all implicitly demand better or more concrete visions

of systemic transformation. Two, class antagonism in *Parasite* appears more muted than in many anti-capitalist flicks. I claim that this helps to place in the foreground the ideological barriers to the development of the poor's class consciousness and solidarity, thereby buttressing the status quo. Ideology not only fools us but also seduces us with enjoyment. As such, an intellectual critique of ideology is necessary but insufficient and must be supplemented by an affective one. On one hand, from the perspective of critical theory, numbers of the underclass acts against their own self-interest because they are duped or distracted by bourgeois tolerance and neoliberal entrepreneurial culture. On the other hand, from the perspective of psychoanalytic theory, the more obstinate problem seems to be their (capitalist) modes of enjoyment. *Parasite*'s distinctive contribution is in highlighting "enjoyment as a political factor" (Žižek 2008a); that is, how capitalism produces enjoyment to sustain itself.

Parasite tells the story of two families violently separated by an invisible because of the de-politicized and normalized class line. The Park family is upper-class. Dong-ik or Nathan (Lee Sun-kyun) is the owner of a successful technology firm. His wife Yeon-kyu (Cho Yeo-jeong) is an air-head and jaded housewife who relies on alcohol and drugs to get by each day. She loves "parties", "events", and "surprises." She has a delusion that her mediocre son Da-song (Jung Hyun-jun) is

an artistic genius. The daughter Da-hye (Jeong Ji-so), a high-school sophomore, is preparing for university entrance examination. Moon-gwang (Lee Jeong-eun), the family maid, makes sure that daily life in the Park household is smooth and orderly. She was also the housekeeper of the previous houseowner.

The Kim family is in the precarious underclass. They are comprised of father Ki-taek (Song Kang-ho), mother Chung-sook (Jang Hye-jin), son Ki-woo (Choi Woo-sik), and daughter Ki-jeong (Park So-dam). All are unemployed or have given up the search for permanent employment. Ki-taek was formerly a driver. Chung-sook was a track-and-field athlete. Both Ki-woo and Ki-jeong have failed the university entrance exams several times. The Kims eke a living by doing odd jobs.

Through a wealthy friend's connection Ki-woo becomes an English tutor of the Park's daughter but only after presenting himself as "Kevin", a graduate from a leading Korean university. Da-hye immediately falls in love with him. Ki-woo then learns that the Parks are also looking for an art teacher for their son, a position that would be filled by Ki-jeong, now renamed "Jessica" and given a new identity as well. Eventually, the whole Kim family would come to work for the Parks. Ki-taek or "Uncle Kim" became the new family driver, and Chung-sook replaced Moon-gwang. While the Parks are away on vacation and the Kims are celebrating in their

boss's house, Moon-gwang returns to retrieve 'something' she has forgotten. It is revealed that the house has a secret bunker (unknown to the Parks and the Kims) in which Geun-sae (Park Myeong-hoon), Moon-gwang's husband, has been hiding from loan sharks for more than four years. Class consciousness and solidarity didn't develop among the working-class characters. The Kims want to keep their jobs and get rid of the previous housekeeper and her husband. The latter threaten to expose the Kims. A violent struggle ensues, ultimately leading to the death of Moon-gwang. To cut a long story short, in the climax scene Geun-sae escapes from confinement in the bunker during Da-song's birthday party. He goes after fellow working-class people, first severely injuring Ki-woo and then killing Ki-jeong. His appearance traumatizes Da-song, triggering memories of the "ghost" that he had encountered years before. During the commotion, Mr. Park orders Ki-taek to throw him the car key so he can drive his son to the hospital. The key lands near Geun-sae and Chung-sook who are fighting. Chung-sook eventually kills the "ghost." The 'bad smell' of poor people disgusts Mr. Park, and he retrieves the key with great difficulty. Angered and appalled by Mr. Park's reaction, Ki-taek fatally stabs him and runs to hide in the bunker. He becomes the new ghost. He sends Morse signals to the outside world to inform Ki-woo of his whereabouts. Released from the hospital and later acquitted on probation, Ki-woo goes to observe

the abandoned house, cracks the Morse signals, and vows to work hard, save money to buy the house and free his father.

Bong Joon-ho on "What Is (Not) to Be Done?"

Class inequality is a constant theme in Bong's films. Given space limitation, I will focus on his three latest films. In *Snowpiercer* inequality is the gulf between the two main sections of a train: the opulent front cars populated by the wealthy and the squalid rear cars inhabited by the surplus population. In *Okja* the division is the vast distance between the mobile transnational elites living in glossy metropolises like New York and the poor peasants foraging for food in a rural backwater. *Parasite* builds on similar visual themes. The Parks live in a beautiful, spacious, and airy house on top of a gentrified hilly neighborhood. The house is surrounded by an immaculately manicured garden. Its interior is clean, slick, and minimalistic; everything is in place. The Park's house is a private place for rest and recreation and a safe haven from the outside world. On the other hand, the Kims live downhill in a cramped, cluttered, and chaotic semi-basement. It is roach-infested. Moreover, the Kim's house is not entirely a domestic sphere. The inside/outside distinction tends to break down. Their house is also a workplace. It is regularly intruded by the 'outside' (e.g. fumigation, drunk people urinating near their windows, the sight of trash bags, etc.) and highly vulnerable to natural calamity such as flooding. Thus, a torrential

downpour forces numerous poor families like the Kims to spend the night in a make-shift relief center. Conversely, the Parks probably didn't even notice or care that parts of the city were flooded. They feel secured because they are rich. As such, they threw a lavish birthday party for their son right after the night of heavy rain. Can we read into this scene not only a sign of elitist nonchalance but also "apocalyptic fetishism" ? (Horvat 2019, 54) The rich have bought their way out of climate change. They are prepared for the end of the world. Fighting climate catastrophe is therefore inseparable from class struggle.

There is no such thing as a relationship between the upper and the lower classes in Bong's films. In other words, they live in two different worlds, and their paths rarely cross one another. They are not on the same boat and don't fit together or complement one another. But there is a non-relation between them, which is characterized by antagonism and violence. In *Snowpiercer* the front section of the train counts on the surplus population to riot periodically and be killed in order to restore the 'natural' equilibrium of the train's closed ecosystem. The surplus population is also expected to procreate as small children are needed as "spare parts" to keep the train running perpetually. In *Okja* everything has a price. Life is economized. For the right price, the bourgeoisies will buy and sell (and lie, kill, and steal) anything. Nothing is dearest. There's

very little room left for friendship and love. For the Mirando corporation, a multi-national livestock company, the peasant girl Mija (An Seo-hyun) and her friend Okja, a giant GMO-pig, are merely cheap lives existing for the sake of capital accumulation.

In *Parasite* the non-relation is akin to the relationship between a parasite and a cockroach. As agents of Capital, the Park family is parasitical. Capital has long been compared to monsters and beasts (McNally 2012). As Marx (2008, 149) famously declared, "Capital is dead labor, that, vampire-like, only lives by sucking living labor, and lives the more, the more labor it sucks." More recently, Fisher (2009, 15) compared Capital to "an abstract parasite, an insatiable vampire and zombie-maker; but the living flesh it converts into dead labor is ours, and the zombies it makes are us." As such, capitalism can exist without capitalists but not without workers. In the film, we don't really see the Parks working at all. They perform no socially useful function and "live off wealth" (Blakeley 2019, 218), which in turn is extracted from the work of others. We briefly see Mr. Park in his office, surrounded by a lot of workers. He isn't portrayed as someone who's pulled himself up by the bootstraps. We know that without the care-work of Moon-gwang and later Chung-sook's, the Park's household would be in disarray. Mr. Park even concedes that his wife is terrible at housework. Mrs. Park spends

her days drinking, dozing off, shopping, and organizing parties. Their two children are also quite mediocre. Overall, the Parks appear shallow and unexceptional. We are left wondering how they became rich and successful in the first place. Surely, it can't be because of meritocracy. Rather, they must have been leeching on other people's labor power. Bluntly, no one can acquire immense wealth innocently. However, parasites harm or eventually kill the host. "Capitalism," Cederström and Fleming write, "has always destroyed the thing that it needs the most" (2012, 9). It relies on workers' labor power but undermines the conditions for its reproduction. In short, it does not care about the social reproduction of workers, which "encompasses activities that sustain human beings as *embodied social beings* who must not only eat and sleep but also raise their children, care for their families, and maintain their communities, all the while pursuing their hopes for the future" (Arruza, Tithi Bhattacharya and Fraser 2019, 68). The Parks don't have any qualms over-working their employees or firing them (e.g., the former driver and maid) whenever they no longer appear productive or beneficial. Parasites even feed off cockroaches.

The Kims are like cockroaches. They live in the shadows or crevices of society, out of sight, out of mind. They scattered to hide like cockroaches when the Parks cut short their camping trip and return home unexpectedly. Prior to this scene, Chung-sook even teasingly

calls Ki-taek a cockroach: "Suppose Park walked through that door now, he'd run and hide like a cockroach." Later, along with the other families in the poor neighborhood, Ki-taek and his children fled from the flooding sewer water to higher grounds like cockroaches. Above all, like cockroaches the Kims have to work or even risk their lives for food. Of course, they are faking their identities but they really have to work for money: they "live off work" (Blakeley 2019, 218). After all, cockroaches are scavengers. That the Kims 'worm' their way into the Park household does not make them parasites. They might have stolen food and booze from the Parks. However, they have to work for survival, and in so doing they risk being caught or exposed. They are often seen working in the film. Ki-jeong literally died while working for the Parks. The Kims have to compete with other cockroaches for work (from folding pizza boxes to cleaning the house) given the structural requirement of capitalism for a percentage of unemployment lest it experiences runaway inflation. Literally, they are living in the semi-basement (i.e. partially above the ground) because someone else (i.e. the surplus population) is stuck (expelled?) underground instead of them. This game of musical chairs inhibits workers' solidarity. Hence when Ki-taek worries about the fate of the former driver whom he replaced, his daughter exclaims, "Just focus on us." The class system of hilltop and semi-basement ensures that there will always be an underground.

After showing class inequality, Bong asks “what is (not) to be done”? Why aren’t we doing anything or why are we often doing the wrong things? His three latest films provide three different answers. None of them has an unambiguously happy ending. Rather they are filled with contradictions. Bong shouldn’t be taken as endorsing these answers, but as critiquing them or inciting our political imagination. He appears to be saying that we can do better than the protagonists of the films. Their solutions are not enough. So, what’s our plan?

Of the three, *Snowpiercer* is the most forward-looking. The revolutionaries led by Curtis (Chris Evans) attempt to seize control of the train’s engine (i.e. state power) and establish a new order. However, they don’t have any concrete plan of what to do once they are in control of the train. As such, they risk simply inverting the unjust order. Order, hierarchy and inequality will continue to be the system’s ruling ideas. Natural equilibrium on the train will still have to be blindly upheld by getting rid of the surplus population. In the end, Curtis chose to derail the train instead. Perhaps it is better to derail the train than to reproduce the oppressive and exploitative system in the name of revolution. This is because it takes more violence to maintain the unjust system rather than to break it. But there’s no guarantee that life outside the train is possible. The ending of *Snowpiercer* is thus terrifying yet hopeful. In other

words, the conditions of freedom are always terrifying; those who fear freedom fear imbalance and chaos.

Okja is backward-looking and nostalgic for primitive communism or a life that is by and large untouched by Capital. Of course, Mija is very courageous to defy the Mirando corporation and save Okja. She is rebellious. She refuses to behave like the economic man who uses market values such as cost-effectiveness and the maximization of utilities to evaluate every activity. For her Okja is not food or a source of income, but a friend. Therefore, aided by a dedicated animal liberation group, Mija goes to rescue Okja (ultimately by buying her friend back with a gold bar intended as her dowry money). As they are leaving the Mirando slaughterhouse, the two friends sneak out a little piglet as well. The three return to live idyllically in the mountains. It’s a beautiful and heart-warming ending. Mija and her friends have opted out of capitalism. While laudable, Mija’s action and decision represent what Srnicek and Williams (2015) call “folk politics”. In terms of temporality, folk politics favors the here and now over long-term strategy and aims. It is all about immediacy. In this case, saving Okja, period. There’s no long-term plan to transform the capitalist food system that cheapens animal lives, that kills other Okjas every few seconds daily. In terms of spatiality, it privileges small and local projects over large-scale ones or single-issue

politics such as animal liberation. “Small is beautiful.” In this case, retreat to the mountains and lead a ‘self-sufficient’ life in harmony with nature and at a distance from State and Capital. And in terms of conceptuality, folk politics “has preference for the everyday over the structural, valorizing personal experience over systematic thinking; for feeling over thinking, emphasizing individual suffering, or the sensations of enthusiasm and anger experienced during political actions; for the particular over the universal, seeing the latter as intrinsically totalitarian; and for the ethical over the political” (Srnicek and Williams 2015, 11). Although we should be delighted that the two friends are reunited and may find Mija’s choice to lead a simple and quiet life admirable, this isn’t what politics is about. Politics isn’t about feeling good but the common good. Politics is a collective struggle by those who are on the same side, fighting for common goals and the same political horizon (Dean 2012).

Parasite is presentist or anti-utopian and therefore the most depressing of the three films. There’s no exit to “capitalist realism” in the film. Conformity and capitulation are treated as virtues or even freedom. In the last scene—as in the opening—Ki-woo is sitting under a socks hanger in a semi-basement apartment. It is snowing outside. Elated, he has finally come up with a “plan” to rescue his father. Despite his creativity (witnessed throughout the film), Ki-woo’s plan is outright wishy washy. He will ‘make it big’, be a winner, and buy the house. In short, he can be anything that

he wants to be. Everything is DIY. The personal is only personal, and never always also political and economic. External obstacles like poverty, precarity, social inequality, and limited opportunities are simply there for him to leap over. They are not insurmountable. The real obstacles are internal—in his weak characters and poor decisions. There are no social problems, only personal opportunities. But this is a time in which, as Ki-taek observes in an early scene, “an opening for a security guard attracts 500 graduate students.” This plan is thus a non-starter. Ki-woo has fallen for “neoliberal individualism” or “individualism on steroids” which promotes and justifies “the assumption that wealth and poverty, success and failure, health and illness are of our own making” (Cabanas and Illouz 2019, 9). It is a trans-individual phenomenon that is supported by a multi-billion-dollar industry. In an era of weakening class-consciousness and working-class solidarity, this neoliberal option appears to be the only ‘realistic’ one for many (young) people. They have internalized class antagonism. Poverty and class inequality are transformed into private matters to be overcome by individual strivings rather than systemic change or redistributive justice. While the billionaires act as a class in and for itself and get “socialism for the rich”, the poor get bootstrap individualism instead. In other words, the film ends with the perils of positive thinking and absence of any collective plan to change the world, which are like the two sides of the same coin. They

are the things that we shouldn't be doing. After discussing bourgeois tolerance, which undermines working-class consciousness, I explore these two issues further below, first providing an intellectual and then an affective critique.

Unpacking the Ruling Ideas: From Tolerance to Positive Thinking

In *Parasite* class antagonism between the bourgeoisie and the working class is suspiciously low-key compared to many anti-capitalist films. In fact, the working class doesn't perceive the bourgeoisie as an enemy. Rather they aspire to be like the upper-class or compete with one another to obtain favors from them. Conversely, there's open hostility between the working-class characters. In the film, an important factor that undermines working-class solidarity and class consciousness is liberal bourgeois tolerance, which makes it seem as if the real problem with capitalism today is the dearth of 'nice' rich people. The 'bad guys' in many anti-capitalist films are often truly reprehensible and villainous. For instance, Phillippe in *In Time* is a social Darwinist; Wilford in *Snowpiercer* is neo-feudalist; Nancy Mirando in *Okja* is clearly a psychopath; the New Founding Fathers in the *Purge* series are neo-fascists; and so on. On the contrary, Mr. and Mrs. Park are polite, soft-spoken, and politically correct. They are caring parents and dog-lovers. They show no ill will toward the working class and tolerate the poor. We can't really tell their politics from their iden-

ties. Nevertheless, tolerance is contradictory. It fails even when it succeeds. Ultimately, it is an expression of the Parks' superiority and massive wealth. They are nice because they are powerful. Therefore, their tolerance must not be mistaken for care of the working class. They can afford to tolerate the poor because doing so won't dismantle class inequality. They are still the boss even when they are doing something "ridiculous" and "embarrassing" together with the poor such as when Mr. Park and Ki-taek are dressed in native American costumes waiting to surprise Da-song on his birthday. Mr. Park curtly reminds Ki-taek to see it as part of work and that he is being paid extra to do it. In any case, tolerance gives a progressive veneer to power inequality or even anti-poor positions. In one scene Ki-taek could thus feel "gratitude to the great Mr. Park". Geun-sae has "respect" for Mr. Park till his last breath. As Brown (2006, 178) reminds us, tolerance "is always conferred by the dominant, it is always a certain expression of domination even as it offers protection or incorporation to the less powerful." Hence, when Ki-taek says that "[Mrs. Park] is rich, but still nice", his wife retorts, "No! Nice because she's rich." Chung-sook then adds, "If I had all this money, I'll be nice too. Even more." From this perspective, the problem with rich people is not their wealth and exploitation, but the extent of their tolerance. Inequality is de-politicized. As long as rich people are nice and politically correct, they can shamelessly

accumulate money and possessions and exploit workers. Obscene class inequality is alright as long as the rich don't look down on the poor (Michaels 2016, 101). As a result, class inequality is to be tackled by moralistic scolding or language patrolling rather than class struggle and the dismantling of the class system.

Since tolerance is an expression of power asymmetry, it works by maintaining distance or drawing the line. Not everything or everyone will be tolerated. Tolerance is not unconditional. In particular, those who crossed the line don't deserve to be tolerated. They are "beyond the pale of civilization" and can be treated violently. Brown (2006, 179) explains it this way: "Tolerance, a beacon of civilization, is inappropriately extended to those outside civilization *and* opposed to civilization; violence, which tolerance represses, is the only means of dealing with this threat and is thereby self-justifying." Thus, "Israeli state agencies cite their superior 'gay-friendly' culture to justify their brutal subjugation of 'backward, homophobic' Palestinians" and "some European liberals invoke their own 'enlightened toleration' of LGBTQ+ individuals in order to legitimize hostility toward Muslims" (Arruza, Tithi Bhattacharya and Fraser 2019, 39). The Parks are tolerant insofar as the poor know their lot and consent to the existing class system. The tolerated Other is thus deprived of real otherness, becoming safe, subservient, and controllable. Put another way, tolerance requires

the preservation of class inequality, which is also a form of racialization. It is as if capitalism not only creates upper- and lower-classes but also two distinct races of human beings: the rich who 'have it all' (the parasite) and the poor who are good for nothing/lacking (the cockroach). Here racialization refers to the naturalization of the division of human beings into superior and inferior types, not to their actual 'races'. In this view, the poor only have themselves to blame for being poor; they are poor because of their inferior nature. In this precise sense, as Edkins (2019, 200) observes, 'Class is a form of racialization... Like race and gender, class defines, separates and excludes. It draws lines.'

As mentioned above, the Parks live in an upscale, single-class neighborhood. They disdain mixing with the poor, the lesser race. The only poor people they come across are the workers who serve them. The poor are tolerable as long as they are beneficial to the rich and are kept at a distance. Mr. Park likes Moon-gwang because she's capable and never crosses the line. (His wife however fires her, believing that Moon-gwang has contracted tuberculosis without telling her employers—an irresponsible and thus intolerable act. TB does not respect distance). On the contrary, he asks his wife to come up with some "bland excuse" to fire Driver Yoon who he believes has crossed the line by having sex with someone in the backseat of the car. As he puts it, "Does dripping

his [the driver's] sperm on my backseat turn him on?" In other words, Driver Yoon has acted as if he's the boss. Perhaps, Mr. Park would not be this annoyed had the driver had sex in the front seat instead. At first, Mr. Park likes the new driver Ki-taek because the latter knows when to back off right before crossing the line. But then he's offended by Ki-taek's smell (like an old radish), which "powers through right into the backseat" of the car. It's for this very same reason that Mrs. Park says she never uses public transportation. If Mr. Park wasn't killed first, he could easily find a lame excuse to dismiss Ki-taek as well.

Two other ideological barriers work against the development of working-class consciousness and solidarity and prop up the capitalist status quo: the disdain for an emancipatory plan and positive thinking. They can be interpreted as part of "the morals" of neoliberalism, which create subjects who "adjust themselves to [market] imperatives, which means sacrificing egalitarianism and eschewing the project of collective freedom" (Whyte 2019, 23). Ki-taek transforms the absence of a long-term plan into a blessing in disguise. He doesn't care where he is heading to, who or what he is up against, and who the agent of change might be. These questions don't matter to him. He lives for the moment and is relieved to survive day to day. Precariousness works against having long-term plans. Two successive scenes are worth mentioning. As Ki-taek and his children scatter home after the Parks cut short their camping trip,

they run downhill and rest near a trash deposit area. It's raining madly. Ki-woo asks his father whether he has any plan to deal with the family's unraveling situation. Ki-taek assures his son that he has one. Later, as they are spending the night at a flood shelter Ki-taek reveals to Ki-woo that the best plan is to have no plan at all because it is "the kind of plan that never fails" as nothing will ever go wrong. The point is to 'keep calm and carry on'. This position assumes that the present is the only possible reality, and therefore we just have to go with the flow and deal with it. While appearing 'realistic' this attitude breeds resignation, exhaustion, cynicism, despair, and surrender. If we can't expect anything new to happen in the future, then there's nothing to look forward to doing. We only have to adapt to the world and try to survive on our own. Radical change is impossible. Freedom from disappointment thus deprives us of the freedom to create a post-capitalist future. Nothing will ever go wrong means nothing will ever be right too. Being 'realistic' means eating this ideological trash. Besides, Ki-taek's killing of Mr. Park may be a symptom of desperation: an explosion of blind rage that doesn't change anything the next morning. This is the only time in the film when the working-class clashes openly with the upper-class, and it amounts to nothing. In any case, like Geun-sae Ki-taek becomes a benign ghost haunting a luxurious house, a far cry from the specter of communism that greatly frightened the bourgeoisie of Marx's time.

Unlike his father, Ki-woo believes he has a killer plan. He will be a ‘responsible’ person and make a lot of money to buy the Park’s former house. This preposterous plan is best characterized as a form of positive thinking or “magical voluntarism,” which is “the belief that it is within every individual’s power to make themselves whatever they want to be” (Fisher 2018, 749). Everyone has freedom (which is an innate human capacity) and therefore is equally free to succeed. Freedom does not require material preconditions or equality. In this view, the mind works like a magnet. A positive mind draws in good things, and a negative mind, bad things. Positive thinking thus repackages unfreedom as freedom. Material conditions don’t matter. Fix your head to preclude changing the world. Forget about class inequality and the fact that we were born into unequal cultural (skills and education), social (personal connections and access to powerful networks) and economic (money) capital, and that they greatly influence the chances of success in life. Having a lot of money ensures that one will also be more loaded in terms of cultural and social capital. These forms of capital are not up for grasp. We cannot build them easily, no matter how hard we try or think positively. Thus Bourdieu “argued that the unequal ability of people from different socioeconomic backgrounds to accumulate capital—economic, social, cultural—shapes their life chances profoundly and ensures that some will succeed while others will not” (Aschoff

2015, 101). In short, positive thinking transforms “social issues” into “personal troubles”, thereby denying or minimizing “the power of structural forces like capitalism to create inequality and limit life choices” (Aschoff 2015, 97). It’s an idea that is least useful if not harmful to poor people like Ki-woo. Therefore, it’s a perfect ideology for our neoliberal times. Recall Thatcher’s notoriously saying that “there’s no such thing as society. There are individual men and women and there are families.” If there’s no such thing as society, then there’s also no such thing as social justice because the common good does not exist in the first place. You are on your own. Therefore, if you are poor, you have to work yourself out of poverty. At most you can rely on your family, which is to take the place of the welfare state (Cooper 2017).

Enjoying Our Loss

To sustain the system of exploitation and inequality, capitalism also produces modes of enjoyment. It ‘lives off’ our enjoyment and creates a lot of psychic costs. In other words, capitalism is also a libidinal economy. When subjects enjoy, they are unconsciously working for capitalism, not their own good (Tomsic 2019). As such, even when felt as personal, enjoyment is always also impersonal and trans-individual. When ordinary people regularly vote for politicians who implement policies that harm them, support the billionaire class that is bent on destroying them, pursue a way of life that reinforces the atrocious status

quo, etc., enjoyment becomes “a political factor” (Žižek 2008a).

Psychoanalytic theory contends that the more intractable problem of ideology is the enjoyment it offers. We are attached to ideology not only because of false consciousness but more importantly because of enjoyment. Put another way, making people aware that their beliefs or illusions are hurting them and providing them with the ‘naked truth’ instead will not necessarily diminish the appeal of an ideology. To understand why this is so, enjoyment must first be distinguished from pleasure (see esp. McGowan 2019a). Pleasure is associated with what’s good for us. It brings satisfaction. It often requires conscious effort and thus goes along well with the maximization of benefits and the minimization of costs. Frequently, what’s good for us is inextricable from “the goods” we consume or possess (Lacan 1992, 216). It’s about gaining something. Leading a healthy lifestyle by eating nutritious food and exercising regularly brings pleasure. So too does accumulating power and wealth.

On the contrary, enjoyment is excessive and “beyond the pleasure principle.” It’s about missing the target or losing something. It’s pleasure in pain. It’s when we go to great length to act against our own best interests. A basic psychoanalytic insight is that “subjects do not seek their own good, despite their conscious intentions” (McGowan 2019b, 41). The subject of

psychoanalysis is “split” or “divided” (e.g. Lacan 1991), torn between contradictory interests and desires, which are not always conscious. This means that we are far from being purely rational or transparent actors and that enjoyment has a masochistic structure. However, we are never or can never be conscious of our enjoyment. The unconscious follows its own impersonal logic— “it thinks” (Lacan 1981, 36). Ultimately, the unconscious “is a name for the inconsistency of Reason itself” (Žižek 2019, 167). In our times, the unconscious is the capitalist unconscious (Tomsic 2019).

In any case, enjoyment needs pleasure. Although opposite to one another, pleasure and enjoyment work alongside each other and operate simultaneously. Pleasure sets the scene for enjoyment by keeping it at a distance, by walling it off. As Lacan (1992, 230) put it, “What is meant by defending one’s goods is one and the same thing as forbidding oneself from enjoying them.” When we are consciously pursuing pleasure we are at the same time unconsciously working to enjoy, to accumulate dissatisfaction. For instance, the goods we acquire are ultimately never the things that we are looking for. We thus consume endlessly (which is good for Capital) in order to be stuck in perpetual dissatisfaction. Enjoyment needs pleasure to sneak in beneath the radar of consciousness (McGowan 2019a, 218). He raises the example of political leaders with lots

of power, contending: “When one enjoys power, one enjoys giving it up. No one just intelligently holds on to power. As power becomes secure, leaders put it at risk in wars or with actions that can only lead to failure. All leaders constantly work toward their downfall because work in this direction [is] the only way to enjoy the power of leadership” (McGowan 2019a, 209).

In the film Mrs. Park is described as someone who is “young and simple.” With a mixture of disbelief and relish, Ki-taek even says, “This family [the Park] is so gullible.” Many viewers claim that the film is unrealistic because the Parks are too naïve. Although it is valid to say that rich people don’t have to be special and can be really stupid, we can also argue that the Parks’ gullibility is a sign of their enjoyment of power. They may be simple and gullible but not powerless. To enjoy, they first have to work for Capital by accumulating pleasure in the form of wealth and power, which enables them to draw the line. Thus, the Parks could live in their own world undisrupted by the majority of people in society or even Nature. At the same time the Parks are unconsciously enjoying the loss of power and control. Mrs. Park hires Ki-woo and Ki-jeong as her children’s tutors and then fires Moon-gwang and hires Chung-sook. Mr. Park replaces Driver Yoon with Ki-taek. And so on. This psychoanalytic interpretation is based on the Parks’ obsession with drawing the line; that is, sustaining social inequality. Their tolerance

really masks what Žižek (2008b, 41) calls “an obsessive fear of harassment”, an assertion of “the right to remain at a safe distance from others.” Wealth and power help create this distance. However, this distance not only keeps others at bay but also their own impenetrable enjoyment. In other words, they hate the others’ enjoyment (e.g. how could poor people stand their own excessive smell? Why do they like to torment us with their bad smell?) so as to avoid confronting their own. Simply put, they draw the line to disavow their internal contradictions (e.g. self-division), projecting these contradictions into an opposition with working-class people. McGowan (2019a, 209) explains it well as follows:

Like the good, power represents an attempt to protect ourselves from enjoyment. Power is power over enjoyment. We look to gain power in order to avoid encountering the enjoyment that threatens to upend our everyday existence. When they attain power, people use it to isolate themselves from the others’ enjoyment... all so that they can avoid the disturbance that the others’ enjoyment would introduce through playing loud music, producing strange smells, and even intruding on their property. Power is appealing because enjoyment is threatening. It promises to undermine our psychic equilibrium. By keeping the other’s enjoyment at bay, one keeps one’s own enjoyment at bay as well, which is in fact the point of creating distance from the other.

Thus, rather than seeing the Parks as gullible it is perhaps better to insist that they are enjoying power or that they don't know what they know (i.e. the capitalist unconscious).

Like the Parks', the Kims' mode of enjoyment is self-destructive. Ki-woo's "magical voluntarism" and Ki-taek's plan of having no plan are forms of enjoyment. They are unconsciously attached to failure or submission to Capital, a kind of "happiness in unhappiness" (Pfaller 2014, 198). Ki-taek doesn't know what he wants and doesn't want to confront his own desire. Without a plan of his own, he gets caught up in someone else's plan. Although he may feel free, he is stuck alone in a dark, depressing basement, and any change in his life will have to come from the outside/above. As for Ki-woo, positive thinking will likely hurt him, much like the 'scholar's rock' that almost killed him. At the beginning of the film, a rich friend gave him a rock which promises "to bring wealth and success to the family of its owner." The rock ends up being the weapon that Geun-sae uses to attack Ki-woo. Ki-woo eventually throws it away into a stream. But this may be because he has positive thinking to cling on to, and it is equally magical. Positive thinking is a form of "cruel optimism" in which "something you desire is actually an obstacle to your flourishing" (Berlant 2011, 1). Our passions and dreams may not necessarily be good for us. Ki-woo's plan to be a 'self-made man' will harm him not only because

he will fail to buy the house but also because the flipside of positive thinking is depression. Capitalist society is structurally unfair and allows for only a handful of winners. There are no winners without creating a lot of losers. If external conditions don't matter then one must be solely responsible for failure in life. Here, freedom boils down to the freedom to punish oneself for failing. The privatization of failure therefore reinforces the depressing conviction that one is a good for nothing, a lesser being who doesn't have what it takes to succeed. As Fisher (2018, 509) nicely puts it, "depression is the shadow of entrepreneurial culture." Ki-woo's panic attack during Da-song's birthday party should be interpreted as an ingrained sense of inferiority fostered by the 'racialized' class system: he panicked because he felt he's not cut to mingle with the upper-class even if he managed to pass as 'Kevin'.

Admittedly, the psychoanalytic insight feels like a downer. What's the point of doing anything if we are constantly derailing our own conscious plans because of enjoyment? It makes the task of any emancipatory politics even more difficult. It must not only come up with a concrete vision or project for the common good but also fosters "modalities of desire and enjoyment that might help bring about an alternative, postcapitalist global political economy or ecology" (Kapoor 2018, xxx). Perhaps, these modes of enjoyment can also be found when we lose the desires,

fantasies, attachments, identities, etc. that have been produced under capitalism. Letting go of the ideological trash that we have been eating all

along will be a traumatic and painful experience, because we will lose the coordinates of reality. If “freedom hurts”, then it means that it is also enjoyable.

References

- Ahmed, Nafees. 2019. "Cannes Interview-Bong Joon-ho on Parasite." Accessed September 13, 2019. <https://www.highonfilms.com/cannes-interview-bong-joon-ho-on-parasite>.
- Arruza, Cinzia, Tithi Bhattacharya, and Nancy Fraser. 2019. *Feminism for the 99%: A Manifesto*. London: Verso.
- Aschoff, Nicole. 2015. *The New Prophets of Capital*. London: Verso.
- Badiou, Alain, and Aude Lancelin. 2019. *In Praise of Politics*. Translated by Susan Spitzer. Cambridge: Polity Press.
- Berlant, Lauren. 2011. *Cruel Optimism*. Durham: Duke University Press.
- Blakeley, Grace. 2019. *Stolen: How to Save the World from Financialisation*. London: Repeater Books.
- Bleiker, Roland, ed. 2018. *Visual Global Politics*. London: Routledge.
- Brown, Wendy. 2006. *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton: Princeton University Press.
- , 2019. *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West*. New York: Columbia University Press.
- Cabanas, Edgar, and Eva Illouz. 2019. *Manufacturing Happy Citizens: How the Science and Industry of Happiness Control Our Lives*. Cambridge: Polity Press.
- Cederström, Carl, and Peter Fleming. 2012. *Dead Man Working*. Winchester: Zero Books.
- Cooper, Melinda. 2017. *Family Values: Between Neoliberalism and the New Conservatism*. New York: Zone Books.
- Cusset, François. 2018. *How the World Swung to the Right: Fifty Years of Counterrevolutions*. Translated by Noura Weddell. London: Semiotexte.
- Dean, Jodi. 2012. *The Communist Horizon*. London: Verso.
- Edkins, Jenny. 2019. *Change and the Politics of Certainty*. Manchester: Manchester University Press.
- Fisher, Mark. 2009. *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* Winchester: Zero Books.

- , 2018. *K-punk: The Collected and Unpublished Writings of Mark Fisher*. Edited by Darren Ambrose. 2nd ed. London: Repeater Books.
- Gilbey, Ryan. 2017. "Okja Director Bong Joon-ho: In Films Animals Are Either Soulmates or Butchered." Accessed October 10, 2019. <https://www.theguardian.com/film/2017/jun/16/okja-director-bong-joon-ho-in-films-animals-are-either-soulmates-or-butchered>.
- Harvey, David. 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hickel, Jason. 2017. *The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and Its Solutions*. London: Windmill Books.
- Horvat, Srečko. 2019. *Poetry from the Future: Why a Global Liberation Movement Is Our Civilisation's Last Chance*. London: Allen Lane Books.
- Im, Seo Hee. 2019. "Punching Down: On Bong Joon-ho's Parasite." Accessed September 19, 2019. <https://lareviewofbooks.org/article/punching-down-on-bong-joon-hos-parasite>.
- Kapoor, Ilan. 2018. "Introduction: Psychoanalysis and the Global." In *Psychoanalysis and the Global*, edited by Ilan Kapoor, xix-xxxiv. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Lacan, Jacques. 1981. *The Seminar of Jacques Lacan, Book XI: The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. Translated by Alan Sheridan. New York: W.W. Norton and Company.
- , 1991. *The Seminar of Jacques Lacan, Book XVII: The Other Side of Psychoanalysis*. Translated by Russell Griggs. New York: W.W. Norton.
- , 1992. *The Seminar of Jacques Lacan, Book VII: The Ethics of Psychoanalysis*. Translated by Dennis Porter. New York: W.W. Norton.
- Lawson, George. 2019. *Anatomies of Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marx, Karl. 2008. *Capital: An Abridged Edition*. Edited by David McLellan. Oxford: Oxford University Press.
- McGowan, Todd. 2019a. "The Lust for Power and the Logic of Enjoyment." *Crisis and Critique* 6(1): 205-224.
- , 2019b. *Emancipation after Hegel: Achieving a Contradictory Revolution*. New York: Columbia University Press.

- McNally, David. 2012. *Monsters of the Market: Zombies, Vampires, and Global Capitalism*. Chicago: Haymarket Books.
- Michaels, Walter Benn. 2016. *The Trouble with Diversity: How We Learned to Love Identity and Ignore Inequality*. New York: Picador
- Okja*. 2017. Film. Directed by Bong Joon-ho. LosGatos, CA: Netflix.
- Parasite*. 2019. Film. Directed by Bong Joon-ho. Seoul, South Korea: CJ Entertainment.
- Pfaller, Robert. 2014. *On the Pleasure Principle in Culture: Illusions without Owners*. Translated by Lisa Rosenblatt, Charlotte Eckler, and Camilia Nielsen. London: Verso.
- Slobodian, Quinn. 2018. *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Snowpiercer*. 2013. Film. Directed by Bong Joon-ho. New York, NY: The Weinstein Company.
- Srnicek, Nick, and Alex Williams. 2015. *Inventing the Future: Postcapitalism and a World without Work*. London: Verso.
- Tomsic, Samo. 2019. *The Labour of Enjoyment: Toward a Critique of Libidinal Economy*. Koln: August Verlag.
- Warit Likhitanusorn. 2019. "Parasite (2019) Hen Khonchon Pho Pen Phithi Lae Han Ni Phuea Chop Phithi Yang Ngotngam." [Parasite (2019): Superficially Seeing the Poor in Order to Turn Away from Them Spectacularly]. Accessed August 25, 2019. <https://waymagazine.org/parasite-2019-social-class>. (in Thai)
- Whyte, Jessica. 2019. *The Morals of the Market: Human Rights and the Rise of Neoliberalism*. London: Verso.
- Žižek, Slavoj. 2008a. *For They Know Not What They Do: Enjoyment as a Political Factor*. London: Verso.
- , 2008b. *Violence: Six Sideways Reflections*. New York: Picador.
- , 2019. *Sex and the Failed Absolute*. London: Bloomsbury Academic.

Civilian Control of the Military and Democratic Consolidation in South Korea: From Military Professionalism to Civilianization of the Military**

Nithi Nuangjamnong*

Abstract

This article examines factors underpinning the successful consolidation of democracy in South Korea. In so doing, this work employs a minimal definition of democratic consolidation that is limited to the question of how democratic stability or conditions enabling a newly democratic country to avoid regression towards authoritarianism. The main contention of this work is that civilian control of the military is the most defining factor for consolidating democracy in South Korea. It has helped to defuse the most daunting threat to democratic stability. The process to establish civilian control over the military in South Korea began with the purging of the politicized military officer clique and the reform of the security sector based upon the principle of professionalism of the military. This attempt in forcing the guardians back to the barracks, in turn, paved the way crucial to the ability of successive civilian governments to launch other rounds of reform particularly in the direction of civilianization of the military, for instance, the increase in the number of civilian staff in the Ministry of National Defense and the promotion of such democratic values as human rights in the military, for instance.

Keywords: *South Korea, democratic consolidation, civil-military relations, military professionalism, civilianization of the military*

*Assistant Professor, Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Moo 9, Tambol Thapho, Mueang District, Phitsanulok. E-mail: nithi27@yahoo.com

**This article is part of the research project on "Democratic Consolidation in South Korea: Actors, Political Institutions and Civil-Military Relations (RDG6210034) which is under the umbrella of the "ASEAN Watch Series", sponsored by the Thailand Science Research and Innovation.

Received July 30, 2020; Revised September 18, 2020; Accepted September 9, 2021

การควบคุมโดยพลเรือนและการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: จากการสร้างความเป็นทหารอาชีพสู่การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ**

นิธิ เนื่องจำนงค์*

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ โดยในการศึกษาจะใช้นิยามขั้นต่ำของการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับประเด็นคำถามที่ว่าประชาธิปไตยจะมีเสถียรภาพได้อย่างไร หรืออะไรคือเงื่อนไขที่เกื้อหนุนให้ประเทศประชาธิปไตยใหม่ไม่หันย้อนกลับไปสู่ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม ข้อถกเถียงสำคัญของงานนี้คือการควบคุมโดยพลเรือนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้ประชาธิปไตยในเกาหลีใต้มีความมั่นคงและยั่งยืน การดำเนินการดังกล่าวเป็นการปลดชนวนภัยคุกคามต่อเสถียรภาพของประชาธิปไตยที่น่าเกรงขามมากที่สุด ในกรณีของเกาหลีใต้ กระบวนการสถาปนา การควบคุมกองทัพโดยพลเรือนเริ่มต้นจากการปลดย้ายกลุ่มนายทหารที่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองและการขับเคลื่อนการปฏิรูปภาคความมั่นคงที่มุ่งเน้นหลักความเป็นมืออาชีพของกองทัพ ความพยายามที่ผลักดันทหารกลับเข้าสู่กรมกองนี้ได้แผ้วถางทางให้กับรัฐบาลพลเรือนชุดถัดมาให้ดำเนินการขับเคลื่อนการปฏิรูประลอกใหม่ที่มีมุ่งเน้นทิศทางของการทำให้กองทัพมีความเป็นพลเรือนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่พลเรือนในกระทรวงการป้องกันประเทศ และการสนับสนุนค่านิยมแบบประชาธิปไตยในกองทัพ อาทิ หลักสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

คำสำคัญ: เกาหลีใต้, การสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย, ความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือน-ทหาร, การสร้างความเป็นทหารอาชีพ, การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อีเมล nithi27@yahoo.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยในโครงการ “การสร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้: ตัวแสดง สถานการณ์เมือง และความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือน-ทหาร” (สัญญาเลขที่ RDG6210034) ซึ่งอยู่ภายใต้ชุดโครงการ “จับตาอาเซียน” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

**ได้รับบทความ 30 กรกฎาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 18 กันยายน 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 9 กันยายน 2564

บทนำ

การสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย (democratic consolidation) เป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยความท้าทายมากที่สุดของประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ จากข้อเท็จจริงที่ว่าว่าครั้งของประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ย้อนกลับสู่ระบอบที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยและมากกว่าครั้งของประเทศประชาธิปไตยในเอเชียทยอยหลังกลับสู่ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม (ดู Kapstein and Converse 2008, 59-60) เรื่องราวความสำเร็จของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างมาก ความสำเร็จดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขหลายประการที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตย ทั้งประวัติศาสตร์การอยู่ภายใต้การปกครองของทหารมาอย่างยาวนาน ความล้มเหลวในการเรียกร้องประชาธิปไตยมาแล้วถึง 2 ครั้งก่อนหน้าที่จะเปลี่ยนผ่านและพื้นฐานทางวัฒนธรรมแบบขงจื้อที่มีการชี้ให้เห็นว่าเอื้อต่อวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม (ดู Huntington 1996) แต่เกาหลีใต้กลับสามารถรักษาประชาธิปไตยมาได้อย่างมั่นคงมากกว่า 3 ทศวรรษหลังจากเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย เห็นได้จากการจัดอันดับประชาธิปไตยของสำนักต่าง ๆ ที่ให้คะแนนประชาธิปไตยเกาหลีใต้ในระนาบเดียวกับประเทศประชาธิปไตยในตะวันตกไม่ว่าจะเป็น Freedom House, Polity Project, World Bank Governance Index หรือ Economic Intelligence Unit (ดูการประมวลผลการจัดอันดับเหล่านี้ได้ใน Park 2014a, 40-41; Yun and Min 2012, 156) หรือหากประเมินจากตัวชี้วัดที่เสนอโดยแซมมวล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ในด้านการปรับเปลี่ยนชั่วคราว 2 ครั้ง (two turnover test) จากการเลือกตั้ง จะพบว่าเกาหลีใต้ได้ผ่านเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว

เห็นได้จากหลังการเปลี่ยนผ่านได้มีการเปลี่ยนชั่วคราวในเกาหลีใต้หลายครั้งจากฝ่ายอนุรักษนิยมไปสู่หัวก้าวหน้า และจากหัวก้าวหน้ากลับสู่ฝ่ายอนุรักษนิยม และล่าสุดได้เปลี่ยนกลับสู่หัวก้าวหน้าอีกครั้งหนึ่ง บทความนี้ต้องการแสวงหาคำตอบของประเด็นปัญหาที่ว่าอะไรคือปัจจัยที่อธิบายความสำเร็จของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ ทั้ง ๆ ที่มีเงื่อนไขหลากหลายประการที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตย

ที่ผ่านมาการศึกษาความเป็นปึกแผ่นของประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ยังคงเต็มไปด้วยข้อถกเถียงที่ยังคงไม่ได้ข้อสรุปในหลากหลายแง่มุม ได้แก่

ประการแรก นักวิชาการส่วนมากมักศึกษาบนฐานของนิยามขั้นสูง (maximal definition) ของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย โดยเลือกมองที่คุณภาพและประสิทธิภาพของการทำงานของสถาบันการเมืองแบบประชาธิปไตย (ดูการจำแนกนิยามได้ใน Schedler 1998, 93-94) งานกลุ่มนี้มักจะนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ยังคงมีปัญหามากในด้านการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากปัญหาภายใน “ตัวแสดง” และ “สถาบันการเมือง” ในหลากหลายลักษณะที่สำคัญ อาทิ ปัญหาภูมิภาคนิยม (regionalism) (Im 2004, 187-189) ปัญหาการแข่งขันระหว่างผู้นำการเมือง ปัญหาความอ่อนแอของระบบพรรคการเมือง (Kim 2000a, 78-80) และปัญหาการขาดวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย (Mo 2001, 470-471; Heo and Hahm 2014, 933-938) เป็นต้น แม้ว่าจะงานในกลุ่มนี้จะสามารถสะท้อนให้เห็น “ความท้าทายในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้” ได้เป็นอย่างดี แต่ไม่สามารถสะท้อน

ให้เห็นถึง “ปัจจัยหรือเงื่อนไขในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้” ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้

ประการที่สอง หากมีงานที่ศึกษาปัจจัยหรือเงื่อนไขในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ งานส่วนมากมักจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของตัวแสดงในภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการผลักดันวาระการปฏิรูปการเมือง (Park 2008, 145-147) บทบาทในการทำให้การชุมนุมประท้วงมีความเป็นสถาบันมากขึ้น (institutionalization of protest) ที่แสดงให้เห็นจากการลดระดับความรุนแรงในการชุมนุมประท้วงลง และการเปลี่ยนบทบาทของตัวแสดงในภาคประชาสังคมที่เคลื่อนไหวในพื้นที่ของสถาบันทางการเมืองแบบที่เป็นทางการมากขึ้น ที่เห็นได้จากการตั้งพรรค Democratic Labor Party (Aleman 2005, 81-83) ขณะที่คิม ซอนฮยอก (Kim Sunhyuk) ชี้ว่า บทบาทสำคัญของภาคประชาสังคมเกาหลีคือการเคลื่อนไหวเพื่อชำระล้างอิทธิพลของระบอบเผด็จการอำนาจนิยม (Kim 2000, 114-117) เน้นอนว่าในกระบวนการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย ภาคประชาสังคมเป็นหนึ่งในตัวแสดงที่สำคัญ อย่างไรก็ตามในกระบวนการดังกล่าว นอกจากบทบาทของภาคประชาสังคมแล้ว ยังเกี่ยวพันกับตัวแสดงทางการเมืองอื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้นการให้ภาพที่ชัดเจนของกระบวนการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย จำเป็นต้องสะท้อน “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ” ด้วยเช่นกัน

ในการอุดช่องว่างทางการศึกษาทั้ง 2 ด้านดังที่ได้กล่าวไปแล้ว บทความนี้จะเลือกเลือกใช้นิยามขั้นต่ำ (minimal definition) ของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย จุดตั้งต้นของนิยามขั้นต่ำมาจากนิยาม

ของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตยที่เสนอโดยฮวนลินซ์ (Juan Linz) ที่ระบุว่า “ประชาธิปไตยที่เป็นปึกแผ่นจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแสดงทางการเมืองที่มีบทบาทสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ กองทัพ หรือสถาบันอื่น ๆ มีความตระหนักร่วมกันว่าไม่มีทางเลือกอื่นใดในระบอบการปกครอง นอกจากประชาธิปไตย และไม่มีสถาบันหรือกลุ่มการเมืองใดจะมีอำนาจในการยับยั้งการดำเนินงานของรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้ง...หรือหากกล่าวอย่างง่ายที่สุดคือประชาธิปไตยต้องถูกมองว่าเป็น ‘เกมเดียวใน (สังคมการ) เมือง’ (the only game in town)” (Linz 1990, 153-154) จากนิยามดังกล่าวบทความนี้เสนอว่าในการมองกระบวนการสร้างประชาธิปไตยที่เป็นปึกแผ่นควรเริ่มจาก “เงื่อนไขขั้นต่ำ” นั่นคือการที่ไม่มีตัวแสดงหรือสถาบันการเมืองใดจะสามารถ “ยับยั้งหรือล้มล้างการทำงานของรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้ง” และหากพิจารณาจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์การเมืองของประเทศกำลังพัฒนาจะพบว่าประเทศเหล่านี้มักจะเผชิญกับประสบการณ์ของการที่กองทัพเข้ามามีบทบาททางการเมืองนับตั้งแต่แรกสถาปนาประเทศ (Croissant, Kuehn, Lorenz and Chambers 2013, 1) ดังนั้นเงื่อนไขขั้นต่ำของการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับประชาธิปไตย นั่นคือการที่กองทัพต้องอยู่ใต้การควบคุมของพลเรือน (civilian control of military) ในกรณีของเกาหลีใต้ก็เช่นเดียวกัน บทความชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่ากระบวนการควบคุมโดยพลเรือนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ช่วยวางรากฐานให้กับการหยั่งรากของประชาธิปไตยไม่ให้อยากกลับไปสู่เผด็จการอำนาจนิยม โดยเฉพาะช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับประชาธิปไตยเกิดใหม่และทำให้สถาบันการเมืองอื่น ๆ ทั้งรัฐสภาและพรรคการเมืองสามารถเติบโตและมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยในระยะยาวได้

ในการตอบคำถามหลักของบทความ ผู้เขียนจะใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้นที่ผ่านเทคนิควิธี “การสืบค้นกระบวนการ” (process tracing) ที่หมายถึงการวิเคราะห์หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ ลำดับเหตุการณ์ และผลสืบเนื่องของเหตุการณ์สำคัญในกรณีศึกษาเพื่อทดสอบสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ในตอนต้น ในการสืบค้นกระบวนการผู้วิจัยจะอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งระดับปฐมภูมิ ทุติยภูมิ อาทิ เอกสาร และสิ่งตีพิมพ์ของรัฐ คำแถลงนโยบาย สุนทรพจน์ รวมถึงบทสัมภาษณ์ของตัวแสดงที่สำคัญต่าง ๆ เป็นหลัก นอกเหนือจากข้อมูลเชิงเอกสารแล้ว ผู้เขียนยังวางแผนที่จะเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยเช่นกัน เนื่องจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นตัวแสดงหลัก ๆ ในเหตุการณ์จริงอาจเป็นการยาก ดังนั้นจึงมุ่งเน้นที่การสัมภาษณ์ผู้สังเกตการณ์ในวงนอก และผู้ที่มีส่วนร่วมที่อาจไม่ใช่ตัวแสดงหลักในเหตุการณ์อาทินักวิชาการทั้งในและนอกกองทัพ อดีตที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของรัฐบาลและผู้นำองค์กรในภาคประชาสังคม เป็นต้น บทความนี้จะจัดลำดับการนำเสนอเป็น 4 ส่วน ในส่วนถัดมาจะกล่าวถึงประเด็นเรื่องการควบคุมโดยพลเรือนอย่างสังเขป ทั้งข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีและแง่มุมที่บทความนี้จะประยุกต์ใช้ ก่อนที่จะกล่าวถึงการควบคุมโดยพลเรือนในเกาหลีใต้ภายหลังการเปลี่ยนผ่านและจะทำการประมวลสรุปในส่วนสุดท้าย

การควบคุมโดยพลเรือน: ข้อถกเถียงและมุมมองโดยสังเขป

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพกับพลเรือนมีมาอย่างยาวนาน ที่ผ่านมามีการตั้งข้อสังเกตไว้หลากหลาย แต่กรอบในการมองที่สำคัญและได้รับความนิยมนมากที่สุดมีด้วยกัน 2 มุมมอง ได้แก่ มุมมอง

ของแซมมวล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) และมุมมองของมอริส จาโนวิตซ์ (Morris Janowitz) ในส่วนของมุมมองแรกของฮันติงตันนั้น หัวใจสำคัญของการที่กองทัพอยู่ภายใต้การควบคุมโดยพลเรือนแบบปรนัย (objective civilian control) มีด้วยกัน 4 ประการดังต่อไปนี้

ประการแรก การที่ทหารในกองทัพมีความตระหนักใน “ความเป็นทหารอาชีพ” (military professionalism) ที่แตกต่างจากพลเรือนโดยเฉพาะความชำนาญเฉพาะด้าน ความรับผิดชอบ และความเป็นหมู่คณะ

ประการที่สอง การที่เจ้าหน้าที่ทหารอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของผู้นำพลเรือนที่เป็นผู้กำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายต่างประเทศและนโยบายความมั่นคง

ประการที่สาม การตระหนักและยอมรับในความเป็นทหารอาชีพและความเป็นอิสระของกองทัพโดยผู้นำพลเรือน

และประการที่สี่ การจำกัดการแทรกแซงทางการเมืองของทหาร และการแทรกแซงภายในกองทัพของฝ่ายการเมือง (Huntington 1957, 83-85)

ข้อเสนอของฮันติงตันมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การแยกกองทัพออกจากการเมืองและสังคม เนื่องจากมองว่ากองทัพมีคุณลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะในแง่ของความเป็นสถาบัน ค่านิยม และวัฒนธรรม มีเพียงแง่มุมเดียวที่กองทัพและพลเรือนมีความเชื่อมโยงกันคือการที่กองทัพอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเรือน จากคุณลักษณะสำคัญในข้อเสนอดังกล่าวของฮันติงตัน ทำให้มักจะถูกเรียกในอีกชื่อว่าเป็น “ตัวแบบการแยกพลเรือน-ทหาร” (segregation model)

อีกหนึ่งตัวแบบที่นำเสนอมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนและทหารที่แตกต่างกันออกไปอาจเรียกได้ว่าเป็น “ตัวแบบการบูรณาการพลเรือน-ทหาร” (integration model) พัฒนาจากงานของจาโนวิตซ์ แม้ว่าจาโนวิตซ์จะเน้นย้ำในเรื่องการที่กองทัพต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเรือน แต่เขาไม่ได้มองว่าการดำเนินการดังกล่าวต้องผ่านการแยกกองทัพออกจากการเมืองและสังคมดังที่ฮันทิงตันเสนอ หากแต่มองว่าต้องผ่านการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ทหารพลเมือง” (citizen soldier) สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ในรัฐแบบประชาธิปไตยที่มีกองทัพขนาดใหญ่ กองทัพดังกล่าวจะมาจากการเกณฑ์พลเมืองเข้ามาเป็นทหารนั่นเอง ดังนั้นกองทัพที่มีลักษณะเช่นนี้จะซึมซับเอาค่านิยมแบบพลเรือนเข้าไปด้วย หากพิจารณาในแง่การบูรณาการที่จาโนวิตซ์หมายถึงคือการบูรณาการกองทัพให้หลอมรวมกับภาคประชาสังคมนั่นเอง (ดู Janowitz 1960; Janowitz 1983)

หากเปรียบเทียบมุมมองของทั้งสองจะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนใน 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก ขณะที่ฮันทิงตันมองว่ากองทัพมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากสถาบันอื่น ๆ ของ

พลเรือน จาโนวิตซ์กลับมองว่ากองทัพเป็นเพียงระบบย่อยของสังคมมีคุณลักษณะที่ไม่ต่างจากองค์กรของพลเรือน

ประการที่สอง ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหาร ฮันทิงตันมุ่งเน้นประเด็นเรื่อง “ความเป็นทหารอาชีพ” จาโนวิตซ์กลับมุ่งเน้นการผสมผสานค่านิยมและจารีตแบบพลเมืองเข้าไปในกองทัพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ” (civilianization) นั่นเอง สิ่งนี้อาจจะเกิดขึ้นโดยผ่านทางระบบการศึกษาที่ผสมผสานรูปแบบการศึกษแบบพลเรือนเข้ากับการฝึกทักษะเฉพาะด้านของทหาร

ประการสุดท้าย ในส่วนของแนวทางในการทำให้กองทัพต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของพลเรือนนั้น ฮันทิงตันเสนอให้สร้างความเป็นสถาบันของกองทัพเพื่อสร้างความเป็นมืออาชีพและความเป็นอิสระของกองทัพจากการเมือง แต่เนื่องจากจาโนวิตซ์มองว่าทหารเป็นเพียงอาชีพหนึ่งเฉกเช่นเดียวกับอาชีพอื่น ๆ ของพลเรือน ดังนั้นจึงไม่เห็นด้วยกับการสร้างความเป็นสถาบันของกองทัพ แต่ควรปฏิบัติในลักษณะเดียวกับอาชีพอื่น ๆ (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหาร

เกณฑ์การจำแนก	ตัวแบบการแยกพลเรือน-ทหาร	ตัวแบบการบูรณาการพลเรือน-ทหาร
คุณลักษณะของกองทัพ	มีลักษณะเฉพาะทั้งโครงสร้างองค์กรและวัฒนธรรม	กองทัพเป็นเพียงระบบย่อยของสังคม มีคุณลักษณะที่ไม่ต่างจากองค์กรของพลเรือน
ความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนกับทหาร	ความเป็นทหารอาชีพ	การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ
ความโน้มเอียง/แนวทาง	พัฒนาความเป็นสถาบันของกองทัพ	ทหารเป็นเพียงอาชีพหนึ่งเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ ของพลเรือน

ที่มา: Hong 2008, 242

มุมมองของทั้งสองเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนและทหารในยุคต่อมา อย่างไรก็ตามงานของทั้งสองถูกมองว่ามีข้อจำกัดสำคัญหลายประการไม่ว่าจะเป็นข้อสรุปที่พัฒนามาจากประเทศประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้ว หรือพัฒนาจากบริบทเฉพาะ นั่นคือบริบทของสงครามที่มีการเกณฑ์พลเมืองให้เข้าร่วมกับกองทัพขนาดใหญ่ ดังนั้นข้อสรุปเหล่านี้อาจมีข้อจำกัดในการวิเคราะห์บริบทที่แตกต่างกันออกไป ทั้งบริบทของประเทศประชาธิปไตยที่เพิ่งจะเปลี่ยนผ่าน หรือบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ไม่ได้มีการเกณฑ์พลเมืองให้เข้าร่วมกับกองทัพขนาดใหญ่ดังเดิม ขณะเดียวกันงานของทั้งสองได้สะท้อนให้เห็นถึงจุดอ่อนของแต่ละฝ่าย โดยฮันทิงตันมุ่งเน้นแง่มุมเรื่อง “การปกป้อง” ประชาธิปไตย ขณะที่จาโนวิตซีให้ความสำคัญกับแง่มุมเรื่อง “การรักษารักษาค่านิยม” แบบประชาธิปไตย (Burk 2002, 12) บทความนี้ไม่ได้ยึดติดกับตัวแบบใดตัวแบบหนึ่งเท่านั้น แต่จะชี้ให้เห็นว่าในช่วงแรกของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในเกาหลีใต้ จุดมุ่งเน้นสำคัญในการปฏิรูปดูเหมือนว่าจะจะเป็น “การสร้างความเป็นทหารอาชีพ” ตามตัวแบบของฮันทิงตัน สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากในยุคเผด็จการอำนาจนิยม ปัญหาสำคัญของกองทัพคือการที่นายทหารกลุ่มหนึ่งอาจไม่ได้ยึดแนวทางการปฏิบัติตามวิถีทางของทหารมืออาชีพ ทั้งการไม่ได้เคารพหรือปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาและการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่เมื่อประเด็นในเรื่องนี้ได้รับการปฏิรูปเรียบร้อยแล้วในช่วงแรก ในช่วงเวลาถัดมาผู้นำแบบพลเรือนได้ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่อง “การสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ” ทั้งการเพิ่มจำนวนและบทบาทของพลเรือนในหน่วยงานของกองทัพและการนำเสนอค่านิยมแบบพลเรือน โดยเฉพาะเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค เป็นต้น

การสถาปนาการควบคุมโดยพลเรือน

1. การควบคุมโดยพลเรือนในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย

ในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย เกาหลีใต้เป็นประเทศที่มีเงื่อนไขเฉพาะหลายประการที่เอื้อต่อการที่กองทัพจะเข้ามามีบทบาททางการเมือง

ประการแรก หลังได้รับเอกราช เกาหลีใต้ต้องเข้าสู่ภาวะสงครามอย่างต่อเนื่องและยาวนานจนถึงปัจจุบัน บริบทภัยคุกคามในลักษณะนี้เอื้อต่อการเติบโตและขยายตัวของกองทัพทั้งในแง่ของโครงสร้างองค์การบริหาร และทรัพยากร ในระดับที่มากกว่าตัวแสดงอื่นๆ ภายในประเทศ

ประการที่สองและสืบเนื่องกับประการแรก การที่ประเทศมหาอำนาจได้เข้ามายุ่งเกี่ยวในสงคราม เกาหลีใต้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนและทหารทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไปอีก ในแง่หนึ่งสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีส่วนในการพัฒนากองทัพสมัยใหม่ในเกาหลีใต้ทั้งในแง่ของระบบการศึกษา การจัดโครงสร้างกองทัพ และการสนับสนุนอาวุธยุทโธปกรณ์และงบประมาณ มีการตั้งข้อสังเกตว่าในช่วง 2 ทศวรรษแรกหลังได้รับเอกราช เกาหลีใต้ตกอยู่ในสภาวะ “การพึ่งพาโดยสมบูรณ์” (total dependence) ต่อสหรัฐอเมริกาในด้านความมั่นคง (Kim 1996a, 31-35) ด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบกับเป้าประสงค์ของสหรัฐอเมริกาในการดำเนินความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้ที่ให้ความสำคัญกับการต่อต้านคอมมิวนิสต์มาเป็นอันดับแรก ทำให้สหรัฐอเมริกาเลือกที่จะไม่เข้าไปแทรกแซงในการเมืองภายในเกาหลีใต้ในสถานการณ์ที่กลุ่มคนในกองทัพทำการยึดอำนาจ เนื่องจากมองว่ารัฐบาลทหารมีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อเป้าประสงค์ในเรื่องการต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้เป็นอย่างดี (Park 2006)

ประการที่สาม การที่ทั้งสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลทหารให้ความสำคัญกับ “การต่อต้านคอมมิวนิสต์” ทำให้รัฐบาลมักจะใช้ประเด็นดังกล่าวเป็นข้ออ้างในการใช้กำลังปราบปรามและกดขี่ฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง และผู้ที่เรียกร้องประชาธิปไตย ขณะเดียวกันรัฐบาลได้พยายามปลูกฝัง “ความรู้สึกต่อต้านคอมมิวนิสต์” ให้กับคนเกาหลีใต้ จนทำให้สังคมเกาหลีได้กลายเป็น “สังคมที่ถูกจัดโครงสร้างให้ต่อต้านคอมมิวนิสต์” (anti-communist regimented society) (Cho 2013, 3-5)

ประการที่สี่ การเข้ามามีบทบาทของกองทัพไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ความมั่นคงเท่านั้น หากแต่มีบทบาทครอบคลุมในทุกด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่ห้า ภายใต้เป้าประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งนั่นคือการพัฒนาเศรษฐกิจ แนวทางที่ใช้คือ “เผด็จการที่ขับเคลื่อนการพัฒนา” (developmental dictatorship) ได้ส่งผลตามมาทำให้การใช้อำนาจแบบเผด็จการไม่ได้จำกัดอยู่ในปริณทณทางการเมือง หากแต่แทรกซึมในทุกด้าน และทำให้ประเด็นอื่นๆ ที่มีความสำคัญน้อยกว่าด้านการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นสิทธิแรงงานหรือสวัสดิการสังคมถูกกลบหายไป (Lee 2003, 45-48)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างทหารและพลเรือนในเกาหลีใต้ในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยค่อนข้างเป็นไปในทิศทางที่ดูจะไม่เอื้อต่อการสร้างการควบคุมโดยพลเรือน ทั้งประวัติศาสตร์การเข้าไปแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลากว่า 3 ทศวรรษและอิทธิพลของกลุ่มฮานาเฮว (Hanahoe หรือ Group of One) ซึ่งเป็นกลุ่มลับในกองทัพนำโดยนายซอน ดู-ฮวาน (Chun Doo-hwan) และโน แท-อู (Roh Tae-woo) ทั้งยังมีอิทธิพลในการยึดอำนาจใน

ปี ค.ศ. 1979 และยังมีอิทธิพลครอบคลุมทั้งกองทัพและในฝ่ายการเมืองมาจนถึงช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ขณะเดียวกันในการเลือกตั้งที่เป็นหมุดหมายของการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยก็มีแนวโน้มค่อนข้างสูงที่ฝ่ายเผด็จการอำนาจนิยมจะสามารถสืบทอดอำนาจได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากความแตกแยกภายในแกนนำฝ่ายค้านเอง

2. การควบคุมโดยพลเรือนในสมัยประธานาธิบดีโน แท-อู

ในช่วงระหว่างการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย เนื่องจากการเปลี่ยนถ่ายอำนาจจากการเลือกตั้งไม่ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนชั่วคราว กล่าวคือผู้ชนะการเลือกตั้งครั้งแรกหลังการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยคือนายโน แท-อู อดีตนายทหารกลุ่มฮานาเฮวที่เป็นแกนนำการรัฐประหาร ทำให้หลายฝ่ายคาดหวังถึงความต่อเนื่องมากกว่าความเปลี่ยนแปลงจากรัฐบาลก่อน โซลตัน บารายี (Zoltan Barany) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงคุณูปการในเชิงบวกของรัฐบาลโน แท-อูต่อประเด็นเรื่องการควบคุมกองทัพของพลเรือนว่าการขึ้นสู่อำนาจของโน แท-อู สามารถรับรองเสถียรภาพของการเปลี่ยนผ่านระบอบได้เป็นอย่างดี เนื่องจากศักยภาพในการควบคุมกองทัพของเขาทำให้สามารถรับรองได้ว่าจะไม่มีการยึดอำนาจเกิดขึ้น นอกเหนือจากประเด็นดังกล่าวแล้วอีกหนึ่งคุณูปการสำคัญของรัฐบาลโน แท-อู คือการเพิ่มบทบาทของรัฐสภาในการกำกับดูแลนโยบายความมั่นคง (Barany 2012, 186-187) นอกเหนือจากประเด็นดังกล่าวแล้ว อี ซู-ฮุน (Lee Su-Hoon) มองว่าคุณูปการสำคัญของรัฐบาลโน แท-อูที่มีต่อการพัฒนาประชาธิปไตยยังครอบคลุมถึงการมีขั้นตอนต่อฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง การเปิดกว้างให้กับเสรีภาพสื่อมวลชน มีข้อมูลชี้ว่าในระยะเวลาเกือบ 2 ปีระหว่าง

เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1987 ถึงเดือนเมษายน ค.ศ. 1989 มีสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์และวารสารเกิดขึ้นถึงกว่า 1,492 ฉบับ การเริ่มต้นกระบวนการกระจายอำนาจและการเปิดพื้นที่ทางเสรีภาพให้กับสถานศึกษา (Lee 1993, 357)

หากวิเคราะห์ถึงยุทธศาสตร์การจัดการกับกองทัพของประธานาธิบดีโน แท-อู จะพบว่ามีความสำคัญ 2 แนวด้วยกัน กล่าวคือแนวทางแรก การสร้างระยะห่างกับรัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยม เนื่องจากรัฐบาลชอน ดู-ฮวานเป็นรัฐบาลที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ของเกาหลีใต้ ทั้งชอน ดู-ฮวานและโน แท-อูต่างตระหนักในข้อเท็จจริงดังกล่าว ดังนั้นในช่วงปลายของการดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดีชอน ดู-ฮวาน ได้เสนอให้โน แท-อูใช้ยุทธศาสตร์การสร้างระยะห่างจากรัฐบาลชอน ดู-ฮวานเพื่อสร้างคะแนนนิยมในการเลือกตั้ง จะเห็นได้ว่ารัฐบาลโน แท-อูยังคงใช้ยุทธศาสตร์นี้อย่างต่อเนื่องหลังจากก้าวขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีแล้ว แนวทางที่ 2 การสร้างฐานอำนาจของตนเอง แม้ว่าทั้งชอน ดู-ฮวานและโน แท-อูจะเป็นนายทหารที่มีความสนิทสนมกัน ตั้งแต่โรงเรียนนายร้อย แต่อาจจะด้วยเหตุผลของการสร้างความมั่นคงในฐานอำนาจของตนเองและการสร้างระยะห่างกับชอน ดู-ฮวานทำให้ประธานาธิบดีโน แท-อูกล้าที่จะปลดและโยกย้ายนายทหารในตำแหน่งสำคัญที่อดีตประธานาธิบดีชอน ดู-ฮวานได้แต่งตั้งไว้ สิ่งที่น่าสนใจเช่นกันคือการเลือกที่จะโยกย้าย “กลุ่มทหารอาชีพร” ที่คุมกำลังในกองพลที่ห่างจากเมืองหลวงเข้ามารับตำแหน่งสำคัญในเขตเมืองหลวง การที่ประธานาธิบดีโน แท-อูดำเนินการเช่นนี้อาจจะด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวไปแล้ว ประกอบกับความมั่นใจใน “ความเป็นมืออาชีพร”

ของทหารกลุ่มนี้ที่จะไม่ดำเนินการยึดอำนาจ หากพิจารณาในแง่นี้อีกหนึ่งคุณูปการสำคัญของรัฐบาลโน แท-อูคือการรับรองหลักการของ “ทหารอาชีพ” ที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองนั่นเอง

ท่ามกลางคุณูปการในเชิงบวกยังจะเห็นได้ถึงความต่อเนื่องของบทบาทหน่วยงานกองทัพที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เหตุการณ์ที่เป็นภาพสะท้อนได้เป็นอย่างดีคือกรณีอื้อฉาวในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1990 โดยหนังสือพิมพ์ฮันคยอเร (Hankyoreh Simmun) ได้รายงานว่าหน่วยงานด้านข่าวกรองสำคัญของกองทัพนั้นคือหน่วยบัญชาการความมั่นคงภายใน (Defense Security Command: DSC) ได้สอดแนมพฤติกรรมของพลเรือนกว่า 1,300 คน ทั้งผู้นำแรงงาน อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้นำศาสนา สื่อมวลชน รวมทั้งนักการเมืองฝ่ายค้านคนสำคัญอย่างนายคิม ยอง-ซัม (Kim Young-sam) และคิม แด-จุง (Kim Dae-jung) หลังจากที่มีการรายงานข่าวประธานาธิบดีโน แท-อูได้สั่งปลดรัฐมนตรีกลาโหมคนเก่า ขณะที่รัฐมนตรีกลาโหมคนใหม่ประกาศว่าในอนาคตหน่วยงานแห่งนี้จะมุ่งเน้นจับตาเฉพาะนักศึกษาฝ่ายซ้ายที่เชื่อมโยงกับเกาหลีเหนือและสถานการณ์การยึดอำนาจเท่านั้น อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการยุ่งเกี่ยวของทหารคือการที่สำนักงานการวางแผนความมั่นคงแห่งชาติ (Agency for National Security Planning: ANSP) ซึ่งเดิมคือหน่วยงานสำนักข่าวกรองกลางแห่งเกาหลี (Korean Central Intelligence Agency: KCIA) ได้กล่าวหานายคิม นัก-ชอง (Kim Nak-Chung) คนสนิทของนายคิม แด-จุงว่ามีความเชื่อมโยงกับเกาหลีเหนือ หลังจากเหตุการณ์เหล่านี้ด้วยแรงกดดันของสาธารณชน ทำให้ ANSP ต้องประกาศว่าจะยึดถือจุดยืนเป็นกลางทางการเมือง

3. การควบคุมโดยพลเรือนในสมัยประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม

จุดเปลี่ยนสำคัญของการควบคุมโดยพลเรือนเกิดขึ้นหลังนายคิม ยอง-ซัมชนะการเลือกตั้งและกลายเป็นประธานาธิบดีพลเรือนที่แท้จริงคนแรกหลังการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ในความเป็นจริงแล้วเบื้องหลังการขึ้นสู่อำนาจของนายคิม ยอง-ซัมสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการประนีประนอมระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยม ทั้งฝ่ายอดีตประธานาธิบดีชอน ดู-ฮวาน และโน แท-อู ซึ่งอาจรวมถึงนายทหารกลุ่มฮานาเฮวและนายคิม ยอง-ซัม ตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นได้ดีที่สุดคือการรวมพรรคระหว่างพรรครัฐบาลของประธานาธิบดีโน แท-อูเข้ากับพรรคฝ่ายค้านของนายคิม ยอง-ซัมและคิม จอง-พิล (Kim Jong-pil) รวมถึงข้อตกลงที่จะส่งนายคิม ยอง-ซัมเป็นผู้สมัครชิงชัยในตำแหน่งประธานาธิบดีในฐานะตัวแทนของฝ่ายอนุรักษ์นิยม เป้าหมายของฝ่ายอนุรักษ์นิยมคือการสกัดกั้นไม่ให้นายคิม แด-จุง ผู้นำฝ่ายค้านและเป็นบุคคล “อันตราย” ในสายตาของกองทัพ จากข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้ อย่างไรก็ตามการขึ้นสู่อำนาจของนายคิม ยอง-ซัม ดูเหมือนจะสะท้อนถึงเสถียรภาพทางอำนาจของกลุ่มฮานาเฮวในกองทัพและความต่อเนื่องในความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนและทหารมากกว่าความเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน จากข้อเท็จจริงดังกล่าวทำให้ในช่วงแรกของการขึ้นสู่อำนาจแทบไม่มีใครจะคาดคิดว่าประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมจะสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพลเรือนได้ (Lee and Sohn 1994, 1) ขณะที่บางส่วนยังคงหวาดกลัวความเป็นไปได้ของการยึดอำนาจโดยกลุ่มก้อนในกองทัพ (Rhie 1995, 130)

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการขึ้นสู่อำนาจไม่นานนัก ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้เริ่มกระบวนการปฏิรูปความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพและพลเรือน สัญญานแรกที่ส่งออกมาให้เห็นคือจากคำกล่าวเมื่อแรกรับตำแหน่งประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัมเน้นย้ำถึงความชอบธรรมของคนที่มาจากการกระบวนการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม ไม่ได้มาจากการใช้ความรุนแรง อีกทั้งยังเป็น “รัฐบาลพลเรือนที่แท้จริง” หากพิจารณาโดยผิวเผินคำกล่าวดังกล่าวอาจไม่ได้มีความหมายมากนัก แต่หากตีความให้ลึกซึ้งจะเห็นได้ถึงนัยของการ “อ้างฐานความชอบธรรมจากการสนับสนุนของประชาชน” ที่แตกต่างจากระบอบก่อนหน้าที่อาจมีที่มาจากการใช้ความรุนแรง สัญญานต่อมาได้สะท้อนผ่านการแต่งตั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ที่โดยธรรมเนียมแล้วมักจะแต่งตั้งให้นายทหารชั้นยศสูงสุดดำรงตำแหน่ง เนื่องจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมจะมีอำนาจสั่งการนายทหารในชั้นยศสูงสุดในแต่ละเหล่าทัพได้ แต่บุคคลที่ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมเลือกมารับตำแหน่งคือพลตรีควอน รยอง-แฮ (Major General Kwon Ryong-hae) อดีตนายทหารเกษียณอายุและเป็นอดีตผู้ช่วยรัฐมนตรีสมัยประธานาธิบดีโน แท-อู ทั้งนี้หากพิจารณาจากประวัติของพลตรีควอน รยอง-แฮจะพบว่าประวัติการรับราชการที่ผ่านมาจะถูกกีดกันไม่ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในระดับสูง เนื่องจากการผูกขาดของกลุ่มฮานาเฮว ดังนั้นการแต่งตั้งบุคคลที่มีพื้นเพดังกล่าวจึงมีนัยสำคัญต่อการปฏิรูปไม่น้อย (Cho 2001, 143)

อีกหนึ่งสัญญาณสำคัญเห็นได้จากคำกล่าวของนายคิม ยอง-ซัมในวาระการจบการศึกษาของนักเรียนนายร้อยเกาหลีใต้โดยเขาได้ใช้โอกาสนี้ประกาศหลักการเรื่องการปฏิรูปกองทัพสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

ประการแรก การลดความเป็นการเมืองของกองทัพ (de-politicization of armed forces) ซึ่งถือเป็นขั้นแรกของการปฏิรูป

ประการที่สอง การลดอิทธิพลของกองทัพในสังคมเกาหลี (de-militarization of Korean society) ผ่านทางการพัฒนาภาคประชาสังคม โดยเปิดกว้างให้กับความหลากหลายของค่านิยม (Rhie 1995, 136)

ต่อมาหลักการของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ได้รับการขยายความโดยพลตรี ควอน รยอง-แฮ และประกาศเป็นเป้าหมายการปฏิรูปกองทัพ 5 ประการ ได้แก่ การจัดการคอร์รัปชัน การปรับโครงสร้างกองทัพ การรับรองความก้าวหน้าของทหารอาชีพ การยกระดับมาตรฐานการปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่ และการเพิ่มงบประมาณกลาโหม (Kim 1995, 169)

หลังจากการประกาศดังกล่าว ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้เริ่มกระบวนการปลดปล่อยกลุ่มฮานาเฮว หากพิจารณาจากลักษณะการดำเนินการจะพบว่ามี 2 แนวทาง ได้แก่ แนวทางแรก การปลดทหารที่มีความผิดไ้ทางการเมืองที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ และแนวทางที่สอง การใช้ข้ออ้างเรื่องการปราบปรามคอร์รัปชันในการกวาดล้างและปฏิรูปกองทัพ ต่อแนวทางแรก หน่วยงานที่เป็นเป้าหมายหลักในการปรับเปลี่ยนคือหน่วยบัญชาการความมั่นคงภายใน (DSC) ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญที่ควบคุมทิศทางการข่าวกรองในกองทัพและมีบทบาทสำคัญในการยึดอำนาจเมื่อปี ค.ศ. 1979 และกองกำลังที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้กรุงโซล ภายใน 4 เดือนแรกของการดำรงตำแหน่ง ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้โยกย้าย 5 ใน 8 ตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในกระทรวงกลาโหม 9 ใน 11 ตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในกองบัญชาการทหารสูงสุด 11 จาก 14 ตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในกองทัพบก

7 ใน 11 ตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในกองทัพเรือ และ 4 ใน 10 ตำแหน่งที่สำคัญที่สุดในกองทัพอากาศ หากนับรวมในหนึ่งปีแรกของการดำรงตำแหน่ง มีนายทหารถูกปลดน้อยกว่า 1 พันนาย (Cho 2001, 142) หากจำแนกเป็นระดับการบังคับบัญชาพบว่าผู้บัญชาการเหล่าทัพทุกเหล่าทั้งหมด ร้อยละ 40 ของผู้บัญชาการระดับกองพล และร้อยละ 60 ของผู้บัญชาการในระดับกองกำลังถูกปลดออก (Kim 1995, 172) หากพิจารณาเฉพาะกลุ่มฮานาเฮว ซึ่งในช่วงเวลานั้นมีสมาชิกรวม 105 คน ในจำนวนนี้มีชั้นยศนายพล 45 คน ในช่วงหนึ่งปีแรกของการดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้บีบให้นายทหารยศนายพลของกลุ่มฮานาเฮวต้องออกจากราชการจนหมด วิธีการที่ประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัมใช้บีบให้นายทหารกลุ่มนี้ออกจากราชการคือการออกมากล่าวว่า ในอนาคตรัฐบาลจะ “เลือกปฏิบัติต่อสมาชิกกลุ่มฮานาเฮวในการพิจารณาเลื่อนตำแหน่ง” (Saxer 2004, 395)

ต่อการดำเนินงานในแนวทางที่สองที่โยงประเด็นเรื่องการคอร์รัปชันกับการปลดย้ายนายทหารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น ประเด็นเรื่องการกวาดล้างคอร์รัปชันเป็นหนึ่งในแนวนโยบายที่คิม ยอง-ซัมได้ประกาศตั้งแต่เริ่มรับตำแหน่งและได้แสดงให้เห็นเป็นแบบอย่างด้วยการประกาศบัญชีทรัพย์สินของตนเองและบุคคลสำคัญในรัฐบาลต่อสาธารณะ อีกทั้งยังได้กำหนดนโยบายให้ข้าราชการระดับสูงต้องเปิดเผยบัญชีทรัพย์สิน ผลจากนโยบายดังกล่าวทำให้ในช่วงเวลา 3 เดือนแรกของการดำรงตำแหน่งมีข้าราชการระดับสูงต้องลาออก ถูกจับ และถูกติดตามยึดทรัพย์สินมากกว่า 1 พันราย สำหรับกรณีที่เชื่อมโยงกับนายทหารระดับสูงนั้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1993 ได้เกิดข่าวอื้อฉาวที่ภรรยาของนาวาเอกคนหนึ่งได้ออกมาเรียกร้องต่อสาธารณะ

ให้ผู้บัญชาการทหารเรือคืนเงินสินบน 100 ล้านบาทที่ได้ให้ไว้เพื่อแลกเปลี่ยนกับการเลื่อนตำแหน่ง แต่สุดท้ายนาวาเอกคนดังกล่าวไม่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งและผู้บัญชาการทหารเรือปฏิเสธที่จะคืนเงินสินบน หลังกรณีดังกล่าวกลายเป็นข่าวดังในเกาหลีใต้ได้มีจดหมายเป็นจำนวนมากรายงานเรื่องราวในลักษณะเดียวกันนี้ส่งไปยังประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม จากเรื่องอื้อฉาวดังกล่าวทำให้ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ใช้โอกาสนี้ในการปลดและจับกุมนายทหารระดับนายพล 13 คนจากทุกเหล่าทัพ (Lee and Sohn 1994, 3)

นอกจากกรณีดังกล่าวแล้ว ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ยังได้ขยายขอบเขตการสอบสวนกรณีคอร์รัปชันไปสู่ประเด็นเรื่องการจัดซื้ออาวุธอีกด้วย โดยจากรายงานการตรวจสอบของหน่วยงานตรวจสอบภายในที่ขึ้นตรงกับประธานาธิบดี พบว่าอาวุธที่จัดซื้อในอดีตมีราคาที่สูงเกินจริง จากนั้นได้ทำการตรวจสอบบัญชีของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ผลการตรวจสอบได้นำไปสู่การจับกุมอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมถึง 2 คน และอดีตผู้บัญชาการทหารเรือและทหารอากาศ รวมทั้งอดีตที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของประธานาธิบดีโน แท-อูอีกด้วย (Lee and Sohn 1994, 4) นอกจากนี้เหตุผลเรื่องคอร์รัปชันที่ใช้ในการกวาดล้างนายทหารระดับสูงแล้วอีกหนึ่งเหตุผลสำคัญที่ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ใช้คือการออกมาระเบิดเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1993 ว่า “การรัฐประหารเป็นสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย” และปลดนายทหารระดับสูงที่มีความยุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์การยึดอำนาจในปี ค.ศ. 1979 (Lee and Sohn 1994, 4)

การดำเนินการที่รวดเร็วและเด็ดขาดในการปลดย้ายไม่ได้ส่งผลให้เกิดการต่อต้านหรือความพยายาม

ในการล้มล้างอำนาจของรัฐบาลคิม ยอง-ซัม แต่อย่างใด สาเหตุที่เป็นเช่นนี้มีด้วยกันหลายประการ ได้แก่

ประการแรกวิธีการดำเนินการของคิม ยอง-ซัม ที่ใช้หลักความรวดเร็วและเด็ดขาด ดำเนินการก่อนที่อีกฝ่ายจะสามารถจะตั้งตัวได้ทัน และเลือกที่จะยึดกุมจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ได้แก่ หน่วยงานข่าวกรองหลัก 2 แห่งของประเทศ (DSC และ ANSP) ทำให้สามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวทั้งหมดของฝ่ายตรงข้ามและจึงจัดการก่อนหน้า สำหรับผู้ให้ข้อมูลจากสถาบันวิเคราะห์นโยบายความมั่นคงแห่งเกาหลี (Korea Institute of Defense Analysis: KIDA) ซึ่งเป็นสถาบันคลังสมองภายใต้กระทรวงกลาโหมแห่งเกาหลีใต้และมีบทบาทสำคัญในด้านการกำหนดนโยบาย มองว่า “ยุทธศาสตร์การจู่โจมแบบไม่ทันตั้งตัว” ที่ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ใช้ส่งผลทำให้นายทหารกลุ่มฮานาเฮวไม่อาจเตรียมการรับมือได้ทัน และทำให้การตอบโต้ผ่านการยึดอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจดำเนินการได้¹

ประการที่สอง จังหวะเวลาของการดำเนินการ ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ใช้ช่วงเวลาเพียงไม่กี่เดือนหลังการดำรงตำแหน่ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาประธานาธิบดีสามารถอ้างความชอบธรรมที่ได้จากประชาชน (ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1993 ระดับการสนับสนุนของประชาชนที่มีต่อประธานาธิบดีสูงถึงร้อยละ 90) (Lee and Sohn 1994, 4) นอกจากนี้จะเห็นได้ถึงการใช้อำนาจจากกระแสข่าวที่ส่งผลต่อความรู้สึกของสาธารณชน ไม่ว่าจะเป็นกระแสข่าวเกี่ยวกับการคอร์รัปชันหรือข่าวการเปิดโปงรายชื่อสมาชิกกลุ่มฮานาเฮว และใช้โอกาสดังกล่าวในการจัดการทันที ขณะเดียวกันสาธารณชนยัง

¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ A เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2019 ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิตี เนื่องจำนงค์)

ให้การสนับสนุนนโยบายปลดย้ายทหารการเมืองในกองทัพ โดยร้อยละ 90 ของประชาชนมองว่านโยบายดังกล่าวส่งผลดีต่อประชาธิปไตย (Shin 1999, 206)

ประการที่สาม ทหารส่วนใหญ่ในกองทัพมีจุดยืนที่ค่อนข้างไปในทิศทางที่สนับสนุนการดำเนินการของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่าตั้งแต่ช่วงเวลาที่ซอน ดู-ฮวานยึดอำนาจ ทหารส่วนมากไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว ความคับข้องใจจากความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรม (ในการเลื่อนตำแหน่ง) ของทหารเหล่านี้ยังคงสั่งสมมาอย่างต่อเนื่องจากการผูกขาดตำแหน่งสำคัญในกองทัพของสมาชิกกลุ่มฮานาเฮว² ขณะเดียวกันรัฐบาลคิม ยอง-ซัมยังพยายาม “ซื้อใจ” กองทัพด้วยการด้วยการเพิ่มงบประมาณกลาโหมโดยค่าเฉลี่ยงบประมาณกลาโหมตลอดสมัยคิม ยอง-ซัมอยู่ที่ปีละประมาณ 12 ล้านล้านวอน เพิ่มขึ้นจากค่าเฉลี่ยในยุคโน แท-อูซึ่งอยู่ที่ปีละประมาณ 7.3 ล้านล้านวอน (Croissant, Kuehn, Lorenz and Chambers 2013, 67) อีกหนึ่งแนวโน้มนโยบายสำคัญในสมัยรัฐบาลคิม ยอง-ซัมคือการเพิ่มงบประมาณการซื้ออาวุธ โดยในปี ค.ศ. 1995-96 เกาหลีใต้มีงบประมาณนำเข้าอาวุธสูงเป็นอันดับ 2 ของโลกจากการดำเนินนโยบายเช่นนี้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของ “กองทัพในฐานะของสถาบัน” ที่พอใจกับการให้ความสำคัญกับกองทัพของรัฐบาล (Cho 2001, 124)

ประการที่สี่ รัฐบาลคิม ยอง-ซัมพยายามใช้เหตุผลและหลักการเรื่อง “ความเป็นทหารอาชีพ” และ “การแยกทหารออกจากการเมือง” ในการสนับสนุนการดำเนินการปลดย้ายทหารการเมืองภายในกองทัพ

ตัวอย่างของหลักการทั้งสองเห็นได้จากคำกล่าวของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในวันกองทัพเกาหลีใต้ (2 ตุลาคม ค.ศ. 1993) โดยเนื้อความสำคัญของคำกล่าวที่ตั้งหัวข้อไว้ว่า “เกิดใหม่อีกครั้งในฐานะของทหารอันเป็นที่รักและไว้วางใจของประชาชน” (Born Again as Beloved and Trusted Military by the People) มีดังนี้ “ในอดีต คนบางกลุ่มในกองทัพได้เข้าไปแทรกแซงการเมืองไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม การกระทำดังกล่าวได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าไม่อาจหาเหตุผลใด ๆ มารองรับได้...สิ่งนี้นำไปสู่การเป็นภัยคุกคามต่อระเบียบรัฐธรรมนูญและอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยของประเทศ...ครั้งหนึ่งในอดีต คนกลุ่มหนึ่งในกองทัพที่เป็นตัวแทนของบางพื้นที่ที่เน้นเพการศึกษา หรือผลประโยชน์เฉพาะ ได้ละเมิดลำดับชั้นการบังคับบัญชาของกองทัพ” (Kim 1995, 169-170) จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ถึงการชี้ปัญหาว่าเกิดจาก “การแทรกแซงทางการเมือง” ของคนบางกลุ่มในกองทัพ และการดำเนินการที่ขัดกับหลักทหารอาชีพ โดยการละเมิดลำดับชั้นการบังคับบัญชา (เนื่องจากคณะรัฐประหารนำโดยซอน ดู-ฮวาน ได้ยึดอำนาจจากผู้บังคับบัญชา) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลทำให้ภาพลักษณ์ของกองทัพในสายตาประชาชนดูแย่ลง การปฏิรูปของรัฐบาลจึงเปรียบเสมือนการทำให้ “กองทัพเกิดใหม่อีกครั้งในฐานะของทหารอันเป็นที่รักและไว้วางใจของประชาชน” ดังหัวข้อการปาฐกถา นั่นเอง

ในท้ายที่สุดแล้วผลของการดำเนินการปลดย้ายนายทหารที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการคอร์รัปชันภายในกองทัพ โดยมุ่งเป้าไปที่กลุ่มฮานาเฮวได้สร้าง

² ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ B เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 2019 ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิธิ เนื่องจำนงค์)

คุณูปการในเชิงบวกต่อพัฒนาการประชาธิปไตยในเกาหลีได้อย่างมาก หนึ่งในคุณูปการสำคัญนั้นคือแง่มุมของวัฒนธรรมการเมือง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ได้รับไว้ว่า “วัฒนธรรมการเมืองที่เหมาะสมกับยุคของการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้พลเรือนได้ลงหลักปักฐาน” (Kim 1993, 613) อีกหนึ่งในผลพลอยได้ที่เกิดจากการดำเนินการดังกล่าวคือการเปิดทางให้กับการขึ้นสู่ตำแหน่งประธานาธิบดีของนักการเมืองหัวก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคิม แด-จุง ดังที่ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าหากเขาไม่ทำการปลดทหารในกลุ่มฮานาเฮวออกไป คิม แด-จุงและโน มูฮยอนจะไม่มีทางขึ้นสู่อำนาจได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากภาพลักษณ์เชิงลบของคิม แด-จุงในหมู่กองทัพเกาหลีใต้ สิ่งนี้เห็นได้จากบันทึกของอิม ดง-วอน (Lim Dong-won) อดีตนายทหารที่ร่วมผลักดันนโยบายอาชญากรรมสังหารร่วมด้วย โดยอิม ดง-วอนได้สะท้อนความรู้สึกหลังได้รับการทบทวนจากคิม แด-จุงให้เป็นผู้บริหารมูลนิธิสันติภาพแห่งเอเชียแปซิฟิก (Asia-Pacific Peace Foundation) ว่า “ผมจำได้ดีถึงข้อครหาต่าง ๆ ที่มีเกี่ยวกับคิม แด-จุง” (จากรัฐบาลทหารและสื่อมวลชนสายอนุรักษ์นิยม-เพิ่มเติมโดยผู้เขียน) “ไม่ว่าจะเป็น คิม แด-จุงเป็นผู้ที่มีความคิดทางการเมืองที่ไม่บริสุทธิ์ เขาเป็นพวกคอมมิวนิสต์ เขาเป็นพวกหัวรุนแรง เขาเป็นจอมโกหก” และเมื่อเขาสอบถามความคิดเห็นจากทหารในกองทัพถึงการเข้าร่วมงานกับคิม แด-จุงในมูลนิธิดังกล่าว แทบทุกคนต่างพูดเป็นเสียงเดียวว่า “คุณจะถูกมองจากคนในกองทัพว่าเป็นพวกแปรพักตร์ สิ่งนี้จะทำให้ชื่อเสียงอันดีที่สั่งสมมาอย่างยาวนานต้องแปดเปื้อน” (Lim 2012)

และคุณูปการสำคัญประการสุดท้ายคือการทำให้การรัฐประหารเป็นสิ่งที่แทบจะเป็นไปไม่ได้อีกต่อไปในสังคมการเมืองเกาหลี ต่อประเด็นนี้ผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีความเห็นตรงกัน³

อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่สร้างจุดเปลี่ยนสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างพลเรือนและทหารหลังการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยคือการดำเนินคดีกับอดีตผู้นำการยึดอำนาจในปี ค.ศ. 1979 และปราบปรามประชาชนที่เมืองควังจู ในปี ค.ศ. 1980 สำหรับกรณีการปราบปรามประชาชนที่เมืองควังจู ความสำคัญของเหตุการณ์ดังกล่าวเห็นได้จากการที่คำว่า “ควังจู” กลายเป็นคำที่ถูกใช้แทนการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยหรือการต่อสู้กับความอยุติธรรมของรัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยมในช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย สำหรับกองทัพ เหตุการณ์ควังจูเปรียบเสมือนกับ “บาปกำเนิด” (original sin) หรือ “ตราบาป” (stigma) ที่ตราตรึงในจิตใจของทหารในกองทัพ ที่ส่งผลทำให้เกียรติยศของกองทัพต้องแปดเปื้อนในสายตาของสังคมเกาหลีใต้ สำหรับผู้นำเผด็จการอำนาจนิยม หลังเหตุการณ์ควังจูทำให้การจัดการกับเหตุการณ์ในลักษณะของ “การชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่” หรือ “การจลาจล” ไม่อาจดำเนินการด้วยการใช้กองทัพอีกต่อไป เนื่องจากความตระหนักในความเป็นไปได้ของ “ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย” ดังเช่นเหตุการณ์การสูญเสียครั้งใหญ่ที่ควังจู (Han 2005, 1009)

ที่ผ่านมาในสมัยรัฐบาลชอน ดู-ฮวานและโน แท-อูได้เลือกที่จัดการกับกรณีควังจูในหลากหลายวิธี ตั้งแต่การปกปิดและกลบเกลื่อนข้อเท็จจริง ดังเช่นการที่ศูนย์บัญชาการกฏอัยการศึกออกแถลงการณ์เกี่ยวกับ

³ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ A เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2019 กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้; คุณ B เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 2019 กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้; คุณ C เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 2019 กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้; คุณ D เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2019 กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิตี เนื่องจางนง)

เหตุการณ์ที่ควังจู ซึ่งว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ นายคิม แด-จุงและสายลับและยอดผู้เสียชีวิตจำนวน 144 คน (32 คนเสียชีวิตจากอุบัติเหตุรถยนต์ และ 15 คนเสียชีวิตจากการถูกปืนยิงจากฝั่งของตนเอง) (ดู Choi 1999, 22) หรือการออกมาขอโทษของทั้งนาย ชอน ดู-ฮวานและโน แท-อู การออกมาตบการเหยียดหยาม ครอบครัวผู้เสียชีวิต และการฟื้นคืนเกียรติยศผ่านการ เปลี่ยนชื่อเรียกเหตุการณ์ควังจูว่า “ขบวนการเรียกร้อง ประชาธิปไตย 18 พฤษภาคม” จากเดิมที่รัฐบาลชอน ดู-ฮวานมองเหตุการณ์ดังกล่าวว่าเป็นการเคลื่อนไหว ของสายลับที่มีความเชื่อมโยงกับเกาหลีเหนือ เป็นต้น อย่างไรก็ตามมาตรการเหล่านี้ไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อความคับข้องใจทั้งในหมู่เครือญาติผู้เสียชีวิต และภาคประชาสังคม เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เรียกร้อง ให้มีการสอบสวนข้อเท็จจริงและนำคนผิดมาลงโทษ ที่ ผ่านมาภาคประชาสังคมและพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ได้พยายามตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงแต่ ความพยายามเหล่านี้มักถูกขัดขวางโดยรัฐบาล (Han 2005, 1004-1005)

ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่งของ ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม ได้ออกมาแสดงจุดยืนต่อกรณีควังจูในหลายลักษณะ ได้แก่

ประการแรก การเน้นย้ำว่าเหตุการณ์ยึดอำนาจ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1979 เป็นการรัฐประหาร

ประการที่สอง การประกาศว่าเหตุการณ์ควังจู เป็นการเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชน ทั้งยังชี้ว่า รัฐบาลประชาธิปไตยจะไม่อาจเกิดขึ้นได้หากปราศจาก เหตุการณ์ที่ควังจู

ประการที่สาม การชี้ว่ารัฐบาลพร้อมจะทำทุกวิถีทางเพื่อชดเชยให้กับญาติผู้เสียหาย คืบเกียรติยศ และศักดิ์ศรี และรำลึกเชิดชูเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านการ ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ

อย่างไรก็ตามในประการสุดท้ายประธานาธิบดี คิม ยอง-ซัมชี้ว่าในส่วนของการสืบสวนหาข้อเท็จจริง จะให้ประวัติศาสตร์เป็นผู้ตัดสิน พร้อมทั้งยังชี้ว่า การลงโทษผู้กระทำผิดจะส่งผลให้เกิดกระแสความ ขัดแย้งในสังคมอีกครั้ง (Han 2005, 1005) จุดยืน ดังกล่าวของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้กลายเป็น สิ่งยืนยันข้อสงสัยของประชาชนเกาหลีใต้เมื่อครั้งที่ นายคิม ยอง-ซัมตกลงที่จะรวมพรรคกับพรรครัฐบาล ของอดีตประธานาธิบดีโน แท-อูว่าหนึ่งในข้อตกลงลับที่ กระทำระหว่างนายคิม ยอง-ซัม และอดีตประธานาธิบดี โน แท-อูเพื่อแลกเปลี่ยนกับการส่งนายคิม ยอง-ซัมเป็น ตัวแทนพรรค พร้อมทั้งการสนับสนุนด้านการเงินในการ รณรงค์ชิงชัยในตำแหน่งประธานาธิบดีคือการไม่ดำเนิน คดีทั้งกรณีการรัฐประหารและกรณีการปราบปราม ประชาชนที่ควังจู (West 1997, 103)

ด้วยเหตุนี้ภาคประชาสังคมเริ่มทำการเคลื่อนไหว เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมด้วยตนเองผ่านช่องทาง ต่างๆ ทั้งการฟ้องร้องดำเนินคดีหลายครั้งต่อกรณีการยึด อำนาจและการปราบปรามประชาชน แต่การดำเนินคดี ดังกล่าวประสบกับความล้มเหลวทั้งการที่อัยการสั่งไม่ ฟ้องและการที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการที่อัยการสั่ง ไม่ฟ้องนั้นไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด ทั้งนี้เหตุผล ที่อัยการและศาลรัฐธรรมนูญอ้างมักจะเป็นเรื่อง “การ ส่งผลเสียต่อเสถียรภาพทางสังคมและความก้าวหน้า ของชาติ” หรือ “ไม่มีกรณีตัวอย่างที่จะสามารถฟ้อง เอาผิดทางอาญากับการยึดอำนาจที่ประสบผลสำเร็จ”

(กรณีอัยการ) และ “การฟ้องร้องจะทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมและสิ้นเปลืองพลังงานของชาติ” (กรณีศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้น (ดู West 1997, 105) หลังจากความล้มเหลวหลายต่อหลายครั้ง ภาคประชาสังคมได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์เป็นมุ่งเน้นเรียกร้องให้ออกกฎหมายพิเศษเพื่อให้สามารถดำเนินคดีกับอดีตประธานาธิบดีชอน ดู-ฮวานและคณะ และได้รับแรงศรัทธาและแรงสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งกลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัย ครูอาจารย์ในโรงเรียน กลุ่มศาสนา พรรคการเมืองฝ่ายค้าน นักเรียนนักศึกษา รวมเครือข่ายที่เข้าร่วมทั้งหมด 297 องค์กร และมีประชาชนร่วมลงชื่อสนับสนุนกว่า 1 ล้านรายชื่อ มีการเปรียบเทียบว่าความตื่นตัวของภาคประชาสังคมในช่วงนี้คล้ายคลึงกับช่วงเวลาของการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1987 และในหลายภาคส่วน ดังเช่นในแวดวงอาจารย์มหาวิทยาลัย ระดับการเคลื่อนไหวเรียกร้องในครั้งนี้มีความตื่นตัวมากกว่าเมื่อครั้งเรียกร้องประชาธิปไตยในปี ค.ศ. 1987 (Kim 2000, 115-116; Cho 2006, 580-581)

จากแรงกดดันมหาศาลประกอบกับสภาวะแวดล้อมหลายประการไม่ว่าจะเป็นความนิยมในรัฐบาลที่ลดลง การเลือกตั้งที่กำลังจะมีขึ้น และข่าวการคอร์รัปชันของอดีตประธานาธิบดีโน แท-อูที่ยังสร้างความไม่พอใจให้กับสาธารณชนได้ทำให้ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมต้องปรับเปลี่ยนจุดยืนผ่านการสั่งให้พรรครัฐบาลผลักดันให้ออกกฎหมายพิเศษเพื่อดำเนินการเอาผิดในคดีคังจู ในคำแถลงของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้ระบุเหตุผลว่า “การรัฐประหารเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคมสร้างความอับอายในเกียรติยศของเกาหลีและคนเกาหลี และเหยียบย่ำความภาคภูมิใจของชาตินอกจากนี้ยังแปดเปื้อนเกียรติยศของทหาร...ดังนั้น

นี่จึงเป็นความเชื่อของผมว่าการออกกฎหมายพิเศษเป็นสิ่งจำเป็นต่อการจัดการกับผู้อยู่เบื้องหลังการยึดอำนาจ...การออกกฎหมายจะเป็นโอกาสที่แสดงให้เห็นว่าความยุติธรรม..และกฎหมายยังคงมีอยู่ในเกาหลี” (The Korea Times 1995 cited in Cho 2006, 581) ในทำนองเดียวกันในคำแถลงหลังจากออกกฎหมายและดำเนินการจับกุมอดีตประธานาธิบดีทั้งสองเพื่อมาดำเนินคดีแล้ว ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้ระบุว่า “หากเราไม่ผ่านกระบวนการดังกล่าว เราจะไม่สามารถชำระประวัติศาสตร์ที่ผิดพลาดได้ ด้วยกระบวนการนี้และด้วยการขจัดมรดกที่โชคร้ายและล้าสมัยของการรัฐประหารโดยกองทัพ เราจะสามารถรื้อฟื้นเกียรติยศที่แท้จริงของกองทัพและความภาคภูมิใจของชาติขึ้นมาได้” (Kim 1996b, 136)

หากวิเคราะห์จากคำกล่าวของประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมและการจำกัดการดำเนินคดีเพียงแค่นายพลระดับสูงจำนวน 16 คน (รวมทั้งนายชอน ดู-ฮวานและโน แท-อู) ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การกบฏต่อผู้บังคับบัญชา (mutiny) ในเหตุการณ์ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1979 และการทรยศเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ (treason) ซึ่งครอบคลุมเหตุการณ์ตั้งแต่การบังคับประกาศกฎอัยการศึกทั่วประเทศ การยุบสภา การจับกุมนักการเมืองฝ่ายค้าน และการปราบปรามประชาชนที่คังจู จะเห็นได้ว่ารัฐบาลคิม ยอง-ซัมพยายามดำเนินการอย่างระมัดระวังไม่ให้ทหารในกองทัพรู้สึกได้ว่า “กองทัพในฐานะของสถาบันตกเป็นจำเลย” สิ่งนี้เห็นได้จากการหลีกเลี่ยงไม่ดำเนินคดีทหารระดับปฏิบัติการ ทั้งผ่านกฎหมายพิเศษที่ “ยกเว้นการนับอายุความเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับการทำลายรัฐธรรมนูญ” ดังนั้นจึงไม่นับรวมคดีอาญาที่เกิดจากการใช้ความรุนแรงหรือการฆาตกรรมที่ดำเนินการโดยทหารระหว่างปฏิบัติการ และการจำกัดขอบเขต

การตีความทางกฎหมายโดยอัยการและศาล ทั้ง ๆ ที่มีการตั้งข้อสังเกตโดยนักกฎหมายว่าสามารถเอาผิดกับทหารระดับปฏิบัติการได้ นอกจากนี้ยังพยายามสื่อสารกับกองทัพว่า “การรัฐประหารเป็นความผิดพลาดและสร้างความอับอายให้แก่เกียรติยศของกองทัพ การดำเนินคดีดังกล่าวจึงเป็นการฟื้นคืนศักดิ์ศรีของกองทัพให้กลับคืนมา” (ดู Han 2005, 1018-1021)

หากพิจารณาปฏิกริยาจากกองทัพในช่วงเวลาดังกล่าวจะพบว่าแทบไม่มีการแสดงความเห็นต่อสาธารณะออกมาในช่วงเวลาดังกล่าว โช จุง-กวาน (Cho Jung-Kwan) ตั้งข้อสังเกตว่าผู้สนับสนุนของอดีตประธานาธิบดีชอน ดู-ชวานในกองทัพในช่วงเวลานั้นมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมได้ทำการกวาดล้างอิทธิพลของกลุ่มฮานาเฮวในกองทัพแล้ว อย่างไรก็ตามทหารในกองทัพส่วนมากยังคงมองว่าการดำเนินคดีดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้กองทัพในฐานะของสถาบันเสื่อมเสียเกียรติ แต่ทหารยังคงสามารถแยกแยะได้ว่า “สาเหตุของการเสื่อมเสียเกียรติ” ดังกล่าวมาจากอดีตประธานาธิบดีทั้ง 2 คนและกลุ่มผู้สนับสนุนจำนวนน้อยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กองทัพจึงหลีกเลี่ยงที่จะแสดงความเห็น จุดยืน หรือบทบาทใด ๆ ในระหว่างกระบวนการผลักดันกฎหมายและพิจารณาคดี (Cho 2006, 585-586)

หลังกฎหมายได้ผ่านสภา กระบวนการยุติธรรมได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ฝ่ายจำเลยพยายามต่อสู้ในทุกวิถีทาง ทั้งการออกมาโจมตีประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัมว่า “เขา (ประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม) ควรร่วมรับผิดชอบด้วยในข้อหาร่วมมือกับกองกำลังของกบฏ หากกว่าผมเป็นกบฏจริง” (Saxer 2004, 399) หรือการโจมตีว่ากรณีนี้เป็น “เรื่องทางการเมือง” ไม่ใช่การเรียกร้อง

ความยุติธรรมทางกฎหมาย (Heo and Roehrig 2010, 48) ที่สำคัญคือการต่อสู้ทางกฎหมายผ่านการยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่ากฎหมายพิเศษทั้ง 2 ฉบับขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ โดยเฉพาะในกรณีของการออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้เฉพาะกรณี การออกกฎหมายเพื่อเอาผิดย้อนหลัง (ex post facto) และการยกเว้นการบังคับใช้เรื่องอายุความ ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นล้วนแล้วแต่เป็นหลักการทางกฎหมายที่สำคัญ จากความสำคัญของประเด็นนี้ที่มีต่อทั้งพัฒนาการของประชาธิปไตย ความน่าเชื่อถือของศาลรัฐธรรมนูญ การปกป้องคุ้มครองหลักการสำคัญทางกฎหมาย และการสถาปนาความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน ทำให้ทั้งสังคมเกาหลีใต้ได้เฝ้ารอคำตัดสินของศาลรัฐธรรมนูญอย่างจืดจ่อ

ด้วยความสำคัญในลักษณะดังกล่าวทำให้รายละเอียดโดยสังเขปของคำพิพากษารั้งนี้สมควรได้รับกล่าวถึง ในภาพรวมศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่ากฎหมายทั้งสองไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ แต่หากพิจารณารายละเอียดของการลงคะแนนในองค์คณะจะพบว่าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมาก (5 ต่อ 4) วินิจฉัยว่ากฎหมายดังกล่าวขัดกับรัฐธรรมนูญแต่ด้วยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ระบุว่าต้องใช้เสียง 2 ใน 3 ในการตัดสินทำให้ในท้ายที่สุดกฎหมายทั้งสองไม่ขัดรัฐธรรมนูญ สำหรับเหตุผลประกอบการวินิจฉัยในแต่ละประเด็นมีดังต่อไปนี้ ต่อประเด็นที่ว่ากฎหมายนี้บังคับใช้เฉพาะกรณี ซึ่งอาจขัดกับหลักการบังคับใช้เป็นการทำไปของกฎหมายนั้น ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยออกมาว่าการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้สามารถยอมรับได้เนื่องจากกรณีที่บังคับใช้เป็นกรณีของการ “เข้าสู่อำนาจ (ของคณะรัฐประหาร) โดยขัดต่อกฎหมาย” และกฎหมายมุ่งหวังที่จะ “ชำระประวัติศาสตร์” และนำพาสังคมไปสู่

เส้นทางที่ถูกต้อง สำหรับประเด็นเรื่องการออกกฎหมาย เพื่อเอาผิดย้อนหลังนั้น ศาลได้ให้เหตุผลว่าเนื่องจากกฎหมายมุ่งปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นน้ำหนักของผลประโยชน์ส่วนรวมจึงควรอยู่เหนือกว่าการปกป้องผลประโยชน์ของอาชญากรที่ล้มล้างระเบียบตามรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court of Korea 2008, 269-270) การลงคะแนนเสียงและคำวินิจฉัยในลักษณะดังกล่าว ทำให้ในด้านหนึ่งศาลรัฐธรรมนูญสามารถปกป้องหลักการพื้นฐานของกฎหมายจากการที่เสียข้างมากวินิจฉัยว่ากฎหมายดังกล่าวขัดกับรัฐธรรมนูญ และในอีกด้านหนึ่ง การ “ขยายขอบเขตข้อจำกัดการตีความทางกฎหมาย” เพื่อ “แก้ไขความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นภายใต้เผด็จการอำนาจนิยม” ทำให้ศาลรัฐธรรมนูญสามารถแสดงตัวในฐานะของ “ผู้ปกป้องความยุติธรรมแบบประชาธิปไตย” (Hahm and Kim 2005, 37)

ในท้ายที่สุดกระบวนการยุติธรรมในกรณีควังจู หรือที่มักเรียกว่า “การไต่สวนแห่งศตวรรษ” (trial of the century) หรือ “การไต่สวนดวงดาว” (trial of the stars) เนื่องจากนายพลทั้ง 16 คนที่ตกเป็นจำเลยมีดาวบนปารวมกันถึง 50 ดวง ได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว (จากศาลชั้นต้นจนศาลฎีกาใช้เวลาทั้งหมดราว 1 ปี กับอีก 1 เดือนเศษ) แม้ว่าในกระบวนการทั้งหมดจะเกี่ยวข้องกับเอกสารถึง 150,000 หน้าก็ตาม (Han 2005, 1008) จำเลยทั้งหมดได้รับการตัดสินให้รับโทษที่ลดหลั่นกันลงมาตั้งแต่จำคุกตลอดชีวิต (นายซอน ดู-ฮวาน) จำคุก 17 ปีครึ่ง (นายโน แท-อู) จนถึงกลุ่มนักธุรกิจที่ถูกตัดสินโทษคดีการให้สินบนด้วยเช่นกัน (แต่ส่วนมากถูกตัดสินให้รอลงอาญามากกว่าได้รับโทษจริง) จากผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อการตัดสินของศาลพบว่าร้อยละ 82 เห็นด้วยกับการตัดสินลงโทษ (Cho 2006, 588-589) ในท้ายที่สุดแล้ว แม้ว่า

อดีตประธานาธิบดีทั้งสองจะได้รับการอภัยโทษ จากการร้องขอของนายคิม แด-จุง ว่าที่ประธานาธิบดีที่เพิ่งชนะการเลือกตั้งในปี 1997 ภายใต้การหารือกับนายคิม ยอง-ซัม ในฐานะของประธานาธิบดีที่กำลังหมดวาระ แต่ผลพวงของการดำเนินคดีกับอดีตผู้นำการรัฐประหารและปราบปรามประชาชนได้เป็นภาพสะท้อนที่หนักแน่นว่า “การรัฐประหารและเผด็จการจะเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับอีกต่อไปในเกาหลีใต้” (Cho 2007, 585) นัยสำคัญของการล้างบางกลุ่มฮานาเฮวและการลงโทษผู้กระทำผิดกับอดีตผู้นำการรัฐประหารและปราบปรามประชาชนคือการ “แยกทหารออกจากการเมือง” และ “การขจัดกลุ่มทหารที่ฝักใฝ่การเมือง” ซึ่งสิ่งนี้ได้วางรากฐานที่สำคัญสำหรับการปฏิรูปภาคความมั่นคงภายหลังจากรัฐบาลคิม ยอง-ซัมเป็นต้นมา

4. การควบคุมโดยพลเรือนในยุคหลังประธานาธิบดีคิม ยอง-ซัม

ในสมัยรัฐบาลคิม แด-จุง คุณูปการที่สำคัญที่สุดคือการสถาปนาบทบาทของพลเรือนในการขับเคลื่อนนโยบายการป้องกันประเทศ ดังที่แสดงให้เห็นจากนโยบายอาทิตย์ส่องแสง (Sunshine policy) ที่ผ่านมามีการตั้งข้อสังเกตว่าประเด็นเรื่องนโยบายความมั่นคงแห่งชาติเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (sacred domain) ที่อำนาจการตัดสินใจจำกัดอยู่เพียงตัวแสดงไม่กี่รายในกระทรวงการป้องกันประเทศและกองทัพเท่านั้น การมีส่วนร่วมของพลเรือนค่อนข้างจำกัด (Moon 1989, 14) สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากการที่ประเด็นเรื่องการป้องกันประเทศเป็นประเด็นที่อยู่ในกองทัพมักจะผูกขาดความเชี่ยวชาญเฉพาะโดยธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่อยู่ในขอบเขตอำนาจโดยตรงของกองทัพ นอกจากนี้ในกรณีของเกาหลีใต้ ความซับซ้อนและ

ละเอียดอ่อนของประเด็นเรื่องการป้องกันประเทศยังเชื่อมโยงกับเงื่อนไขพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศที่มีการแบ่งแยกประเทศ การตกอยู่ในสภาวะสงครามนับตั้งแต่แบ่งแยกประเทศ และการอยู่ภายใต้ร่มเงาการปกป้องของประเทศมหาอำนาจ

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญในนโยบายอาทิตยส์สองแสงคือจุดยืนที่มีต่อเกาหลีเหนือและหลักการเรื่อง การรวมชาติ ก่อนหน้ารัฐบาลคิม แด-จุง เกาหลีใต้ยังคงยึดมั่น “นโยบายรวมชาติ” (unification) และมองเกาหลีเหนือว่าเป็น “ศัตรู” แต่รัฐบาลคิม แด-จุงเน้นหลักการ “อยู่ร่วมกัน” (coexistence) และไม่ได้มองเกาหลีเหนือเป็นศัตรู (Bae and Rozman 2008, 131-132) สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนจากคำกล่าวของนายคิม แด-จุงในโอกาสที่รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพว่า “เป็นครั้งแรกที่ทั้งสองฝ่ายสามารถผสมผสานความแตกต่างในแนวทางการรวมชาติ...โดยตระหนักในหลักการที่ว่าหนึ่งเกาหลี สองระบบ และสองรัฐบาล” (Kim 2000) จากจุดยืนเชิงนโยบายที่แตกต่างไปโดยสิ้นเชิง ทำให้การนำนโยบายไปปฏิบัติมักจะประสบกับอุปสรรคจากทัศนคติของคนในระบอบราชการและในกองทัพ ภายใต้อุปสรรคในกระบวนการขับเคลื่อนนโยบาย ความสำเร็จที่เกิดขึ้นดังสะท้อนให้เห็นผ่านการประชุมสุดยอดระหว่างผู้นำ 2 ประเทศและการออกแถลงการณ์ร่วมกัน จึงมาจากความเชื่อและความมุ่งมั่นของตัวประธานาธิบดีคิม แด-จุงเอง ด้วยเหตุนี้จึงมีการตั้งข้อสังเกตถึงคุณลักษณะของนโยบายนี้ในอีกลักษณะว่าเสมือนกับ “การทำให้ นโยบายเป็นเรื่องส่วนบุคคล” (personalization of policy) (Levin and Han 2002, 138)

สำหรับรัฐบาลโน มู-ฮยอน (Roh Moo-hyun) คุณูปการสำคัญอยู่ที่การเพิ่มบทบาทของพลเรือนใน

ภาคความมั่นคงและการเข้าไปปฏิรูปโครงสร้างกองทัพในภาพรวม โดยแนวนโยบายที่สำคัญในรัฐบาลชุดนี้คือ “การปฏิรูปภาคความมั่นคง ค.ศ. 2020” (Defense Reform 2020) ความน่าสนใจในแผนการปฏิรูปในสมัยรัฐบาลโน มู-ฮยอนมีด้วยกัน 2 ประการ

ประการแรก การกำหนดแผนการปฏิรูปในระยะยาว โดยหากยึดเอา ค.ศ. 2004 ที่เริ่มแต่งตั้งคณะทำงานยกร่างแผนการปฏิรูปเป็นตัวตั้ง จะเห็นได้ว่าแผนการปฏิรูปในครั้งนั้นมองเป้าหมายล่วงหน้าถึง 16 ปี จนถึง ค.ศ. 2020

ประการที่สอง ในการขับเคลื่อนแผนการปฏิรูปในระยะยาวระดับนี้ รัฐบาลโนมูฮยอนตระหนักดีถึงข้อจำกัดทางรัฐธรรมนูญที่วาระการดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดีจำกัดเพียงหนึ่งวาระในระยะเวลา 5 ปี เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงแก้ปัญหาด้วยการผลักดันแผนการปฏิรูปให้เป็นกฎหมายผ่านรัฐสภา สุดท้ายกฎหมายดังกล่าวได้ผ่านรัฐสภาในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2006 (Park 2014, 380) ในส่วนของหลักการสำคัญในการปฏิรูปได้มุ่งเน้นเรื่องการเพิ่มสัดส่วนของพลเรือนในภาคความมั่นคง การลดขนาดกองทัพ และการทำให้กองทัพมีความทันสมัยมากขึ้น ในการเพิ่มสัดส่วนของเจ้าหน้าที่พลเรือนในกระทรวงความมั่นคงแห่งชาติ ได้ตั้งเป้าที่จะเพิ่มสัดส่วนพลเรือนถึงราวร้อยละ 10 จากเดิมสัดส่วนทหารและพลเรือนอยู่ที่ 50:50 ในปี ค.ศ. 2004 ได้เพิ่มเป็น 38:62 ในปี ค.ศ. 2006 (Park 2007, 129)

การดำเนินการดังกล่าวข้างต้นอาจมองได้ว่าเป็น “การทำให้กระทรวงความมั่นคงแห่งชาติมีความเป็นพลเรือนมากขึ้น” (civilianization of Ministry of National Defense) (Hong 2008, 253-254) การที่รัฐบาลโนมูฮยอนมุ่งเป้าไปที่กระทรวงความมั่นคงแห่งชาติ

เป็นอันดับแรก อาจมองได้ว่าเป็นการเรียนรู้จากความล้มเหลวของรัฐบาลคิม แด-จุง ที่มุ่งเป้าไปที่การลดจำนวนทหารในกองทัพเป็นลำดับแรก ทำให้ต้องประสบกับกระแสต่อต้านและประสบความล้มเหลวในที่สุด อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลโน มู-ฮยอนจะละเลยเป้าหมายในการลดขนาดกองทัพ โดยในแผนการปฏิรูปได้ระบุว่า จะทำการลดขนาดกองทัพจากเดิมที่มีทหารประจำการ 681,000 นายในปี ค.ศ. 2005 ลดเหลือ 500,000 นายในปี ค.ศ. 2020 นอกจากการลดขนาดกองทัพแล้วอีกหนึ่งเป้าหมายสำคัญคือการปรับสมดุลกองกำลัง จากเดิมที่กองทัพบกคิดเป็นสัดส่วนกว่าร้อยละ 80 (560,000 นายในปี ค.ศ. 2005) ในปี ค.ศ. 2020 ได้ตั้งเป้าว่าจะลดจำนวนทหารในกองทัพบกให้เหลือเพียง 371,000 นาย และเพิ่มสัดส่วนให้กับกองทัพเรือและกองทัพอากาศ ทั้งนี้เป้าหมายที่แท้จริงของการปฏิรูปคือการทำให้สัดส่วนของทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ อยู่ที่ 2:1:1 นั่นเอง (Korkmaz and Rydqvist 2012, 52) ในการลดกระแสความไม่พอใจในกองทัพ โดยเฉพาะกองทัพบกที่เป็นเป้าหมายในการปรับลดกำลังพลมากที่สุด แผนการปฏิรูป 2020 ได้พยายามประนีประนอมกับกองทัพผ่านการเพิ่มงบประมาณกลาโหม โดยตามแผนได้ตั้งเป้าเพิ่มงบประมาณกลาโหมถึงปีละประมาณร้อยละ 10 ระหว่าง ค.ศ. 2006-2010 และร้อยละ 8 ระหว่าง ค.ศ. 2011-2015 โดยกว่า 1 ใน 3 จัดสรรให้กับการซื้ออาวุธ ด้วยเหตุนี้ในแง่หนึ่งแผนการปฏิรูปนี้จึงเดินตามแนวทาง “การแทนที่กำลังพลด้วยเทคโนโลยี” (Bennett 2011, 2)

แม้ว่ากฎหมายการปฏิรูปด้านความมั่นคง จะได้รับการละเลยจากรัฐบาลอนุรักษนิยมทั้งสมัยประธานาธิบดีลี มยอง-บัค (Lee Myung-bak) และประธานาธิบดีปาร์ค กึน-ฮย (Park Geun-hye) แต่ในสมัยประธานาธิบดีมุน แจ-อิน (Moon Jae-in) เกาหลีใต้ได้กลับเข้าสู่เส้นทางการปฏิรูปใหม่อีกครั้งหนึ่งภายใต้ชื่อใหม่ว่า “การปฏิรูปความมั่นคง 2.0” (Defense Reform 2.0) ทั้งนี้หากพิจารณาประเด็นเรื่อง “การปรับโครงสร้างกองทัพ” ในแง่มุมที่กว้างไปกว่าจำนวนกำลังพลหรือโครงสร้างหน่วยงาน จะพบได้ถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลงบางประการในเชิงค่านิยมเกิดขึ้นในกองทัพ ดังเช่นการยอมรับบทบาทของผู้หญิงในกองทัพ จากเดิมที่ในปี ค.ศ. 1991 ผู้หญิงเป็นได้เพียงแค่ฝ่ายสนับสนุนในกองทัพ ไม่อาจเป็นฝ่ายปฏิบัติการหลักได้ ต่อมากองทัพได้เริ่มผ่อนคลายกฎระเบียบเหล่านี้และเปิดให้ผู้หญิงเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยเหล่าต่างๆ ได้ การยอมรับหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนในกองทัพมากขึ้น เห็นได้จากการปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติของผู้บังคับบัญชาต่อทหารเกณฑ์ในทิศทางที่มีความเป็นอาณานิคมที่ลดลงและเคารพสิทธิมนุษยชนมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้สร้างกลไกเพื่อติดตาม ตรวจสอบ และลงโทษการละเมิดสิทธิมนุษยชนภายในกองทัพอีกด้วย⁴ นอกจากนี้ยังเห็นได้ถึงความเปลี่ยนแปลงในสถาบันการศึกษาและวิจัยของกองทัพ ซึ่งเห็นได้จากการสนับสนุนให้ทหารไปศึกษาในหลักสูตรของพลเรือนมากขึ้นและการปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาที่เพิ่มเนื้อหาด้านค่านิยมสำคัญแบบพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาธิปไตย เป็นต้น⁵ รวมไปถึงการสนับสนุนงาน

⁴ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ D เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2019 ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิตี เนื่องจำนงค์)

⁵ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ B เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม ค.ศ. 2019 ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิตี เนื่องจำนงค์)

วิจัยในประเทศที่มุ่งเน้นเรื่องการขับเคลื่อนแนวทางการปฏิรูปภาคความมั่นคงและการปรับเปลี่ยนค่านิยมของบุคลากรในกองทัพให้สอดคล้องกับบริบทการเมืองแบบประชาธิปไตย⁶

สรุป

กรณีศึกษาเกาหลีใต้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่สามารถพัฒนาประชาธิปไตยจนมั่นคงและยั่งยืนได้ แม้ว่าจะมีปัจจัยเชิงโครงสร้างหลายประการที่ไม่เอื้อต่อประชาธิปไตยก็ตาม ท่ามกลางรากฐานประชาธิปไตยที่ค่อนข้างสั่นคลอน ประชาธิปไตยในเกาหลีใต้สามารถตั้งมั่นได้อย่างมั่นคงและต่อเนื่องโดยไม่เปลี่ยนแปลงย้อนกลับไปสู่เผด็จการอำนาจนิยมนับตั้งแต่เปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในปี ค.ศ.1987 บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากการที่พลเรือนเข้ามามีบทบาทควบคุมกองทัพ ซึ่งเป็น “เงื่อนไขขั้นต่ำของการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตย” เงื่อนไขดังกล่าวมีความสำคัญเนื่องมาจากในประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ ภัยคุกคามที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตยคือกองทัพ ซึ่งเป็นตัวแสดงที่มีศักยภาพในการทำลายโครงสร้างเชิงสถาบันของประชาธิปไตยและเปลี่ยนกลับให้เป็นแบบเผด็จการอำนาจนิยมมากที่สุด การควบคุมของพลเรือนเป็นรากฐานสำคัญที่จะทำให้ประชาธิปไตยสามารถต่อยอดและพัฒนาคุณภาพต่อไปได้ แน่นอนว่ากระบวนการสร้างการควบคุมของพลเรือนสามารถดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยในแง่มุมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความเป็นสถาบันให้กับพรรคการเมือง รัฐสภา และความโปร่งใสหรือ

ความสามารถในการตรวจสอบได้ของรัฐบาล แต่หากปราศจากเงื่อนไขขั้นต่ำนั้นคือการสถาปนากองทัพภายใต้การควบคุมของพลเรือนแล้ว การพัฒนาคุณภาพประชาธิปไตยในมิติอื่นๆ ซึ่งอาจมองว่าเป็นเงื่อนไขขั้นสูงของการสร้างความมั่นคงให้กับประชาธิปไตยก็ยากที่จะหยั่งรากลงได้อย่างมั่นคง

หากพิจารณาถึงแนวทางการสถาปนากองทัพภายใต้การควบคุมของพลเรือนในเกาหลีใต้จะพบว่าในช่วงแรกหลังการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย การแยกทหารออกจากพลเรือนมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทของประเทศที่ทหารมีประสบการณ์การแทรกแซงในทางการเมืองมาอย่างยาวนาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือทหารส่วนหนึ่งในกองทัพไม่ได้ยึดหลักทหารอาชีพด้วยการเข้าไปมีบทบาทที่มากกว่าอำนาจหน้าที่ที่พึงมี ด้วยเหตุนี้ความท้าทายที่สำคัญประการแรกสุดคือการทำให้ทหารยึดความเป็นมืออาชีพและจำกัดบทบาทเฉพาะตามหน้าที่ในด้านการป้องกันประเทศ ไม่ให้มีบทบาททางการเมือง การดำเนินการในส่วนนี้ต้องกระทำอย่างรวดเร็วและเด็ดขาด พร้อมทั้งต้องแสวงหาพันธมิตรและแรงสนับสนุนในวงกว้างเพื่อป้องกันการโต้กลับด้วยการรัฐประหาร อย่างไรก็ตาม การยึดหลักการทหารอาชีพแต่เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ เพราะอาจยังคงรักษาสถานะทางอำนาจและความเป็นเอกเทศจนทำให้รัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้งไม่อาจขับเคลื่อนนโยบายได้อย่างเป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ในระยะยาวการจะทำให้บทบาทของกองทัพเอื้อต่อการตั้งมั่นของประชาธิปไตยจำเป็นต้องสร้างความเป็นพลเรือนในกองทัพ ทั้งในแง่ของการเพิ่มจำนวนของพลเรือนในหน่วยงานด้านความมั่นคงที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ

⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณ A เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ค.ศ. 2019 ที่กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้ โดยผู้เขียน (นิธิ เนื่องจำนงค์)

กับการใช้กำลังทหาร และการปลูกฝังค่านิยมแบบพลเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักความเสมอภาคและสิทธิมนุษยชน เนื่องจากหนึ่งในความท้าทายสำคัญของประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ที่เคยมีประสบการณ์การอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลทหารมาอย่างยาวนานคือการสถาปนายุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่านหรือการจัดการกับปัญหาการใช้ความรุนแรงโดยรัฐต่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ความรุนแรงโดยกองทัพ กระบวนการนี้ต้องใช้ระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานจึงจะประสบผลสำเร็จ เนื่องจากค่านิยมบางประการของพลเรือนในแบบประชาธิปไตยอาจขัดแย้งกับธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติในกองทัพ

หากพิจารณาในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่าทั้งตัวแบบการแยกทหารออกจากการเมืองของฮันซิงตันและตัวแบบการบูรณาการพลเรือน-ทหารของจาโนวิตซ์สามารถช่วยทำความเข้าใจกระบวนการควบคุมโดยพลเรือนได้เป็นอย่างดี ในกรณีของเกาหลีใต้กลไก

การทำงานของกระบวนการดังกล่าวเริ่มต้นจากการแยกทหารออกจากการเมือง ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นกระบวนการขั้นต้นที่จะสามารถปลดชนวนภัยคุกคามของประชาธิปไตย หลังจากกระบวนการดังกล่าวบรรลุผลแล้วการปฏิรูปขั้นต่อมาได้ดำเนินการตามแนวทางการบูรณาการพลเรือน-ทหาร ทั้งการเพิ่มจำนวนพลเรือนในกระทรวงด้านความมั่นคงและการหล่อหลอมค่านิยมแบบพลเรือนในกองทัพ ในกระบวนการเหล่านี้ตัวแสดงที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดคือประธานาธิบดีพลเรือนซึ่งมีสถานะประหนึ่ง “ประธานาธิบดีจักรพรรดิ” (imperial presidency) และใช้จังหวะเวลาภายหลังชนะการเลือกตั้งที่มีฐานการสนับสนุนจากประชาชนที่แน่นหนาในการขับเคลื่อนการปฏิรูป ขณะเดียวกันอีกหนึ่งตัวแสดงสำคัญที่มีบทบาทในการสนับสนุนกระบวนการปฏิรูปนั้นคือภาคประชาสังคม ในกรณีนี้บทบาทของภาคประชาสังคมมีความเด่นชัดมากในกระบวนการสถาปนาความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน

References

- Aleman, Jose. 2005. "Protest and Democratic Consolidation: A Korean Perspective." *International Journal of Korean Studies* 9(1): 71-91.
- Bae, Jong-Yun, and Gilbert Rozman. 2008. "South Korean Strategic Thought on Reunification." In *South Korean Strategic Thought toward Asia*, edited by Gilbert Rozman, In-Taek Hyun and Shin-wha Lee, 129-152. New York: Palgrave Macmillan.
- Barany, Zoltan. 2012. *The Soldier and the Changing State: Building Democratic Armies in Africa, Asia, Europe, and the Americas*. Princeton: Princeton University Press.
- Bennett, Bruce W. 2011. *The Korean Defense Reform 307 Plan*. Seoul: The Asan Institute for Policy Studies.
- Burk, James. 2002. "Theories of Democratic Civil-Military Relations." *Armed Forces and Society* 29(1): 7-29.
- Chaihark, Hahm, and Sung Ho Kim. 2005. "Challenge and Change in East Asia: Constitutionalism on Trial in South Korea." *Journal of Democracy* 16(2): 28-42.
- Cho, Hee-Yeon. 2013. "The Structure of the South Korean Developmental Regime and Its Transformation: An Analysis of the Developmental Regime of Statist Mobilization and Authoritarian Integration in the Anticommunist Regimentation." In *Contemporary South Korean Society: A Critical Perspective*, edited by Hee-Yeon Cho, Lawrence Surendra and Hyo-Je Cho, 1-17. London: Routledge.
- Cho, Jung-Kwan. 2001. "Taming the Military to Consolidate Democracy: The South Korean Experience." *Pacific Focus* 16(1): 117-148.
- , 2006. "Trials of the Century in Korea (1995-1997)." *Korea Observer* 37(4): 565-604.
- Cho, Kuk. 2007. "Transitional Justice in Korea: Legally Coping with Past Wrongs after Democratization." *Pacific Rim Law and Policy Journal* 16(3): 579-611.
- Choi, Jungwoon. 1999. *The Gwangju Uprising: The Pivotal Democratic Movement That Changed the History of Modern Korea*. Translated by Yu Young-nan. Paramus, NJ: Homa and Sekey Books.

- Constitutional Court of Korea. 2008. *Twenty Years of the Constitutional Court of Korea*. Seoul: Constitutional Court of Korea.
- Croissant, Aurel, David Kuehn, Philip Lorenz, and Paul Chambers. 2013. *Democratization and Civilian Control in Asia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Han, In Sup. 2005. "Kwangju and Beyond: Coping with Past State Atrocities in South Korea." *Human Rights Quarterly* 27(3): 998-1045.
- Heo, Uk, and Terence Roehrig. 2010. *South Korea since 1980*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heo, Uk, and Sung Deuk Hahm. 2014. "Political Culture and Democratic Consolidation in South Korea." *Asian Survey* 54(5): 918-940.
- Hong, Doo-Seung. 2008. "The Military and Civil Society in Korea." In *Armed Forces and Conflict Resolution: Sociological Perspectives*, edited by Giuseppe Caforio, Gerhard Kummel and Bandana Purkayastha, 239-256. Bingley: Emerald Group.
- Huntington, Samuel P. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*. New York: Touchstone.
- , 1957. *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Im, Hyug Baeg. 2004. "Faltering Democratic Consolidation in South Korea: Democracy at the End of the 'Three Kims' Era." *Democratization* 11(5): 179-198.
- Janowitz, Morris. 1960. *The Professional Soldiers: A Social and Political Portrait*. New York: Free Press.
- , 1983. *The Reconstruction of Patriotism: Education for Civic Consciousness*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kapstein, Ethan, and Nathan Converse. 2008. "Poverty, Inequality, and Democracy: Why Democracies Fails" *Journal of Democracy* 19(4): 57-68.
- Kim, Byung-Kook. 2000a. "Party Politics in South Korea's Democracy: The Crisis of Success." In *Consolidating Democracy in South Korea*, edited by Larry Diamond and Byung-Kook Kim, 53-85. Boulder: Lynne Rienner.

- Kim, Dae Jung. 2000. Kim Dae-jung Nobel Lecture: Nobel Lecture, Oslo, December 10, 2000. Accessed August 29, 2019. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2000/dae-jung/lecture>.
- Kim, Euikon. 1995. "Military Intervention and Democratization of Korean Politics." *Pacific Focus* 10(1): 155-177.
- Kim, Jung-Ik. 1996a. *The Future of the US-Republic of Korea Military Relationship*. London: Macmillan Press.
- Kim, Sunhyuk. 2000. *The Politics of Democratization in Korea: The Role of Civil Society*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Kim, Young-sam. 1996b. "Address by President Kim Young Sam on National Policies for 1996: To Build a First-Class Nation by Righting the Wrongs of the Past and Improving the Quality of Life." *Korea Observer* 27(1): 135-144.
- , 1993. "Full Text of Policy Speech by President Kim Young Sam to the National Assembly." *Korea Observer* 24(4): 613-620.
- Korkmaz, Kaan, and John Rydqvist. 2012. *The Republic of Korea: A Defence and Security Primer*. Stockholm: Swedish Defence Research Agency.
- Lee, Byeong-cheon. 2003. "The Political Economy of Developmental Dictatorship: A Korean Experience." In *Developmental Dictatorship and the Park Chung-Hee Era: The Shaping of Modernity in the Republic of Korea*, edited by Byeong-cheon Lee; translated by Eungsoo Kim and Jaehyun Cho, 3-48. Paramus, NJ: Homa and Sekey Books.
- Lee, Chong-Sik. and Hyuk-Sang Sohn. 1994. "South Korea in 1993: The Year of the Great Reform." *Asian Survey* 34(1): 1-9.
- Lee, Su-Hoon. 1993. "Transitional Politics of Korea, 1987-1992: Activation of Civil Society." *Pacific Affairs* 66(3): 351-367.
- Levin, Norman, and Yong-Sup Han. 2002. *Sunshine in Korea: The South Korean Debates over Policies toward North Korea*. Santa Monica, CA: RAND.
- Lim, Dong-won. 2012. *Peacemaker: Twenty Years of Inter-Korean Relations and the North Korean Nuclear Issue*. Stanford, CA: Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center, Stanford University.

- Linz, Juan. 1990. "Transitions to Democracy." *The Washington Quarterly* 13(3): 143-164.
- Mo, Jongryn. 2001. "Political Culture and Legislative Gridlock: Politics of Economic Reform in Pre-crisis Korea." *Comparative Political Studies* 34(5): 467-492.
- Moon, Chung-in. 1989. "Democratization, National Security Politics and Civil-Military Relations: Some Theoretical Issues and the South Korean Case." *Pacific Focus* 4(2): 5-22.
- Park, Chong-Min. 2014a. "South Korea's Disaffected Democracy." in *Democracy in Eastern Asia*, edited by Edmund Fung and Steven Drakeley, 38-59. London: Routledge.
- Park, Hwee Rhak. 2007. "The Forgotten Half of South Korea's Civil-Military Relations Based on Huntington's Theory: Military Professionalism." *The Korean Journal of Security Affairs* 12(1): 117-135.
- , 2014. "South Korea's Failure to Implement 'Defense Reform 2020'." *The Korean Journal of International Studies* 12(2): 379-401.
- Park, Kie-Duck. 2008. "Political Parties and Democratic Consolidation in South Korea." In *Asian New Democracies: The Philippines, South Korea and Taiwan Compared*, edited by Hsin-Huang Michael Hsiao, 127-156. Taipei: Taiwan Foundation for Democracy.
- Park, Tae Gyun. 2006. *U bangkwa chekuk, hanmikwangye et tushinhwa*. [An Ally and Empire: Two Myths of South Korea-United States Relations, 1945-1980]. Seoul: Changbi. (in Korean)
- Rhie, June Hyung. 1995. "Civilianization of the Military under Kim's Rule: Performance and Prospects." *Pacific Focus* 10(1): 129-154.
- Saxer, Carl. 2004. "Generals and Presidents: Establishing Civilian and Democratic Control in South Korea." *Armed Forces and Society* 30(3): 383-408.
- Schedler, Andreas. 1998. "What Is Democratic Consolidation?" *Journal of Democracy* 9(2): 91-107.
- Shin, Doh Chull. 1999. *Mass Politics and Culture in Democratizing Korea*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yun, Seongyi, and Min Hee. 2012. "Democracy in South Korea: Consolidated but in Deficit." *Korea Observer* 43(1): 145-174.
- West, James. 1997. "Martial Lawlessness: The Legal Aftermath of Kwangju." *Pacific Rim Law and Policy Journal* 6(1): 85-168.

State Power and Chinese Authoritarian Resilience in the Reform Era: Coercion, Obstruction and Domination**

Attawat Assavanadda*

Abstract

This article attempts to unravel the puzzle of Chinese authoritarian resilience. After the 'reform and opening up' policy had been implemented in the late 1970s, China started to enjoy decades of phenomenal economic growth and to produce an increasing amount of urban middle-class. In consequence, many observers expected to witness subsequent political liberalisation. However, the Chinese Communist Party (CCP) can still hold on to power until present. What makes the regime resilient? This work addresses the question through the power dimension, arguing that the CCP's longevity hinges upon its power dominance over potential threats. The Party's power can be seen to have three faces. The first face is coercion: The Party carries out decision-making on the issues over which there is an observable conflict among interests. The second face is obstruction: The Party takes control over the agenda of politics by keeping the potential issues out of the political decision-making process. The third face is domination: The Party's power exists when the Chinese people believe the values which oppress them and resign themselves to those values. Because China is becoming more powerful and influential in many ways, this work on Chinese politics is of both academic significance and policy relevance.

Keywords: *China studies, Chinese authoritarian resilience, Chinese Communist Party (CCP), Chinese domestic politics, state power*

*MA Candidate in International Relations, Graduate School of Asia Pacific Studies, Waseda University, Shinjuku, Tokyo, Japan. Email: Attawat.A@moegi.waseda.jp

**This research received financial support from the Haraguchi Memorial Asia Research Fund. I would like to express my gratitude also to the Japanese Government for offering me the Japanese Government (Monbukagakusho: MEXT) Scholarship that supported my study and living in Japan.

Received April 28, 2020; Revised August 24, 2020; Accepted September 9, 2021

อำนาจรัฐและความเข้มแข็งของระบอบอำนาจนิยมจีนในยุค ปฏิรูป: การปราบปราม การกีดขวาง และการครอบงำ**

อรรถวิวัฒน์ อัครวัฒน์ดา*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายเรื่องความเข้มแข็งของระบอบอำนาจนิยมภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ผ่านคำถามที่ว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบอบพรรค-รัฐ ดำรงอยู่ได้ในสังคมจีน โดยหลังจากการประกาศใช้นโยบายปฏิรูปและเปิดประเทศในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ประเทศจีนได้เติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดด ทำให้เกิดชนชั้นกลางและผู้อาศัยในเขตเมืองจำนวนมาก ซึ่งเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่วุ่นวายสอดคล้องกับแม่แบบการพัฒนาไปสู่สังคมประชาธิปไตย แต่ทว่าจวบจนถึงปัจจุบัน พรรคคอมมิวนิสต์จีนยังคงอยู่ในอำนาจอย่างมีเสถียรภาพ บทความนี้เสนอข้อถกผ่านมิติของอำนาจ โดยเสนอว่าสาเหตุที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนยังคงปกครองประเทศจีนอยู่ได้นั้น เพราะพรรคมีอำนาจเหนือภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นและกระทบต่อพรรค โดยอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้นแบ่งออกเป็น 3 มิติ มิติแรกคืออำนาจในการบังคับ ปราบปราม ผ่านการใช้กองกำลังทางทหารและตำรวจ อำนาจมิติที่สองคืออำนาจในการกีดกันประเด็นที่สุ่มเสี่ยง อันตรายต่อการรักษาสถานภาพเดิมไม่ให้เข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ผ่านการคัดสรรสมาชิกพรรค การปกปิดข้อมูล ข่าวสาร และการโฆษณาชวนเชื่อ และอำนาจมิติที่สามคืออำนาจในการครอบงำทางเลือกของประชาชน ให้หลีกเลี่ยงการกระทำที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของพรรค

คำสำคัญ: การเมืองภายในของจีน, จีนศึกษา, พรรคคอมมิวนิสต์จีน, ระบอบอำนาจนิยมจีน, อำนาจรัฐ

*นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัยเอเชีย-แปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยวาเซดะ เขตชินจูกุ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น อีเมล Attawat.A@moegi.waseda.jp

**งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนวิจัยเอเชียฮารุกิจิรำลึก นอกจากนี้ข้าพเจ้าขอแสดงความขอบคุณต่อรัฐบาลญี่ปุ่นที่ได้มอบทุนการศึกษาและเงินสนับสนุนรายเดือนแก่ข้าพเจ้าตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและอยู่อาศัยที่ประเทศญี่ปุ่น

ได้รับบทความ 28 เมษายน 2563; แก้ไขปรับปรุง 24 สิงหาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 9 กันยายน 2564

Introduction

Tracing back to 1949 when the Chinese Communist Party (CCP) led by Mao Zedong secured victory over the Chiang Kai-shek's Nationalist Party (KMT) and founded the People's Republic of China (PRC), the country was heavily shattered and fragile. With a series of violent conflicts that rampaged across its vast territory, most of the land was depleted, and people were impoverished. The primary mission of the new regime was to rebuild from scratch not only the state but also the nation. Now, seven decades of CCP rule have passed and China has undergone a myriad of changes only few people back then could have imagined.

Restoring the country in the aftermaths of the devastation of World War II and the Civil War, the Party has undoubtedly played a pivotal role in transforming China, which was caught in a vice at the time, into one of the world's leading nations in several domains, economy, politics, technology and innovation, to name but a few. However, China's path of development did not happen by chance. Many experiments were carried out to boost the country's wellbeing and to revitalise its prosperity. Due to the lack of resources, knowledge and support from outside, the early attempts such as the Great Leap Forward led to none but the tragedy (Vorasakdi Mahatdhanobol 2014, 106). Not until the regime opted to implement the 'reform and opening up' policy in the late 1970s did

positive signs appear on China's economic scoresheet. From the 1980s to the 2010s, China enjoyed decades of phenomenal growth in Gross Domestic Product (GDP) at an average of nearly 10% per annum, boasting its status to the world's second-largest economy in 2010 (Morrison 2019, 5-6). During the Reform Era, the Chinese economy became more open to private involvement, which produced a substantial urban middle-class, members of which grasped the sense of wealth. Considering the success of economic reform which rolled out as a principal axiom for the governance, China observers expected to witness consequential political reforms.

The first wave of debates among intellectuals consequently revolved around the prospects of China's political liberalisation. Leaning on the classical modernisation models of democratic transitions based on Western experiences, many scholars appraised that democracy would likely be realised in China; it was not a question of *if*, but *when*. Looking at the socio-economic conditions of China, Stanford University professor Henry S. Rowen asserted that China would democratise around the year 2015 (Rowen 1996). He later amended the prediction, by saying that in 2015 China would adopt democracy only partially (Rowen 2007, 38); whereas full democratisation would occur in 2025 (Rowen 2011). His core ideas concerning China's democratic prospects

were shared by other scholars such as Thomas Friedman (1998) and Liu and Dingding (2012, 41).

The flow of time, nevertheless, casts doubts to the optimism over China's liberalising potential (Chin 2018, 64). As the predicted time is approaching, the CCP not only manages to hold on to power but also manages it with astute manoeuvres. The phrase 'authoritarian resilience' became a heatedly discussed concept for sinologists (Liu and Dingding 2012, 41). The second wave of debate accordingly moved the key research question from *when* the regime will change to *why* the Party-state is still resilient to such a change (Tang 2018). Drawing on observations on authoritarian regimes, pundits tried to put forward several arguments to solve this contentious question from different angles such as 'institutionalisation of domestic politics' (Lieberthal 1992, 1-3; Nathan 2003, 6; Shambaugh 2008, 9), 'adaptability and pragmatism' (Lai 2016, 16; Mertha 2009, 996) and 'moral and economic performance legitimacy' (Zhao 2001, 440; Zhao 2009, 422), among others.

Acknowledging that the Chinese authoritarian resilience in the Reform era is complex and multifaceted, this article endeavours to shed light on a more subtle feature of the topic by providing a newly organised interpretation to China's authoritarian resilience through the 'three-dimensional view of power' (also known as 'three faces of power') theoretical framework developed by Steven

Lukes. In his account, power can be exercised in three ways. The first way is through coercion; the second through obstruction; and the third through domination (Lukes 1974, 25). In responding to the aforementioned research question – *Why is the Party-state still resilient to the pressure for democratisation?* – this essay argues that the CCP's power is the most critical factor to its longevity. Notwithstanding its vulnerability to an economic slowdown, demise of communist ideology and public anger about social inequality and corrupt bureaucrats, the CCP is not yet prone to collapse. The Party will remain durable as long as it is capable of employing its power to suppress the threats, block the potential issues from entering the policy sphere and manipulate Chinese citizen's preferences. The only possible, albeit somewhat improbable, option for democratic transformation is for the party itself to launch the project.

This work on Chinese authoritarian resilience is of both academic significance and policy relevance. Firstly, because China is currently seen as a development model by many other countries, an in-depth explanation on longevity in China's one-party governance could contribute to the existing literature in the field of China Studies and serve as a platform for further research on authoritarian resilience in other area studies. The works on the CCP's durability with a particular focus on the power dimension are still underexplored. Secondly, as China is becoming more powerful

and influential in many ways, this more nuanced understanding of China's domestic politics – in particular the CCP – could equip policymakers and concerned authorities with necessary salient points in making strategic and policy decisions.

The organisation of this paper is as follows.

The next section presents a brief review of the concept of authoritarian resilience in existing scholarship. The subsequent three parts provide analyses on the three-dimensional power theory and how the CCP uses each face of power. Regarding the first face of power – coercion – this paper explores the CCP's utilisation of coercive apparatus, e.g. the People's Liberation Army (PLA) and the People's Armed Police (PAP), to curb domestic threats such as protests and rebellion. With regard to the second face of power – obstruction – this paper examines the CCP's cadre appointment and propaganda. These cases exemplify the Party's control over the political agenda and ability to keep potential issues out of the policy process. Concerning the third face of power – domination – this paper incorporates into the analysis of Chinese state power the adaptive policy formation. In this aspect, Chinese people accept their roles in the existing order of things, either because they are more satisfied with the *status quo* rather than seeking changes or because they acknowledge that there is no alternative to it, and thus reduce their cognitive dissonance as a practical means of dealing with oppression. While the first two faces

of power focus on the agent that uses power, the third face underlines those accepting the power. The paper ends with a conclusion of the findings, limitations and implications of the ongoing trends.

Authoritarian Resilience Revisited

The Chinese authoritarian resilience has been a centre of attention since the Tiananmen Incident in June 1989. In the wake of such nadir, many observers thought that the CCP's Party-state rule would come to an end. However, the regime swiftly put all menaces under control. It was capable of restricting inflation, resuming economic growth and restoring its international relations (Nathan 2003, 6). Currently, it is evident that the CCP is still alive and in firm control of the realm. Therefore, the crux of the matter is what China scholars worldwide are aiming to decipher. The early attempts to answer the questions pertain mainly to the functionality of the Party. Most of them emphasized the decentralisation of the supreme single command, which was an essence of the Maoist and Dengist eras, to allow collateral units to work independently under the Party's umbrella.

Kenneth Lieberthal coined the term 'fragmented authoritarianism' to illustrate the reformed political structure within the Party-state that helps the CCP to maintain its rule. He pointed out the division among various Party bureaucratic agencies in administering public affairs. In formulating any policy, these agencies typically debate

and bargain with each other over the final shape and how it will be implemented. Compromise or consensus was always required for adaptation of any policy and its practical implementation (Lieberthal 1992, 2).

Andrew Nathan and David Shambaugh similarly argued that the CCP is not static in adjusting its organisational structure in the face of democratisation tidal waves. Nathan postulated at least four institutional changes in China's domestic politics including the formalised norms in leadership succession, the increased emphasis on meritocracy in political promotion, the differentiation and specialisation of agencies within the regime and the establishment of channels for political participation and complaint (Nathan 2003, 6-7). Likewise, Shambaugh underlined the CCP's active learning from the former Soviet Union case, asserting that the CCP is active in revitalising the Party's ideology, alleviating leadership rifts, strengthening Party discipline and seriously dealing with corruption. Also, the regime reaches out to consult more with non-member specialists and introduces intra-party democracy (Shambaugh 2008, 9). Although this, to some extent, reflects political pluralisation of the policy process in China, the CCP still reserves the right to make the ultimate decision, vitally ensuring its autocratic rule.

In addition to the abovementioned works, some accounts took into consideration the importance of other domestic factors in China's

policymaking process. They stressed that the CCP not only needs to minimise the intra-party cracks but also needs to answer to public appeals effectively. Andrew Mertha looked deeper into China's responsiveness to address the increasingly diverse societal demands. He suggested that rapid socio-economic change, aggressive lobbying by pressure groups and changing expectations of Chinese citizens towards the Party-states were demonstrative of the Party's inability to cope with the issues (Mertha 2009, 996). As a result, the Party feels an impulse to integrate those previously excluded from the policymaking process such as the media, non-governmental organisations and individual activists, which opened up fertile spaces for policy changes. Zhao Dingxin posited that the CCP's economic performance, which raises people's quality of life, is the main – if not sole – criterion of its legitimacy. According to Zhao, China, as an authoritarian Party-state, is performance-oriented, and the CCP will face a severe crisis if its economy cools off (Zhao 2001, 430; Zhao 2009, 425).

The focus on economic calibre echoes again in Hongyi Lai's work. He coined a term 'pragmatic authoritarianism' to explain the CCP's longevity, categorising shreds of evidence into three components, namely economic governance, social governance and political governance. For Lai, economic governance, such as high GDP growth, people's higher living standards and

poverty reduction, is the most substantial segment of Chinese authoritarian resilience (Lai 2016, 104). Relaxation of social regulations, being social governance, and improvement of intra-party stability management, being political governance, are combined ultimately to facilitate economic statecraft.

These previous publications are instrumental in helping the readers understand several aspects of Chinese authoritarian resilience. However, there is still an undersupply of writings with a focus on the power dimension. Although the previous studies can be used to explain the CCP's adaptation to survive in the changing environment, they did not investigate deeply into how the regime controls and contains its citizen discontent. Yuhua Wang argues that the strong state's coercive apparatus can explain the exceptional robustness of the CCP rule (Wang 2014, 14). However, as this article argues, coercion is only part of the CCP's comprehensive power.

Given the research gap, this work employs the three-dimensional power approach in the analysis of the Party-state to exemplify its resilience. The following section will explain the theoretical framework of this study.

Three Dimensions of Power

The concept of power is at the heart of politics, whether it is at a local, national or international level. It occupies the crucial position amongst

human interactions and relations with one another. Within the academic field of political science, power analysis serves as a fundamental platform for understanding conflict and cooperation (Parsons 1963, 232). Despite its long history originated from the seminal works of political philosophers in the classical era like Plato and Aristotle or Machiavelli and Hobbes to the more contemporary such as Max Weber, the systematic study on power had recently emerged in the mid-20th Century when a series of political scientists started to pay closer attention to it. The concept of power then began to be studied in a more scientific manner, turning intuition into hypothetical statements that could be testified and applied in concrete research situations. In this essay, the 'three-dimensional power' theory developed by Steven Lukes will be used. The following three sub-sections will go through each dimension of power.

One-Dimensional View of Power

Robert A. Dahl first proposed the idea of power as follows: 'A has power over B to the extent that he can get B do something that B would not otherwise do' (Dahl 1957, 202-203). A little later in the same article, he defined this operational definition slightly differently by looking no longer at A's capacity but at A's 'successful attempt' to get another actor to do something he would not otherwise do (Dahl 1957, 204). Simply put, his idea claimed that power is used by means of

decision making, meaning that the powerful actor could *intentionally* make someone do something without the consent of the latter. His understanding subsequently became understood as the one-dimensional view of power.

Two-Dimensional View of Power

Peter Bachrach and Morton S. Baratz criticised the incompleteness of the first school of thought and built up a new theory called 'Two Faces of Power' (Bachrach and Baratz 1962, 948). They asserted that if power can be exerted through decision-making from actor *A* over actor *B*, it can also be expressed by nondecision-making. The second layer of power starts with the mobilisation of bias. The bias selectively benefits certain groups over others. The dominant groups in society will obstruct the issues which challenge or fail to concur with the values and beliefs that embody the bias. When the bias effectively prevents certain problems from developing into fully-fledged issues, a nondecision-making situation emerges (Bachrach and Baratz 1963, 641). The focal point is on how power influences the conditions for decision-making, rather than how power works in the actual process of decision-making. In terms of public policymaking that affects all actors, the second dimension of power is apparent when actor *A* successfully build up social, political and institutional practices that uphold their privileges in public consideration of any agenda, most of which are comparatively

innocuous to them. By considering only those supportive of *A* to participate in decision-making, *A*'s power is to prevent rivals from entering the discussion table (Bachrach and Baratz 1970, 7).

According to Bachrach and Baratz, the methods used to augment and carry on the bias vary. That is to say, they can be anything from brute force and threats used to organise some issues out of the policy process; the co-optation of the opposition; the use of norms, values or prerequisites to disqualify some issues; to the establishment of new procedural rules to prevent challenges to the existing bias (Bachrach and Baratz 1970, 44).

Three-Dimensional View of Power

Going beyond the first two streams, Steven Lukes argued that both concepts are restricted to explaining scenarios where conflicts of interest are overt (Lukes 1974, 39). He introduced another facet of power, one that is hidden from view and which could not be proven empirically. It lies in actor *A*'s ability to shape the preferences, cognitions and perceptions of others in accordance with his through norms construction and cultural reverberation. As long as actor *A*'s policy preferences and those of other actors are made identical, conflicts between two parties are significantly minimised.

Lukes indicated that the three forms of power are neither contradictory to one another, nor is a single tool exclusively used at any one time. All

dimensions of power can be and often are used simultaneously; nonetheless, the third dimension of power works most effectively. He asked:

[I]s it not the supreme and most insidious exercise of power to prevent people, to whatever degree, from having grievances by shaping their perceptions, cognitions and preferences in such a way that they accept their role in the existing order of things, either because they can see or imagine no alternative to it, or because they see it as natural and unchangeable, or because they value it as divinely ordained and beneficial? (Lukes 1974, 24)

The above citation closely resembles the concept of 'adaptive policy formation' which refers to the situation where individuals reconcile themselves to difficult circumstances. In embracing an existing order of things, people know its consequences and thus reduce their cognitive dissonance as a practical means of coping with oppression. For Lukes, the third dimension of power occurs not only where there is domination, but where the dominated acquiesce in their domination. James Scott divided such acquiescence into two versions: thick and thin (Scott 1990, 72). In the thick sense, people actively believe in the values that explain and justify their oppression. In the thin sense, people are merely resigned to them. While Scott endorsed the thin view, Lukes argued that both co-occur.

Analysis of the Chinese Communist Party's Use of Power

The 'reform and opening-up' policy implemented at the Third Plenary Session of the Eleventh Central Committee in December 1978 looms large in the prosperity China is enjoying nowadays. Under the 'One Focus, Two Basic Points' axiom, the then-paramount leader of China, Deng Xiaoping, attempted to implement reforms in agricultural and industrial sectors, while allowing the country to interact more freely with the outside world to obtain knowledge and skills to support such reforms. Nevertheless, the opening up had both pros and cons.

On the one hand, the Chinese government witnessed a remarkable increase in its economic scores, and its citizens began to catch a glimpse of fortune. The country experienced a five-times increase in its GDP within a single decade, starting from 367 billion Renminbi when the economic reform was introduced in 1978 to 1.7 trillion Renminbi at the end of 1989 (The National Bureau of Statistics of China 2020a). On the other hand, the opened doors allowed the infiltration of western values such as democracy, freedom and privacy into Chinese society. These and the people's growing wealth and ambitions to be represented in politics led to calls for democratisation and greater popular participation. The larger the attendant demonstration was, the more severe the threat it posed to the central

government. In consequences, the government used force to quell the gatherings. Despite its short timespan, the world most clearly witnessed the first face of CCP power.

The CCP's First Face of Power: Coercion

According to the first definition of power, the most important source of the CCP's coercive power lies in its security apparatus, namely the People's Liberation Army and the People's Armed Police.

The People's Liberation Army (PLA)

In contrast to most states where the army belongs to the bureaucracy with the head of state/government being an *ex officio* commander-in-chief, the Chinese Constitution maintains that the army is ultimately commanded by the Chairman of the Central Military Commission (CMC), a subsidiary of the CCP. Under the principle of civilian control over the military, the PLA is legally and practically under the absolute directive of the Party. Rifts between the Chinese leadership and the military occurred in few instances. For example, the 2008 Sichuan earthquake brought global attention to the civil-military relations by showing the PLA General's dissatisfaction over Premier Wen Jiabao's command (Li 2010, 28). A similar scenario can be seen in the 'disconnect' between President Hu Jintao and military leaders over China's trial of an experimental J-20 fighter during

the US Secretary of States Robert Gates' visit in 2011 (Page and Barnes 2011). However, these situations were rare. On the whole, the PLA is loyal to the Party leadership.

The CCP's decision to use its military arm to suppress student protestors at Tiananmen Square on 4 June 1989 is the most apparent case showing coercive decision-making. After several weeks of protests by more than one million students and workers who occupied Tiananmen Square in Beijing, martial law was declared on 20 May 1989. Later, troops paraded towards the capital city, but were ordered by the central government not to fire on civilians. Only after the Party's elders approved the decision to use force on 2 June did the army begin to open fire. Starting from that night to 4 June, the PLA forcefully dispersed the unarmed civilians. The incident took only a few days before the crowds fled the Square; nonetheless, global society had already witnessed the Party-state's unreserved use of force to end the conflict that harms its interest.

The People's Armed Police (PAP)

Although the deployment of military force to cope with domestic security had become scarce after that, the Party is not hesitant to control any rebellious activities by a relevant, yet slightly softer, mechanism such as the Chinese People's Armed Police.

The PAP was established in 1982 to serve as the paramilitary wing of the CCP, with primary responsibility for maintaining domestic stability and a secondary role in providing rear-guard support for the PLA during wartime. The unit, which is composed of up to a million personnel, is also assigned to serve a variety of other roles and missions such as responding to natural disasters, guarding government compounds and participating in the United Nations Peacekeeping Operation (UNPKO). The PAP had been under the dual leadership of the CMC and the State Council before being placed under the sole authority of the CMC after Xi Jinping became the CCP's general secretary and the CMC's Chairman. Because the PAP can now be deployed only by the CMC, it has recently become known as 'China's other army' (Wuthnow 2019, 11). The Police Force can harass, detain and arrest individuals deemed as threats to the CCP's rule.

In recent years, the PAP has played an active role in controlling large-scale social upheavals and restoring social stability. In March 2008, the Tibetan uprisings were sparked off by a small group of Tibetan monks who gathered in Lhasa to commemorate the anniversary of the failed 1959 uprising against the CCP in Tibet that ended with the Dalai Lama's flight into exile. Those monks aimed to protest against religious controls, including patriotic education campaigns and forced denunciations of the Dalai Lama. When the local police attempted to disperse

the crowds by force, the lay Tibetan people joined the monks, spreading the protest from Lhasa to Tibetan areas in other provinces, with approximately 30,000 Tibetans joining (Barnett 2009, 13). The Party postulated that the Tibetan protesters were supported by the 'separatist' and the anti-China forces, it sent the PAP to suppress the demonstrators. In order to 'maintain stability' and prevent subsequent upheavals, the CCP ordered the armed police to stay permanently.

CCP's second face of power: Obstruction

According to the second definition of power, the most crucial source of the CCP's prohibitive power lies in its ability to mobilise bias through selected representation and propaganda.

The Party's Membership

One nature of the second dimension of power is the blockade of entry into politics. Because all the state apparati are in the Party's hands, public policies are formulated and implemented by the CCP authorities. Unlike democracies where representatives are elected on a free-and-fair basis, the CCP membership system is enforced to exclusively select only handful, trustworthy candidates to serve the Party, and to a broader extent, the entire nation. Among the total population of over 1.4 billion in 2019, only slightly over 90 million – approximately 6 per cent – are now securing their membership (The National Bureau of Statistics of

China 2020b; China Daily Information Co. 2019a). Furthermore, to become a member of the Party, one needs to undergo a multitude of screening, training and evaluation (McMorrow 2015). Above all, he or she must be able to tolerate difficulties, to vow her or his loyalty to the Party and to strictly observe the Party's orthodoxies (Vorasakdi Mahatdhanobol 2011, 83).

Propaganda

The principal function of propaganda is to determine what is 'fit to know' and what is not. The guiding role of the Central Propaganda Department of the CCP (CCPPD) spans the whole Chinese society in the current era (Brady 2006, 58). Its extensive scope of sight ranges from media outlets to educational institutions and other cultural facilities. Moreover, the propaganda cadres and offices are installed in all mass organisations, e.g. trade unions, and all levels of the state bureaucracy as well as Chinese and foreign-run private companies located in China (Brady 2006, 58). The main targets of the CCPPD are twofold. Firstly, it has the capacity to control the flow of information into and throughout China. It actively censors and cracks down the media when and where it sees fit. Secondly, it can proactively engage in writing and disseminating such information that it believes should be transmitted to society (Shambaugh 2007, 28-29).

Concerning the censorship strategy, the Party is robust in ramping up the intensity of media

control. It never permits any cardinal concept of freedom, such as media freedom or freedom of expression. Despite the factual nature of reporting, critical journalists are under the watchful eye of the CCPPD and often punished for failure to comply with the Party's line on the sensitive issues. A veteran journalist Wang Qinglei was fired from his position after saying in social media that he was tired of the 'stifling environment' for China's journalism (Denyer 2014). The viral footage of TV reporter Liang Xiangyi giving dramatic side-eye and eye-rolling at a fellow journalist after the latter reportedly overly praised the Chinese government was banned from the media (Ma 2018). Besides, the notorious 'Great Firewall of China' was invented by the government to filter keywords in Chinese search engines and block access to sensitive websites (Zhao 2016, 1182).

Concerning the proactive propaganda, the regime could get its citizens to follow its line subconsciously by using ideological indoctrination. Generally, it aims to restore the faith of Chinese people, either by love or fear, in the CCP legitimate leadership. In the reform era, China has undergone tremendous political and economic changes and witnessed the collapse of the communist ideology. To fill up the ideology vacuum, the Party opted for nationalism. Manipulation of national pride is, to a substantial extent, an essential part of CCP's propaganda machine. Zhao Suisheng demonstrated that nationalism has provided 'the most reliable

claim on the Chinese people's loyalty and the values shared by both the regime and critics.' By linking the party-state with the Chinese nation, the CCP positions itself as a defender of China's national interests, pride and territorial integrity, thereby making criticisms of the Party an unpatriotic act (Zhao 2016, 1169). The recent cases of propaganda can be seen in Mainland China's media framing of Hong Kong Protests and the correction of Higher Education in China.

In response to the 2014 Occupy Central Protests in Hong Kong, the Chinese official news agency published an article accusing a few Western media of having a biased view towards the movement and naming the US government for being the 'Western force' that support public chaos (Global Communications Association, Inc. 2014). The cases of 'colour revolutions' in Egypt, Thailand, Libya and Ukraine were also drawn to manifest the US-inflamed social turmoil. Similarly, Zhou Nan, an ex-*Xinhua* head and former minister of foreign affairs, expressed his opinion that the 'anti-China forces' inside and outside Hong Kong was using the students' civil disobedience to seize power from China (Lam 2014). When protests occurred again in Hong Kong in 2019 over the extradition bill, Chinese official sources immediately discredited the uprising, stating that:

"[S]ome Hong Kong residents [protesters] have been hoodwinked by the opposition [pro-de-

mocracy] camp and their foreign allies into supporting the anti-extradition campaign...to reap political gains by damaging the SAR government's credibility and reputation, or that some foreign forces are seizing the opportunity to advance their own strategy to hurt China by trying to create havoc in Hong Kong" (China Daily Information Co. 2019b, emphasis parentheses added).

It can be seen from the quotation that the Chinese state media tried to divert audience attention from the facts. Instead of reporting the protesters' discontent with the new law, the outlet portrayed the local protesters as being influenced by foreign forces and that they aimed to damage the country. Frequently, the Chinese government blames external parties for the problems happening in Hong Kong. However, some analysts asserted that with reference to this the CCP 'foreign interference' charge is partly similar to what had been done when Hong Kong was under British rule (Loh and Hao 2019, 1-2).

Similarly, academic freedom in China also receives a question mark. The CCPPD officials have thoroughly scrutinised curricula, discussions and scholarly publications. Qiang Zha illustrates that the Chinese government considers intellectuals as being directly responsible for damaging the state and thus promulgates several policies to restrict campus academic freedom. The Party-state seeks in university professors a unity of knowledge and

action in support of the state. Therefore, the main principles of teaching in universities, especially in the fields of philosophy and social sciences, need to be in line with CCP's values in lieu of 'Western' academic freedom that possibly taints its credibility (Zha 2010, 17).

In 2019, the Central Government approved alterations to Fudan University's charter. Fudan University, which is one of China's most prestigious universities well-known for its free space in humanities and liberal studies. Previously it upheld a firm stance on academic independence and freedom of thought. However, tighter affiliation to the Party is added to the charter. It now states: "The university adheres to the leadership of the Chinese Communist Party and will fully implement the party's educational policy" (Fifield 2019). The change indicates that the University can enjoy its academic freedom only in so far as it is in line with the Party's direction.

CCP's third face of power: Domination

Unlike the previous two faces of power which focus on the CCP as a power-using agent, the Party's third face of power explains Chinese citizens' acquiescence to the CCP's rule. According to the third dimension of power, the CCP's power also lies whenever the people accept their roles in the Party-dominated system, either because they can see no alternative or perceive the status quo as impossible to change. As a result, they alter their attitude to console themselves in ongoing

circumstances. People know the consequences of attempts rebellious of the regime and thus reduce their cognitive dissonance as a functional means to respond to the oppression.

In this aspect, it can be postulated that the third dimension of the CCP's power is not formulated by the Party but stems from its primary and secondary sources of power. That is to say, the Party's coercive and obstructive powers not only perform their roles in terminating the threats and keeping potential issues out of the policy sphere but also create insidious impacts on Chinese society as a whole.

The use of security apparati, e.g. the PLA and the PAP, to coerce the demonstrators into submission could help the Party overcome particular conflicts over interests. Meanwhile, the legacy of the use of force in previous incidents, along with the stationing of forces in certain areas, can together signal the CCP's willingness to opt for coercive means again in cases of the unrest. The forceful dispersal of the protesters at Tiananmen Square, in Tibet or Xinjiang then has imprinted into the mind of the public the picture of the determined security forces. Consequently, the options for dissatisfied individuals to express their frustrations were limited.

On the other hand, the concerted crackdowns on the media and the concomitant strengthening of the propaganda machine played a critical role in creating self-restraint among the public. As David Shambaugh has observed, the

CCPPD has a passive control capability in bringing about self-censorship (Shambaugh 2007, 29). Several studies showed that, due to the strict control of the media and the active role of the propaganda cadres, the intellectuals, journalists and media frequently avoided expressing politically sensitive ideas in public as they recognise the risks in doing so (Link 2002; Tong 2009, 593). Jingrong Tong demonstrated that the practice of self-censorship helped the Chinese media outlets avoid political 'minefields' and concurrently increased the possibility of the publication of reports on highly sensitive issues (Tong 2009, 594). Similarly, academics and professors need to be careful in choosing teaching materials, especially 'foreign original textbooks' that would be screened by the local propaganda department before being used in class, and be vigilant about on what can be spoken in class and what cannot (Zhao 2016, 1185-1186).

Conclusion

The central theme running through this entire essay is the power of the Chinese Communist Party. In order to answer *why the Party-state is still resilient to the pressure for democratisation despite the economic and social conditions being ripe for such change*, the 'three dimensions of power' theory developed by Steven Lukes is employed to systematically analyse the CCP's power in its many facts. This essay argues that the CCP's power is the most critical factor to its longevity. Notwithstanding

its vulnerability to an economic slowdown, demise of communist ideology and public anger about social inequality and corrupt bureaucrats, the CCP is not yet prone to collapse. The Party will remain durable as long as it is capable of employing its power to suppress the threats, block the potential issues from entering the policy sphere and manipulate Chinese citizens' preferences.

Based on Lukes' account, the Party's power can be divided into three faces. The first face is coercion: The Party carries out decision-making on the issues over which there is an observable conflict over interests. The second face is obstruction: The Party takes control over the agenda of politics by keeping potential issues out of the policy process. The third face is domination: The Party's power exists when the Chinese people believe the values which oppress them and resign themselves to those values. While the first two faces of power focus on the agent that uses power, the third face underlines those accepting the power.

Regarding the first face of power – coercion – this paper explores the CCP's utilisation of coercive apparatus, e.g. the People's Liberation Army (PLA) and the People's Armed Police (PAP), to curb domestic threats such as protests and rebellions. With regard to the second face of power – obstruction – this paper examines the CCP's cadre appointment and propaganda. These cases exemplify the Party's control over the political

agenda and ability to keep potential issues out of the policy process. Concerning the third face of power – domination – this paper incorporates into the analysis of Chinese state power the adaptive policy formation. In this aspect, Chinese people accept their role in the existing order of things, either because they know they are more satisfied with the *status quo* rather than seeking changes or because they acknowledge that there is no alternative to it, and thus reduce their cognitive dissonance as a functional means responding to oppression.

It is also worth noting that three forms of power are neither contradictory to one another, nor is a single tool used at any one time. All dimensions of power can be, and often are, used simultaneously. In the foreseeable future, we could still see the Party-state use the first two faces of state power to guard itself from any vital threats, while the third face of power would be present when the public know the consequences of misbehaviour and thus change their behaviour to avoid the sanctions. The coercive measures would be used mainly to suppress anti-CCP movements, especially from the far-flung autonomous areas such as Tibet and Xinjiang, where the minorities' discontent towards the Central Government are noticeable. Likewise, chaos in Hong Kong due to its citizens' growing fear of China's political encroachment and their non-peaceful responses such as violent protests could also be a strong rationale for the PLA to step

in. Nonetheless, the most certain circumstance to witness the full-scale use of the CCP's coercive power is in dealing with the Taiwan question. Its armed forces can be used either to pre-emptively respond to Taiwan's attempt to pursue independence or proactively strive to annex Taiwan in case the prospect for the latter to reunify with the mainland deteriorates.

Furthermore, it is none but impossible to see the Party lower its guard in propaganda tasks. The Party-state has been persistent in controlling the influx of imported information via its notorious 'Great Firewall' and the information circulated within the society by screening and blocking, especially if they are considered sensitive to the government's legitimacy. Instead, with the more advanced knowledge in technology, the government would step up the ongoing mechanisms and simultaneously proceed to yearn for new and more effective options. In the same manner, it is unlikely that the standards for membership appointment would be lowered. Despite the recent wider doors for the non-proletarian, such as successful capitalists, to enter the Party, it is widely seen as the CCP's bids for overtaking and tightening its control over profitable enterprises. The continuous use of the first and the second faces of power by the CCP would also deter the public from taking rebellious actions or causing threats to the regime. Instead, the dissatisfied masses would reconcile themselves to the CCP-dominated system.

Since all three kinds of state power are centralised within the Chinese Communist Party and are unlikely to change in the near future, the only possible, albeit somewhat improbable, option for democratic transformation to be installed must be initiated by the Party itself, neither 'bottom-up' nor from outside forces. Notwithstanding its vulnerability to an economic slowdown, demise

of communism ideology and public anger about social inequality and corrupt bureaucrats, the CCP will still be able to hold on to power. This study of Chinese authoritarian resilience yields not only the empirical analysis specific to the case of the Chinese Communist Party, but it can also serve as a platform for further study on other authoritarian regimes worldwide.

References

- Bachrach, Peter, and Morton S. Baratz. 1962. "Two Faces of Power." *American Political Science Review* 56(4): 947-952. Accessed February 12, 2020. <https://doi.org/10.2307/1952796>.
- , 1963. "Decisions and Nondecisions: An Analytical Framework." *American Political Science Review* 57(3): 632-642. Accessed February 14, 2020. <https://doi.org/10.2307/1952568>.
- , 1970. *Power and Poverty: Theory and Practice*. New York: Oxford University Press.
- Barnett, Robert. 2009. "The Tibet Protests of Spring 2008: Conflict between the Nation and the State." *China Perspectives* 3: 6-23. Accessed February 1, 2020. <https://doi.org/10.4000/chinaperspectives.4836>.
- Brady, Anne-Marie. 2006. "Guiding Hand: The Role of the CCP Central Propaganda Department in the Current Era." *Westminster Papers in Communication and Culture* 3(1): 58-77.
- Chin, John J. 2018. "The Longest March: Why China's Democratisation Is Not Imminent." *Journal of Chinese Political Science* 23: 63-82. Accessed March 3, 2020. <https://doi.org/10.1007/s11366-017-9474-y>.
- China Daily Information Co. 2019a. "CPC Members Exceed 90 Million." Accessed March 14, 2020. <http://www.chinadaily.com.cn/a/201906/30/WS5d1825c6a3103dbf1432b08f.html>.
- , 2019b. "Closing of Extradition Loophole Strengthens Rule of Law in HK: China Daily Editorial." Accessed March 14, 2020. <http://www.chinadaily.com.cn/a/201906/09/WS5cfd0916a3101765772301f8.html>.
- Dahl, Robert A. 1957. "The Concept of Power." *Behavioral Science* 2(3): 201-215. Accessed February 14, 2020. <https://doi.org/10.1002/bs.3830020303>.
- Denyer, Simon. 2014. "Chinese Journalists Face Tighter Censorship, Marxist Retraining." Accessed March 3, 2020. https://www.washingtonpost.com/world/chinese-journalists-face-tighter-censorship-marxist-re-training/2014/01/10/6cd43f62-6893-11e3-8b5b-a77187b716a3_story.html.
- Fifield, Anna. 2019. "Chinese Universities Replace 'Freedom of Thought' with Xi's Teachings." Accessed March 3, 2020. <https://www.smh.com.au/world/asia/chinese-universities-replace-freedom-of-thought-with-xi-s-teachings-20191219-p53lft.html>.

- Friedman, Thomas L. 1998. "Foreign Affairs; The Cultural Revolution." Accessed March 1, 2020. <https://www.nytimes.com/1998/03/21/opinion/foreign-affairs-the-cultural-revolution.html>.
- Global Communications Association, Inc. 2014. "Xinhua: Western Media and Western Forces Are Behind the Occupy Central Movement." Accessed March 3, 2020. <http://chinascope.org/archives/3363>.
- Lai, Hongyi. 2016. *China's Governance Model: Flexibility and Durability of Pragmatic Authoritarianism*. London: Routledge.
- Lam, Jeffie. 2014. "Occupy Central Being Used by Anti-China Forces to Try to Seize Power, Warns Former Xinhua Official." Accessed March 3, 2020. <https://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1527764/occupy-central-being-used-anti-china-forces-try-seize-power-warns>.
- Li, Nan. 2010. *Chinese Civil-Military Relations in the Post-Deng Era: Implications for Crisis Management and Naval Modernization*. Rhode Island: Naval War College Press.
- Lieberthal, Kenneth G. 1992. "Introduction: The 'Fragmented Authoritarianism' Model and Its Limitations." In *Bureaucracy, Politics, and Decision Making in Post-Mao China*, edited by Kenneth Guy Lieberthal and David M. Lampton. Berkeley: University of California Press.
- Link, Perry. 2002. "China: The Anaconda in the Chandelier." Accessed August 1, 2020. <https://www.nybooks.com/articles/2002/04/11/china-the-anaconda-in-the-chandelier/?pagination=false>.
- Liu, Yu, and Chen Dingding. 2012. "Why China Will Democratize." *The Washington Quarterly* 35(1): 41-63. Accessed February 8, 2020. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2012.641918>.
- Loh, Dylan MH, and Chen Hao. 2019. "'Foreign Interference' in Hong Kong: China's Own Historical Antecedents." *RSIS Commentary* 230: 1-3. Accessed February 14, 2020. <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2019/11/CO19230.pdf>.
- Lukes, Steven. 1974. *Power: A Radical View*. New York: Palgrave.
- Ma, Alexandra. 2018. "China Banned All Mention of a Sassy, Eye-Rolling Reporter after She Became a Meme." Accessed March 3, 2020. <https://www.businessinsider.com/china-bans-all-mention-of-eye-rolling-reporter-who-became-a-meme-2018-3>.
- McMorrow, R. W. 2015. "Membership in the Communist Party of China: Who Is Being Admitted and How?" Accessed March 3, 2020. <https://daily.jstor.org/communist-party-of-china>.

- Mertha, Andrew. 2009. "Fragmented Authoritarianism 2.0': Political Pluralization in the Chinese Policy Process." *The China Quarterly* 200: 995-1012. Accessed February 8, 2020. <https://www.jstor.org/stable/27756540>.
- Morrison, Wayne M. 2019. *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*. Accessed February 8, 2020. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf>.
- Nathan, Andrew J. 2003. "China's Changing of the Guard: Authoritarian Resilience." *Journal of Democracy* 14(1): 6-17. Accessed February 10, 2020. <https://muse.jhu.edu/article/38546>.
- The National Bureau of Statistics of China. 2020a. "National Accounts: Gross Domestic Product." Accessed April 9, 2020. <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01>.
- 2020b. "Population: Total Population." Accessed April 10, 2020. <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01>.
- Page, Jeremy, and Julian E. Barnes. 2011. "China Shows Its Growing Might: Stealth Jet Upstages Gates, Hu." Accessed April 27, 2020. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748704428004576075042571461586>.
- Parsons, Talcott. 1963. "On the Concept of Political Power." *Proceedings of the American Philosophical Society* 107(3): 232-262. Accessed February 8, 2020. <https://www.jstor.org/stable/985582>.
- Rowen, Henry S. 2011. "China: Big Changes Coming Soon." Accessed February 8, 2020. <https://www.hoover.org/research/china-big-changes-coming-soon>.
- 1996. *The Short March: China's Road to Democracy*. Accessed March 3, 2020. <https://nationalinterest.org/article/the-short-march-chinas-road-to-democracy-416>.
- 2007. "When Will the Chinese People Be Free?" *Journal of Democracy* 18(3): 38-52. Accessed February 8, 2020. <https://muse.jhu.edu/article/218821>.
- Scott, James C. 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcript*. New Haven: Yale University Press.
- Shambaugh, David. 2007. "China's Propaganda System: Institutions, Processes and Efficacy." *The China Journal* 57: 25-58. Accessed February 12, 2020. <http://www.jstor.com/stable/20066240>.
- 2008. *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation*. Berkeley: University of California Press.
- Tang, Wenfang. 2018. "The 'Surprise' of Authoritarian Resilience in China." *American Affairs* 2(1). <https://americanaffairsjournal.org/2018/02/surprise-authoritarian-resilience-china>.

- Tong, Jingrong. 2009. "Press Self-Censorship in China: A Case Study in the Transformation of Discourse." *Discourse and Society* 20(5): 593-612. Accessed February 8, 2020. <https://www.jstor.org/stable/42889285>.
- Vorasakdi Mahatdhanobol. 2011. *Khrong Phaendin Chin: Phak Phunam Amnat Rat*. [Governing China: Party, Leader and State Power]. Bangkok: Matichon Publishing. (in Thai).
- , 2014. *Setthakit Kanmueang Chin*. [Chinese Political Economy]. 3rd ed. Bangkok: Open Society. (in Thai).
- Wang, Yuhua. 2014. Coercive Capacity and the Durability of the Chinese Communist State. *Communist and Post-Communist Studies* 47(1): 13-25. Accessed February 12, 2020. <http://dx.doi.org/10.1016/j.postcomstud.2014.01.009>.
- Wuthnow, Joel. 2019. *China's Other Army: The People's Armed Police in an Era of Reform*. Washington, DC: National Defense University Press.
- Zha, Qiang. 2010. Academic Freedom and Public Intellectuals in China. *International Higher Education* 58: 17-18. Accessed February 12, 2020. <https://doi.org/10.6017/ihe.2010.58.8469>.
- Zhao, Dingxin. 2001. "China's Prolonged Stability and Political Future: Same Political System, Different Policies and Methods." *Journal of Contemporary China* 10(28): 427-444. Accessed February 1, 2020. <https://doi.org/10.1080/10670560120067126>.
- , 2009. "The Mandate of Heaven and Performance Legitimation in Historical and Contemporary China." *American Behavioral Scientist* 53(3): 416-433. Accessed February 1, 2020. <https://doi.org/10.1177/0002764209338800>.
- Zhao, Suisheng. 2016. "The Ideological Campaign in Xi's China: Rebuilding Regime Legitimacy." *Asian Survey* 56(6): 1168-1193. Accessed February 12, 2020. <https://doi.org/10.1525/AS.2016.56.6.1168>.

Problems in International Relations from the Perspective of Thai Military Leaders Who Negotiated the Ban Romklao-Botaen Ceasefire Agreement of 1988**

Payan Eumsin*

Abstract

This article presents research findings about the perspective of Thai military leaders involved in the negotiations with senior Lao officers to read the Ban Romklao-Botaen Ceasefire Agreement of February 19, 1988.

The Thai negotiations involved military officers who were graduates of Class 7 of Chulachomklao Military Academy under the leadership of Gen. Chavalit Yongchaiyudh whose relations with Chao Supanuwong, the leader of the Lao side, were good.

The problems of international relations between Thailand and Laos surrounding the case at hand were found to have involved seven issues: (a) the international relations between Thailand and Laos and the domestic situations in both countries, (b) the border economy involving concessioned timber extraction held by Thai companies, (c) the unequal treaty that needed to be amended, (d) the situation when the Cold War was coming to an end and which presaged shifting alliances, (e) the existence of Thai military strategic villages involving former Communist Party of Thailand cadres, (f) the re-emergence in Ban Romklao of former actors of "The Tree Villages War," and (g) differences over interpretation of the 1907 Siam-France Treaty maps regarding the border.

Keywords: *military leadership, Ban Romklao-Botaen Battlefield, Ceasefire on 19th February 1988*

*Lecturer of Faculty Humanities and Social Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University, Pridi Banomyong Road, Tambon Pratuchai, Phra Nakhon Si Ayutthaya District, Phra Nakhon Si Ayutthaya 13000. Email: X3034ir@gmail.com

**This article is part of M.A. Thesis on "Military Leadership and the End of the Rom Klao Battlefield," Faculty of Political Science, Chulalongkorn University and a research project that received a Chulalongkorn University 90th Anniversary scholarship.

Received January 14, 2020; Revised March 3, 2020; Accepted July 25, 2021

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: มองผ่านภาวะผู้นำทหารในการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น**

พยัญชน เอี่ยมศิลป์*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ค้นคว้าเกี่ยวกับการเจรจาโดยผู้นำลาวระดับสูงกับ จปร.7 ซึ่งในกรณีนี้มี พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์กับเจ้าสุภานุวงศ์ ผู้ขัดขวางหยุดยิง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531

การศึกษาพบว่าปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทย-ลาว ในกรณีศึกษานี้มีที่มาจากปัญหาดังนี้ 1. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาวและการเมืองภายในไทยและลาว 2. เศรษฐกิจชายแดนที่มี การทำสัมปทานไม้โดยบริษัทไทย 3. สนธิสัญญาไม่เสมอภาค ซึ่งต้องร่วมกันแก้ไข 4. สงครามเย็นเริ่มส่อเค้าว่าจะสิ้นสุด ซึ่งจะส่งผลให้มีการเปลี่ยนชั่วคราวเมืองระหว่างประเทศตามมา 5. ยุทธศาสตร์ทางทหารต่อ อดีต ผ.ก.ค. “หมู่บ้านจัดตั้งฯ” 6. ตัวแสดง “สงครามสามหมู่บ้าน” เข้ามามีบทบาทซ้ำใน “บ้านร่มเกล้า” 7. ผลการสืบสิทธิ์ ที่ความสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1907 การตีความแผนที่ตามสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ค.ศ. 1907 ที่แตกต่างกับปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทหาร, การสู้รบบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น, การหยุดยิง 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531

*อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ถ.ปรีดีพนมยงค์ ต.ประตูชัย อ.พระนครศรีอยุธยา จ.พระนครศรีอยุธยา 13000 อีเมล X3034ir@gmail.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตเรื่อง “ภาวะผู้นำทหารกับการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า” คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับการสนับสนุนการวิจัยโดยทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ได้รับบทความ 14 มกราคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 3 มีนาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 25 กรกฎาคม 2564

บทนำและความสำคัญของปัญหา

ผลพวงของสนธิสัญญาเขตแดนที่ไม่เป็นธรรมที่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสขีดเส้นสร้างแผนที่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นำมาซึ่งปัญหา “ข้อพิพาทดินแดน” การมีเทคโนโลยีการสร้างแผนที่ในช่วงเวลาเจ้าอาณานิคมนั้น ไม่ได้คำนึงถึงบริบทสภาพความเป็นจริงตามภูมิประเทศที่ชาวบ้านอาศัยอยู่จริง นอกจากนั้นฝรั่งเศสไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมของรัฐที่ตนยึดครอง บังคับให้ยินยอมลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยเขตแดนรากเหง้าของทุกปัญหาล้วนมีที่มาจาก “...สัญญาที่ไม่เป็นธรรมไทย-ฝรั่งเศส...” (Suwit Thirasatwat 2009, 142) ซึ่งเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาเส้นเขตแดนไทย-ลาว ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งเขตแดนไทย-ลาว และการระแวงซึ่งกันและกันระหว่างไทยและลาว (Ukrist Pathmanand 1988, 1-6) ปรากฏให้เห็นได้ในงานเขียนต่าง ๆ ย้อนไปได้ถึง พ.ศ. 2518 (Virat Ruampongpatana 1988, 30, 83-84, 100, 119)

ข้อพิพาทบ้านร่มเกล้าฯ ข้าราชการและสื่อมวลชนทั้งสองประเทศต่างโจมตีกล่าวหากัน เนื่องจากประการแรก ทั้งสองฝ่ายต่างอ้างความถูกต้องตามสนธิสัญญาและหลักฐานแผนที่ที่ฝ่ายรัฐของตนถือ เช่น ฝ่ายลาวอ้างสนธิสัญญาฝรั่งเศส-สยาม ปี ค.ศ. 1907 (ที่ยึดแนวแม่น้ำเหืองติดกับภูสอยดาวเป็นเส้นเขตแดน แต่ฝ่ายไทยกลับอ้างตอนกลางของลำน้ำเหือง-ต้นน้ำเหืองที่เรียกว่าภูเมียงเป็นเขตแดน) ประการที่สอง ทั้งสองชาติใช้กระบวนการหรือวิถีทางการทูตด้วยวิธีแข็งกร้าว อ้างอำนาจอธิปไตยฝ่ายรัฐตนเหนือเส้นเขตแดนตามแผนที่พิพาทบริเวณแม่น้ำเหือง (Suwit Thirasatwat 2009, 42-43) เกิดการต่อสู้ ที่เรียกว่า “...สงคราม

บ้านร่มเกล้า อำเภอนาตาล จังหวัดพิจิตรโลก (31 พฤษภาคม พ.ศ. 2530-19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531)...” (Suwit Thirasatwat 2009, 160) จุดเริ่มปัญหามาจากความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ตัดไม้โดยบริษัททำไม้ไทยที่ได้รับการดูแลความปลอดภัยจากทหาร (Raschada Jiwalai 1994, 147)

นักวิจัยและนายทหารพันเอกชินวัฒน์ มั่นเดช อธิบายจุดเริ่มต้นของปรากฏการณ์ความขัดแย้งปะทะกันที่จุดทำไม้ ถือได้ว่าเริ่มการยิงกันเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 ถึง เวลา 8.00 น. ของวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 (Chinnawat Mandech 2001, 134-144) รวมเวลาขัดแย้งทั้งสิ้น 264 วัน ความเสียหายแรก ๆ เกิดเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2530 ปรากฏกองกำลังไม่ทราบฝ่าย 30 คนใช้อาวุธยิงเข้าไปในหมู่บ้านร่มเกล้าและเผารถแทรกเตอร์ของบริษัททำป่าไม้ (คนขับเสียชีวิต 1 คน ทหารพรานไทยปะทะกับกลุ่มเดิมนี้อีก 2 ครั้ง ฝ่ายไทยบาดเจ็บ 3 คน ชาวบ้านร่มเกล้าเสียชีวิต 1 คน บ้านเรือนทรัพย์สินราษฎรเสียหาย) มูลเหตุโครงสร้างความขัดแย้งข้างต้นเริ่มต้นมาจากการที่นายสุนันท์ สีหลักษณ์หรือเสี่ยวิชัย เจ้าของบริษัทอุตรดิตถ์มอเตอร์เวิร์คและบริษัทรุ่งตระการทำไม้เอกชนไทย ผู้ได้สัมปทานตัดไม้จากราชการไทย และให้หมู่บ้านจัดตั้ง ที่หมู่บ้านร่มเกล้า เป็นฐานให้สองบริษัทนี้ตัดไม้ในเขตสัมปทานที่ได้รับมาตั้งแต่ ค.ศ. 1985 โดยมีทหารพรานไทยคอยคุ้มกัน จากนั้นเหตุการณ์ขยายวงและโครงสร้างความขัดแย้งเริ่มมีตัวแสดงซับซ้อนมากขึ้น กลายเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศ ผลพวงจากปรากฏการณ์ในครั้งนี้ทำให้นายทหาร จปร.5 และ จปร.7 แสดงบทบาทในการเข้ามาจัดการความขัดแย้งร่วมกับข้าราชการทั้งสองประเทศ

โดยมีตัวแสดงหลักที่โดดเด่น คือ พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ หยุดยั้งข้อพิพาทด้วยการ “หยุดยิง” และ ใช้ความสัมพันธ์ทางการทูตโดยเดินทางไปเยือนลาว สร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำลาวสูงสุดในเวลานั้นดังจะปรากฏตัวแสดงหลายที่หลากหลายดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ของ actors ในประเด็นความขัดแย้งและความร่วมมือกรณีบ้านร่มเกล้า
(Payan Eumsin 2016, 12, 15-19)

Actors	ประเด็นความขัดแย้งหรือความร่วมมือ	คำอธิบาย
actors ที่ปรากฏซ้ำในข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า	ข้อพิพาทบ้านร่มเกล้าเกิดจากบริษัททำไม้ของบริษัททูตริตติมอเตอร์เวิร์คและบริษัททุ่งตระการทำไม้ เกิดข้อพิพาทพื้นที่ทับซ้อนไทยลาว เกิดการปะทะกัน	สองชาติเคยมีปัญหาขัดแย้งพื้นที่ทับซ้อนมาก่อน กรณีลาวนำคดีสามหมูบ้าน กลายเป็นประเด็นเรื่องใหญ่โตด้านความสัมพันธ์ไทย-ลาว
การมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ใกล้ชิดของผู้นำไทยและลาว	นายพลภูมิ หน่อสุวรรณศรีรัฐมนตรีกลาโหม (ค.ศ. 1960) สามารถนับญาติกับ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ มีความใกล้ชิดกับเชื้อพระวงศ์ลาว เช่น เจ้าสุภานุวงศ์ ประธานสมัชชาฯ ชายาของเจ้าเพชรราช หม่อมอมรินพรเป็นหม่อมอาของ พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ (Thailand Ministry of Foreign Affairs 1984, 36) เจ้าเพชรราชมีพี่ชาย คือ เจ้าสุภานุวงศ์ ฝ่ายบิดาของพลเอกขวลิขิตตรงกับราชสกุลภานุพันธุ์ พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ จึงมีส่วนช่วยประสานทำการเจรจาให้เหตุการณ์วิกฤตบ้านร่มเกล้า (บ่อแตน) คลี่คลายไปได้ด้วยดี (Oldfield 2003, 8)	ผู้นำไทยหลายท่านมีสายความสัมพันธ์สายโลหิตที่สามารถอ้างไปถึงผู้นำระดับสูงของประเทศเพื่อนบ้าน การเจรจาจำเป็นต้องอาศัยการอ้างอิงว่าฝ่ายไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำระดับสูงของทั้งไทยและลาว ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์ระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการที่ได้รับสัญญาณบวกเพื่อเริ่มต้นทำการเจรจาหยุดยิงเพื่อสร้างสันติภาพต่อไป ผู้นำไทยและประชาชนควรตอบบทเรียนการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น การอ้างความเป็นพี่น้องใกล้ชิดกัน ใช้เป็นประโยชน์ต่อการป้องกันปัญหาความขัดแย้งทั้งด้านความมั่นคงและการแข่งขันทางการค้า
การตัดสินใจของผู้นำรัฐบาลไทยและการปรากฏภาวะผู้นำของ พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ	พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ ได้รับสมยานามเป็น “ทส.” และ “ขุนพลคู่ใจ” ผู้นำไทย ทำงานต่อต้านคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ภาคใต้ได้อย่างได้ผล	พลเอก เปรม ติณสูลานนท์วางใจว่าพลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ ในฐานะนายทหารฝีมือดี เป็นนักเจรจาชั้นเยี่ยม และมีคุณสมบัติโดดเด่นที่จะประสานการเจรจານี้ เพราะวัยเด็กเคยได้รับการเลี้ยงดูในวังบูรพาภิรมย์ และในวังเจ้าเพชรราช ที่เมืองหลวงพระบาง มีพระญาติสายโลหิตใกล้ชิดกับผู้นำลาวและนับญาติกับสายวังบูรพาภิรมย์
ความใกล้ชิดระหว่างผู้นำทางทหารไทยและหม่อมอมรินพรรัตนวงศา-ยงใจยุทธ	วางกลยุทธ์และเรียนรู้ฐานด้านการทูต การเจรจา โดยให้ทหารชั้นสูง ๆ ปู่ทางหรือสอนงาน ขั้นตอนกระบวนการเจรจาข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า โดยการฝึกให้/เตรียมการให้พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ มีประสบการณ์การเจรจาทางการทูตนอกประเทศทั้งที่เวียดนามและจีน	ในพิธีงานศพคุณอา “หม่อมอมรินพร รัตนวงศา-ยงใจยุทธ” ที่กรุงเทพฯ มีความพยายามพูดคุยผ่านการมาร่วมเคารพศพ เตรียมพร้อมหาผู้แทนหลักเพื่อเดินทางไปลาว ทหาทางอ้างอิงความสัมพันธ์ให้แนบแน่นใกล้ชิดกันให้มากขึ้น ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นทางและส่งผลดีต่อการเจรจาในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531

Actors	ประเด็นความขัดแย้งหรือความร่วมมือ	คำอธิบาย
ความสัมพันธ์และความไว้วางใจในผลงานของผู้นำไทยที่มีต่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ	ผลงานของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ในเวลาต่อมาคือเปิดเจรจากับจีนเป็ง หรือ เจินผิง (Theemngan Kammueang 1996, 90) หัวหน้า จมค. ที่เกิดในปี พ.ศ. 2532 และโดดเด่นในการนำทีมเจรจากับเจ้าสุภานุวงศ์ในปี พ.ศ. 2531 อีกทั้งสนธิสนมเป็นมิตรกับผู้นำเอเชีย เช่น ๗พณฯ โง วัน เกียบ ๗พณฯ เหงียนโคทัก พลเอก ด่านเค้ รวมถึงพลเอก อีวานนีอฟสกี ผู้บัญชาการกองทัพบกพื้นดินพลเอก ดมิตรี ยั้วซึอฟ รัฐมนตรีกลาโหมสหภาพโซเวียต	พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีความก้าวหน้าในอาชีพนายทหารสายเสนาธิการ-ผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด นายทหารคนสนิทของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีความสามารถเชิงการทูตและนักเจรจา ความจงรักภักดี เป็นต้น
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางทหารไทย และผู้นำทางทหารลาว	พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ประสานงานร่วมกับพลอากาศเอก พะเนียง กานตรัตน์ และคณะทีมเจรจา ทั้งที่ลาวและที่สนามบินดอนเมือง การดำเนินงานการทูตนี้ ไม่ได้ทำโดยกระทรวงการต่างประเทศ แต่ทำโดยคณะนายทหารที่มีพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญและโดดเด่น	ปูทางการเจรจา ตั้งแต่คณะทำงานย่อย ถอยร่น 3 กิโลเมตรจากจุดปะทะ หรือตั้งคณะทำงานฝ่ายไทย เพราะอยากได้การถอยจากแนวรบ 5 กิโลเมตร แต่ลาวเสนอที่ 3 กิโลเมตร การพบปะสนทนากับโต๊ะอาหาร นำไปสู่คำเรียก “การทูตแกงเขียวหวาน”

ในที่นี้ผู้เขียนบทความเน้นเฉพาะประเด็นความเป็นตัวแทนทางการทูตของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ นับเป็นปัจจัยต้นที่ทำให้ไทย-ลาว เลือกลงจากของการแก้ปัญหาข้อพิพาทผ่านการเจรจาเพื่อลดแรงปะทะของโครงสร้างความขัดแย้ง จากนั้นพัฒนากระบวนการทำงานของ actors หรือฝ่ายรัฐของทั้งสองชาติด้วยการเลือกวิธีการเจรจาทันที นับได้ว่าทีมคณะนายทหารและภาวะผู้นำของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ (military leadership) เป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การหยุดยิงในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531

คำถามการวิจัย

คำถามการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ตลอดจนถึงประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขอบเขตการวิจัยวิธีการวิจัยและกรอบแนวคิดในการศึกษานำมาจากวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนบทความเรื่องภาวะผู้นำทหารกับการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้า

(Payan Eumsin 2016, 15-19) พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีความสามารถในการเจรจาต่อรองซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล ลักษณะภาวะผู้นำนี้สามารถจูงใจและเข้าถึงความสัมพันธ์ผู้ปกครองประเทศลาวได้ นำไปสู่การหยุดยิงและเกิดสันติภาพในเวลาต่อมา ดังนั้น actors สามารถแสดงออกผ่านวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่

“เพื่อศึกษา ‘การหยุดยิง’ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเจรจาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 เกิดขึ้นได้อย่างไร ตลอดถึงบทบาทด้านภาวะผู้นำซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ที่นำไปสู่การยอมรับความเป็นตัวแทนการเจรจาต่อรองระหว่างประเทศในการยุติข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า พ.ศ. 2503 - 2531 ส่งผลเชิงบวกต่อ ‘การเลือกวิธีการเจรจาเป็นทางเลือก’ อย่างไร และปัจจัยใดที่ส่งผลให้พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ จึงเป็นตัวแทนที่เหมาะสมท่ามกลางบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงรัฐบาลครึ่งใบสมัย

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์(จปร.7)ช่วงเกิดปรากฏการณ์
ข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า”

จากเหตุอ้างดังกล่าวข้างต้น การพรรณนา
บริบทของประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
หรือการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในช่วงเวลานั้นเป็นการ
แสวงหาคำตอบผ่าน “ตัวแสดงระหว่างประเทศต่าง ๆ
(actors)” โดยในการวิจัยนี้ ผู้เขียนบทความต้องการ
คำตอบดังต่อไปนี้

1. ลักษณะภาวะผู้นำ (leadership) ของ
พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ (ทั้งในฐานะอดีต ทส. สาย
เสนารักษ์ที่เจริญก้าวหน้าในอาชีพ ประกอบกับ
คุณลักษณะส่วนบุคคลด้านชาติกำเนิด มีความสัมพันธ์
ใกล้ชิดกับผู้ปกครองประเทศลาว) ส่งผลผลลัพธ์ที่ดีในการ
เจรจาหยุดยิง ถอยร่นจากแนวปะทะ ฝ่ายละ 3 กิโลเมตร
นำไปสู่การยุติการสู้รบข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า

2. การยอมรับความเป็น “ตัวแทน” ในการ
เจรจาส่งผลเชิงบวกต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
มาจากคุณสมบัติด้านความเจริญเติบโตในการเป็น
ทหารมืออาชีพและลักษณะเฉพาะตนของพลเอก ชวลิต
ยงใจยุทธ มีประโยชน์ต่อการเจรจาต่อรอง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบรายละเอียดพัฒนาการ
สถานการณ์การเจรจาโดยอาศัยคุณลักษณะเฉพาะ
ด้านภาวะผู้นำ (leadership) ของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ
ช่วงเกิดกระบวนการเจรจาข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า โดย
เฉพาะข้อมูลการเจรจาในช่วงวันที่ 16-17 กุมภาพันธ์
พ.ศ. 2531 ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อสันติภาพสมรภูมิบ้าน
ร่มเกล้าโดยปรากฏชัดจาก “ปรากฏการณ์การหยุดยิง
ตั้งแต่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531”

2. ทำให้ทราบเงื่อนไขโครงสร้างความขัดแย้ง
และปัจจัยต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบาย
สงครามบ้านร่มเกล้า

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาการยุติการสู้รบบ้านร่มเกล้าฯ ระหว่าง
พ.ศ. 2530-2531 มีระดับในการวิเคราะห์ (level of
analysis) ในระดับตัวบุคคลที่นำไปสู่การเจรจาระดับ
รัฐ กล่าวคือมุ่งศึกษา “ภาวะผู้นำทางทหาร” ซึ่งมา
จากองค์ประกอบ ได้แก่ 1. ปัจจัยด้านทัศนคติของผู้นำ
ทหาร ความเจริญเติบโตในอาชีพการงาน ส่งผลให้
ผู้นำไทยสนับสนุนและเลือกพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ
อดีตนายทหารคนสนิทผู้ทำงานใกล้ชิดพลเอก เปรม
ติณสูลานนท์ เป็นผู้แทนไทยและเป็นที่ยอมรับจากฝ่าย
ราชการของลาวด้วย 2. ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ใกล้ชิด
ของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ กับ ผู้นำสูงสุดของลาว
ส่งผลให้เกิดปัจจัยประกอบร่วมส่งเสริมสถานะตัวแทน
ในการเจรจายุติการหยุดยิงในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.
2531 และ 3. ปัจจัยด้านบุคลิกและการแสดงลักษณะ
เฉพาะตนที่โดดเด่นของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ส่งผล
ต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทย-ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและวิเคราะห์เอกสาร
ด้านการทหาร ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ร่วมกับวิธีการศึกษา
แบบ historical research เพื่อหาข้อมูลรายละเอียด
เหตุการณ์ทางการทูตกรณีข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า-บ่อ
แต่น ตลอดจนศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาการปะทะ
ของการระบบราชการไทยในพื้นที่เกิดเหตุซึ่งเป็นการ
เปลี่ยนบทบาทหลัก กระทรวงการต่างประเทศควรเป็นผู้
มีหน้าที่หลักด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่กลับ

เป็นพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้ทำหน้าที่หลักแทนองค์การราชการดังกล่าว รวมถึงในฐานะเป็นนายทหารระดับบริหารที่ทางการลาวยอมรับให้มีบทบาทความเป็นตัวแทนการเจรจา ในช่วงเวลาดังกล่าวมาประกอบ การเขียนอธิบายเชิงพรรณนาและสรุปเชื่อมโยงภาวะผู้นำ (leadership) ของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ในช่วงรัฐบาลประชาธิปไตยครั้งโบสมัยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์

กรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำ (leadership) ที่มีแนวคิดการเจรจาต่อรองเพื่อสันติภาพ และทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ (decision making policy) ซึ่งมีผลต่อ “นโยบายต่างประเทศ’ และความมั่นคงแห่งชาติของไทย/ความมั่นคงชาติไทย (Thai national security) ประกอบด้วย ...การรักษาอิสรภาพของชาติ อำนาจอธิปไตย และอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดน การรักษา ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข การรักษาไว้ซึ่งศาสนาต่าง ๆ และวัฒนธรรม ไทย การส่งเสริมสวัสดิภาพและความอยู่เย็นเป็นสุข ของประชาชน และการพัฒนาพลังของชาติเพื่อความ มั่นคงและความก้าวหน้าของชาติ...” (“...maintaining the nation's independence, sovereignty, and territorial integrity; maintaining the democratic system

of government with the King as the head of states; maintain religions and the Thai culture; promoting the people's welfare and happiness; developing national power for the security and progress of the nation...” (Suchit Bunbongkarn 1988, 136) ผู้เขียนบทความอธิบายผ่านกรอบการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศ โดยนักวิชาการ FPA ชื่อ Valerie M. Hudson ผู้พัฒนาแนวคิดที่มาจากนักวิชาการ 3 คน (นักวิชาการสหรัฐอเมริกา 3 กลุ่ม ได้แก่ Richard Snyder, James Rosenau, Harold and Margaret Sprout) (Hudson 2008, 14) จากผลงานวิชาการชิ้นนี้สามารถนำมาเชื่อมโยงเพื่ออธิบายการตัดสินใจของผู้นำกลุ่ม elite ของรัฐบาลไทยในเวลานั้น โดยเน้นอธิบายภาวะผู้นำผ่านแนวคิด “ประเด็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศ (the mind of the foreign policy decision-maker) (ข้อ 4)” ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการยุติสงคราม (war end) ดังนั้นคุณลักษณะที่โดดเด่นของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ (personal characteristics) ในฐานะผู้เจรจาหลักนั้นสามารถอธิบายผ่านกรอบ “classical foreign policy analysis” (Hudson 2008, 16) หมายถึง “การตัดสินใจวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศของ leader ผ่านการวิเคราะห์ห้าประการ” (Hudson 2008, 14) ได้แก่

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ห้าประการ อธิบายผ่านกรอบแนวการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศแบบคลาสสิก (classical foreign policy analysis)

การวิเคราะห์ห้าประการ	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
1. อธิบายการตัดสินใจของผู้นำผ่านกลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ ที่ใกล้ชิดผู้นำที่เรียกว่า small group decision-making	หมายถึงการอ้างกระบวนการและโครงสร้างของกลุ่มที่มีผลต่อการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศ	โดยใช้องค์ความรู้เชิงวิชาการทางสังคมวิทยา (social psychology) ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้นำ

การวิเคราะห์ห้ประการ	คำอธิบาย	ตัวอย่าง
2. อธิบายการตัดสินใจของผู้นำผ่านองค์การระบบราชการที่แข่งขันกันแสดงบทบาทว่ามีความเชี่ยวชาญชำนาญ (turf) ในศาสตร์สาขานั้น ๆ	ซึ่งองค์การของตนมีหน้าที่หลัก เช่น นักวิจัยจะศึกษาอิทธิพลของกระบวนการและการเมืองในระบบราชการที่ส่งผลกระทบต่อการกำหนดนโยบาย	นายอำเภอในพื้นที่เกิดการปะทะทำไม้และเจ้าแขวงฯ พยายามทำการแก้ปัญหาเบื้องต้นแต่ไม่สำเร็จ
3. อธิบายการตัดสินใจของผู้นำผ่านพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศเปรียบเทียบผ่าน foreign policy behavior	หมายถึง (จากแนวคิดและการทำท่ายของ James Rosenau ที่สร้างการอธิบายนโยบายต่างประเทศ cross-national และ multi-level) ผ่านทฤษฎีพฤติกรรมนโยบายต่างประเทศ	เปรียบเทียบพฤติกรรมระหว่างประเทศกรณีแบบเดียวกัน แต่ส่งผลลัพธ์ไม่เหมือนกัน เช่น บ้างนำไปสู่สงคราม (warfare) บ้างนำไปสู่การลงนามสนธิสัญญา
4. อธิบายสภาพความคิด (จิตใจ) ของผู้ตัดสินใจกำหนดนโยบายต่างประเทศที่มีความมุ่งมั่นในการตัดสินใจลงไปยังอย่างนั้น	ภายใต้สถานการณ์ความกดดัน เงื่อนไขความตึงเครียด (under certain stressful conditions) และบุคลิกภาพส่วนตัวหรือปัจเจกบุคคล	ที่นำไปสู่การอธิบายและการทำความเข้าใจการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ
5. คุณลักษณะแห่งชาติมีผลต่อการกำหนดนโยบาย เป็นการอธิบายระดับรัฐกับระดับระหว่างประเทศ (social milieu) ซึ่งมีบทบาทเหมือนกันและมองข้ามไม่ได้	โดยอธิบายผ่านคุณลักษณะแห่งชาติ (national attributes) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ	1. วัฒนธรรม 2. ประวัติศาสตร์ 3. ภูมิศาสตร์ประชากร 4. เศรษฐกิจ 5. สถาบันการเมือง 6. อำนาจ/กำลังทหาร 7. อุดมการณ์ที่หล่อหลอมคุณลักษณะแห่งชาติ 8. ภูมิศาสตร์กายภาพ

ที่มา: Payan Eumsin 2016, 17-18

สรุปได้ว่าลักษณะภาวะผู้นำ (leadership) ของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้นำลาวที่เป็นเชื้อพระวงศ์สูงสุดในเวลานั้น อีกทั้งมีความสามารถในเชิงทหารอาชีพ เจริญก้าวหน้าจากนายทหารสายเสนารักษ์ก้าวขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด นับเป็นคุณสมบัติของผู้นำที่เหมาะสมในเวลานั้นเพื่อ “เป็นตัวแทนเจรจาหยุดยิงและสามารถอธิบายผ่านกระบวนการการตัดสินใจที่มีผลมาจากความรู้สึกนึกคิดของผู้นำในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (the mind of the foreign policy decision-maker)” ตามแนวคิดของ Valerie M. Hudson นำไปสู่การยุติข้อพิพาท หยุดยิงเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531

วิเคราะห์สาเหตุของการกระทบกระทั่ง

สุรัชย์ ศิริไกร วิเคราะห์สาเหตุของการกระทบและความขัดแย้งนี้มาจาก 2 สาเหตุสำคัญ (Surachai Sirikrai 1984, 103) คือ 1. ปัญหาความไม่ยุติธรรมของเส้นแบ่งเขตแดนไทย-ลาว บริเวณแม่น้ำโขง ต้องแก้ไขด้วยเจรจาทางการทูต และ 2. ปัญหาการตีความเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดความขัดแย้งกับลาว มีผลต่อการสร้างนโยบายต่อลาวของผู้นำไทย และมูลเหตุต่อเนื่อง (ไปสู่ความพยายามในการแก้ไขปัญหาคความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเส้นเขตแดนอื่น ๆ) เช่น การดำเนินนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการลักลอบค้าของเถื่อนชายแดน ดังนั้นความต่อเนื่องของปรากฏการณ์

บ้านร่มเกล้าฯ (และประเด็นเส้นเขตแดน รวมถึง ideology รอยต่อช่วงสงครามเย็นทำให้เกิดปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกหลายประการ) เช่น

ประการแรก ปัญหาที่สัมพันธ์กับการขยาย-หดตัว ของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์สมรภูมิบ้านร่มเกล้า (Surachai Sirikrai 1984, 13, 16, 41)

ประการที่สอง พื้นที่ข้อพิพาทบริเวณหมู่บ้านชายแดนไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดให้กลุ่มสร้างคนไทยผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตามนโยบาย 66/23 เพื่ออาศัยในรูปแบบหมู่บ้านป้องกันตนเองฯ ซึ่งทางการลาวกล่าวหาว่าไทยได้อนุญาตให้มั่ง กลุ่มต่อต้านรัฐบาลลาวใช้พื้นที่ดังกล่าวตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเสมือนแนวกันชนจนเป็นสาเหตุเกิดความขัดแย้งใช้กำลังสู้รบกันอย่างรุนแรง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1987-1988 (Adisorn Semyaem 2010, 5),

ประการที่สาม ปัญหาเส้นพรมแดนในอดีตและปัญหาความไม่เข้าใจกัน ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 - 1981 (Surachai Sirikrai 1984, 75) ความขัดแย้งรังแต่จะนำไปสู่ปัญหาค่าใช้จ่ายต่าง ๆ (Suphot Dantrakun 1988, 90) และการปะทะสู้รบครั้งนี้ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ (Mitsamphan 1989, 104; Yotthong Thapthiomai 1988, 3) ทั้งในแง่ชัยภูมิศึก ไทยเป็นฝ่ายตั้งรับ เพราะอีกฝ่ายอยู่บนเนินเขา (ได้เปรียบในวิธีการยิงแบบโค้ง) แต่ฝ่ายทหารไทยอยู่พื้นที่ต่ำกว่า (เสมือนไทยตั้งรับอยู่ในตำบลกระสุนตก) รวมถึงฝ่ายไทยสูญเสียทรัพยากรมากมาย และส่งผลให้ไทยถูกวิพากษ์วิจารณ์ในเวทีการเมืองโลก โดยเฉพาะในที่ประชุมสหประชาชาติ

ประการที่สี่ กรณีปัญหาสืบเนื่องจากแนวเส้นเขตแม่น้ำเหือง

ประการที่ห้า ปัญหาการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนที่ไม่เหมาะสมต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทั้งสอง (Mitsamphan 1989, 108-221)

ประการที่หก ปัญหานโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เพิกเฉยไม่ใยดีต่อกัน “...การกำหนดและดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ โดยอาศัยที่ตนมองเห็นเป็นสำคัญบนความสัมพันธ์ที่มักจะสำคัญตนว่าเป็นฝ่ายถูกเสมอ อาจเป็นภาพจริงหรือหลอกได้ การไม่สนใจใยดีต่อความรู้สึกของอีกฝ่ายว่าคิดกับเราอย่างไร ทำให้เพื่อนบ้านไม่เฉพาะกับลาว มีความรู้สึกไม่ค่อยดีต่อไทย...” (Adisorn Semyaem 2010, 44)

ประการที่เจ็ด ปัญหาใหญ่มาจากความไม่ไว้วางใจกันมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ (คำกล่าวสรุปในการสัมมนาทางวิชาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-ลาว ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 6-7 ตุลาคม พ.ศ. 2531) (Chamlong Phothong 1989, 88)

ประการที่แปด ปัญหาการทุจริตและอิทธิพลของนายทุนอิทธิพล พ่อค้าของเถื่อน ข้าราชการคอร์รัปชัน (Yotthong Thapthiomai 1988, 36) ปัญหาจากป่าไม้

ประการที่เก้า ปัญหาเทคโนโลยีความรู้ด้านกิจการแผนที่และสนธิสัญญา เห็นได้ชัดว่าไทยมีปัญหาเกี่ยวกับเอกสารหลายชนิด (เช่น หนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส วันที่ 3 ตุลาคม รัตนโกสินทร์ศก 112 หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ลงวันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 (ค.ศ. 1907) สัญญาว่าด้วยการปักปันเขตแดนติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 สัญญาว่าด้วย

ปักปันเขตแดนแนบติดท้ายหนังสือสัญญา ลงวันที่ 23 มีนาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 สนธิสัญญาระหว่างราชอาณาจักรสยามและประเทศฝรั่งเศสเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสยามและอินโดจีน ลงนามที่บางกอก วันที่ 25 สิงหาคม ค.ศ. 1926)

ประการสุดท้าย ปัญหาการยึดแผนที่ต้นแบบคนละฉบับ จากการณีการขัดแย้ง 3 หมู่บ้านและบ้านร่มเกล้า จังหวัดพิษณุโลก มีลักษณะคล้ายกันเกี่ยวกับการเป็นพื้นที่สีแดง บริเวณนี้ลาวเดินถึงกันได้เมื่อมองจากเฮลิคอปเตอร์ จะไม่รู้ว่เขตแดนชัดเจน และกรณี 3 หมู่บ้าน ไทยใช้แผนที่สหรัฐอเมริกา ลาวอ้างแผนที่ฝรั่งเศส และกรณีบ้านร่มเกล้าไทยใช้แผนที่ได้อ้างอิง (Chamlong Phothong 1989, 75) เป็นต้น (จากมูลเหตุข้ออ้าง 9 ประการนี้ มีผลต่อการนำมาเจรจาบนโต๊ะเจรจาทั้งแบบที่เป็นทางการเพื่อแสดงความชัดเจน โดยเน้นการแก้ไขปัญหาเส้นเขตแดน และแบบที่ไม่เป็นทางการเพื่ออ้างอิงความสัมพันธ์ระหว่างรายบุคคล/รายชื่อพระวงศ์ลาว เพื่อสร้างกระบวนการทำงาน-เจรจาส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับที่เริ่มต้นจากความใกล้ชิดสนิทสนมกันและระดับที่ทีมงานเจรจาทั้งสองชาติ)

วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะบุคคล ความก้าวหน้า อาชีพทหาร พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ ต่อความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างไทยและลาว

“actors หรือ ผู้มีอิทธิพลท่านใด” อยู่เบื้องหลังให้การสนับสนุนการตัดไม้ คำตอบคือสัมปทานทำไม้ของนายสุนนท์ สีหลักษณ์ หรือ เสี่ยวิชัย เจ้าของบริษัท อูตรดิตถ์มอเดอร์เวิร์ค และบริษัทรุ่งตระการทำไม้จากจังหวัดอุตรดิตถ์

เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2530 นายสมยศ ตันติยาภรณ์ นายอำเภอหนาแหว ได้ทำหนังสือถึง พันตรี ดวงจิต เพ็ชลังสี ประธานคณะกรรมการเมืองบ่อแตน ขอร้องให้ปล่อยตัวราษฎรไทยทั้ง 5 คน แต่การแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นก็ไม่เกิดผล เพราะเหตุใดความพยายามจัดการข้อพิพาทระดับท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาการจับตัวราษฎรไทยของทหารฝ่ายลาวเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2531 จึงไม่ประสบความสำเร็จ แม้ว่าข้าราชการกระทรวงมหาดไทยในฐานะข้าราชการการปกครองส่วนภูมิภาค พยายามแก้ไขสถานการณ์ความขัดแย้งแล้ว แต่ไม่ได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสมของชนชั้นนำในระดับเมืองหลวงของทั้งสองชาติ

เพราะเหตุใดวงความขัดแย้งจึงขยายตัวจากท้องถิ่นสู่เมืองหลวงของทั้งสองชาติ เพราะการแก้ปัญหาที่ผ่านมาผ่านข้าราชการระดับท้องถิ่นที่ไม่มีอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดอีกทั้ง “ระดับการติดต่อและผู้แทนการเจรจามีระดับที่ไม่เท่าเทียมกัน” เช่น ประธานคณะกรรมการเมืองบ่อแตน ขนาดอำนาจและระดับของการติดต่อแบบเป็นทางการ ไม่เท่าเทียมกันกับนายอำเภอไทยในพื้นที่เกิดข้อพิพาท ส่งผลให้การแก้ปัญหาเบื้องต้น การเจรจากระดับพื้นที่เกิดเหตุจึงไม่ได้ผล ผู้มีอำนาจในพื้นที่ไม่ได้รับมอบอำนาจอย่างเป็นทางการให้แก้ไขข้อพิพาท ส่งผลต่อประเด็นปัญหาภายในข้อทับประเด็นปัญหาระหว่างประเทศ ดังนี้

ตารางที่ 3 วิเคราะห์โครงสร้างความขัดแย้ง จุดเริ่มต้นข้อพิพาทแย่งสิทธิ์พื้นที่ 70 ตารางกิโลเมตร
(ในพื้นที่ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ หมู่บ้านร่มเกล้า จังหวัดพิษณุโลก-เมืองบ่อแดน แขวงไชยบุรี)

ประเด็น	ปัญหายภายในผสมกับปัญหายนอก	คำอธิบายและการขยายความ
ประเด็นสัมปทานป่าไม้	จุดเริ่มต้นความขัดแย้งเกิดจากการให้สัมปทานทำไม้ในพื้นที่ที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะระหว่างภูเมี่ยง ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนบ้านร่มเกล้า เป็นยอดเขาสูงสุดในเทือกเขาภูเมี่ยง เป็นสาเหตุของการพิพาทเส้นเขตแดนระหว่างไทย-ลาว เนื่องจากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของลำน้ำ 2 สาย คือ เืองงา และลำน้ำอีกเส้นที่อยู่ด้านตะวันตกของเืองงา ลำน้ำ 2 สายนี้ไหลมารวมกันที่ตะเข็บ “ชุมชนบ้านร่มเกล้า” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 97-113) อีกทั้งในสมัยทำแผนที่โดยฝรั่งเศสและสยาม รูปร่างและความหมายของเส้นเขตแดนในช่วงเวลาดังกล่าวไม่ตรงกับสายน้ำที่ตรงตามภูมิประเทศจริงสมัย ค.ศ. 1980	กองทัพบกที่ 3 และองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ อนุญาตให้เปิดป่าเพื่อความมั่นคงฯ ตามมติคณะรัฐมนตรีฯ และมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาที่ดินให้กับ “ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย” อนุญาตให้บริษัททุ่งตระการ ทำไม้และบริษัทอุตสาหกรรมเครื่องมือเครื่องใช้ทำงานโดยมี ทหารพรานคอยคุ้มกัน “พื้นที่สัมปทานทำไม้” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 101) บริษัททุ่งตระการทำไม้ของ เสี่ยยู หรือ เสี่ยวิชัย หรือ นายสุนันท์ สีหลักษณ์ และ บริษัทอุตสาหกรรมเครื่องมือเครื่องใช้ ทำการตัดไม้ตั้งแต่ ค.ศ. 1985 โดยได้รับสัมปทานร่วมระหว่างหน่วยงาน ข้างต้น ต่อมาวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1987 ทหารลาวประมาณ 30 นาย โจมตีรถบรรทุกเครื่องใช้ของ บริษัทอุตสาหกรรมเครื่องมือเครื่องใช้ เสียหาย 3 คัน รถจี๊ปของบริษัททุ่งตระการทำไม้ เสียหาย 1 คัน คนงานม้งเสียชีวิต 1 คนและสูญหาย 1 คน
ปัญหาการยุแยงและสื่อสารมวลชน	หนังสือพิมพ์ “ประชาชน” (เป็นชื่อหนังสือพิมพ์ลาว) ฉบับวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1987 หน้า 4 กล่าวหาว่า “...‘ทหารลาวจัด’ และทหารพรานของไทยสนับสนุน พ่อค้าตัดไม้ทำลายป่าของลาว หนังสือพิมพ์ประชาชน ระบุอย่างเจาะจงว่า ‘ปัญหาเกิดจาก พลโท ศิริ ทิวัะ พันธุ์แม่ทัพภาค 3 ของไทย ได้ร่วมหัวกับ ‘อาเสี่ยวิชัย’ จากจังหวัดอุตรดิตถ์ และคนไทย 5 คน เข้าไปตัดไม้ในลาว’...” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 116-117) แต่ในความเป็นจริง “...รัฐบาลเองก็มีที่ทำว่าตั้งตัวไม่ติด เรื่องมันเกิดขึ้นที่ชายแดน ขยายตัวที่ชายแดนโดยฝ่ายทหาร ที่ได้รับมอบอำนาจให้รักษาดินแดนและบูรณภาพแห่งดินแดน ทหารถือว่าเป็นภาระตามปกติที่จะใช้กำลังรักษาดินแดนโดยไม่ต้องรับคำสั่งหรืออนุมัติจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ...” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 118)	การปะทะซึ่งกันเกิดขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1987 ถึง กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 ความขัดแย้งเริ่มในระดับท้องถิ่นอย่างฉับพลันปะทะยิงใส่กันโดยไม่ทันตั้งตัว ฝ่ายไทยก็อ้างว่าเพื่อรักษาดินแดนของตน แต่ฝ่ายเห็นได้ “...‘บันทึกจากวิทยุทหารร่มเกล้า’ ในภาคผนวกของบทความของรองศาสตราจารย์ ดร.สุรัชย์ ศิริไกร เรื่อง ‘ร่มเกล้า: เสี่ยงปิ่นยังไม่สิ้น: บทเรียนจากปัญหาเส้นเขตแดน’...สารคดี ฉบับที่ 39 ปีที่ 4 พฤษภาคม 2531 หน้า 50-69...” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 102) พื้นที่ที่เกิดการปะทะเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1987 ทหารพรานได้กลับโดยอัตโนมัติ ส่งผลให้บาดเจ็บ 3 นาย ต่อมาวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1987 ทหารลาวจับราษฎรบ้านนาหมัก ก้ามและบ้านเหล่าออกนอก อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย จำนวน 6 คนที่ทำไร่ข้าวโพดอยู่ด้วยข้อหารุกเขตแดนลาว โดยมีนายสนิท ทองใส หนีไปได้ 1 คน ส่วนที่เหลือ 5 คน ถูกขัง 1 เดือนที่คุกทหาร บ้านนาออกฐานกองร้อยบ่อแดนฯ

ประเด็น	ปัญหาภายในผสมกับปัญหานอก	คำอธิบายและการขยายความ
การแก้ปัญหาระดับท้องถิ่น	การไม่สามารถประสานแก้ปัญหาระดับท้องถิ่น กลายเป็นจุดเริ่มต้นชนวนปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยลาว (หมายถึง ระดับของผู้แทนในการเจรจาไม่เท่าเทียมกัน การเจรจาระดับท้องถิ่นในระดับเจ้าหน้าที่ ผู้ปกครองแขวงเมืองบ่อแตงซึ่งมีอำนาจมากกว่านายอำเภอนาแก้ว มีระดับชั้นอำนาจการบังคับบัญชาที่น้อยกว่า ดังนั้นการเจรจาเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 1987 จึงประสบความล้มเหลว เนื่องจากสาเหตุฐานะและอำนาจของผู้ติดต่อ “ต่างระดับกัน” ต่อมา ราษฎรไทย 5 คน ที่ถูกควบคุมในเขตอำนาจลาว ได้รับหน้าที่ให้ทำงานเป็นคนรับใช้ ทำหน้าที่เตรียมทำอาหาร ได้รับการดูแลอย่างดีจากทางการลาว ทำหน้าที่หาหน่อไม้เป็นอาหาร จึงแสวงหาโอกาสหลบหนีได้อย่างสะดวกหลังถูกจับนาน 3 เดือน การหนีจากลาวมาฝั่งไทยกระทำเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1987)	หลังการปะทะที่จุดสัมปะทานไม่ มีความพยายามแก้ไขข้อพิพาทระดับท้องถิ่นโดยเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1987 นายสมยศ ตันติยาภรณ์ นายอำเภอนาแก้ว ทำหนังสือถึงพันตรี ดวงจิต เพ็ชรดงสี ประธานคณะกรรมการเมืองบ่อแตง ขอให้ปล่อยตัวคนไทย 5 คน แต่ฝ่ายลาวมีเงื่อนไข 2 ข้อ “...ยอมรับว่าราษฎรไทยเข้าไปตัดไม้ในดินแดนและทางไทยจะเลิกสนับสนุนกองกำลังต่อต้านลาว...” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 103) และเกิดการเจรจาเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 1987 ซึ่งตรงกับวันประสูติสมเด็จพระราชินีของไทย นายสมยศ ตันติยาภรณ์ พร้อมคณะ เดินทางพบคณะปกครองเมืองบ่อแตง มีวัตถุประสงค์ขอรับตัวราษฎรไทย 5 คน ทางลาวจัดเตรียมสื่อมวลชน หนังสือพิมพ์วิทยุโทรทัศน์ เพื่อเสนอข่าวการปล่อยตัวคนไทย “แต่การเจรจาล้มเหลว” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 97-104)
วงความขัดแย้งขยายตัว	วงความขัดแย้งขยายตัวไปสู่ความรับผิดชอบของหน่วยราชการและเพิ่มตัวแสดง (actors) ระหว่างประเทศ กองทัพภาคที่ 3 ภายใต้การกำกับของ “พลโท ศิริทิระพันธุ์” ได้เริ่มแผน “ยุทธการสอยดาว” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 105) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1987 สามารถยึดเนินเขาคืนจากลาวได้หลายลูก รวมถึงเมื่อ 12 ธันวาคม ค.ศ. 1987 กองทัพอากาศไทยส่งเครื่องบินโจมตีเป้าหมายลงที่เมืองบ่อแตง ในเขตประเทศลาว อ้างว่าเป็นจรวดพลัดหลง “...กระทรวงต่างประเทศลาวเรียกเอกอัครราชทูตไทยเข้าพบแล้วยืนยันที่จะช่วยจำในวันเดียวกันไทยตอบในวันที่ 21 ธันวาคมว่าไทยโจมตีลาวในแดนไทย...” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 106) (สถานการณ์ไม่มีที่ท่าว่าจะคลี่คลาย ทำให้นายกรัฐมนตรีไทย พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เดินทางไปให้กำลังใจพร้อมตรวจแนวรบบ้านร่มเกล้า เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 จนกระทั่งวันที่ 11	ในวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 1987 ท่านคำพัน สิมมาลาว เอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศไทย เข้าพบเจรจากับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด แต่พลเอก สิทธิ เสวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ดำเนินว่าลาวทำผิดขั้นตอนทางทหารทูต นำไปสู่เหตุการณ์วันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1987 ซึ่งตรงกับวันคริสต์มาส ท่านกิกอง วงไทย เอกอัครราชทูตลาวประจำสหประชาชาติ ยื่นต่อเลขาธิการสหประชาชาติ นายฮาเวียร์ เปเรซ เดอเคเวเลาร์ (1 มกราคม พ.ศ. 2525 - 31 ธันวาคม พ.ศ. 2534) กล่าวหาว่าไทยละเมิดกฎบัตรสหประชาชาติและกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งที่ฝ่ายลาวกำลังเปิดเจรจายุติข้อพิพาทอย่างสันติ โดยวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1987 เลขาธิการสหประชาชาติโทรเลขขอให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศปฏิบัติต่อกรณีไทย-ลาวด้วยสันติ นำไปสู่การทำหนังสือตอบในวันที่ 15 มกราคม ค.ศ. 1988 กรณีดังกล่าว ไทยกระทำให้ไปเพื่อปกป้องอธิปไตย ในที่สุดผู้บัญชาการทหารบก พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ “...อนุมัติให้ทำการรุกออก

ประเด็น	ปัญหาภายในผสมกับปัญหาภายนอก	คำอธิบายและการขยายความ
	กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 นายกรัฐมนตรีลาว ท่านไกสอน พมวิหาน ส่งสาส์นถึงนายกรัฐมนตรีไทย เพื่อขอเจรจาหยุดยิงโดยจะส่งผู้แทนเดินทางมาเจรจาที่กรุงเทพ พร้อมทั้งยินดีที่จะต้อนรับคณะผู้แทนไทย หากจะมาเยือนเวียงจันทน์ ดังนั้นนายกรัฐมนตรีไทย ตอบท่านไกสอนกลับในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 ยินดีจะต้อนรับผู้แทนลาวที่จะมาเจรจาที่กรุงเทพในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 นับเป็นสัญญาณของการเจรจาหยุดยิงเพื่อแก้ไขข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น)	นอกประเทศได้เพื่อเป็นการตัดกำลังรบของข้าศึกถึงบ่อสามโดยใช้ปืนใหญ่ M198, 130 และจรวดของเครื่องบิน F-5E..." (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 107) ส่งผลให้ลาวตอบโต้อย่างหนัก โดยวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1988 ไทยใช้อาวุธชนิดใหม่ในการโต้กลับคือกระสุนปืนแตกอากาศ ตามมาด้วยวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 กองทัพอากาศส่งเครื่องบินขับไล่ F-5E ร่วมกับการใช้ยุทธการ "แผนสี่หราชเตโช" ทำให้เครื่องบิน F-5E ตก 1 ลำในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988
การเจรจา ณ ห้องประชุมกองบัญชาการทหารอากาศดอนเมือง	การเจรจาวันที่ 16-17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 ห้องประชุมกองบัญชาการทหารอากาศดอนเมือง (ทำการเจรจากับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ พร้อมด้วยทีมคณะผู้แทนไทย ทำการเจรจาที่ดอนเมืองเพื่อแสวงหาข้อตกลงหยุดยิงเพื่อให้เกิดสันติภาพระยะยาวต่อไป ในที่สุดวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 กองกำลังทั้งสองประเทศทำการหยุดยิงกันเมื่อเวลา 08.00 น. พร้อมเกิดข้อตกลงถอนกำลังทหาร แลกเปลี่ยนเชลยรวมถึงให้มีผู้แทนทหาร 2 ชาติออกตรวจแนวรบชายแดน)	พลเอก สีสะหวาด แก้วบุณพันธ์ พร้อมคณะผู้แทนลาว (พลจัตวา ทองโหล กมมะลิต รองหัวหน้ากรมใหญ่การเมืองของกองทัพฯ และกรมสารนิเทศกระทรวงป้องกันประเทศ พันเอก ทองลุน สีสุลิด เลขาธิการหัวหน้าเสนาธิการสูงสุด และ พันเอก สมบูรณ์ สีสะหวาด ผู้ช่วยหัวหน้ากรมใหญ่การเมืองของกองทัพฯ) คณะผู้แทนไทย (พลเอก จรวัย วงศ์สายัณห์ เสนาธิการทหารบก พลโท พัฒน์ อัคินิบุตร รองเสนาธิการฯ และ พลโท จรัส กุลละวณิชย์ ผู้ประสานงานกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงต่างประเทศ)
รายละเอียดข้อตกลงวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988	ผลลัพธ์ของแถลงการณ์ร่วมและรายละเอียดข้อตกลงเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 ต่อมารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศทั้งสองได้สลับกันเป็นเจ้าภาพ 5 ครั้ง (วันที่ 8 กันยายน ค.ศ. 1996 วันที่ 3-5 กันยายน ค.ศ. 1997 วันที่ 9-11 พฤศจิกายน ค.ศ. 1998 วันที่ 17-20 ตุลาคม ค.ศ. 1999 และ วันที่ 2 พฤศจิกายน ค.ศ. 2000) จากช่วงเวลาข้อพิพาทถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2001 สามารถตกลงปักหลักเขตจำนวน 136 หลัก ระยะทาง 545 กิโลเมตร คิดเป็น 72 เปอร์เซ็นต์จากระยะทางบกทั้งสิ้น 702 กิโลเมตร ("...เดิมในการประชุมคณะกรรมาธิการเขตแดนร่วมไทย-ลาว เมื่อวันที่ 9-11 พฤศจิกายน ค.ศ. 1988 ตั้งเป้ากันว่าเขตปักปันเขตแดนทางบกให้เสร็จภายในสิ้นปี ค.ศ. 2000 ต้องเลื่อนเป้าไปเป็นสิ้นปี ค.ศ. 2002 ส่วนการปักปันเขตแดนทางน้ำก็ต้องเลื่อนเป้าไปเป็นก่อนสิ้นปี ค.ศ. 2003...") (Khian Thirawit, Adisorn	รายละเอียดของการเจรจาและนำไปสู่การตกลงกันได้แก่ "...1. ทั้งสองฝ่ายจะเริ่มหยุดยิงทันทีตั้งแต่วันที่ 8.00 น. ของวันที่ 19 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 2. ทั้งสองฝ่ายจะแยกกำลังทหารออกจากกันจากแนวปะทะในปัจจุบัน ฝ่ายละ 3 กิโลเมตร ภายใน 48 ชั่วโมง นับจากเวลาเริ่มหยุดยิง 3. ให้มีการจัดตั้งคณะเจ้าหน้าที่ประสานงานทางการทหารเพื่อพิสูจน์ทราบตรวจตราและประสานการปฏิบัติตามข้อตกลงในข้อ 1 และข้อ 2 ข้างต้นอย่างเคร่งครัดในทันทีที่หยุดยิง 4. ทั้งสองฝ่ายจะสั่งให้ทหารตามชายแดนไทย-ลาว หลีกเลี่ยงการปะทะกันด้วยกำลัง และจะประสานงานกันด้วยความเข้าใจที่ดี 5. ทั้งสองฝ่ายจะเปิดการเจรจากัน ทางการเมืองโดยเร็วภายใน 15 วัน นับจากการเริ่มหยุดยิง..." (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 124) ต่อมามีการเจรจาทางการเมืองครั้งที่ 2 ที่กรุงเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 17-18 มีนาคม ค.ศ. 1988

ประเด็น	ปัญหาภายในผสมกับปัญหานอก	คำอธิบายและการขยายความ
	Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 127) เกิดการเจรจาครั้งแรกที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 3-4 มีนาคม ค.ศ. 1988 นำโดย ม.ร.ว. เกษมสโมสโร เกษมศรี ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และฝ่ายลาว นำโดย พลจัตวา ทองไหล กมมะลิต รองหัวหน้ากรมใหญ่การเมือง กระทรวงป้องกันประเทศ พยายามทำการเจรจาและพิจารณาเรื่องความชอบธรรมเกี่ยวกับสิทธิดินแดนที่พิพาทซึ่งผลลัพธ์ไม่ได้ข้อยุติในวันดังกล่าว	โดยตัวแทนชุดเดิม ยกระดับเป็น “คณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย-ลาว” (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorum 2001, 126) กำหนดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ทั้ง 2 ฝ่ายเป็นประธาน โดยมีคำสั่งแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากนายกรัฐมนตรี ชชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม ค.ศ. 1988

ที่มา: Payan Eumsin 2016, 52-58

ดังนั้นการเป็นตัวแทนทางการทูตอย่างเป็นทางการของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งทำงานร่วมกับทีมเจรจาที่ปูทางทางการทูตเพื่อมุ่งสู่วัตถุประสงค์การหยุดยิงในพื้นที่เกิดข้อพิพาท ในที่นี้หมายถึงการอธิบายภาวะผู้นำทหารและการเป็นตัวแทนการเจรจาซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากฝ่ายลาว นับว่าเป็นผลดีต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประเทศ สามารถอธิบายผ่านแนวคิด “กระบวนการการตัดสินใจที่มีผลมาจากความรู้สึกนึกคิดของผู้นำในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (the mind of the foreign policy decision-maker)” ตามแนวคิดของนักวิชาการต่างประเทศชื่อ Valerie M. Hudson นำไปสู่กระบวนการเจรจาเพื่อการหยุดยิงเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 อาศัยการตีความอธิบาย 5 คุณลักษณะย่อยตามตารางที่ 2 กล่าวคือวิเคราะห์การตีความผ่านแนวคิด “กระบวนการการตัดสินใจที่มีผลมาจากความรู้สึกนึกคิดของผู้นำในการกำหนดนโยบายต่างประเทศ (the mind of the foreign policy decision-maker)”

การต่อสู้ระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้องในกองทัพ (จปร.5 และ จปร.7 เช่น ข้อมูลจากเอกสาร “รัฐบุรุษ”

ความพยายามในการก่อรัฐประหารโดยแกนนำ จปร.7 พันเอก มนูญกฤต รูปขจร ร่วมกับกองทัพอากาศบางส่วน นำโดยนาวาโท มนัส รูปขจร แต่ไม่สามารถเอาชนะฝ่ายรัฐบาลได้ฝ่ายกบฏหนีออกนอกประเทศ และในช่วงเวลานั้น พลเอก เปรม เดินทางไปราชการอินโดนีเซียกับทีม จปร.7 ท่านสำคัญ คือ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ร่วมเดินทางไปพร้อมกับ พลเอก เสริม ณ นคร, พลเอก ยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, พลอากาศเอก กระแส อินทรรัตน์ ส่วนพลเอก อาทิตย์ กำลังเอก ติดภารกิจในยุโรป เป็นต้น) และผลพวงจากกระบวนการกดดันของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองรวมถึงแข่งขันกันมีอำนาจปกครองบ้านเมืองเพื่อสืบทอดอำนาจเป็นทายาททางการเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ส่งผลต่อการตัดสินใจของ พลเอก เปรม ตินสุลนันทน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Valerie M. Hudson ในการอธิบายความคิดจิตใจของผู้ตัดสินใจในการกำหนดนโยบายต่างประเทศที่มีเหตุผลเป็นการตัดสินใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปภายใต้สถานการณ์บีบบังคับ (หรือกดดันอย่างสูงจากข้อพิพาทซึ่งมีมูลเหตุ) บางอย่าง นอกจากนั้นการตัดสินใจของผู้นำสัมพันธ์กับคุณลักษณะแห่งชาติอีกด้วย

(หมายถึงความสัมพันธ์เชิงปัจเจกบุคคลของผู้เฝ้าฝ่ายไทยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจวิกฤติบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น แสดงผ่านการเชื่อมโยงที่อธิบายผ่านแนวคิด the mind of the foreign policy decision-maker ของ

Valerie M. Hudson) จากแนวคิดข้างต้น ปัญหาข้อพิพาทภายใน/ภายนอกประเทศต่าง ๆ นำไปสู่เงื่อนไขความสำเร็จในการเจรจาหยุดยิง โดยอธิบายผ่านปรากฏการณ์ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหาข้อพิพาทที่มาจากปัจจัยภายใน-ภายนอกประเทศ

ปัญหา	เงื่อนไขความสำเร็จ	คำอธิบายหรือปรากฏการณ์
1. สงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น (Chavanit Khan-ghanadecha 1998, 45) เกิดขึ้นได้อย่างไร	1. การปะทะจากเหตุข้ามเส้นเขตแดนที่ไม่ชัดเจนเพื่อไปตัดไม้ เหมือนภาพยอดบนของภูเขาน้ำแข็ง 2. ปัญหาการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม-การค้าชายแดน-ข้อตกลง-สนธิสัญญาเขตแดนไทย-ลาว เหมือนภาพด้านล่างภูเขาน้ำแข็งที่มองไม่เห็น	สงครามเริ่มต้นประมาณเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2530 “...ลาวอ้างว่าทหารไทยรุกล้ำเข้าไปในดินแดนลาวโดย ไปคุ้มกันให้เอกชนไทยที่เข้าไปตัดไม้ในดินแดนลาวในเขตภูสอยดาว...” (Chavanit Khanchanadecha 1998, 45)
2. ความน่าเชื่อถือของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ	พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีบทบาทเจรจาหยุดยิงอย่างน้อย 3 ประเด็น (ได้รับความไว้วางใจจากนายกรัฐมนตรีไทยให้เจรจาวันที่ 16 - 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 หยุดยิง)	1. บทบาทของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ในการเจรจาหยุดยิงในฐานะตัวแทนที่ไทยและลาวยอมรับ 2. บทบาทในฐานะผู้เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศนำไปสู่การทำงานเป็นทีมประสานต่อการเจรจาหยุดยิง และ 3. บทบาทการเป็นนายทหารที่ประสบความสำเร็จ มีประสบการณ์ทางการทูตและได้รับความไว้วางใจจากนายกรัฐมนตรีไทยในยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ
3. เงื่อนไขความสำเร็จของการเจรจาหยุดยิง ยุติสงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น	1. เงื่อนไขความสำเร็จของฝ่ายไทยในการเจรจาหยุดยิง (ชุดที่สนามบินดอนเมือง: พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ นายวงศ์ พลนิกร เดินทางไปกรุงเวียงจันทน์ เจรจากับพลเอก สีสะหวาด แก้วบุญพันธ์ และ ท่านโกสอน พรหมวิหาน นายกรัฐมนตรีของลาว ด้วยตนเอง ผลลัพธ์คือเกิดการเจรจาที่กรุงเทพในวันที่ 16 - 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988 ระหว่างพลเอก สีสะหวาด แก้วบุญพันธ์ กับพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ และออกแถลงการณ์ร่วมวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1988) (การเรียกขานคำว่า การทูตแกงเขียวหวาน โดย วิฑูย์ ปิ๊ปซี่) (Mitsamphan 1989, 88-90)	เงื่อนไขความสำเร็จของฝ่ายไทยในการเจรจาหยุดยิง ได้แก่ ประการแรก กระบวนการก่อนการเจรจาหยุดยิง ได้รับการประสานงานจากพลอากาศเอก พระเนียง กานตรัตน์ ตลอดจนได้รับการช่วยเหลือจากทีมงานร่วมหลายชุด ได้แก่ - พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ - นายวงศ์ พลนิกร และ - คณะที่มเจรจาทั้งชุดที่ลาว และชุดที่สนามบินดอนเมือง” รวมถึงการประชุมคณะทำงานย่อย การพบปะสนทนากับโต๊ะอาหารที่นำไปสู่คำเรียกว่า “การทูตแกงเขียวหวาน” (Wong Phonninikon 1988, 39-41; Mitsamphan 1989, 88-90) ประการที่สอง นอกจากนี่ยังปรากฏรายละเอียดการต่อรอง ระยะการถอยร่นของทหารแต่ละฝ่าย (Wong Phonninikon 1988, 39-41) เช่น ประเด็นประนีประนอมการถอย 3 กิโลเมตรจากจุดปะทะเพื่อไม่ให้รุกมากเกินไปจนเข้าไปในพื้นที่ลาว ตามที่คณะทำงานของประเทศไทยอยากได้ถอยจากแนวรบ 5 กิโลเมตร แต่ลาวเสนอที่ 3 กิโลเมตร

ปัญหา	เงื่อนไขความสำเร็จ	คำอธิบายหรือปรากฏการณ์
		ประการที่สาม ความสูญเสียชีวิต การบาดเจ็บ ตลอดจนผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ (Bunarak Ningsanon et al. 1977, 21) การค้าชายแดน (Mana Malaphet 1994, 44) ตัวเลขการค้าไทย-ลาวลดลง (Oldfield 2003, 45) และมีการอ้างถึง “การสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมากถึง ‘3,000 ล้านบาท’” (Yotthong Thapthiomai 1988, 49) ประการที่สี่ สภาพความหลากหลายปัญหาทางการเมืองการปกครองของไทยในเวลาเกิดสงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น ทำให้พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ต้องพยายามแก้ไขและลดภาระการบริหารงาน อย่างน้อยที่สุดก็คือเจรจาหยุดยิงและดำเนินความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทย-ลาว เพื่อจะได้มีเวลาจัดการกับปัญหาอื่น ๆ ในประเทศ (Sasithorn O-Charoen 2006, 85-87) เป็นต้น และประการสุดท้าย ผลประโยชน์ของการยุติสงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น สอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ
	2. เงื่อนไขความสำเร็จของฝ่ายลาวในการเจรจาหยุดยิง	เงื่อนไขความสำเร็จของฝ่ายลาวในการเจรจาหยุดยิงเกิดจากปัจจัย ได้แก่ ประการแรก การลดความเสียหายของการใช้พื้นที่ในประเทศไทยของกลุ่มชาวม้ง ต่อด้านรัฐบาลลาว (Mitsamphan 1989, 84-87) ประการที่สอง ผู้นำลาวส่งสัญญาณต้องการเจรจาหยุดยิงผ่านเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศไทย ทั้งจากความพยายามก่อนและหลังวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2530 ในงานศพหม่อมอมรินพร รัตนวงศา “รวมถึงโทรเลขเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 จากนายไกรสอน พรหมวิหาร นายกรัฐมนตรีลาว ส่งถึงพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เพื่อส่งทูตมาเจรจากับไทยและไทยตอบตกลง” (Suwit Thirasatwat 2010, 338-347) ประการที่สาม เหตุผลด้านเศรษฐกิจ (Oldfield 2003, 43-45) และการขาดแคลนสินค้าจากการปิดชายแดน ทำให้พลเมืองบริเวณชายแดนได้รับผลกระทบ ประการที่สี่ ลาวไม่พอใจกระทรวงการต่างประเทศไทย (Khian Thirawit, Adisorn Semyaem and Thantawan Manorom 2001, 106-122) และหาทางออกส่งสัญญาณพึงพอใจ ต้องการให้พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้แทนในการเจรจาหยุดยิงมากกว่าให้กระทรวงการต่างประเทศไทย และประการสุดท้าย “ผลประโยชน์ของการยุติสงครามสอดคล้องกับความต้องการร่วมกันระหว่างลาวและไทย”
4. สงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น ให้บทเรียนอะไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	1. ผลประโยชน์แห่งชาติมากกว่าการค้าจนถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคล	จากปัจจัยการเมืองภายในประเทศทั้งสองชาติ ส่งผลให้พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นทางเลือกที่เหมาะสมในการดำเนินการเจรจาหยุดยิง นำไปสู่การยุติสงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น (แนวคิดบ้านพี่เมืองน้อง-ผลประโยชน์แห่งชาติ มากกว่าการค้าจนถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคล)

ปัญหา	เงื่อนไขความสำเร็จ	คำอธิบายหรือปรากฏการณ์
	2. บทเรียนในอดีตช่วงที่เพิ่มขึ้นจากการตกอยู่ภายใต้เล่ห์เหลี่ยมของเจ้าอาณานิคม	สาเหตุ “...สัญญาที่ไม่เป็นธรรมไทย-ฝรั่งเศส...” (Suwit Thirasatwat 2009, 142) นำไปสู่ปัญหาวังวนความไม่ชัดเจนของเส้นอาณาเขต ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเกิดการกระทบกระทั่งกัน ทั้ง 2 ชาตินสามารถออกจากความขัดแย้งโดยร่วมมือกันผ่านคณะกรรมการร่วมปักปันเขตแดน (Joint Boundary Commission: JBC) ตกลงแก้ไขปัญหาลิ้นเขตแดนที่ยังไม่ชัดเจน เช่น ปักปันเขตแดนทางบก (Chan-Om Bongsebandhu-Phubhakdi 2000, 39) นำไปสู่ความร่วมมือ
	3. บทเรียนจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองระหว่างค่ายประชาธิปไตย-ค่ายคอมมิวนิสต์และความเสื่อมของอิทธิพลจากสงครามเย็น	มีความเป็นไปได้ที่สงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น จะกลายเป็นสงครามตัวแทนระหว่างค่ายประชาธิปไตยและค่ายคอมมิวนิสต์ (Chamlong Phothong 1989, 83) แต่ผลจากการลดความเข้มข้นของสงครามเย็น ทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดความตึงเครียดต่อการवादกลัวยกคอมมิวนิสต์ นำไปสู่กระบวนการหยุดยิงและออกแถลงการณ์ร่วมของคณะผู้แทนทหารไทย-ลาว วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 (Wong Phonnikon 1988, 76-77) และหยุดยิงเมื่อเวลา 08.00 น. ในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531
5. บทเรียนความขัดแย้งบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น	อาณาเขตติดต่อกันไม่ควรให้ผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่มใด ๆ ชัดกับผลประโยชน์แห่งชาติและถ้อยแถลงการณ์ที่มีต่อกันสมัยข้อตกลง พ.ศ. 2522	เหตุการณ์ความขัดแย้งฯ น่าจะมีโอกาสเจรจากันได้ทั้งในระดับท้องถิ่น ผ่านเจ้าแขวงและนายอำเภอท้องถิ่น รวมถึงฝ่ายไทยไม่ควรละเลยการส่งสัญญาณต้องการเจรจาหยุดยิงจากฝ่ายลาว อย่างไรก็ตาม ข้าราชการผู้นำไม่ควรละเลยสัญญาณใด ๆ ที่จะนำไปสู่ช่องทางการเจรจาหยุดยิง (รวมถึงความร่วมมือเชิงเศรษฐกิจการค้าชายแดน-สังคม ความเชื่อที่มีสายสัมพันธ์แบบ “บ้านพี่เมืองน้อง” ไม่ควรมีทัศนคติลบต่อคำนี้)

ที่มา: Payan Eumsin 2016, 80-83

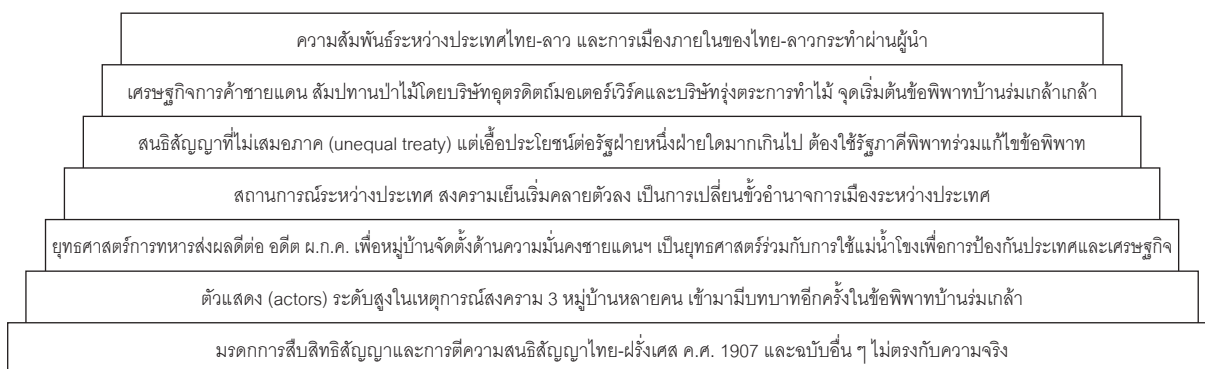
เห็นได้ว่า “ทฤษฎีเกี่ยวกับการตัดสินใจ” (decision making policy) มีผลต่อนโยบายต่างประเทศ (foreign policy) (Suchit Bunbongkarn 1988, 136) และการเป็นทหารอาชีพเป็นเสมือนทางแยกที่สำคัญในการเลือกทำหน้าที่การเป็นทหารมืออาชีพหรือหน้าที่ทางการเมืองอื่น ๆ (military professionalism at the crossroads) กล่าวคือทหารอาชีพและการพัฒนาประเทศ (professional soldiers and national development) เป็นเรื่องสำคัญสำหรับไทย (Surachart Bamrungsuk 2002, 81) ดังนั้นการจะ

เป็นทหารมืออาชีพหรือไม่ หรือทหารนั้นทำหน้าที่ในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีตำแหน่งนายทหารที่แสดงถึงความก้าวหน้าตามสายการบังคับบัญชาในองค์กร ทหาร คำว่า (ภาวะผู้นำ) ทหารของไทย นิยามศัพท์ที่แสดงออกถึงความเป็น professional ไปไกลจากแนวคิด ความเป็นมืออาชีพ ตามแนวคิดของ Huntington ที่ว่า “...ปัจจุบันนี้ บรรดานายทหารไทยได้รับการยอมรับว่ากำลังจะเป็นมืออาชีพมากขึ้น...” (“...Today the Thai officer corps is regarded as becoming more ‘professional’ according to Huntington’s

concept...” (Surachart Bamrungsuk 2002, 77) ดังนั้นการเป็นทหารมืออาชีพ (the concept of military professionalism) เป็นปัจจัยหลักสำคัญในการเข้าใจประเด็นการแสดงบทบาทของทหาร (Lissak 1976, 17) ทั้งในฐานะสายงานที่มีความเป็นมืออาชีพและการทำหน้าที่อื่น ๆ เช่น พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีส่วนสำคัญในกระบวนการเจรจา (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) เพื่อหยุดยั้งนั่นเอง

“ในกรณีของประเทศไทย ความร่วมมือกันระหว่างชนชั้นนำทหารและพลเรือนกับทุนเอกชนมีมาอย่างแน่นแฟ้นมานานแล้ว และเมื่อไม่กี่ปีมานี้มีความชัดเจนมากขึ้น ย้อนไปในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่พ่อค้าจีนและโปรตุเกสให้เขาเหล่านั้นมีหน้าที่สำคัญในธุรกิจผูกขาดและการพาณิชย์ต่าง ๆ ...เครือข่ายชนชั้นนำเช่นนี้จะส่งผลอย่างไรต่อทั้งความเข้มแข็งและความอ่อนแอของบทบาทในการพัฒนาของทหาร?... ” (“...In the Thai case, the mutual collaboration between the military-bureaucratic elite and private capital was, in fact, institutionalized long ago but in recent years, the pattern has become more pronounced. As far back as the seventeenth century, Thai kings granted Chinese commercial elites titles of nobility and appointed them to key posts in state monopolies and trading ventures... How would this elite network affect the strength and weakness of the military’s development role? ...”) (Djwandono,

J. Soedjati and Yong Mun Cheong 1988, 8-9) จะเห็นได้ว่างานเขียนของ J. Soedjati Djwandono และ Yong Mun Cheong วิเคราะห์การปรับตัวหรืออธิบายเปรียบเทียบพัฒนาการในการประยุกต์ใช้องค์กรทหาร (กองทัพ) ร่วมกับทั้งชนชั้นสูง พ่อค้าและระบบราชการในประเทศไทยนั้นเป็นสิ่งที่มีความยาวและปรากฏในหลายรูปแบบ (Djwandono, J. Soedjati and Yong Mun Cheong 1988, 8-14) ผู้เขียนบทความหมายถึงว่าในกรณีหมู่บ้านจัดตั้งโดยฝ่ายรัฐ (กองทัพหรือราชการ) ปรากฏให้เห็นว่ามีหมู่บ้านจัดตั้งในลักษณะปกป้องพื้นที่รัฐกันชนปรากฏอยู่รอบชายแดนบริเวณต่าง ๆ มากมาย แสดงให้เห็นว่าจะกล่าวอ้างว่ามาจากกองทัพหรือฝ่ายราชการก็สุดแล้วแต่ โดยมีชนชั้นนำหรือชนชั้นสูงเป็นผู้กำหนดนโยบายตั้งหมู่บ้านเพื่อความมั่นคงรอบ ๆ ชายแดนนั่นเอง โดยมีวัตถุประสงค์จัดตั้งหมู่บ้านนั้น ๆ เพื่อเน้นความมั่นคงแห่งรัฐหรือเป็นพื้นที่ดูดซับความขัดแย้งชายแดนหรือเป็นพื้นที่กันชน ป้องกันการปะทะ เป็นสำคัญจากข้อสรุปข้างต้นตามตารางของผู้เขียนบทความสามารถอธิบายผ่านแผนภาพความสัมพันธ์ของปัญหาและความพยายามในการแก้ไขข้อพิพาท เพื่อเน้นว่า “การหยุดยิง” เป็นเบื้องต้นของหาทางออกในการแก้ไขปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทย-ลาว และนำไปสู่การแก้ไขข้อพิพาทบ้านร่มเกล้าซึ่งเกิดจากแผนภูมิบันไดขั้นที่ 1 (Thamrongsak Petchlertanan 2009, 120-121, 170, 194-195) ขั้นที่ 2 (Suwit Thirasatwat 2009, 335-336) ขั้นที่ 3 (Suwit Thirasatwat 2009, 338-347) ขั้นที่ 4, ขั้นที่ 5, ขั้นที่ 6 (Mitsamphan 1989, 88-90) และขั้นที่ 7 ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 บันได 7 ชั้นในการเกิดข้อพิพาทปัญหาบ้านร่มเกล้าและกระบวนการยุติปัญหาเริ่มต้นจากการหยุดยิง (Payan Eumsin 2016, 41) และผู้เขียนบทความตีความร่วมจากภาพรวมของบทความ

ความขัดแย้งเส้นเขตแดนไทย-ลาว ปรากฏ ประการข้างต้น ประกอบกับปรากฏการณ์ความขัดแย้งงานเขียนย้อนไปถึง พ.ศ. 2518 (Virat Ruampong-pattana 1988, abstract, 30, 83 - 84, 100, 119) ที่ซับซ้อน ผู้เขียนบทความสามารถสรุปคำตอบของการวิจัยในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

จากเหตุผลจากแผนภาพและตารางหลากหลาย

ตารางที่ 5 สรุปคำตอบในการวิจัย

ประเด็นสรุปข้อคำถาม	สรุปคำตอบอธิบาย
1. ลักษณะภาวะผู้นำ (leadership) ของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ส่งผลลัพท์ที่ติดต่อเป้าหมายสำคัญสูงสุดของการเจรจาไม่ให้เกิดโครงสร้าง ความขัดแย้ง ขยายวงออกไปและทั้ง 2 ประเทศตกลงเลือกทางเลือกการเจรจาคือหยุดยิง ถอยร่นจากแนวปะทะฝ่ายละ 3 กิโลเมตร นำไปสู่การยุติการสู้รบและข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า	การเติบโตจากวังบูรพาและวังเจ้าเพชรราช ตลอดจนการอบรมกล่อมเกลามาจากพี่สาวและมารดา เป็นปัจจัยบวกต่อภาวะผู้นำของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ นอกจากนี้จากสภาวะประชาธิปไตยครึ่งใบ เหล่านายทหารเป็นกลไกหลักในการปกครองประเทศ ประกอบกับมีความวุ่นวายแย่งชิงอำนาจในกองทัพ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ จำเป็นต้องตัดสินใจเลือกทางยุทธศาสตร์ทางการเมืองซึ่งก็คือผู้ที่มิประสบการณทั้งทางทหารและการทูตอย่างพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เรียนเก่ง มีความสามารถ รอบรู้ศาสตร์การบริหาร การทูต ตลอดจนประสบความสำเร็จในวิชาชีพทหาร เติบโตในสายอาชีพอย่างรวดเร็ว ได้รับการยอมรับจากวงการเมืองและการทหาร เป็นผู้มีความสามารถทางด้านหน้าที่การงาน เป็นนายทหารสายเสนานิการที่เจริญก้าวหน้าในอาชีพ ประกอบกับคุณลักษณะส่วนบุคคลด้านชาติกำเนิดมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อผู้ปกครองประเทศลาว เจ้าสุภานุวงศ์
2. ความเจริญเติบโตในการเป็นทหารมืออาชีพและลักษณะเฉพาะตนของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ มีประโยชน์ต่อการเจรจาต่อรอง การยอมรับความเป็น “ตัวแทน” ในการเจรจาส่งผลเชิงบวกต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	ความก้าวหน้าด้านวิชาชีพทหาร การทำหน้าที่ด้านการทูตสมัยเดินทางไปจีนและการเป็นตัวแทนผู้นำการเจรจาหยุดยิงบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น การมีอาเป็นหม่อมในเจ้าเพชรราชส่งผลบวกต่อการเจรจายุติข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น หากเจ้าสุภานุวงศ์ไม่มีความคุ้นเคยหรือรู้จักกันมาก่อนกับครอบครัวพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ การส่งมอบความสัมพันธ์นี้ไปสู่พลเอก สีสวาด แก้วบุญพันธ์ และผู้นำลาวระดับสูงอื่น ๆ ก็จะขาดตัวเชื่อมที่สำคัญ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนักประสานงาน คุณลักษณะคล้ายคุณสมบัตินักการทูตที่ดีสามารถประสานความไม่ลงตัวของหน่วยงานราชการไทยให้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาคือพิพาทและได้รับความไว้วางใจจากนายกรัฐมนตรีไทยด้วย

ความมั่นคงแห่งรัฐ ณ หมู่บ้าน (หรือหมู่บ้าน จัดตั้งรัฐกันชน) ตามตะเข็บชายแดนเป็นพื้นที่สำคัญ และมีความละเอียดอ่อนต่อความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศเป็นอย่างมากและอาจกระทบต่อการค้า ชายแดนได้ การเกิดข้อพิพาทบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น สร้างบทเรียนทั้งด้านความขัดแย้งและสร้างบทเรียน ความร่วมมือ โดยในเวลาต่อมาทั้ง 2 ชาติอาศัยข้ออ้าง ที่ว่าฝ่ายผู้นำไทย-ลาวและรัฐบาลทั้งสองฝั่งโขง มี ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทั้งในระดับความใกล้ชิดทาง เชื้อชาติเผ่าพันธุ์และมีความสัมพันธ์ทางการทูต (หรือ มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) ที่ดีต่อกัน การหยุด ยิงถือเป็นผลลัพธ์ที่สำเร็จก้าวแรกของรัฐบาลทั้งสอง ชาติที่จะพัฒนาพื้นที่ชายแดนร่วมกันในฐานะบ้าน พี่เมืองน้อง (หรือบ้านน้องเมืองพี่) ทั้งทางเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม และการคมนาคมขนส่ง (ใครจะเป็น พี่หรือเป็นน้องก็สามารถร่วมมือกันและกันได้เสมอ) และจากตารางที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปสาระ สำคัญจากตารางทั้ง 2 ข้อได้ว่าลักษณะเฉพาะตนของ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ และการเคยเป็นอดีตนาย ทหารคนสนิท (ทส.) ของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ใน ช่วงเวลานี้เป็นยุคสมัยแห่งการแย่งชิงอำนาจในรัฐบาล และกองทัพ ระหว่างกลุ่ม จปร. 5 กับกลุ่ม จปร.7 (ซึ่งต่อ มาพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ในฐานะนายกรัฐมนตรี) เป็นช่วงเวลาที่เกิดสงครามบ้านร่มเกล้า ตัดสินใจเลือก พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นตัวแทนเจรจาหยุดยิง ในวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 และการหยุดยิงก็ สำเร็จตามเป้าหมายและนำไปสู่การเจรจาอื่น ๆ ที่นำไปสู่สันติภาพต่อไป

References

- Adisorn Semyaem. 2010. "Khwam Samphan Thai-Lao Nai Chintaphap Khong Lao." [Thai-Lao Relations in the Imagery of Laos]. In *Ekkasan Prakop Kan Sammana Wichakan Pracham Pi 2553 Rueang Thai ASEAN Asia: Bon Kao Yang Su Khwam Samphan Phak Prachachon*. [Seminar Proceedings, Thailand, ASEAN, Asia: On the Steps towards Involvement of the People's Sector]. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Bunyarak Ningsanon, Kasem Sanitwong, Sumet Tantivejkul, Phayap Phayomyon, Santi Bango, and Kittit Itthiwit. 1977. *Luthang Mai Nai Khwam Samphan Thang Setthakit Rawang Thai-Lao*. [The New Ways in Economic Relations between Thailand and Laos]. Bangkok: [EcoZen Organization]. (in Thai)
- Chamlong Phothong. 1989. *Kan Phatthana Khwam Samphan Thai-Lao*. [Improving of Thai-Laos Relations]. Bangkok: Royal Thai Army War College. (in Thai)
- Chan-orn Bongsebandhu-phubhakdi. 2000. "Kan Kae Panha Phromdaen Thang Bok Rawang Thai Lae Lao." [Land Border Settlement between Thailand and Laos]. Master's thesis, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chavanit Khanchanadecha. 1998. "Khwam Samphan Thai-Lao: Sueksa Botbat Phunam Thang Thahan Khong Kongthap Thai Kap Kan Phatthana Khwam Samphan Nai Choeng Khwamruammue Lang Korani Phiphat Ban Romklao Chonthueng Patchuban (Pho So 2531-2541)." [Thai-Laos Relations: A Case Study of the Role of the Thai Military Leadership in the Development of Cooperative Relations after the Rom Klao Dispute (1988-1998)]. Master's thesis, Command and General Staff College. (in Thai)
- Chinnawat Mandech. 2001. "Khwam Samphan Lao-Thai: Sueksa Phatthana Kan Nayobai Khong Lao Chak Pi Kho So 1975 Thueng Pi Kho So 2001." [Lao-Thai Relations: A Study of Lao's Policy Development from 1975 to 2001]. Master's thesis, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Djwandono, J. Soedjati, and Yong Mun Cheong. 1988. "The Military and Development in Southeast Asia: Perspectives from Observers and Practitioners." In *Soldiers and Stability in Southeast Asia*, edited by J. Soedjati Djwandono and Yong Mun Cheong, 3-14. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Hudson, Valerie M. 2008. "The History and Evolution of Foreign Policy Analysis." In *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, edited by Steve Smith, Amelia Hadfield and Tim Dunne, 13-34. Oxford: Oxford University Press.
- Khian Thirawit, Adisorn Semyaem, and Thantawan Manorom. 2001. *Khwaam Samphan Thai-Lao Nai Saita Khon Lao*. [Thai-Laos Relations in the Eyes of Lao]. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Lissak, Moshe. 1976. *Military Roles in Modernization: Civil-Military Relations in Thailand and Burma*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Mana Malaphet. 1994. "Kan Kha Chaidan Thai-Lao: Phanha Lae Thitthang." [Thai-Lao Border Trade: Problems and Prospects]. In *Kan Kha Chaidan*. [Border Trade], edited by Witthaya Sutcharitthanarak and Chaba Chitprathum. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Mitsamphan. 1989. *Phinong Thai-Lao: Saphap Khwaam Pen Ma Khong Khwaam Samphan*. [Thai-Laos Brotherhood: A History of Relations]. Si Sa Ket: Montri Sat Printing Office. (in Thai)
- Oldfield, David. 2003. *Khwaam Samphan Rawang Thai Lae Lao Nai Yuk Songkhramyen Thotsawat 1950 - Kho So 1991*. [Relations between Thailand and Laos During the Cold War Era, 1950-1991]. Translated by Mattana Keskamol. Chonburi: Indochina Studies Center, Graduate School of Public Administration, Burapha University. (in Thai)
- Payan Eumsin. 2016. "Phawa Phunam Thahan Kap Kan Yuti Kan Surop Ban Romklao." [The Military Leadership and the End of the Rom Klao Battled]. Master's thesis, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Raschada Jiwalai. 1994. "Thai Foreign Policy toward Laos, 1975-1990." Ph.D. diss., University of Hawaii.
- Sasithorn O-Charoen. 2006. "Botbat Thang Kanmueang Khong Klum Thahan Nai Samai Ratthaban Phon-ek Prem Tinsulanonda Rawang Pho So 2523-2531." [Political Roles of Military Factions in the Period of General Prem Tinsulanonda's Government, 1980-1988]. Master's thesis, Department of History, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Suchit Bunbongkarn. 1988. "The Military and Development for National Security in Thailand." In *Soldiers and Stability in Southeast Asia*, edited by J. Soedjati Djiwandono and Yong Mun Cheong, 133-162. Singapore: Regional Strategic Studies Programme, Institute of Southeast Asian Studies.

- Suphot Dantrakun. 1988. *Panha Ban Romklao Rue Botaen Thi Yang Mai Yutti*. [The Problem of Ban Rom Klao or Bo Taen Is Not Yet Resolved]. Bangkok: Borisat Nangsue Lainam Printing Office. (in Thai)
- Surachai Sirikrai. 1984. *Sahet Khong Kan Krathop Krathang Tam Phromdaen Thai-Lao: 1675-1981*. [The Cause of Long-Standing Friction along the Thai-Laos Border Line, 1675-1981: Rai Ngan Karn Wijai]. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkon University. (in Thai)
- Surachart Bamrungsuk. 2002. "Thailand: Military Professionalism at the Crossroads." In *Military Professionalism in Asia: Conceptual and Empirical Perspectives*, edited by Muthiah Alagappa. Honolulu: East-West Center.
- Suwit Thirasatwat. 2010. *Bueang Luek Kan Sia Dindaen Lae Panha Prasat Phra Wihan Chak Ro So 112 Thueng Patchuban*. [Deep Insights into the Loss of Territory and the Problem of the Temple of the Preah Vihear, Rattanakosin Era 112 to the Present]. Bangkok: The Historical Society. (in Thai)
- , 2009. *Chakkrawatniyom Nuea Maenam Kong*. [Imperialism over the Mekong River]. Bangkok: Matichon Publisher. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Foreign Affairs. 1984. *Wiwatthanakan Khwam Samphan Thai-Lao*. [Evolution of Thai-Lao Relations]. Bangkok: Rithisri Printing Office. (in Thai)
- Thamrongsak Petchlertanan. 2009. *Sayam Prathet Thai Kap "Dindaen" Nai Kamphucha Lae Lao*. [Siam-Thailand and "Territories" in Cambodia and Laos]. Bangkok: Toyota Thailand Foundation. (in Thai)
- Theem-ngan Karnmueang. 1996. *Phon-ek Chawalit Yongchaiyut: Poet Banthuek Kan Doenthang Kwa Song Saen Kilomet Su Yutthakan Rop Taekhak*. [General Chavalit Yongchaiyudh: Reveals the Record of the Two Hundred over Thousand Kilometers Journey to the Decisive Battle]. Bangkok: Wan Chana Publisher. (in Thai)
- Ukrist Pathmanand, ed. 1988. *Kan Aphiprai Rueang Panha Kan Cheracha Thai-Lao Na Hong Prachum Malai Huvanan Khana Ratthasat Chulalongkorn Mahawitthayalai Wanthei 10 Minakhom 2531*. [Panel Discussion of Thai-Laos Negotiations at the Malai Huvanan Meeting Room, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, 10 March 1988]. Bangkok: Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University; Social Sciences Association of Thailand. (in Thai)

- Virat Ruampongpatana. 1988. "Panha Khwamkhatyaeng Thai-Lao Nai Chuang Pi Pho So 2518-Patchuban." [Thai-Lao Conflicts from 1975 to the Present]. Master's thesis, Department of International Relations, Faculty of Political Science, Chulalongkon University. (in Thai)
- Wong Phonnikon. 1988. *Phu Kham Khong Yam Rung Arun: Banthuek Bueanglang Kan Yutti Songkhram Thai-Lao*. [The Man Who Crossed the Mekong at Dawn: A Memoir of the End of the Thai-Laos Conflict]. Bangkok: Prasan Printing Ltd. (in Thai)
- Yotthong Thapthiomai. 1988. *3,000 Lan Bat Thi Banromklao: Bueanglang Khwamkhatyaeng Rawang Thai-Lao*. [3,000 Million Baht at Ban Rom Klao: What Was behind the Conflicts between Thailand-Laos]. Bangkok: Panyachon Publisher. (in Thai)

Thai Political Thoughts in Development Policy**

Pad Lavankura*

Abstract

Behind every development policy, there exist political thoughts. Within such thoughts, the state uses its power to construct the “knowledge” and “direction” of development in order to get its desired results. This research article aims to study Thai political thoughts in development policy by using critical discourse analysis. The chosen text is the *Handbook of Moving Forward the Country's Development Following the Sustainable Thainess Programme* which the National Council for Peace and Order (NCPO)'s government produced and intentionally distributed its contents to the people through several campaigns in villages and communities before the 2019 election. The text indicated four main political thoughts, namely (1) Thai (*Thai Niyom*) and International (*Sakol Niyom*) Democracy (2) Electing “Good Persons” (3) Clientelist State, and (4) The people as Passive clients. In essence, the NCPO's thoughts and practices reflected a hybridisation of the traditional and the new. By applying the former, the government aimed to retain its authoritarian role, and by using the latter, the government expected to gain the support and acceptance from the people. Overall, these findings could be understood within the economic, social and political contexts of the Thai development policies from the past to the present.

Keywords: *political thought, development policy, state power and legitimacy, critical discourse analysis, Thai politics*

*Assistant Professor, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University, Ramkhamhaeng Rd., Huamak, Bangkok, Bangkok 10240. Email: padlavankura@gmail.com

**This article is part of a research project which was supported by Ramkhamhaeng University.

Received May 1, 2020; Revised February 9, 2021; Accepted October 12, 2021

ความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา**

พัด ลวางกูร*

บทคัดย่อ

เบื้องหลังของทุกนโยบายการพัฒนাপระกอบด้วยความคิดทางการเมือง ซึ่งรัฐอาศัยอำนาจในการประกอบสร้าง “ความรู้” และ “แนวทาง” การพัฒนาโดยมีเป้าหมายให้เกิดผลดังเช่นที่รัฐต้องการ บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา โดยอาศัยแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ซึ่งตัวบทที่เลือกมาศึกษา ได้แก่ *คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศผ่านโครงการไทยนิยม ยั่งยืน* ที่รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เป็นผู้ผลิตและตั้งใจถ่ายทอดเนื้อหาดังกล่าวให้ประชาชนผ่านการจัดเวทีในหมู่บ้านและชุมชนก่อนการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2562 ตัวบทดังกล่าวสะท้อนความคิดทางการเมืองของรัฐบาล คสช. ในเรื่อง 1) ประชาธิปไตยไทยนิยมและสากลนิยม 2) การเลือกตั้งคนดี 3) รัฐอุปถัมภ์ และ 4) ประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ซึ่งความคิดและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. เป็นการผสมผสานรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบใหม่ ด้วยหวังว่าจะสามารถรักษาความเป็นอำนาจนิยม พร้อมไปกับการได้รับการยอมรับจากประชาชนทั้งหมดนี้สามารถเข้าใจได้ผ่านบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของนโยบายการพัฒนาของไทยตั้งแต่อดีตสู่ปัจจุบัน

คำสำคัญ: ความคิดทางการเมือง, นโยบายการพัฒนา, อำนาจและความชอบธรรมของรัฐ, วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์, การเมืองไทย

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240
อีเมล padlavankura@gmail.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่ได้รับงบประมาณอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายจ่ายจากรายได้มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ได้รับบทความ 1 พฤษภาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 9 กุมภาพันธ์ 2564; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 12 ตุลาคม 2564

บทนำ

เบื้องหลังของทฤษฎีนโยบายการพัฒนาประกอบด้วยความคิดทางการเมือง เพราะทั้ง “นโยบาย” และ “การพัฒนา” ประกอบขึ้นจากภาษาและมีความเป็นวาทกรรม ดังนั้นนโยบายการพัฒนาจึงเปรียบเสมือนพื้นที่แห่งการรวมตัวกันของความคิดและความหมายที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันประกอบสร้าง “ความจริง” และสะท้อนเจตจำนงทางการเมือง (Bacchi 2000, 45-47; Rist 2010, 20) ในลักษณะนี้ ผู้มีอำนาจสามารถใช้นโยบายการพัฒนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองในการช่วงชิงพื้นที่ในการสร้างความรู้และกำหนดกฎเกณฑ์และแนวปฏิบัติต่าง ๆ ขึ้นมา ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้มีอำนาจมากกว่าส่วนรวม (Howarth 2009, 309; Aram 2013, 132)

ความคิดทางการเมืองไทยมีลักษณะเฉพาะผูกพันกับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และบริบททางสังคม ความคิดทางการเมืองไทยโบราณเกิดขึ้นจากการหล่อหลอมแนวคิดของศาสนาฮินดูและพุทธ โดยฮินดูให้น้ำหนักอำนาจเด็ดขาด ในขณะที่พุทธเป็นตัวกำหนดความชอบธรรมของอำนาจนั้น ราชฐานดังกล่าวเป็นที่มาของความคิดเรื่องผู้ปกครองเผด็จการผู้ทรงธรรมและเมตตา (benevolent dictator) (Sombat Chantornvong and Chai-Anan Samudavanija 1980, 3) อย่างไรก็ตาม ความคิดทางการเมืองไทยที่เคลื่อนตัวจากยุคดั้งเดิมมาถึงปัจจุบันย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดการปะทะสังสรรค์กับความคิดทางการเมืองตะวันตก ผ่านการตีความโดยชนชั้นนำ จนกระทั่งกลายมาเป็นความคิดทางการเมืองไทยร่วมสมัย ทั้งนี้แนวคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ถูกส่งผ่านเข้ามา

ในประเทศไทยเมื่อหลายทศวรรษที่แล้ว ยังไม่สามารถลงหลักปักฐานและออกดอกออกผลได้อย่างเต็มที่ หลายครั้งถูกตัดสินว่าเป็นแนวคิดที่ไม่เหมาะสมและแปลกแยก โดยเฉพาะจากกลุ่มชนชั้นนำที่มักจะย้อนกลับไปอ้างอิงโลกทัศน์และคติความเชื่อทางศาสนาควบคู่กับการธำรงรักษาอำนาจเผด็จการจากมุมมองของชนชั้นนำ ความเป็นตะวันตกมีความหมายในแง่ความเจริญทางวัตถุแต่เป็นภัยคุกคามในเชิงการเมือง (Thongchai Winichakul 2000, 529; Thak Chaloemtiarana 2007, 1-2; Apichart Satitniramai and Anusorn Unno 2017, 11)

สำหรับนโยบายการพัฒนา ประเทศไทยเริ่มนำคำว่า “พัฒนา” มาใช้ตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนกระทั่งปัจจุบันคือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ทั้งนี้เนื้อหาของแผนพัฒนาฯ รวมถึงการขับเคลื่อนแผนแต่ละฉบับสู่การปฏิบัติผันแปรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่นในยุคที่ประเทศปกครองด้วยระบอบเผด็จการ เนื้อหาของแผนพัฒนาฯ จะเป็นไปเพื่อตอบโจทย์ของชนชั้นปกครองและถูกขับเคลื่อนแบบบนลงล่าง (top-down) และหากเมื่อใดที่ประเทศอยู่ในบริบทของประชาธิปไตย นโยบายการพัฒนา มักจะถูกนำเสนอโดยพรรคการเมือง ซึ่งเนื้อหาของการพัฒนาจะมุ่งตอบโจทย์ของประชาชนที่เป็นฐานเสียงสำคัญ อย่างไรก็ตาม จากอดีตถึงปัจจุบันรัฐไทยมักจะอาศัยนโยบายการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจและความชอบธรรม และไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายอย่างแท้จริง (Thak Chaloemtiarana 2007, 154; Kelly, Phattaraphon Yutthaphonphinit, Sam-ang Seubsman and Sleign 2012, 29)

โดยทั่วไป วิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาขึ้นอยู่กับบริบททางโครงสร้างและความสัมพันธ์ในการจัดสรรอำนาจรัฐของแต่ละประเทศ ในประเทศแถบตะวันตกที่ปกครองในระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมมายาวนาน กระบวนการกำหนดนโยบายจะประกอบไปด้วยรัฐและสังคมที่จะต้องปรึกษาหารือและต่อรองร่วมกัน รวมถึงในบางยุคภายใต้โมเดลการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี รัฐจะถูกจำกัดบทบาทและปล่อยให้ตลาดดูแลตนเองอย่างอิสระ (Anusorn Limmanee 2015, 32; Sekeris 2015, 553) ส่วนการพัฒนาในประเทศโลกที่สามเกิดขึ้นภายในรัฐที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น การพัฒนาที่เกิดขึ้นในรัฐที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ความล้มเหลวจะเกิดขึ้นจากการที่ชนชั้นนำบังคับใช้นโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน (Cleaves 1980, 283)

อย่างไรก็ตามในบริบทของรัฐเผด็จการยุคใหม่ (modern autocracies) รัฐมีความจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับแรงกดดันที่มีความท้าทายและซับซ้อนมากขึ้น เช่น การต้องได้รับเสียงตอบรับจากประชาคมนานาชาติและประชาชนในประเทศผ่านการเลือกตั้งในแนวทางประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม บ่อยครั้งพบว่ารัฐเผด็จการยุคใหม่ใช้รูปแบบการจัดฉากอย่างแนบเนียนเพื่อให้ได้ผู้นำที่ได้ชื่อมาจากกาเลือกตั้ง (Dukalskis and Gerschewski 2017, 7) นอกจากนี้มักจะสร้างความชอบธรรมผ่านการส่งมอบประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจให้แก่พลเมือง เช่น การพัฒนาสวัสดิการด้านต่าง ๆ (Turner 1990, 352) ตลอดจนหยิบยกประเด็นเรื่อง “การพัฒนา” มาเป็นข้ออ้างแห่งอำนาจโดยนำเสนอว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ยาก หากประเทศอยู่ภายใต้รัฐบาลประชาธิปไตยหรือการอ้างเรื่องความจำเป็นในการรักษาระเบียบภายใน

สังคมที่มีความหลากหลายหรือการรักษาไว้ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียวเพื่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้รัฐเผด็จการยุคใหม่มีการผสมผสานหลายรูปแบบของเหตุผลเข้าด้วยกันขึ้นอยู่กับแต่ละบริบท (Leftwich 1995, 418-420; Omelicheva 2016, 483)

จากที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาประเทศมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับประเด็นเรื่องความคิดทางการเมืองของรัฐ ทั้งในแง่โครงสร้างการจัดสรรอำนาจรัฐ และการสร้างความชอบธรรม การทำความเข้าใจความคิดทางการเมืองของรัฐจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เพราะรัฐประกอบด้วยสถาบันที่มีหน้าที่ริเริ่มและขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา (Vo 2013, 34; Sekeris 2015, 553) เพื่อจะเข้าใจความคิดที่แฝงฝังอยู่ในระดับลึก บทความวิจัยนี้อาศัยมุมมองการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) วาทกรรมนโยบาย (policy discourse) และวาทกรรมการพัฒนา (development discourse) ที่ต่างมองว่าวาทกรรมเป็นมากกว่าภาษาและการสื่อสารทั่วไป กล่าวคือวาทกรรม คือ ชุดของ “ความรู้” หรือ “ความจริง” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยวิธีการคิดสรรที่จะนำเสนอบางสิ่งและปิดซ่อนบางสิ่งสะท้อนถึงความพยายามของผู้มีอำนาจในการใช้วาทกรรมเป็นเครื่องมือในการรักษาตำแหน่งแห่งที่ของตนในสังคมไว้ ทั้งนี้บริบทของสังคมก็มีผลต่อการก่อรูปวาทกรรมด้วยเช่นกัน (Orawan Pilun-Owad 2003, 119; Howarth 2009, 309; Torfing 2011, 191)

ยกตัวอย่างเช่น คำว่า “การพัฒนา” ที่มีความหมายโดยทั่วไปว่าการทำให้เจริญในนัยยะทางวาทกรรม คำดังกล่าวมีความหมายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และจุดมุ่งหมายของผู้นิยาม โดยนิยามของคำว่า “การพัฒนา” มีการเปลี่ยนแปลงตลอดตั้งแต่ยุคปรัชญา

แสงสว่างจนถึงปัจจุบัน เช่น จากที่เคยมีความหมายว่าก้าวหน้า (progress) มาสู่ความจำเป็นของมนุษย์ (human needs) (Herath 2009, 1449; Rist 2010, 20) และปัจจุบันยังถูกนำไปเชื่อมโยงกับคำว่า “ยั่งยืน” หรือ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นชุดความคิดของกลุ่มหลังปฏิธานนิยมที่เลือกจะนิยาม “การพัฒนา” ไปในทิศทางตรงกันข้ามกับแนวคิดดั้งเดิม เพื่อต่อต้านความเป็นอุตสาหกรรมและความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ (Ahmed 2006, 115; Aram 2013, 131-132) เหล่านี้ล้วนสะท้อนความเป็นวาทกรรมที่เป็นสื่อกลางของความคิดที่หลากหลายที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการหมุนเวียนของอำนาจภายในสถาบันทางสังคม ในแบบดั้งเดิม วาทกรรมจะช่วยรักษาและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคม อัตลักษณ์ทางสังคม และระบบของความรู้และความเชื่อที่ดำรงอยู่ และหากมองในทางสร้างสรรค์ วาทกรรมจะสามารถเปลี่ยนแปลงความตึงเครียดนั้นด้วย (Carreon and Chavalin Svetanant 2017, 638)

ในระหว่างปี พ.ศ. 2557-2562 ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้การบริหารงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งพบว่ารัฐบาล คสช. ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนา” เป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการเข้ามาควบคุมการพัฒนาในทุกระดับ ตั้งแต่ยุทธศาสตร์ แผน นโยบาย และโครงการ ในแง่หนึ่ง การวางกรอบแนวทางการพัฒนาของรัฐบาล คสช. สะท้อนความเป็นอำนาจนิยม ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ และแผนปฏิรูปประเทศ 11 ด้าน และในอีกแง่หนึ่งสะท้อนการสร้างภาพลักษณ์และความชอบธรรมทางการเมือง ยกตัวอย่างเช่นโครงการประชารัฐ (พ.ศ. 2558) ไทยแลนด์ 4.0 (พ.ศ. 2558) และไทยนิยมยั่งยืน (พ.ศ. 2561) (see Desatova 2018)

ท่ามกลางยุทธศาสตร์ นโยบาย แผน และโครงการการพัฒนาที่กล่าวถึงข้างต้น ผู้วิจัยศึกษาโครงการไทยนิยม ยั่งยืน โดยอาศัยวิธีการเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง กล่าวคือผู้วิจัยได้ตั้งเกณฑ์เบื้องต้นไว่ว่านโยบายการพัฒนานี้จะนำมาศึกษาต้องมีความตรงและถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมถึงมีความเข้มข้นในส่วนของการเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่จะสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกกับงานวิจัยได้ ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยรอบพบว่าโครงการไทยนิยม ยั่งยืน สามารถสะท้อนความคิดทางการเมืองของรัฐบาล คสช. ได้เป็นอย่างดี เหตุผลประการแรก เพราะโครงการดังกล่าวเป็นโครงการสุดท้ายก่อนรัฐบาลทหารจะนำประเทศเข้าสู่การเลือกตั้ง รวมระยะเวลาดำเนินการทั้งหมดประมาณ 1 ปี (16 มกราคม พ.ศ. 2561 - 25 มกราคม พ.ศ. 2562) และด้วยเหตุที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยเรื่องความสับสน เปลี่ยนแปลง ผลิตซ้ำ และสืบทอดอำนาจของรัฐบาลไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีข้อสันนิษฐานเบื้องต้นว่าโครงการไทยนิยม ยั่งยืน ณ จุดเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการสู่ประชาธิปไตย น่าจะสะท้อนความคิดทางการเมืองในประเด็นดังกล่าวได้ไม่มากนักน้อย และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือโครงการดังกล่าว นอกจากจะเป็นโครงการที่รัฐบาล คสช. ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากการทุ่มงบประมาณกว่าแสนล้านบาท (Thai Government 2018) และยังใช้กำลังคนของภาครัฐจำนวนมากแล้วนั้น การดำเนินงานของโครงการมีลักษณะของการเน้นให้บุคลากรภาครัฐลงไปถ่ายทอดสู่ประชาชนถึงสิ่งที่รัฐบาล “คิด” และ “กระทำ” ตลอดระยะเวลาเกือบ 5 ปีที่เข้ามาบริหาร โดยให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่ค่อนข้างรวบรัด (Thailand. Ministry of Interior 2018, 2-8; MGROnline 2018; Thailand. Ministry of Interior and National Institute of Development

Administration 2019) ในลักษณะนี้ โครงการย่อมสะท้อน “ความคิด” ของรัฐที่ผ่านการสรุปวบยอดมาแล้วอย่างเบ็ดเสร็จ ซึ่งน่าจะเชื่อต่อการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับเจตนารมณ์ที่แท้จริงของรัฐที่มีต่อ “การพัฒนา” อันเป็นเป้าหมายสำคัญของงานวิจัย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี ตลอดจนปรากฏการณ์ของประเทศไทยข้างต้น นำสู่คำถามว่า โครงการไทยนิยม ยั่งยืน ซึ่งรัฐบาล คสช. พยายามสื่อสารให้สังคมทราบว่าเป็นหนึ่งในนโยบายที่มุ่งหวังจะ “พัฒนา” ประเทศสู่ความ “ยั่งยืน” ด้วยวิธีการ “ไทยนิยม” แท้จริงแล้ว รัฐบาลคิดอะไร มุ่งหวังจะทำอะไร และทำไปเพื่อใคร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองไทยของรัฐบาล คสช. ที่แฝงอยู่ในโครงการไทยนิยม ยั่งยืน และพยายามทำความเข้าใจความคิดนั้นผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ทำ्यที่สุดแล้ว งานวิจัยนี้สนใจอภิปรายว่าความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล คสช. มีความสืบเนื่องหรือเปลี่ยนแปลงจากอดีตและเป็นไปเพื่อผลิตซ้ำและสืบทอดอำนาจและความชอบธรรมหรือไม่ อย่างไร

เพื่อตอบคำถามและบรรลุมติประสงค์ของการวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีทางการเมืองที่ทบทวนมาเข้ากับกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ประกอบด้วย 2 ระดับ 3 มิติ ได้แก่

1. ระดับจุลภาค ศึกษาวาทกรรมหรือความคิดทางการเมืองจากตัวบท 2. ระดับมหภาค ศึกษา 2 มิติย่อย คือ ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) ในที่นี้หมายถึงกระบวนการผลิต ถ่ายทอด และบริโภค¹ ตัวบทและบริบทของนโยบายการพัฒนาในประเทศไทยตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนถึงยุคของรัฐบาล คสช. หรือที่แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เรียกว่าปฏิบัติการทางสังคม (social practice) ซึ่งกรอบดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจภาพรวมของความคิดทางการเมือง ตลอดจนพลวัตและความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมและสังคม (see Fairclough 1995, 1, 97-98; Janks 1997, 329)

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เพื่อศึกษาภาษาและการสื่อสารที่ปรากฏอยู่ในตัวบท (text) ซึ่งภายใต้โครงการที่เลือกศึกษา รัฐบาลได้ผลิตเอกสารเพื่อใช้สื่อสารกับประชาชน ก็คือ “คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยมยั่งยืน”² ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีความสอดคล้องกับเกณฑ์ต่าง ๆ ที่จะนำสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งหมด 5 ประการ ดังนี้

1. คู่มือฯ เป็นเอกสารที่ผลิตขึ้นโดยคณะทำงานของรัฐ โดยคู่มือฯ มีวัตถุประสงค์ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ศึกษาเพื่อเป็น “ความรู้” และ “แนวทาง” ในการดำเนินงานโดยเฉพาะสำหรับที่มหาวิทยาลัยประจำตำบลที่มีหน้าที่สื่อสารเนื้อหาในคู่มือฯ สูประชาชน ในลักษณะนี้

¹ บทความวิจัยนี้ไม่ได้กล่าวถึงกระบวนการบริโภคของประชาชน เพราะเน้นศึกษาเฉพาะกระบวนการที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรง ในที่นี้ ได้แก่ กระบวนการผลิตและกระบวนการถ่ายทอด

² คู่มือฯ มีเนื้อหา 88 หน้า ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ แผนภาพของภาพรวมกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ จำนวน 18 หน้า และอีกส่วนได้แก่ เนื้อหาที่เป็นข้อเขียน จำนวน 70 หน้า ประกอบด้วย 6 หัวข้อหลัก ได้แก่ 1. ที่มาของการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน 2. บทบาทภารกิจของทีมขับเคลื่อนปฏิบัติการตำบล 3. ข้อเสนอแนะของการเป็นวิทยากรของทีมตำบล 4. แผนการจัดเวที 4 ครั้งในหมู่บ้าน/ชุมชนตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน 5. กรอบหลักในการดำเนินการเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน 10 เรื่อง และ 6. ถาม-ตอบ คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน (Thailand. Ministry of Interior 2018)

คู่มือฯ เป็นตัวบทที่สะท้อนวาทกรรมทางการเมืองจากข้างบน (political discourse from above) สอดคล้องกับจุดยืนของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่เน้นวิพากษ์อำนาจผ่านการใช้ภาษาของผู้มีอำนาจที่มุ่งหวังให้ผู้ที่ถูกปกครองยอมรับอำนาจนั้นอย่างปริยาย (Van Dijk 1993, 252)

2. คู่มือฯ มีการผสมผสานทั้งความคิดในเชิงเนื้อหาของนโยบายและการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติในลักษณะนี้จึงสอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ที่สนใจศึกษาความคิดทางการเมืองในตัวบทและปฏิบัติการทางวาทกรรม

3. คู่มือฯ มีการใช้ภาษาทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภาษาทางการจะอยู่ในส่วนของหลักการวัตถุประสงค์ กรอบเนื้อหา และกลไกการขับเคลื่อนและภาษาไม่เป็นทางการจะอยู่ในส่วนของวิธีการ/สื่อ ซึ่งในส่วนหลังนี้ ผู้ร่างคู่มือฯ มีพื้นที่ใช้ภาษาที่สร้างสรรค์กว่าในส่วนแรก สามารถผลิตเนื้อหาที่ค่อนข้างเป็น “อิสระ” ในขณะเดียวกัน ก็เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้าถึงความคิดของผู้ร่างตัวบทที่อยู่นอกเหนือกรอบและกฎเกณฑ์บางอย่างได้ (see Savitri Gadavani 2020, 51) นอกจากนี้คู่มือฯ มีความเป็นตัวบททางรัฐศาสตร์ที่น่าสนใจ ทั้งในแง่ของการเป็นตัวบทที่ผลิตออกมาเพื่อการบริโภคของส่วนรวม (collective consumption) รวมถึงการมีองค์ประกอบของความพยายามในการก่อรูปและส่งผ่านอำนาจจากผู้ผลิตสารไปสู่ผู้รับสาร (Freeden 2011, 492-496) ดังจะเห็นจากข้อ 4

4. คู่มือฯ มีความเป็นเอกสารกึ่งสาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในขณะเดียวกันเป็นเอกสารที่มุ่งผลิตให้กับวิทยากรและบุคลากรภาครัฐยึดถือและนำไปถ่ายทอดให้กับประชาชน

5. คู่มือฯ เป็นเอกสารที่มีการเตรียมการเขียนล่วงหน้าและได้รับการทบทวนอย่างดี (scripted) ไม่ใช่ตัวบทที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน (spontaneous) แตกต่างจากตัวบทที่ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเองจากการสัมภาษณ์หรือการสังเกตการณ์ (Baxter and Babbie 2004, 348-349)

สำหรับการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่ง นอกเหนือจากคู่มือฯ ข้างต้น ยังอาศัยเอกสารตติยภูมิและทุติยภูมิ ได้แก่ บทความทางวิชาการ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข่าวและบทความจากสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโครงการไทยนิยม ยั่งยืน และนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาเน้นการอธิบาย (explanation) และตีความข้อมูล (interpretation) เพื่อทำความเข้าใจบริบท ที่มา และปัจจัยแวดล้อมของความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา และสำหรับเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ คู่มือฯ ผู้วิจัยทำการศึกษาภาษาเขียนในเชิงลึกโดยวิเคราะห์แยกส่วนตั้งแต่ระดับย่อหน้า ประโยค กลุ่มคำ และคำ และอาศัยการสังเกตการใช้ภาษาในประเด็นต่างๆ เพื่อเปิดเผยข้อเท็จจริงและวิเคราะห์ความหมายของวาทกรรมที่มีความแตกต่างในรายละเอียด (nuances) และมุ่งเข้าถึงความคิดทางการเมืองของผู้ผลิตตัวบทซึ่งหลายครั้งเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในระดับจิตใต้สำนึก เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการวิเคราะห์ว่าวาทกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับอะไร และทำงานอย่างไรแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลวิเคราะห์มานำมาบูรณาการเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ว่าความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายพัฒนามีลักษณะอย่างไร โดยเน้นการบรรยาย (description) (Janks 1997, 329-330; McGregor 2004; Burnham, Lutz, Grant and Layton-Henry 2008, 187-190; Schneider 2013) และเมื่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามกรอบ

แนวคิดในการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและนำสู่การตอบคำถามการวิจัยในภาพรวม

ความคิดทางการเมืองไทยใน “คู่มือการขับเคลื่อน การพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน”

จากการวิเคราะห์ตัวบท พบว่ารัฐบาล คสช. พยายามสอดแทรกความคิดทางการเมืองในโครงการไทยนิยมทั้งหมด 4 ความคิด ได้แก่ 1. ประชาธิปไตยไทยนิยมและสากลนิยม 2. การเลือกตั้งคนดี 3. รัฐอุปถัมภ์ และ 4. ประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ ซึ่งทั้ง 4 ความคิด มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างความคิดทางการเมืองไทยแบบดั้งเดิมและความคิดทางการเมืองไทยสมัยใหม่ สำหรับความคิดทางการเมืองแบบดั้งเดิม ประกอบด้วยประชาธิปไตยไทยนิยม คนดี รัฐอุปถัมภ์ และประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ มีรายละเอียดดังนี้

ในประเด็นแรก คือ “ประชาธิปไตยไทยนิยม” พบว่ารัฐบาล คสช. ให้ความหมายคำดังกล่าวไปในทิศทางบวก พยายามชักชวนและจูงใจผ่านเหตุผลและโวหารให้ผู้รับสารคล้อยตามว่า “ประชาธิปไตยไทยนิยม” เป็นรูปแบบที่ “ถูกต้อง” และ “เหมาะสม” กับประเทศไทย โดย “ประชาธิปไตยไทยนิยม” ถูกนำไปเชื่อมโยงกับ “ความดี” “ความงาม” และ “การทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ประเทศชาติ และลูกหลานในอนาคต” ซึ่งรัฐบาล คสช. พยายามสื่อสารว่าหากคนไทยเดินตามแนวทางนี้ ประเทศจะไปถึงซึ่งเป้าหมายว่าด้วย “ความสงบ สันติสุข อย่างยั่งยืน” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 49-51) ในบริบทนี้ รัฐบาล คสช. เป็นผู้กำหนดแนวทางและเป้าหมายของการพัฒนาให้วางอยู่บนกรอบที่มีความ

เฉพาะตัว เน้นการอ้างหลัก “ความดี” แบบไทยโบราณเพื่อสนับสนุนความเป็นเผด็จการอำนาจนิยม ทว่า ลดทอนความชอบธรรมของหลักกติกาสถาปนาประชาธิปไตยแบบสากล ตัวอย่างข้อความจากตัวบทที่สะท้อนนิยามของประชาธิปไตยไทยนิยม มีดังนี้

ทำอย่างไรคนไทยจะเข้าใจประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสังคมไทย ทำอย่างไร คนไทยจะทำในสิ่งที่ดีงาม ถ้าทุกคนมุ่งไปสู่ความสงบ สันติสุข อย่างยั่งยืน นั่นแหละคือไทยนิยม (Thailand. Ministry of Interior 2018, 49)

นอกจากนี้ยังมีการจัดตำแหน่งแห่งที่ให้หัวข้อ “รัฐรักประชาธิปไตยไทยนิยม” เป็นส่วนหนึ่งของ “กรอบหลักในการดำเนินงานด้านความมั่นคง” ซึ่งมีนัยยะแฝงว่า “ประชาธิปไตยไทยนิยม” เป็นงานด้านความมั่นคง ดังจะเห็นว่าตัวบทได้ยกเว้นการกล่าวถึงการดำเนินงานด้านการเมือง มีแต่ด้านความมั่นคงกับด้านเศรษฐกิจและสังคม (Thailand. Ministry of Interior 2018, part 1, 11) การนำประเด็นเรื่อง “ความมั่นคง” เข้ามาเป็นหัวข้อหลักของโครงการไทยนิยม ยั่งยืน สะท้อนการให้ความสำคัญต่อรัฐบาลทหารโดยอาศัยกลวิธีทางวาทกรรมในการสอดแทรกหัวข้อดังกล่าวให้เป็นบรรทัดฐานของนโยบายการพัฒนา (normalisation) ตรงข้ามกับบรรทัดฐานเดิมที่มักจะกล่าวถึงหัวข้อ “การเมือง” ควบคู่ไปกับ “เศรษฐกิจ และสังคม” ในลักษณะนี้ วิเคราะห์ได้ว่ารัฐบาล คสช. ไม่ต้องการพัฒนาด้าน “การเมือง” และหากจะพัฒนาต้องเป็นไปในแนวทาง “ประชาธิปไตยไทยนิยม” ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของฝ่าย “ความมั่นคง” ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนความคิดทางการเมืองที่มีความเฉพาะตัวและค่อนข้างแคบ เอื้อประโยชน์เฉพาะกลุ่มบุคคลในแวดวงที่จำกัด

ในประเด็นที่สอง คือ “คนดี” รัฐบาลพยายามกล่าวอ้างว่า “คนดี” เป็นเงื่อนไขของการนำมาซึ่งความสำเร็จของการบริหารและพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดคุณลักษณะของ “คนดี” ประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ คือ 1. ด้านศีลธรรม เช่น รักษาศีลห้าอยู่เป็นนิจหรือรักษาคูณธรรมตามศาสนาที่ตนนับถือ 2. ด้านอุดมการณ์ เช่น ยึดมั่นในอุดมการณ์ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และ 3. ด้านพฤติกรรม เช่น ไม่ซื้อเสียง ไม่โกงการเลือกตั้ง ไม่กล่าวร้ายป้ายสี ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เสียภาษีให้รัฐอย่างถูกต้อง และไม่หลบเลี่ยงภาษี (Thailand. Ministry of Interior 2018, 10, 52-53) ตัวอย่างของข้อความจากตัวบทที่สะท้อนการให้ความสำคัญกับ “คนดี” มีดังนี้

ประเทศชาติจะดีได้ ด้วยการเมืองดี เพราะการเมืองเป็นหน่วยกำหนดนโยบายการบริหารประเทศ การเมืองจะดีได้ขึ้นอยู่กับคนดีประชาชนจึงต้องพิจารณาเลือกคนที่ดี เพื่อไปกำหนดนโยบายที่ดี ใช้งบประมาณในทางที่ดี เพื่อพัฒนาความเจริญแก่หมู่บ้าน/ชุมชน/อำเภอ/จังหวัด (Thailand. Ministry of Interior 2018, 8) และในส่วนของการกำหนดคุณลักษณะของ “คนดี” ดังนี้

หลักการเลือกคนดี ต้องสังเกตที่การกระทำว่าบุคคลผู้นั้นได้กระทำในสิ่งที่ดีงามหรือไม่? (...) ยกตัวอย่างเช่น เป็นแบบอย่างของการรู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวม มีการหาเสียงหรือการแนะนำตัวอย่างสร้างสรรค์ ไม่ทำผิดกติกาการเลือกตั้ง (ไม่ซื้อเสียง ไม่โกงการเลือกตั้ง ไม่กล่าวร้ายป้ายสี) เข้าถึงประชาชนในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและนำมาแก้ไข โดยเสนอเป็นนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น รักษาศีลห้าอยู่เป็นนิจ หรือ รักษาคูณธรรมตามศาสนาที่ตนนับถือ ยึดมั่น

ในอุดมการณ์ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ไม่เป็นและไม่คบหาอันธพาล เกะกะระราน ช่มชู้ คุกคาม เสียภาษีให้รัฐอย่างถูกต้อง ไม่หลบเลี่ยงภาษี (Thailand. Ministry of Interior 2018, 50)

และคู่ขนานไปกับวาทกรรม “คนดี” รัฐบาล คสช. เน้นวาทกรรมนักการเมืองเป็น “คนไม่ดี” ซื้อเสียง และทุจริตคอร์รัปชัน ในลักษณะนี้ รัฐบาล คสช. มุ่งสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มตนเองผ่านวาทกรรม “คนดี” และปิดกั้นโอกาสนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามผ่านวาทกรรม “คนไม่ดี” ดังเช่นการกำหนดคำถามที่มีลักษณะชี้นำและสร้างจินตภาพของนักการเมืองไปในทิศทางตรงข้ามกับคนดี “คนดีในหมู่บ้านของเราเป็นอย่างไร? นักการเมืองที่ให้เงินชาวบ้านถือเป็นคนดีหรือไม่?” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 48)

ในประเด็นที่สาม คือ “รัฐอุปถัมภ์” จากตัวบทพบว่ารัฐบาล คสช. พยายามประกอบสร้างภาพลักษณ์รัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ ผ่านวาทกรรมว่าด้วยรัฐเป็น 1. ผู้สร้าง 2. ผู้ดูแล 3. ผู้พัฒนา 4. ผู้ส่งเสริมและเสริมสร้าง และ 5. ผู้ให้ ผ่าน “กรอบหลักการในการดำเนินการเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืน” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 1) บทความวิจัยนี้จะยกตัวอย่างวาทกรรมรัฐเป็นผู้สร้าง ดังที่มีการเขียนไว้ในข้อแรกของกรอบฯ ดังนี้ “1.1 สัญญาประชาคมผูกใจไทยเป็นหนึ่งด้วยการสร้างความสามัคคีปรองดอง ให้เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายเพื่อรับรู้และปฏิบัติตามร่วมกัน” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 1)

หากวิเคราะห์ผ่านมุมมองวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์พบว่าประโยคข้างต้นแสดงความเป็นอำนาจนิยมของรัฐมากกว่าความเป็นผู้อุปถัมภ์ เพราะรัฐเป็นผู้ “สร้าง” ความสามัคคีปรองดองเพื่อให้ทุกฝ่าย “ยอมรับ”

“รับรู้” และ “ปฏิบัติตาม” และเมื่อศึกษาในรายละเอียดก็พบวิธีดำเนินการที่สะท้อนถึงความเป็นอำนาจนิยมของรัฐ ดังข้อความที่ระบุว่า

รัฐบาลมีนโยบายสร้างความสามัคคีปรองดองในหมู่ประชาชน คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดินตามกรอบการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (ป.ย.ป.) ได้สำรวจความคิดเห็นของผู้แทนพรรคการเมือง กลุ่มการเมือง และหน่วยงาน/องค์กรทุกสาขาอาชีพทั่วประเทศ นำความเห็นที่สอดคล้องต้องกันมาจัดทำเป็น “สัญญาประชาคมเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง” แล้วให้กระทรวงมหาดไทย กองอำนาจการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เผยแพร่ให้ประชาชนทราบสาระสำคัญของสัญญาประชาคมฯ สอดแทรกในการจัดกิจกรรมขยายผลการรื้อนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตในทุกหมู่บ้าน (Thailand. Ministry of Interior 2018, 9)

ข้อความข้างต้นสะท้อนวิธีดำเนินการแบบบนลงล่าง จากคณะกรรมการฯ ที่รัฐบาล คสช. แต่งตั้งลงสู่หมู่บ้าน โดยฝ่ายการเมืองและประชาชนถูกกำหนดให้เป็นเพียงตัวประกอบของกระบวนการเท่านั้น นอกจากตัวอย่างข้างต้น ยังพบวาทกรรมอื่นที่รัฐมุ่งสะท้อนความเป็น “รัฐอุปถัมภ์” ผ่านการใช้ภาษาที่มีความหมายเชิงบวก ประกอบด้วย “การดูแลผู้มีรายได้น้อย” “การพัฒนาความเป็นอยู่อาชีพรายได้ให้แก่ประชาชน” “การส่งเสริมให้นาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต” “การเสริมสร้างวินัยการออมในทุกช่วงอายุ” และ “การให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ กับประชาชน” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 1) อย่างไรก็ตาม

เมื่อเจาะลึกลงไปพบว่ารัฐบาล คสช. ดำเนินการทุกบทบาทด้วยความเป็นอำนาจนิยม เช่น การกำหนดกรอบ กฎเกณฑ์ และแนวปฏิบัติที่เข้มงวด สั่งการจากบนลงล่าง รวมถึงการไม่เปิดช่องทางรับฟังความต้องการที่หลากหลายของประชาชน

ในประเด็นที่สี่ คือ “ประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์” นอกจากภาครัฐแล้ว ประชาชนเป็นตัวแสดงสำคัญภายใต้โครงการไทยนิยม ยั่งยืน โดยรัฐกำหนดให้ประชาชนทั่วประเทศจำนวน 66.188 ล้านคน เป็นเป้าหมายหลักของโครงการไทยนิยม ยั่งยืน โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้มีรายได้ต่ำที่ลงทะเบียนผู้มีรายได้น้อยเพื่อรับสวัสดิการแห่งรัฐที่มีทั้งสิ้น 11.4 ล้านคน และภายในกลุ่มข้างต้น มีกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อปีจำนวน 5.3 ล้านคน (Thailand. Ministry of Interior 2018, 18) จากตัวบท รัฐบาลกำหนดให้ประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ ดังข้อความที่ว่า “(...) การพัฒนาความเป็นอยู่ อาชีพ และรายได้ให้แก่ประชาชน” และ “(...) การให้ความรู้กับประชาชน” (เน้นข้อความโดยผู้เขียน) (Thailand. Ministry of Interior 2018, 1) ภายใต้โครงการไทยนิยม ยั่งยืน ประชาชนถูกนิยามให้เป็นผู้รับในสองมิติ มิติแรกว่าด้วยเรื่อง “ความเป็นอยู่ อาชีพ และรายได้” และมิติที่สองว่าด้วยเรื่อง “ความรู้”

บทความวิจัยนี้จะยกตัวอย่างวาทกรรมว่าด้วยประชาชนเป็นผู้รับ “ความรู้” ซึ่งพบว่า “ความรู้” ที่รัฐให้กับประชาชนเป็นความรู้ที่รัฐคัดสรรมา ประกอบด้วยเรื่องสิทธิ หน้าที่ การเคารพกฎหมาย การเป็นพลเมืองที่ดี กลไกการบริหารราชการแผ่นดินแต่ละระดับและการบริหารงบประมาณที่มุ่งประโยชน์แก่ประชาชน ประชาธิปไตยและหลักธรรมาภิบาล ตลอดจนเรื่องเทคโนโลยี (Thailand. Ministry of Interior 2018, 1)

ยกตัวอย่างความรู้ในเรื่อง “การเป็นพลเมืองที่ดี” ที่รัฐได้กำหนดขอบเขตและความหมายไว้อย่างจำกัด เน้นเฉพาะมิติของการอยู่ร่วมกันในสังคม แต่ไม่กล่าวถึงมิติทางการเมือง ดังเช่นข้อความต่อไปนี้

การที่จะเรียกได้ว่าเป็น “พลเมืองดี” ของสังคมนั้น ต้องรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับ**หลักธรรม วัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละพื้นที่หรือภูมิภาค** และปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้รวมทั้งบทบาทในสังคมที่ตนดำรงอยู่ ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลดีต่อตนเอง ส่วนรวม ชุมชน และประเทศชาติ (Thailand. Ministry of Interior 2018, 41)

ในภาพรวมมุมมองของรัฐที่กล่าวถึง “ประชาชน” ตอกย้ำโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่รัฐอยู่บนจุดสูงสุด และประชาชนอยู่เบื้องล่าง รัฐบาลพยายามกำหนดขอบเขตให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กรอบความหมายที่รัฐสร้างขึ้น โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ถึงแม้จะมีการใช้คำว่า “การมีส่วนร่วม” แต่เมื่อสังเกตในรายละเอียดกลับพบว่า เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมที่มีเงื่อนไข โดยรัฐเป็นผู้ริเริ่มและกำหนดแนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชน ยกตัวอย่างเช่น ในแผนการจัดเวทีทั้งหมด 4 ครั้ง คำว่า “การมีส่วนร่วมในการพัฒนา” ถูกระบุไว้เป็น “เป้าหมาย” ในเวทีสุดท้าย แต่ในระหว่างทางสู่ “เป้าหมาย” รัฐไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง แต่กลับเน้นขั้นตอนของการแทรกแซงและมุ่งเปลี่ยนความคิดประชาชน (Thailand. Ministry of Interior 2018, 6-7)

อย่างไรก็ตาม ด้วยรัฐบาล คสช. เป็นรัฐเผด็จการอำนาจนิยมสมัยใหม่ที่ต้องตอบสนองต่อบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ภายใต้โครงการไทยนิยม ยั่งยืน

รัฐบาล คสช. ได้ฉวยรับความคิดทางการเมืองสมัยใหม่บรรจุลงในคู่มือฯ ประกอบด้วยประชาธิปไตยสากลนิยมและการเลือกตั้ง ทั้งนี้ว่าททรมสมัยใหม่ที่รัฐบาลคสช. กล่าวอ้าง เมื่อพิจารณาในเชิงลึกกลับพบว่าถูกนิยามไปในเชิงลบ ดังเช่นที่ตัวบทระบุว่า “การยึดหลักสากลมากเกินไป” ทำให้ “หลงลืมความเป็นไทย” นำสู่การ “ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของประเทศได้ ประเทศจึงไม่ก้าวหน้า” “เลือกคนไม่ดีเข้ามาบริหารประเทศ” และ “เสี่ยงส่วนมากหรือเสี่ยงส่วนน้อยสร้างความวุ่นวาย” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 51)

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประชาธิปไตยไทยนิยมและสากลนิยม การเลือกตั้งคนดี รัฐอุปถัมภ์ และประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ เป็นวาทกรรมที่รัฐบาลเลือกใช้และมุ่งถ่ายทอดสู่ประชาชนในช่วงก่อนการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2562 หากวิเคราะห์ในเชิงลึก พบว่าเป็นการประกอบสร้างวาทกรรมที่วางอยู่บนเหตุผลและตรรกะของ คสช. โดย คสช. เพื่อ คสช. โดยรัฐบาลอาศัยการเล่าเรื่องและใช้โวหารที่จูงใจ ซึ่งหากประชาชนผู้บริโภควาทกรรมยอมรับโดยปราศจากข้อระแวงสงสัย รัฐบาลก็จะบรรลุถึงซึ่งอำนาจทางการเมืองของตนได้ในระดับสูงสุด

ปฏิบัติการทางวาทกรรม ของ “คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน”

นอกเหนือจากความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในตัวบทข้างต้น ในส่วนนี้จะขยับไปดูกระบวนการผลิต (production) และกระบวนการถ่ายทอด (distribution) คู่มือฯ ซึ่งพบว่ารัฐบาลมีปฏิบัติการที่ผสมผสานระหว่างแบบดั้งเดิมเพื่อธำรงรักษาความเป็นอำนาจนิยมและแบบ “ใหม่” เพื่อปรับตัวเข้ากับบริบทของสังคมในยุค

ปัจจุบัน โดยมีเป้าหมายให้วาทกรรมสามารถกล่อมเกลาคำความคิด (minds) และหัวใจ (hearts) ของประชาชนให้ได้ (see Omelicheva 2016, 2-4)

สำหรับปฏิบัติการทางวาทกรรมแบบดั้งเดิมประกอบด้วย 4 ประเด็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยประยุกต์กรอบการอธิบายปฏิบัติการทางวาทกรรมของ Kengkij Kitirianglarp (2019, 21) มาทำความเข้าใจรัฐบาล คสช. ประกอบด้วย

1. การกำหนดขอบเขตสนามของวัตถุของความรู้ที่จะศึกษาได้ ในกระบวนการผลิต รัฐได้วางและกำหนดกรอบเนื้อหาของโครงการไทยนิยม ยั่งยืน ให้อยู่ภายใต้กรอบ “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12” “ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่” “กรอบหลักในการดำเนินการเพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศไทยสู่ความยั่งยืน” “สัญญาประชาคมเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง” รวมถึง “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” การกำหนดกรอบที่ไม่ยืดหยุ่น ครอบงำตั้งแต่ระดับชาติจนถึงวิถีชีวิตของปัจเจก สะท้อนการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนคิดต่างออกนอกขอบเขตที่รัฐวาดไว้ สำหรับกระบวนการถ่ายทอด รัฐได้กำหนดและควบคุมรายละเอียดกรอบประเด็นและการทำหน้าที่ของทีมวิทยากรประจำตำบล ให้ปฏิบัติตาม โดยกำหนดแผนการจัดเวที หัวข้อและองค์ประกอบของประเด็นที่จะต้องถ่ายทอดในแต่ละเวที รวมถึงควบคุมบทบาทของวิทยากรของทีมตำบลอย่างละเอียดตั้งแต่ก่อน ระหว่าง และหลังการจัดเวที เช่น การระบุให้ทีมตำบล “เตรียมความพร้อมก่อนเริ่มการประชุม (เตรียมสถานที่ แจกเอกสารการประชุม เตรียมเครื่องมือและสื่อต่าง ๆ ที่จะใช้” เป็นต้น (Thailand. Ministry of Interior 2018, 4) กล่าวได้ว่ารูปแบบและลักษณะการ

กระทำที่มีลักษณะแทรกแซงการทำงานของทีมตำบลสะท้อนความเป็นอำนาจนิยมของรัฐบาล คสช.

2. การจัดตำแหน่งแห่งที่ให้แก่ผู้มีอำนาจหรือความชอบธรรมที่จะพูดในนามของความรู้ได้ ในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดคู่มือฯ มีการแต่งตั้งคณะทำงานผลิตคู่มือฯ ซึ่งประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นทีมของ คสช. และข้าราชการจากกระทรวงมหาดไทย รวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยม ยั่งยืน มีหน้าที่รับผิดชอบกระบวนการถ่ายทอดคู่มือฯ ประกอบด้วยคณะกรรมการ 4 ระดับ ตั้งแต่ระดับชาติ จังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งองค์ประกอบของบุคคลที่เกี่ยวข้องล้วนแล้วแต่เป็นข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งหรือเป็นผู้ที่ส่วนกลางแต่งตั้งขึ้นตามความ “เหมาะสม” กล่าวได้ว่าโครงการไทยนิยม ยั่งยืนไม่มีพื้นที่ให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตหรือถ่ายทอดเลย

3. การสถาปนาชุดของภาษาที่จะใช้ในการอธิบายบรรยายวัตถุของความรู้ซึ่งเป็นภาษาที่มีไวยากรณ์ที่เฉพาะตัว ในกระบวนการผลิตและถ่ายทอดคู่มือฯ ที่มีความดั้งเดิม ก็คือ รัฐบาลยังคงไว้ซึ่งความเป็นทางการ ภาษาที่ใช้มีความเป็นราชการอยู่มาก มีการใช้คำและประโยคที่เป็นนามธรรม คลุมเครือ วัดผลได้ยากในแง่ประสิทธิภาพของนโยบาย ประเด็นเนื้อหาจำนวนมาก กระจัดกระจาย และขาดความเชื่อมโยงกับหลักการ ในลักษณะนี้สะท้อนการร่างคู่มือฯ ที่ไม่ได้คำนึงถึงผู้รับสารมากนัก ผู้ผลิตกระทำการตามอำนาจหน้าที่และคำบัญชาจากเบื้องบน โดยมีเป้าหมายทางการเมืองว่าด้วยเรื่องการสร้างคะแนนนิยมผ่านวิธีการนำประเด็น กิจกรรมและโครงการจำนวนมากมาจัด

วางใน “กรอบหลักในการดำเนินการ 10 ข้อ” เป็นการยึดยึดข้อมูลที่มีปริมาณมากเพื่อแสดงถึงศักยภาพของรัฐบาล โดยไม่ได้คำนึงถึงหลักการและความสอดคล้องของเนื้อหา กับสภาพปัญหาที่แท้จริงของสังคม

4. การปฏิบัติการของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ที่ทำให้วาทกรรมถูกนำไปปฏิบัติในพื้นที่เฉพาะหนึ่ง ๆ ได้ ในกระบวนการถ่ายทอดที่คงไว้ซึ่งรูปแบบดั้งเดิมก็คือ รัฐบาล คสช. อาศัยข้าราชการในพื้นที่ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอเป็นผู้กำกับควบคุมดูแลทีมขับเคลื่อนระดับตำบลที่ทั้งหมดถูกแต่งตั้งตามเกณฑ์ที่อำนาจส่วนบนกำหนด อีกทั้งการปฏิบัติการในพื้นที่เน้นการสั่งการจากบนลงล่าง ไม่เปิดโอกาสให้ทีมตำบลได้ริเริ่มเนื้อหาหรือแนวทางการถ่ายทอดที่สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง ด้วยตนเอง นอกจากนี้ทีมตำบลมีหน้าที่ทำงานตามกรอบแนวทางที่คู่มือฯ กำหนดให้เท่านั้น ซึ่งแน่นอนว่าคู่มือฯ ถูกอำนาจแฝงฝังอยู่ในนั้นตั้งแต่กระบวนการผลิตแล้ว

ในอีกทางหนึ่ง รัฐบาล คสช. อาศัยปฏิบัติการทางวาทกรรมรูปแบบ “ใหม่” เพื่อสร้างการยอมรับจากประชาชน ประกอบด้วย 2 ประเด็น คือ

1. การสถาปนาชุดของภาษาที่ใช้บรรยายอธิบายบรรยายวัตถุของความรู้ซึ่งเป็นภาษาที่มีไวยากรณ์ที่เฉพาะตัว ในกรณีนี้ ทั้งในการผลิตและถ่ายทอดคู่มือฯ รัฐบาลพยายามสอดแทรกความไม่เป็นทางการและเป็นกันเองกับประชาชน ยกตัวอย่างเช่น ในคู่มือฯ มีความพยายามให้วิทยากรสื่อสารโดยใช้สรรพนาม “เรา” เพื่อแสดงถึงความเป็นพวกเดียวกันกับประชาชน รวมถึงมีข้อเสนอแนะว่า “วิทยากรควรสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองกับประชาชน เช่น การแต่งกาย การแสดงความยิ้มแย้มแจ่มใส การใช้ภาษาท้องถิ่น

ที่เหมาะสมสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของพื้นที่” (Thailand. Ministry of Interior 2018, 5)

2. การปฏิบัติการของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ที่ทำให้วาทกรรมถูกนำไปปฏิบัติในพื้นที่เฉพาะหนึ่ง ๆ ได้ ในกระบวนการถ่ายทอด รัฐบาลออกคำสั่งแต่งตั้งทีมขับเคลื่อนระดับตำบลเป็นแกนนำในการจัดเวที ซึ่งพยายามเน้นคนในพื้นที่ ประกอบด้วยข้าราชการ หน่วยงานความมั่นคง ปราชญ์ชาวบ้าน และจิตอาสาในพื้นที่ จำนวน 7-12 คน และในการขับเคลื่อนภารกิจแต่ละเวที ทีมแกนนำจะต้องระดมสรรพกำลังร่วมกับ “ทีมหน่วยงานตามภารกิจ” ซึ่งเป็นส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ตั้งแต่ นายอำเภอ กำนันท้องที่ ปลัดเทศบาลเมือง/นคร ตำรวจ ทหาร เจ้าหน้าที่ธนาคาร ครู ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล และผู้เกี่ยวข้องในตำแหน่งอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ปฏิบัติการดังกล่าวสะท้อนการวางเครือข่ายโดยอาศัยคนในพื้นที่ที่เข้าใจบริบทพื้นที่ให้มาทำงานตาม “แนวทาง” ของรัฐบาล นอกจากนี้ยังเน้นความถี่ในการพบปะประชาชนด้วย เช่น ในส่วนของนายกรัฐมนตรี ต้องลงพื้นที่ภายใต้โครงการไทยนิยมยั่งยืน ตั้งแต่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561–21 มิถุนายน พ.ศ. 2561 รวมระยะเวลา 4 เดือน 13 วัน ให้ครบทั้ง 18 กลุ่มจังหวัด และในส่วนของทีมประจำตำบล รัฐบาลกำหนดให้มีการจัดเวที ตั้งแต่ 21 กุมภาพันธ์ – 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 รวมระยะเวลา 3 เดือนให้ได้ทั้งหมด 4 ครั้งในแต่ละพื้นที่ (Thailand. Ministry of Interior 2018, part 1, 8, 12; “Rat Yan Thai Niyom...” 2018)

จากการศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมข้างต้น พบการปรับตัวของรัฐบาล คสช. ที่มุ่งเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ด้วยวิธีการแบบ “ใหม่” เพราะรัฐบาลบดดีว่าการ

ใช้อำนาจควบคุมที่เป็นทางการเพียงแนวทางเดียวจะไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน รัฐจึงอาศัยการวางกลไกและเครือข่ายที่มีความกลมกลืนและเป็นกันเองกับประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน อย่างไรก็ตาม หากจะมองในอีกทางหนึ่ง สิ่งที่รัฐบาล คสช. ปฏิบัติการถึงแม้จะมีความ “ใหม่” ในบริบทของรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร แต่ไม่ได้มีความ “ใหม่” ในบริบทของนักการเมือง เพราะสิ่งที่รัฐบาล คสช. กระทำก็คือรูปแบบการหาเสียงแบบดั้งเดิมที่มีความเฉพาะตัวแบบไทยซึ่งนักการเมืองในพื้นที่ปฏิบัติการในลักษณะนี้มานานแล้ว (see Anyarat Chattharakul 2010, 67) เป็นที่น่าสนใจว่าปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. ไม่ต่างจากกระบวนการสร้างความนิยมของนักการเมืองที่รัฐบาล คสช. ระบุว่า “คนไม่ดี” แต่สิ่งที่ต่างกันก็คือรัฐบาล คสช. ยังคงธำรงรักษาความดั้งเดิมในแง่อำนาจนิยมและยึดโยงกับกลไกของระบบราชการอย่างเหนียวแน่น อย่างไรก็ตามการผสมผสานระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรมแบบดั้งเดิมกับ “ใหม่” นี้ สะท้อนการปรับตัวของรัฐบาลภายในวาทกรรมนโยบายการพัฒนาที่วางอยู่บนการแสวงหาประโยชน์เพื่อกลุ่มตนเองมากกว่าการคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศในระยะยาว

ปฏิบัติการทางสังคมของ “คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการไทยนิยมยั่งยืน”

ลักษณะของความคิดทางการเมืองและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. ที่กล่าวถึงข้างต้นเป็นความสืบเนื่องจากบริบททางประวัติศาสตร์และเป็นกระจกสะท้อนสภาพการณ์ของรัฐบาล คสช. ท่ามกลางเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในยุคปัจจุบัน กล่าวได้ว่าบริบททางสังคมมีอิทธิพลต่อ

ความคิดทางการเมืองและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. เท่า ๆ กับที่ความคิดทางการเมืองและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. มีอิทธิพลต่อสังคมเช่นกัน

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบริบท ที่มาและปัจจัยแวดล้อมของความคิดทางการเมืองในนโยบายการพัฒนา หรือที่เรียกว่าปฏิบัติการทางสังคม โดยจะแบ่งเป็น 4 ยุคสำคัญ ได้แก่ ยุคแรกของการพัฒนา (พ.ศ. 2504-2524) ยุคเสรีนิยมใหม่ (พ.ศ. 2525-2539) ยุคหลังวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540-2556) และยุครัฐบาล คสช. (พ.ศ. 2557-2562) เพื่อทำความเข้าใจว่าทำไมความคิดทางการเมืองและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. จึงมีลักษณะของความเป็นอำนาจนิยมผสมกับความ “ทันสมัย” ดังที่ได้บรรยายไปแล้วข้างต้น

ในแง่ของโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในนโยบายการพัฒนา พบว่าในสองยุคแรกนโยบายการพัฒนาของไทยถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มพลังอำนาจเก่าโดยทหารและข้าราชการเป็นสำคัญ ความแตกต่างระหว่างยุคแรกกับยุคที่สอง คือ ในยุคแรกนโยบายการพัฒนาถูกขับเคลื่อนโดยรัฐราชการภายใต้ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม ในขณะที่ยุคที่สอง รัฐเริ่มต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มพลังอำนาจอื่นๆ ในสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อเศรษฐกิจและสังคมเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดด ภาคเอกชนเริ่มมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา อย่างไรก็ตามการเมืองไทยใน “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” เน้นการดึงกลุ่มอำนาจใหม่ที่ยอมรับอำนาจเผด็จการเข้าสู่กระบวนการทางนโยบายและยังอาศัยกลไกของระบบราชการเป็นเครื่องมือในการกำหนดนโยบายและขับเคลื่อนรัฐ (Adinant Prompanjai 2019, 60) แม้กระทั่งในปี พ.ศ. 2531 ที่

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสมามีรัฐบาลพลเรือนที่มาจากการเลือกตั้ง แต่พลังอำนาจของกลุ่มการเมืองดั้งเดิมก็ไม่ได้ถูกลดทอนลง เพราะพรรคการเมืองในยุคนั้นไม่ได้ยึดโยงกันด้วยอุดมการณ์ขาดจุดยืนที่ชัดเจน ไม่สามารถนำเสนอนโยบายของพรรคที่มีความแปลกใหม่กว่าวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ (Tan 2012, 49; Prajak Kongkirati 2019, 35) นอกจากนั้นประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งก็ยังยึดถือตัวบุคคลมากกว่าให้ความสำคัญกับนโยบาย (Adis cited in Tan 2012, 49; Savitri Gadavani 2020, 48) รวมถึงในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2534-2535 กลุ่มพลังอำนาจก็ยังเลือกใช้วิธีการแบบดั้งเดิมขัดขวางประชาธิปไตยแบบรัฐสภาด้วยการทำรัฐประหาร รวมถึงการแต่งตั้งคนดีมีความรู้เป็นนายกรัฐมนตรี

การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในช่วงสองยุคแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงประนีประนอมระหว่างประชาธิปไตยที่จำกัดกับเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี อำนาจเปลี่ยนถ่ายภายในกลุ่มชนชั้นนำได้แก่ ทหาร ข้าราชการ และเทคโนโลยีที่มี “คุณธรรม” มุ่งอุปถัมภ์นายทุนและนักธุรกิจ ตลอดจนได้รับความเห็นชอบจากชนชั้นกลางในเมืองด้วย ในขณะที่นักการเมืองที่มีพื้นฐานมาจากกลุ่มทุนก็สลับสับเปลี่ยนเข้ามาครองอำนาจรัฐ โดยส่วนใหญ่มุ่งแสวงหาประโยชน์ให้กลุ่มของตนมากกว่าเพื่อส่วนรวม (Anek Laothamatas 1992, 13-15; Chai-Anan Samudavanija 2001, 85; Ockey 2004, 150; Bidhya Bowornwathana 2013, 141) จากโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจข้างต้น วาทกรรมการพัฒนาของทั้งสองยุคจึงมีรูปแบบและลักษณะที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยหลักคือวางอยู่บนวาทกรรมความมั่นคง ความทันสมัย การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

การพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรม และความเป็นสากล ซึ่งทั้งหมดเป็นแนวทางการพัฒนาที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นนำและเพื่อชนชั้นนำ ก่อให้เกิดการผูกขาดการกระจายทรัพยากรและรายได้ เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นนำและชนชั้นกลางในเมืองกับชนชั้นล่างในชนบทและชนชั้นแรงงานในเมือง นำสู่การเผชิญหน้าระหว่างรัฐและสังคมในยุคต่อมา (Girling 1996, 13-18; Vo 2013, 28)

จุดเปลี่ยนสำคัญสำหรับความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนาเกิดขึ้นในยุคหลังวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เพราะวิกฤติดังกล่าวบั่นทอนความเชื่อมั่นและวิถีอำนาจของกลุ่มอำนาจเก่าและใหม่ที่เฟื่องฟูในยุคก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะเมื่อรัฐไทยถูกเรียกร้องจากประเทศผู้ให้ทุนให้เพิ่มมิติเรื่องการปกครองที่ดี (good governance) รวมถึงการเรียกร้องให้ “รัฐพัฒนา” เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (democratic developmental state) (Saez and Gallagher 2009, 89; Tapscott, Halvorsen and Cruz-Del Rosario 2018, 12; Singh and Ovadia 2018, 1034)

ภายในประเทศ ภาคประชาสังคมมีบทบาทในการกำหนดนโยบายการพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนฝ่ายปฏิรูปและองค์กรที่มีใช้ภาครัฐ (NGOs) ที่นำวาทกรรมการพัฒนาในนิยามที่หลากหลายเข้าสู่วาระการพัฒนากระแสหลัก (McCargo 1998, 5; Ockey 2004, 153) ในขณะที่รัฐไทยเองก็เริ่มตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์การพัฒนาเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา ที่รัฐเริ่มประกอบสร้างชุดความรู้ใหม่ว่าด้วยการพัฒนาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในทางหนึ่งเพื่อตอบสนองแรงกดดัน

จากภายนอก และในอีกทางหนึ่งเพื่อแสวงหาความชอบธรรมจากประชาชนภายในประเทศ (Connors 2003, 8; Atchara Rakyutidham 2011, 25; Kelly, Phattaraphon Yutthaphonphinit, Sam-ang Seubsman and Sleign 2012, 29) ทั้งนี้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับภาคประชาสังคมในบริบทดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์มากกว่าการเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเข้ามาตรวจสอบอำนาจรัฐ ความร่วมมือระหว่างสองภาคส่วนเป็นเพียงการผลิตซ้ำซึ่งความเหลื่อมล้ำในสังคม (Atchara Rakyutidham 2011, 28; Thorn Pitidol 2016, 520)

โครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบดั้งเดิมในนโยบายการพัฒนาเริ่มถูกท้าทายเป็นอย่างมากเมื่อพรรคไทยรักไทยนำโดยทักษิณ ชินวัตร ชนะการเลือกตั้งและเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลระหว่างปี พ.ศ. 2544-2548 และ พ.ศ. 2548-2549 ในทางหนึ่ง รัฐบาลทักษิณปิดกั้น ลดความชอบธรรม และจำกัดพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มอำนาจเก่าที่เคยมีบทบาทสำคัญในยุคก่อนหน้า จนกระทั่งระบอบทักษิณถูกขนานนามว่าเป็น “อำนาจนิยมประชาธิปไตย” (democratic authoritarianism) (Thitinan Pongsudhirak 2003, 290) ในอีกทางหนึ่ง รัฐบาลทักษิณนำเสนอกรอบนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ถูกกล่าวขานว่ามีความเป็นรูปธรรม มุ่งตอบโจทยความต้องการของกลุ่มชนชั้นล่าง และนโยบายดังกล่าวเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งและได้เป็นรัฐบาลถึง 2 วาระ (Jha 2011, 335; Baker 2016, 389; Prajak Kongkirati 2019, 78)

การเข้ามาของทักษิณสะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งในแง่โครงสร้างอำนาจและความชอบธรรมของรัฐ เกิดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอำนาจใหม่

ที่ยึดถือความคิดทางการเมืองแบบใหม่ ให้คุณค่ากับการเลือกตั้ง เสรีภาพ ความเท่าเทียมและคามยุติธรรม อาศัยวาทกรรมประชาธิปไตยแบบสากล เพื่อท้าทายโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบดั้งเดิม มุ่งสร้างความชอบธรรมกับชนชั้นล่างในชนบท รวมถึงชนชั้นแรงงานในเมืองกับกลุ่มอำนาจเก่าที่ยึดถือความคิดทางการเมืองแบบดั้งเดิม ให้คุณค่ากับระบอบแห่งคุณธรรม ความดี ความสามัคคี และจารีตปฏิบัติ อาศัยวาทกรรมประชาธิปไตยแบบไทย เพื่อผลิตซ้ำและธำรงรักษาโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบดั้งเดิม มุ่งสร้างความชอบธรรมกับชนชั้นกลางในเมือง (Atchara Rakyutidham 2011, 26; Chairat Charoensin-o-larn 2012, 93; Kasian Tejapira 2017, 21-22) ทั้งนี้ในบริบทของประเทศไทย การต่อสู้ในเชิง “อุดมการณ์” มีความเฉพาะตัว และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง ความแตกต่างทั้งในเชิงความคิดและวิธีการของกลุ่มอำนาจทั้งใหม่และเก่าส่งผลให้ประชาชนแยกออกเป็นสองฝั่ง ต่อสู้กันเอง ลดทอนบทบาทการเป็นพลเมืองในการถ่วงดุลอำนาจรัฐ ในภาพรวมกล่าวได้ว่าระบบกลไก และกติกาที่เป็นแก่นของประชาธิปไตยสากลยังไม่ได้ได้รับการพัฒนา (McCargo 2012, 197; Savitri Gadavanij 2020, 47)

รัฐบาล คสช. เข้ามาในฉากทัศน์ของการเมืองไทย ณ จุดรอยต่อของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มพลังอำนาจเก่าและใหม่ ซึ่งแน่นอนว่ารัฐบาล คสช. นำโดยทหารเป็นตัวแทนของกลุ่มอำนาจเก่าที่เข้ามาเพื่อมุ่งกำจัดอิทธิพลของทักษิณและคณะ รวมถึงพลังของมวลชนที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่การเลือกตั้ง พ.ศ. 2544 การรัฐประหารครั้งนี้จึงเป็นความพยายามของกลุ่มเผด็จการอำนาจนิยมที่ต้องการรักษาอำนาจของกลุ่มตนโดยมุ่งท้าทายหลักการประชาธิปไตย (Baker 2016,

389; Desatova 2018, 682; Prajak Kongkirati and Veerayooth Kanchoochat 2018, 1)

ทั้งนี้การเข้ามาบริหารในยุคที่สังคมไทยเปิดกว้าง มีความหลากหลาย และประชาชนในระดับรากหญ้าตระหนักถึงพลังทางการเมืองของตัวเองเป็นเรื่องท้าทายสำหรับรัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยม เพราะการมุ่งรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ทหารอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดใช้อำนาจปราบปรามและบีบบังคับแต่อย่างเดียวนำสู่แรงเสียดทานและต่อต้านจากประชาชนได้ ด้วยเหตุข้างต้น รัฐบาล คสช. ซึ่งได้เรียนรู้จากประวัติศาสตร์มาระดับหนึ่งว่าการกระทำเช่นนั้นไม่สามารถรักษาอำนาจได้อย่างยั่งยืน จึงได้คิดค้นเทคนิควิธีในการได้มาซึ่งความชอบธรรมผ่านหลากหลายกลยุทธ์ทั้งแบบเก่าผสมแบบใหม่ ยกตัวอย่างที่งานวิจัยนี้ค้นพบว่าทั้งความคิดและปฏิบัติการทางวาทกรรมของรัฐบาล คสช. ในโครงการไทยนิยม ยั่งยืน สะท้อนความเป็น “ทางการเมืองแบบไม่ทางการเมือง” “ดั้งเดิมแบบทันสมัย” และ “อำนาจนิยมแบบเป็นกันเอง” ทั้งหมดนี้สะท้อนกลวิธีของคณะรัฐประหารในการเข้ามาจัดสรรโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบและองค์ประกอบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในรอบ 40 ปีของการเมืองไทย ผลของการใช้เทคนิคดังกล่าวทำให้รัฐบาล คสช. อยู่ในอำนาจได้อย่างยาวนานเกือบ 5 ปี รวมถึงสามารถสืบทอดอำนาจภายหลังการเลือกตั้งเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 ด้วย (Baker 2016, 389; Panuwat Panduprasert 2017; Prajak Kongkirati and Veerayooth Kanchoochat 2018, 24)

ภายในบริบทที่กล่าวมาข้างต้น โครงการไทยนิยม ยั่งยืนเป็นหนึ่งในบรรดาหลาย ๆ นโยบายการพัฒนาของรัฐบาล คสช. ซึ่งแต่ละนโยบายได้ถูกริเริ่มขึ้น

ต่างกรรมต่างวาระกัน แต่ในภาพรวมของทุกนโยบายมีลักษณะแฝงของความเป็นอำนาจนิยม รวมถึงเป็นการมุ่งสร้างแบรนด์ให้กับ คสช. เอง (Desatova 2018, 682; Prapimphan Chiengkul 2019, 4) ดังเช่นข้อค้นพบของบทความวิจัยนี้ที่รัฐบาล คสช. ผลิตและถ่ายทอดความคิดทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตยไทยนิยมและสากลนิยม การเลือกตั้งคนดี รัฐอุปถัมภ์ และประชาชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์ ผ่านโครงการไทยนิยม ยั่งยืน ซึ่งสิ่งที่รัฐบาลคิดและกระทำสะท้อนทั้งความสืบเนื่องของความคิดทางการเมืองไทยโบราณและความพยายามปรับความคิดบางส่วนให้สอดคล้องกับบริบทยุคใหม่ แต่ในสาระสำคัญเป็นไปเพื่ออำรงรักษาอำนาจและความชอบธรรมของกลุ่มตนภายในพื้นที่การเมืองไทยในยุคปัจจุบัน

บทสรุป

บทความวิจัยเรื่อง *ความคิดทางการเมืองไทยในนโยบายการพัฒนา* มุ่งเปิดเผยให้เห็นถึงรูปแบบ (pattern) และกฎที่ซ่อนอยู่ (hidden rules) ภายใต้ปฏิบัติการทางสังคม (social practice) ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) และตัวบท (text) ของรัฐบาล คสช. ผ่านโครงการไทยนิยม ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่ารัฐเผด็จการยุคใหม่ของไทยเลือกผลิตและถ่ายทอดวาทกรรมด้วยการผสมผสานความคิดและกลวิธีทางการเมืองที่เป็นคุณค่าและบรรทัดฐานแบบดั้งเดิมกับแบบทันสมัยและเป็นสากล หากแต่แก่นสาระของความคิดและเจตนารมณ์ที่ซ่อนอยู่ในนโยบายการพัฒนาไม่ได้เป็นไปเพื่อสร้างประโยชน์ให้ส่วนรวม แต่เพื่อผลิตซ้ำและสืบทอดอำนาจของกลุ่ม คสช. รวมถึงกดทับและปิดกั้นพลังทางการเมืองของประชาชน

บทความวิจัยนี้สะท้อนสภาพปัญหาของการเมืองไทยที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข และยังแสดงถึงแนวโน้มที่จะมีความซับซ้อนขึ้นอีก เพราะความคิดทางการเมืองไทยแบบดั้งเดิมที่ฝังรากลึกในสังคมไทยและถูกนำมาใช้โดยรัฐบาลเผด็จการอำนาจนิยมเริ่มมีการกลายพันธุ์และเปลี่ยนรูปให้สามารถทำงานได้ตามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยความท้าทายในโลกยุคปัจจุบันที่นับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ประเทศไทย

ต้องอาศัยทั้งรัฐที่ปรับตัว พร้อมก้าวข้ามเงื่อนไข ข้อจำกัดและกรอบความคิดแบบดั้งเดิม และประชาชนที่รู้เท่าทันรัฐ พร้อมตรวจสอบอำนาจที่ไม่ชอบธรรมของรัฐที่แผ่ฝักฝักมากับวาทกรรมนโยบายที่สวยหรูและดูดี การทำหน้าที่ร่วมกันระหว่างรัฐและประชาชนในลักษณะนี้เป็นหนทางแห่งความหวังที่จะนำพาประเทศไทยเขยิบเข้าใกล้เป้าหมายของ “การพัฒนา” ที่สุดท้ายแล้วสามารถสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้อย่างแท้จริง

References

- Adinant Prompanjai. 2019. "Rabop Prachathippatai Baep Thai Thai (2549-2560) Nai Rat Ratchakan Thai Lang Samai Thaksin Shinawatra." [Thai Style Democratic Regime (2006-2017) in Thai Bureaucratic Polity after the Thaksin Shinawatra Period]. *Journal of Social Sciences* 49(1): 57-80. (in Thai)
- Ahmed, Zahir. 2006. "Development as Discourse, Discourse as Practice." *The Journal of Social Studies: Journal of the Centre for Social Studies* 115: 1-9.
- Anek Laothamathas. 1992. *Business Associations and the New Political Economy of Thailand: From Bureaucratic Polity to Liberal Corporatism*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Anusorn Limmanee. 2015. *Rat Sangkhom Lae Kan Plianplaeng: Kan Phicharana Nai Choeng Amnat Nayobai Lae Khrueakhai Khwam Samphan*. [State, Society, and Change: Considerations in Terms of Power, Policy, and Relationship Network]. Bangkok: Siam. (in Thai)
- Anyarat Chattharakul. 2010. "Thai Electoral Campaigning: Vote-Canvassing Networks and Hybrid Voting." *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 29(4): 67-95.
- Apichart Satitniramai, and Anusorn Unno. 2017. *Kanmueang Khon Di: Khwamkhit Patibatkan Lae Attalak Thang Kanmueang Khong Phu Sanapsanun Khabuankan Plianplaeng Prathet Thai*. ["Good Men's Politics": Political Thoughts, Practices, and Identities of "Change Thailand Movement" Supporters]. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)
- Aram, Ziai. 2013. "The Discourse of 'Development' and Why the Concept Should Be Abandoned." *Development in Practice* 23(1): 123-136.
- Atchara Rakyutidham. 2011. "Kan Phatthana Thanglueak Krasae Lak." [Mainstreaming Alternative Development]. *Journal of Sociology and Anthropology* 30(2): 13-43. (in Thai)
- Bacchi, Carol. 2000. "Policy as Discourse: What Does It Mean? Where Does It Get Us?" *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 21(1): 45-57.
- Baker, Chris. 2016. "The 2014 Thai Coup and Some Roots of Authoritarianism." *Journal of Contemporary Asia* 46(3): 388-404.
- Baxter, Leslie A., and Earl R. Babbie. 2004. *The Basics of Communication Research*. Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.

- Bidhya Bowornwathana. 2013. "Autonomisation of the Thai State: Some Observations." *Asia Pacific Journal of Public Administration* 35(2): 183-194.
- Burnham, Peter, Karin Gilland Lutz, Wyn Grant, and Zig Layton-Henry. 2008. *Research Methods in Politics*. 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan.
- Carreon, Jonathan R., and Chavalin Svetanant. 2017. "What Lies Underneath a Political Speech? Critical Discourse Analysis of Thai PM's Political Speeches Aired on the TV Programme Returning Happiness to the People." *Open Linguistics* 3(1): 638-655.
- Chai-Anan Samudavanija. 2001. *Chak Rat Chat Su Rat Talat: Naeo Khwamkhit Kiaokap Rat Lae Sangkhom Nai Yuk Lokanuwat*. [From Nation-State to Market-State: Concepts about State and Society in Globalisation Period]. Bangkok: Baan Phra Arthit. (in Thai)
- Chairat Charoensin-o-larn. 2012. "A New Politics of Desire and Disintegration in Thailand." In *Bangkok, May 2010: Perspectives on a Divided Thailand*, edited by Michael J. Montesano, Pavin Chachavalpongpun and Aekapol Chongvilaivan, 87-96. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Cleaves, Peter S. 1980. "Implementation Amidst Scarcity and Apathy: Political Power and Policy Design." In *Politics and Policy Implementation in the Third World*, edited by Merilee S. Grindle, 281-286. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Connors, Michael. 2003. "Goodbye to the Security State: Thailand and Ideological Change." *Journal of Contemporary Asia* 33(4): 431-448.
- Desatova, Petra. 2018. "Thailand 4.0 and the Internal Focus of Nation Branding." *Asian Studies Review* 42(4): 682-700.
- Dukalskis, Alexander, and Johannes Gerschewski. 2017. "What Autocracies Say (and What Citizens Hear): Proposing Four Mechanisms of Autocratic Legitimation." *Contemporary Politics* 23(3): 251-268.
- Fairclough, Norman. 1995. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London; New York: Longman.
- Freedon, Michael. 2011. "Political Thinking as Power." In *Encyclopedia of Power*, edited by Keith Dowding, 492-496. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Girling, John. 1996. *Interpreting Development: Capitalism, Democracy, and the Middle Class in Thailand*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

- Herath, Dhammika. 2009. "The Discourse of Development, Has It Reached Maturity?" *Third World Quarterly* 30(8): 1449-1464.
- Howarth, David. 2009. "Power, Discourse, and Policy: Articulating a Hegemony Approach to Critical Policy Studies." *Critical Policy Studies* 3(3-4): 309-335.
- Janks, Hilary. 1997. "Critical Discourse Analysis as a Research Tool." *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 18(3): 329-342.
- Jha, Ganganath. 2011. "Thai Politics in the Post-Thaksin Period." *India Quarterly* 67(4): 325-339.
- Kasian Tejapira. 2017. *Ko Ba Khru Ben Song Len Du Lok*. [On Ben Anderson's Shoulders Viewing the World through a Comparative Historical Lens]. Bangkok: Social Science and Human Science Textbook Program Foundation. (in Thai)
- Kelly, Matthew, Phattaraphon Yuthaphonphinit, Sam-ang Seubsman, and Adrian C. Sleign. 2012. "Development Policy in Thailand: From Top-down to Grass Roots." *Asian Social Science* 8(13): 29-39.
- Kengkij Kitirianglarp. 2019. *Khian Chonnabot Hai Pen Chat: Kamnoet Manutsayawitthaya Thai Nai Yuk Songkhramyen*. [Write Rural to Be the Nation: The Birth of Thai Anthropology during the Cold War]. Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Leftwich, Adrian. 1995. "Bringing Politics Back In: Towards a Model of the Developmental State." *Journal of Development Studies* 31(3): 400-427.
- McCargo, Duncan. 1998. "Alternative Meanings of Political Reform in Contemporary Thailand." *The Copenhagen Journal of Asian Studies* 13: 5-30.
- , 2012. "Two Cheers for Rally Politics." In *Bangkok, May 2010: Perspectives on a Divided Thailand*, edited by Michael J. Montesano, Pavin Chachavalpongpun and Aekapol Chongvilaivan, 190-213. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- McGregor, Sue L. T. 2004. "Critical Discourse Analysis: A Primer." *Critical Science and Critical Discourse Analysis*. 15(1). Accessed August 20, 2019. <https://www.kon.org/archives/forum/15-1/mcgregorcd.html>.
- MGR Online. 2018. "Poet Ngop 2 Phanlan 'Thai Niyom Yangyuen' Liang Ahan Fri Hua La 40 Baht Tor Khrang Khu! Khrai Mai Liang Ahan Mai Hai Boek Ngop Uen." [Open the Two Billion Budget "Sustainable Thainess" Threat! Provide Food Free at 40 Baht Per Head. Whoever Does Not, Would Not Be Able to Procure Other Budget Items]. Accessed December 20, 2019. <https://mgronline.com/politics/detail/9610000018832>. (in Thai)

- Ockey, James. 2004. "State, Bureaucracy and Polity in Modern Thai Politics." *Journal of Contemporary Asia* 34(2): 143-162.
- Omelicheva, Mariya Y. 2016. "Authoritarian Legitimation: Accessing Discourses of Legitimacy in Kazakhstan and Uzbekistan." *Central Asian Survey* 35(4): 481-500.
- Orawan Pilun-owad. 2003. *Krop Wathakam Wikhro Kap Korani Sueksa Thai*. [Discourse Analysis Frameworks and Thai Cases]. Bangkok: Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University.
- Panuwat Panduprasert. 2017 "Legitimacy and Military Rule in Today's Thailand." *Kyoto Review of Southeast Asia*. YAV20(January). Accessed November 11, 2019. <https://kyotoreview.org/yav/legitimacy-military-rule-thailand>.
- Prajak Kongkirati. 2019. "From Illiberal Democracy to Military Authoritarianism: Intra-Elite Struggle and Mass-Based Conflict in Deeply Polarized Thailand." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 681(1): 24-40.
- Prajak Kongkirati, and Veerayooth Kanchoochat. 2018. "The Prayuth Regime: Embedded Military and Hierarchical Capitalism in Thailand." *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia* 6(2): 279-305.
- Prapimphan Chiengkul. 2019. "Uneven Development, Inequality and Concentration of Power: A Critique of Thailand 4.0." *Third World Quarterly* 40(9): 1689-1707.
- "Rat Yan Thai Niyom Kae Panha Thuk Miti-Roem Tio Khem 7 Kumphaphan." [State Reiterates Thainess Solves All Dimensions of Problems, Starting Intensive Tutoring on February 7th]. 2018. *Bangkok Biz News*, January 29, 13,16. (in Thai)
- Rist, Gilbert. 2010. "Development as a Buzzword." In *Deconstructing Development Discourse: Buzzwords and Fuzzwords*, edited by Andrea Cornwall and Deborah Eade, 19-29. Warwickshire: Practical Action.
- Saez, Lawrence, and Julia Gallagher. 2009. "Authoritarianism and Development in the Third World." *The Brown Journal of World Affairs* 15(2): 87-101.
- Savitri Gadavani. 2020. "Contentious Politics and Political Polarization in Thailand: Post-Thaksin Reflections." *Discourse and Society* 31(1): 44-63.
- Schneider, Florian. 2013. "How to Do a Discourse Analysis." *Politics East Asia*. Accessed October 12, 2018. <http://www.politicseastasia.com/studying/how-to-do-a-discourse-analysis>.

- Sekeris, Petros G. 2015. "State Power, State Capacity, and Development." *Peace Economics, Peace Science and Public Policy* 21(4): 553-560.
- Singh, Jewellord Nem, and Jesse Salah Ovadia. 2018. "The Theory and Practice of Building Developmental States in the Global South." *Third World Quarterly* 39(6): 1033-1055.
- Sombat Chantornvong, and Chai-Anan Samudavanija. 1980. *Khwaamkhit Thang Kan Mueang Thai*. [Thai Political Thoughts]. Bangkok: Thai Khadi Research Institute. (in Thai)
- Tan, Michelle. 2012. "Passing Over in Silences: Ideology, Ideals and Ideas in Thai Translation." *Journal of Southeast Asian Studies* 43(1): 32-54.
- Tapscott, Chris, Tor Halvorsen, and Teresita Cruz-Del Rosario. 2018. "Toward a Conceptualization of the Democratic Development State in Principle and Practice." In *the Democratic Developmental State: North-South Perspectives*, edited by Chris Tapscott, Tor Halvorsen and Teresita Cruz-Del Rosario, 7-40. Stuttgart: ibidem Press.
- Thai Government. 2018. *Phraratchabanyat Ngoppraman Raichai Phoemtoem Pracham Pi Ngoppraman Pho So 2561*. [Extra Budget Expenditure Act B.E. 2561]. 135(33 Gor): 19-26. Accessed January 11, 2020. <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/033/19.PDF>. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Interior. 2018. *Khumue Kan Khapkhluan Kan Phatthana Prathet Tam Khrongkan Thai Niyom Yangyuen*. [Handbook of Moving Forward Development under the Sustainable Thainess Programme]. Accessed April 20, 2018. <http://www.stabundamrong.go.th/web/thainiyom/manual.pdf>. (in Thai)
- Thailand. Ministry of Interior, and National Institute of Development Administration (NIDA). 2019. *Rai-ngan Sarup Chabap Phuborihan (Executive Summary) Krongkan Pramoenphon Kan Khapkhluan Kan Phatthana Prathet Tam Khrongkan Thai Niyom Yangyuen*. [Executive Summary of the Evaluation Report on the Moving Forward the Country's Development Following the Sustainable Thainess Project]. Accessed December 20, 2019. http://www.stabundamrong.go.th/web/manual/permanent_secretary/policy/policy3.pdf. (in Thai)
- Thak Chaloemtiarana. 2007. *Thailand: The Politics of Despotic Paternalism*. Ithaca, NY: Southeast Asia Program Publications, Cornell University.
- Thitinan Pongsudhirak. 2003. "Thailand: Democratic Authoritarianism." In *Southeast Asian Affairs 2003*, edited by Daljit Singh and Chin Kin Wah, 277-290. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

- Thongchai Winichakul. 2000. "Quest for Siwilai: A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late 19th and Early 20th Century Siam." *The Journal of Asian Studies* 59(3): 528-549.
- Thorn Pitidol. 2016. "Redefining Democratic Discourse in Thailand's Civil Society." *Journal of Contemporary Asia* 46(3): 520-537.
- Torring, Jacobs. 2011. "Discourse." In *Encyclopedia of Power*, edited by Keith Dowding. 191-196. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Turner, Mark M. 1990. "Authoritarian Rule and the Dilemma of Legitimacy: The Case of President Marcos of the Philippines." *The Pacific Review* 3(4): 349-362.
- Van Dijk, Teun A. 1993. "Principles of Critical Discourse Analysis." *Discourse and Society* 4(2): 249-283.
- Vo, Long. 2013. "An Overview of Development State in Thailand: Formation and Implementation of State Capacity." *New Zealand Review of Economics and Finance* 3(1): 20-39.

Political Islam in Malaysia**

Samart Thongfhua*

Abstract

This research article aims to study the development of Political Islam in Malaysia and to examine the impacts of its implementation as the foundation of politics based on the guidelines of Islam in Malaysia. It is analyzed on the assumption that Islam and Islamic concepts influence the development of political Islam in the country after independence. The findings are that Malaysia brought Islam to bear by starting to use it to generate national identity and to consolidate political power. The motivation of politicians was to use Islam to garner popular support domestically. Malaysia has also used the combination of its status as a Muslim state that applies shariah law based on Islamic principles and the unity of the Muslim nation in international politics. The aim was to help solve problems that occurred outside of their region, to gain the trust of many foreign countries and to bring honor to the nation. Malaysia's success has brought Islam into politics since independence.

Keywords: *political Islam, Malaysia, Muslim modernism, Muslim traditionalism, Islamization*

*Associate Professor, Dr., Faculty of Political Science, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Moo 6, Chareanpradit Road, Tambon Rusamilae, Muang District, Pattani 94000. Email: thongfhua@gmail.com

**This article is a part of the research project on "Political Islam in Indonesia and Malaysia" (RDG5910039) which was funded by the Thailand Research Fund (TRF). For this article, in term of Islamic state / Islamic nation is means for those countries that mostly are applies shariah law more seriously than countries are called Muslim state / Muslim nation.

Received August 31, 2020; Revised October 7, 2020; Accepted October 4, 2021

อิสลามการเมืองในมาเลเซีย**

สามารถ ทองเผือก*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของอิสลามการเมืองในมาเลเซียและศึกษาถึงผลกระทบจากการใช้อิสลามการเมืองในประเทศมาเลเซียต่อการกำหนดทิศทางการวางรากฐานทางการเมืองโดยยึดแนวทางอิสลาม โดยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลบนสมมติฐานที่ว่าศาสนาอิสลามและแนวคิดอิสลามนั้นมีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านการเมืองในมาเลเซียหลังได้รับเอกราชอย่างไร ปัจจัยภายนอกอย่างสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกมุสลิมจากภูมิภาคอื่น ๆ นั้นส่งผลต่อการเป็นอิสลามการเมืองในมาเลเซียอย่างไร ตลอดจนมีการนำอิสลามมาบูรณาการปรับใช้อย่างไรในบริบททางการเมืองและเหตุการณ์ในแต่ละยุคสมัย ผลการวิจัยพบว่ามาเลเซียได้นำเอาอิสลามเข้ามามีส่วนกำหนดอนาคตของประเทศและอัตลักษณ์ของชาติ เพื่อสร้างพลังทางการเมืองที่เข้มแข็ง ทั้งนี้มาเลเซียยังได้ใช้สถานะความเป็นรัฐมุสลิมที่ใช้กฎหมายชารีอะห์และความเป็นหนึ่งเดียวของประชาชาติมุสลิมในการเมืองระหว่างประเทศ เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่อโลกมุสลิมจนได้รับความไว้วางใจจากนานาประเทศและถือเป็นการสร้างเกียรติแก่ประเทศชาติ ถือเป็นความสำเร็จของมาเลเซียที่ได้นำเอาอิสลามมาใช้ในทางการเมืองการปกครองนับตั้งแต่ได้รับเอกราช

คำสำคัญ: อิสลามการเมือง, มาเลเซีย, แนวคิดมุสลิมสมัยใหม่, แนวคิดมุสลิมจารีตนิยม, อิสลามากิวัตน์

*รองศาสตราจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หมู่ 6 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000 อีเมล thongfhua@gmail.com

**บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาของงานวิจัยโครงการ “อิสลามการเมืองในอินโดนีเซียและมาเลเซีย” ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สัญญาเลขที่ RDG5910039 ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ สำหรับในงานชิ้นนี้ศัพท์คำว่า Islamic state / Islamic nation นั้นโดยส่วนใหญ่มักใช้กับประเทศที่ได้นำเอาหลักกฎหมายชารีอะห์มาใช้ในการปกครองประเทศได้อย่างครอบคลุมและเคร่งครัดมากกว่าประเทศที่เรียกว่า Muslim state / Muslim nation นั้นเอง

ได้รับบทความ 31 สิงหาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 7 ตุลาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 4 ตุลาคม 2564

บทนำ

ประเด็นเรื่องศาสนาอิสลามในทางการเมืองถือเป็นประเด็นสำคัญต่อการดำเนินงานด้านการเมือง การปกครองของประเทศต่าง ๆ ที่มีมุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ซึ่งแต่ละประเทศจะมีพัฒนาการนโยบายทางการเมืองและระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกันไป แม้กระทั่งพัฒนาการสู่การเป็นเอกราชของแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างด้วยเช่นกันทั้งในด้านภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และทางด้านเศรษฐกิจ แต่กระนั้นก็ตามอิสลามถือได้ว่าเป็นตัวชูโรงที่สำคัญยิ่งในการบริหารประเทศในสภาวะการณ์ของบริบททางการเมืองในปัจจุบัน สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามคือประเทศบรูไน อินโดนีเซีย และมาเลเซีย หากย้อนไปในทางประวัติศาสตร์ในการเดินทางเข้ามาของศาสนาอิสลามสู่ภูมิภาคแห่งนี้จะพบว่าศาสนาอิสลามเข้ามาโดยผ่านทางพ่อค้าอาหรับเปอร์เซียและอินเดีย และแผ่ขยายไปทั่วภูมิภาค โดยผ่านมาทางกระบวนการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาของเจ้าผู้ปกครอง การขยายตัวของอิสลามในสุมาตรา ชวา คาบสมุทรมลายา และอีกหลายหมู่เกาะทะเลใต้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาอิสลามเกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไปแม้ว่าจะขาดความต่อเนื่อง โดยทั่วไปนักประวัติศาสตร์ยอมรับว่าในราวปลายศตวรรษที่ 13 ศาสนาอิสลามได้ปรากฏขึ้นในมาเลเซียและสุมาตรา ต่อมาเริ่มแผ่ขยายไปทั่วภูมิภาคตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 จนถึงศตวรรษที่ 17 การมาถึงของนักล่าอาณานิคมชาวยุโรปได้หยุดการขยายตัวของศาสนาอิสลามและจำกัดชุมชนมุสลิมให้อยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลของภูมิภาค ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซียตะวันออก ภาคใต้ของไทย บรูไน และสิงคโปร์ (Jaran Maluleem 2008, 48)

สำหรับประเทศมาเลเซียนั้นมิได้มีโครงสร้างทางสังคมเป็นแบบพหุสังคม (multiracial society) กล่าวคือมีผู้คนจากหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน มีชาวมลายูหรือชาวมลายูเป็นชนกลุ่มใหญ่ รองลงมาเป็นชาวจีน ชาวอินเดียและอื่น ๆ การที่มีคนหลายเชื้อชาติทำให้เกิดปัญหาทางชนชาติและศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี ค.ศ. 1969 ระหว่างชาวมลายูกับชาวจีน (Jaran Maluleem, Kitima Amarathat and Pornpimon Trichote 1996, 230-231) รัฐธรรมนูญของมาเลเซียได้มีการระบุไว้ในมาตรา 3(1) ว่า “อิสลามเป็นศาสนาของสหพันธ์ แต่ศาสนาอื่น ๆ ก็สามารถให้ประกอบพิธีได้ตามแนวทางสันติและปรองดองกันในที่ใดก็ได้ของสหพันธ์” นอกจากนี้กษัตริย์หรือพระราชาธิบดียังต้องเป็นมุสลิมและเป็นผู้นำทางศาสนาด้วยแต่ไม่ได้หมายความว่ามาเลเซียเป็น “รัฐอิสลาม” แม้ว่ารัฐบาลที่ผ่านมามพยายามจะหิบบกและกล่าวอ้างว่าเป็นประเทศอิสลามด้วยการมีผู้นำเป็นมุสลิมและปกครองภายใต้กรอบแนวคิดและหลักการอิสลาม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่ามาเลเซียเป็นรัฐแบบ “กึ่งอิสลาม” (Chayachoke Chulasiriwongs 1999, 315) มาเลเซียมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยราชอาณาจักรอิสลามตั้งแต่ยุคมะละกาและรัฐอิสระอื่น ๆ ก่อนที่โปรตุเกส ดัตช์ และอังกฤษจะเข้ามาปกครอง แม้อังกฤษจะใช้นโยบายผสมผสานทางชาติพันธุ์ แต่รากฐานของอิสลามที่ฝังแน่นมาตลอดระยะเวลายาวนานมิได้ทำให้องค์ประกอบของอิสลามได้หดหายไป แม้ว่าสัดส่วนของชาวมลายูมุสลิมกับคนเชื้อชาติและศาสนาอื่นรวมกันไม่ต่างกันมาก แต่ชาวมลายูยังทรงอิทธิพลทั้งทางการเมืองและสังคมและอยู่ในฐานะ “ภูมิบุตร” กับการดำรงคุณค่าและหลักการศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน อิสลามจึงเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองโดยปริยาย ส่วนกระแสอิสลามจะมีมากน้อยแค่ไหนนั้นก็ขึ้น

อยู่กับปัจจัยภายในประเทศและภายนอกประเทศด้วย เช่นกัน จะเห็นได้ว่าระบบการเมืองของประเทศมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศมาเลเซียนั้นอาจกล่าวได้ว่าไม่อาจหลุดพ้นพ้นจากการจากกระแสวิสัยทัศน์ด้วยเหตุผลจากรากฐานของศาสนาที่ยังลึกมาอย่างยาวนานและพื้นฐานการศึกษาอิสลามและการปฏิบัติตามหลักการอิสลามประกอบกับการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศมุสลิมที่รับรู้ความเป็นไปของอิสลามและกระแสอิสลามตลอดเวลา

สำหรับบทความวิจัยนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาถึงพัฒนาการอิสลามการเมืองในมาเลเซียและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้อิสลามการเมืองในมาเลเซีย โดยผู้เขียนได้กำหนดแนวทางการศึกษาที่เริ่มจากการเก็บข้อมูลเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์เชิงลึก งานศึกษานี้ได้กำหนดแนวทางโดยยึดตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยได้มีการออกแบบสาระสำคัญที่จะนำมาเป็นหัวข้อหลักของการศึกษา แยกเป็นหัวข้อใหญ่และย่อยทั้งนี้ก่อนจะได้มาซึ่งหัวข้อดังกล่าวจำเป็นต้องทบทวนวรรณกรรมเป็นเบื้องต้นก่อนว่าจะลำดับความสำคัญเรื่องใดก่อนและหลัง หัวข้อใดควรเป็นหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยตามลำดับ เครื่องมือวิจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ผู้เขียนได้ดำเนินการออกแบบการสัมภาษณ์ภายหลังจากการดำเนินการวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกได้ดำเนินการเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ของสาระการวิจัย และบางทฤษฎะที่อาจแปลกแยกจากที่ได้จากการทบทวนเอกสาร การสัมภาษณ์ได้ดำเนินการตามกรอบของวัตถุประสงค์ส่วนคำถามเป็นการถามแบบไม่มีโครงสร้างและข้อคำถามอาจมีความแตกต่างของข้อมูลและพยายามหลีกเลี่ยงคำถามที่อาจมีผลกระทบต่อผู้วิจัยและผู้ให้สัมภาษณ์

หลังจากนั้นได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยใช้ศาสตร์ทางประวัติศาสตร์ อิสลามศึกษา และรัฐศาสตร์มาบูรณาการในการวิเคราะห์เพื่อให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุมและตรงประเด็น ภายหลังจากที่ได้ทำการศึกษาทบทวนงานเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามระเบียบวิธีวิจัยที่ได้กำหนดไว้แล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาเขียนวิเคราะห์เชิงพรรณนาตามที่ได้ระบุไว้ในวิธีการดำเนินการวิจัยนำมาซึ่งผลการศึกษาและอภิปรายผลต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะของการศึกษา

อิสลามการเมือง (political Islam) เป็นแนวทางหรือชุดความคิดของอิสลามที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองและกิจกรรมทางการเมือง และเป็นการอธิบายปรากฏการณ์สมัยใหม่ที่ใช้ศาสนาอิสลามมากำหนดกรอบทางการเมืองทั้งนี้ยังหมายถึงการนำหลักกฎหมายชารีอะห์ (Shariah) หรือกฎหมายอิสลามมาปรับใช้ในทางการเมืองและการปกครองประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตรวมถึงการมีเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจตามกรอบของศาสนาที่กำหนดไว้ ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สามารถประสานความเป็นอิสลามไปพร้อม ๆ กับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านการมองอิสลามในฐานะของอัตลักษณ์หนึ่งที่สามารถแสดงออกได้อย่างเสรี

แนวคิดมุสลิมสมัยใหม่ (Muslim modernism) หมายถึงแนวคิดที่มาจากกลุ่มชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาจากอียิปต์ โดยได้รับอิทธิพลหลักมาจาก “กระแสฟื้นฟูอิสลาม” (Islamic revival) จากตะวันออกกลางที่ต้องการให้ศาสนาอิสลามบริสุทธิ์และเป็นสมัยใหม่ ซึ่งกระแสฟื้นฟูอิสลามเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 จาก

การตระหนักถึงการรับอิทธิพลกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมามากเกินไป ทำให้ประเทศมุสลิมที่เคยยิ่งใหญ่ในยุโรปอย่างตุรกีต้องล่มสลายลง กลายเป็นตัวกระตุ้นให้ชาวมุสลิมทั่วโลกเกิดความหวั่นไหวว่าศาสนาของตนกำลังอยู่ในอันตรายจากการคุกคามของโลกตะวันตก รวมทั้งความสำเร็จของการปฏิวัติอิสลามในอิหร่านเมื่อปี ค.ศ. 1979 ทำให้กลุ่มประเทศมุสลิมเริ่มตระหนักและย้อนกลับมาดูแลวัฒนธรรมดั้งเดิมโดยการเน้นความเป็นอิสลามด้วยการเริ่มพิจารณาการตีความคัมภีร์อัลกุรอานเสียใหม่ รวมไปถึงการปฏิบัติตนตามอัลฮาดิษ (คำสอนและการปฏิบัติตามท่านศาสดามุฮัมมัด) ที่เป็นแนวทางและสิ่งจรรโลงใจมุสลิมอย่างถูกต้อง

แนวคิดมุสลิมจารีต (Muslim traditionalism)

หมายถึงกลุ่มมุสลิมที่เน้นย้ำความเป็นแบบฉบับดั้งเดิมยึดติดอยู่กับตัวบทและระเบียบที่เคร่งครัดตามแบบฉบับของตัวบทกฎหมาย ตามกฎเกณฑ์จารีตต่างๆ ที่สืบทอดกันมาจากรบรรพบุรุษ ซึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่แล้วไม่ควรไปเปลี่ยนแปลงบวกกับความเกรงกลัวในเรื่องการบั่นทอนอำนาจ เช่น ในสังคมของมลายูขณะนั้นมีชนชั้นหลักคือชนชั้นผู้ปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง โดยมีสุลต่านเป็นสัญลักษณ์ของผู้ปกครองซึ่งเป็นที่เคารพของชาวมลายูและมีผู้นำศาสนาหรือนักปราชญ์มุสลิมให้การสนับสนุนและยกย่องให้สุลต่านเป็นที่เคารพของประชาชนอยู่นั้นถือเป็นการขัดกับหลักคำสอนของอิสลามที่สอนให้เคารพพระเจ้าองค์เดียว

อิสลามานูวัตน์/อิสลามากิวัตน์ (Islamization)

เป็นกระบวนการที่นำสังคมไปสู่ความเป็นอิสลามทั้งโดยวิธีการและเป้าหมายซึ่งได้เกิดขึ้นในทุกส่วนของโลกที่มีมุสลิมอาศัยอยู่ที่ถูกจัดให้อยู่ในกระบวนการกล่อมเกลากทางศาสนา (religious socialization) เป็นวาทกรรมที่

ปัญญาชนมุสลิมสมัยใหม่ได้สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำที่ใช้เรียกกระบวนการที่จะนำสังคมไปสู่อิสลาม

กรอบแนวคิดของการศึกษา

งานศึกษานี้เป็นงานที่ได้มาจากการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในกรอบสมมติฐานที่ว่าศาสนานิสลามและแนวคิดทางด้านหลักการเมืองอิสลามนั้นมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการด้านการเมืองภายในประเทศมาเลเซียหลังได้รับเอกราชเป็นอย่างไร ปัจจัยภายนอกอย่างสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกมุสลิมจากภูมิภาคอื่น ๆ นั้นได้ส่งผลต่อการเป็นอิสลามการเมืองของมาเลเซียอย่างไร ตลอดจนมีการนำอิสลามมาบูรณาการและปรับใช้ในบริบททางการเมืองและเหตุการณ์ในแต่ละยุคสมัยผู้นำประเทศมาเลเซียจะเป็นด้านการศึกษา สถานะทางศาสนา สังคมและวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจในมาเลเซียจนถึงสมัยปัจจุบัน

อิสลามการเมือง (political Islam) หมายถึงแนวคิดที่นำเอาหลักการอิสลามเข้ามามีบทบาทในทางการเมือง อันเนื่องมาจากการเมืองนั้นสามารถที่จะส่งผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตที่รวมไปถึงสิทธิเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจในชีวิตประจำวันของชาวมุสลิม ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีการที่สามารถประสานความเป็นอิสลามไปด้วยกันกับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ผ่านการมองอิสลามในฐานะการมีอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity) ที่สามารถแสดงออกได้อย่างเสรี อย่างไรก็ตามอันที่จริงแล้วคำว่าอิสลามการเมือง (political Islam) นั้นไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่แต่อย่างใด เนื่องจากมีการใช้นี้กันมาตั้งแต่ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 แต่มาได้รับความนิยมแพร่หลายและได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้งหลังเกิดเหตุการณ์ตึก

เวิร์ลเทรดเซ็นเตอร์ในสหรัฐอเมริกาถูกถล่มหรือที่รู้จักกันว่าเหตุการณ์ 9/11 เมื่อปี ค.ศ. 2001 ซึ่งคำดังกล่าวนี้มักถูกนำมาใช้ในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของมุสลิมและยังมีความเข้าใจแบบแยกส่วนว่าอิสลามเป็นความเชื่อศรัทธาส่วนบุคคลของชาวมุสลิมทั่ว ๆ ไป ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวไม่ถูกต้องเพราะในความเป็นจริงแล้วศาสนาอิสลามมีส่วนเกี่ยวข้องกับทางสังคมและการเมืองเป็นอย่างมาก

ในช่วงแรก ๆ คำดังกล่าวนี้ได้ถูกอธิบายจากนักวิชาการตะวันตกอย่าง Esposito (1997, 8) ที่ได้ให้คำจำกัดความและอธิบายว่าอิสลามการเมืองมีฐานมาจากการฟื้นฟูศาสนาอิสลามร่วมสมัยที่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนโดยเฉพาะชาวมุสลิมเองที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาบัญญัติที่ได้กำหนดไว้และได้กลายเป็นอุดมการณ์หรือแนวคิดทางเลือกขึ้นมาผ่านประโยชน์ต่าง ๆ หรือสโลแกนต่าง ๆ เช่น อิสลามคือทางออกหรือไม่ใช่ทั้งตะวันตกและตะวันออก เป็นต้น นอกจากนี้ Esposito ยังได้อธิบายอีกว่าในบริบทของการเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น อิสลามก็ได้กลายเป็นอุดมการณ์ทางเลือกให้กับความล้มเหลวของชาตินิยม ทุนนิยม และสังคมนิยมที่ได้ตั้งอยู่บนฐานคิดแบบโลกวิสัยหรือเซคคิวลาร์ซึ่งแยกศาสนาออกจากการเมือง ดังนั้นองค์การที่เกี่ยวข้องกับอิสลามก็ได้กลายเป็นฐานในการสร้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและทางสังคม ซึ่งรัฐบาลและกลุ่มเคลื่อนไหวหลาย ๆ ส่วนก็เริ่มขยายความชอบธรรมด้วยอิสลามและได้รับการสนับสนุนทั้งในเชิงโครงการและเชิงนโยบายซึ่งเขามองว่าเหตุผลของการฟื้นคืนกลับมาเป็นมาจากการประเพณีทางศาสนา วัฒนธรรมที่รวมประเพณีทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ในขณะที่ Hirschkind (2011, 13-15) ให้ทรรศนะว่าอิสลามการเมืองเป็นคำที่ใช้เพื่ออธิบายถึงการที่กรอบ

ของศาสนาอิสลามได้ก้าวล้ำเข้าไปสู่มิติเซคคิวลาร์ในขอบเขตการเมืองและอธิบายกิจกรรมลักษณะนี้เพื่อให้มีคำเฉพาะที่อธิบายแนวคิดนี้ที่มีความต่างจากความเชื่อทางศาสนาส่วนบุคคลที่อยู่ภายใต้แนวทางอิสลามโดยทั่วไป ส่วนมุขเตดร์ คาน (Khan 2006, xii-xiii) ให้ความเห็นว่ามิติทางการเมืองของมุสลิมในสังคมสมัยใหม่ก็คือการแสดงบทบาทของอิสลามในพื้นที่สาธารณะจากคนมุสลิม ซึ่งอิสลามมีสิ่งดี ๆ มากมายที่สามารถนำเสนอต่อสังคมสาธารณะได้ นักคิดมุสลิมร่วมสมัยหลายคนจึงหาแนวทางที่จะเชื่อมช่องว่างทางทฤษฎีระหว่างความเป็นศาสนาและอำนาจจริปไตยที่อยู่ในบริบทปัจจุบันในความเป็นอิสลามนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่และขณะเดียวกันอิสลามการเมืองก็เป็นการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในกระบวนการประชาธิปไตยในตัวเอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าอิสลามการเมืองเป็นการขยายกรอบจากอิสลามแบบดั้งเดิม ส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับการขยายอำนาจรัฐและมิติทางสังคมที่ศาสนามีบทบาทอยู่ด้วยกัน จะเห็นได้ว่าปัจจุบันในทางวิชาการคำว่าอิสลามการเมืองหรือ political Islam เป็นแนวคิดที่ได้ถูกให้คำจำกัดความจากนักวิชาการร่วมสมัยโดยเฉพาะนักคิดชาวตะวันตกซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ใช้เพื่ออธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของมุสลิมในยุคสมัยใหม่ แนวคิดใหม่โดยทั่วไปมักยังไม่ได้รับการอธิบายที่ตลกขบขันชัดเจนนักและยังคงมีการถกเถียงเพื่ออธิบายแนวคิดนี้

พัฒนาการอิสลามการเมืองในมาเลเซีย

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอิสลามในมาเลเซียเริ่มตั้งแต่ราชอาณาจักรอิสลามยุคมะละกาและรัฐอิสระอื่นๆ ก่อนที่โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษจะเข้ามาครอบครอง แม้อังกฤษจะใช้นโยบายการผสม

ผสวนทางชาติพันธุ์ (the ethnical integration policy) แต่รากฐานของอิสลามที่ฝังแน่นมาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้ทำให้องค์ประกอบของความเป็นอิสลามในสังคมมาเลเซียถูกกลืนหายไป ศาสนาอิสลามเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเมืองทั้งภายในและภายนอกมาเลเซีย อีกทั้งยังมีส่วนในการผลักดันสู่การดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล บทบาทของศาสนาอิสลามที่มีต่อประเทศมาเลเซียนั้นเป็นไปในรูปแบบของการใช้หลักการของศาสนาเป็นกลไกการขับเคลื่อนหนึ่งในการเมืองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไปตามแต่ละยุคสมัยและบริบททางการเมือง หลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษ ศาสนามีความสำคัญมากต่อการสร้างชาติของมาเลเซีย ดังที่ Shamsul (1997, 207) ได้กล่าวไว้ในงานศึกษาของเขาว่าศาสนาถูกนำมาใช้ในการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ของชาติ (national identity) ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาเลเซียหลังปี ค.ศ. 1970 ได้ให้นิยามความเป็นชาวมลายูว่าเป็นบุคคลที่มีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมมลายูและเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวมลายูจึงมีความเกี่ยวข้องกับอิสลาม จากความพยายามดังกล่าวนี้ได้นำมาซึ่งกระบวนการอิสลามิกาวัดน์ (Islamization) ที่ก่อตัวขึ้นช่วงปลายทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 โดยการก่อตัวขึ้นของกระบวนการอิสลามิกาวัดน์นั้นมาจากการขยายตัวของการศึกษา ส่งผลให้มีนักศึกษาจากชนบทเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย กลายเป็นจุดเปลี่ยนหนึ่งที่สำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม (Ufen 2009, 310) ทั้งนี้การนำศาสนาอิสลามเข้ามาใช้ในการทางการเมืองมิได้มีเพียงแค่ผู้นำมาเลเซียเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพรรคการเมืองต่าง ๆ ที่มีการนำศาสนามาใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนทางการเมืองและศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อการกำหนดความอยู่รอดของพรรคการเมืองอิสลาม

รูกุนเนอการา (Rukun Negara): หลักการประเทศ

Rukun Negara เป็นปรัชญาแห่งชาติหรือหลักการของประเทศมาเลเซียที่ได้ประกาศใช้ในช่วงของนายกรัฐมนตรีตุนกู อับดุล รอซัคในวันเอกราช “Merdeka Day” (Independence Day) 31 สิงหาคม ค.ศ. 1970 เพื่อออกมาตรการป้องกันการจลาจลในปี ค.ศ. 1969 ซึ่งมีทั้งหมด 5 ประการด้วยกัน คือ การเชื่อในพระเจ้า การรักประเทศชาติ การปกป้องสถาบัน การเคารพกฎหมาย และความเป็นเอกภาพของมาเลเซีย จุดสำคัญที่เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติในมาเลเซียเกิดขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1969 ซึ่งเป็นปีที่มีการเลือกตั้งทั่วไป ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพันธมิตรฝ่ายรัฐบาลเสียที่นั่งในสภาจำนวนไม่น้อยให้แก่ฝ่ายค้านที่มีพรรค Democratic Action Party (DAP) ของคนเชื้อสายจีนเป็นแกนนำ ผู้สนับสนุนพรรค DAP ได้เดินขบวนฉลองชัยชนะในกรุงกัวลาลัมเปอร์และมีการกระทบกระทั่งกับชาวมลายูที่สนับสนุนพรรคอัมโนที่เป็นแกนนำพรรค รัฐบาล ต่อมาเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 1969 ได้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวมลายูกับชาวจีน และชาวอินเดียจนลุกลามไปยังเมืองอื่น ๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนประมาณ 150 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน นับเป็นกรณีเหตุจลาจลทางเชื้อชาติที่รุนแรงที่สุดในมาเลเซีย ผลที่ตามมาหลังจากนั้นคือในวันที่ 16 พฤษภาคม ค.ศ. 1969 ทางกรมมาเลเซียจึงได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก มีการจัดตั้งสภาปฏิบัติการแห่งชาติ (Majlis Gerakan Negara: MAGERAN) เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหลังเกิดเหตุการณ์และมีหน้าที่เป็นผู้บริหารประเทศโดยมีตุนกู อับดุล รอซัค รองนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นประธาน การบริหารประเทศขึ้นตรงต่อ

พระราชอาบัติ รัฐธรรมนูญและรัฐสภาระับการบังคับใช้ชั่วคราว จากเหตุการณ์นองเลือดครั้งนี้ได้มีบุคคลจำนวนหนึ่งโจมตีการทำงานของตงกู อับดุล เราะห์มาน นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น รวมทั้งประเด็นช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างชาวมลายูกับชาวจีน ดังที่ปรากฏในหนังสือที่เขียนโดยมกุฎิ มุฮัมมัด โดยใช้ชื่อว่า *Malay Dilemma* เมื่อปี ค.ศ. 1970 จนหนังสือดังกล่าวถูกห้ามโดยรัฐบาลในขณะนั้น ในช่วงเวลาการประกาศกฎอัยการศึกนั้น ทางสภาปฏิบัติการแห่งชาติได้ดำเนินการหลายอย่างเพื่อให้เกิดความปรองดองขึ้นภายในชาติ มีการประกาศ Rukun Negara ในการสร้างความปรองดองระหว่างเชื้อชาติต่างๆ ในประเทศมาเลเซีย หลังเหตุการณ์จลาจล รัฐบาลมาเลเซียได้ศึกษาวิเคราะห์สาเหตุที่นำไปสู่การจลาจล ในที่สุดก็ได้ข้อสรุปว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างชนชาติซึ่งประกอบด้วยเศรษฐกิจระหว่างชาติพันธุ์มลายู จีน และอินเดียมีรากฐานมาจากการกำหนดนโยบายที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษได้วางไว้ ก่อนที่มาเลเซียได้รับเอกราชในสมัยอาณานิคมนับเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจในสังคมมาเลเซีย จนนำไปสู่ความเกลียดชังและการใช้ความรุนแรงต่อเชื้อชาติอื่น ส่วนการแสดงออกที่ไม่มีข้อจำกัดของนักการเมืองและสื่อมวลชนเป็นชนวนที่นำไปสู่เหตุร้าย ดังนั้น รัฐบาลมาเลเซียภายใต้การนำของตงกู อับดุล รอซัค จึงได้ออกมาตรการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาที่เป็นต้นตอของความขัดแย้งทางชนชาติและเพื่อยกระดับสถานะของชาวบุมิบุตร (*Bumiputera*) ซึ่งในที่นี้หมายถึงชาวมลายู ที่นับถือศาสนาอิสลามทั้งทางด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของรัฐบาลในการรักษาสถานะของตนไว้ได้ ซึ่งมาตรการนั้นคือนโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy: NEP) ที่เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1971 ซึ่งการมีนโยบายดังกล่าวนี้

ทำให้ประเทศมาเลเซียได้กลายเป็นประเทศที่มีการจัดการเพื่อสร้างความสมานฉันท์ทางเชื้อชาติและมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเมืองที่ดีที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ลักษณะของอิสลามการเมืองในแต่ละยุคสมัยของผู้นำมาเลเซีย

หลังจากมาเลเซียได้รับเอกราชจากอังกฤษแล้ว ผู้นำแห่งการเรียกร้องเอกราชคือตงกู อับดุล เราะห์มาน (Tunku Abdul Rahman) ซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นบิดาแห่งเอกราช (Father of Independence) และบิดาแห่งมาเลเซีย (Father of Malaysia) เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกของประเทศในระหว่างปี ค.ศ. 1957-1968 ในช่วงนี้ บทบาทของศาสนาอิสลามกับการเมืองภายในประเทศนั้นไม่มีค่อยมากนัก มาเลเซียมีความเป็นรัฐฆราวาส (secular state) ตามที่ในบันทึกหนึ่งของตงกู อับดุล เราะห์มาน ได้กล่าวถึงประเทศมาเลเซียไว้ว่า “มาเลเซียเป็นรัฐฆราวาสที่มีศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ” (Miller 1965, 164) “ประเทศนี้ไม่ใช่อิสลามอย่างที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจกันแต่เราจะให้อิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ” (Ibrahim, Siddique and Hussain 1985, 217) แต่อย่างไรก็ตาม ตงกู อับดุล เราะห์มานเองก็มีความพยายามที่จะใช้อิสลามเข้ามาช่วยเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศ ในขณะนั้นเป็นช่วงที่มาเลเซียกำลังมุ่งมั่นในการสร้างชาติ มีความพยายามสร้างการประนีประนอมระหว่างเชื้อชาติเพื่อให้เกิดความสมดุลและเกิดความสามัคคีภายในชาติ ดังนั้นนโยบายภายในประเทศจึงมุ่งเน้นไปที่การพยายามไม่สร้างการแบ่งแยกระหว่างเชื้อชาติมลายูกับเชื้อชาติอื่น ๆ เพื่อเน้นย้ำถึงความเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และเป็นสังคมที่สามารถ

ดำรงอยู่ได้อย่างสมัครสมานสามัคคี (Shuib et al. 2010, 4) ในด้านการต่างประเทศมาเลเซียได้ใช้ความเป็นอิสลามเพื่อแสวงหาพันธมิตรที่จะได้ช่วยเหลือสนับสนุนมาเลเซีย จึงมีนโยบายมุ่งเน้นในการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศในตะวันออกกลาง มาเลเซียเข้าไปมีบทบาทสำคัญในประเด็นต่าง ๆ ของโลกมุสลิม ในการประชุมอิสลามในเวทีระหว่างประเทศบ่อยครั้งผู้นำมาเลเซียได้อภิปรายถึงประเด็นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ซึ่งหากพิจารณาแล้วถือเป็นเรื่องนโยบายอย่างมากต่อกลยุทธ์ของรัฐบาลมาเลเซีย รวมถึงการพยายามเข้าไปมีบทบาทในโลกมุสลิมของมาเลเซีย เช่น วิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตะวันออกกลางเพราะแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนของมาเลเซียที่มีต่อความเป็นหนึ่งเดียวของอิสลาม (Islam solidarity) เช่น ในประเด็นปาเลสไตน์ เมื่อปี ค.ศ. 1967 ที่เกิดสงครามอาหรับ-อิสราเอลซึ่งในเวลาต่อมาในปี ค.ศ. 1969 เกิดสถานการณ์รุนแรงจนกระทั่งมีการเผาฝังศพอัลอักซอ (Al-Aqsa) ในนครเยรูซาเล็ม เหตุการณ์นี้ส่งผลต่อความรู้สึกของชาวมุสลิมทั่วโลก นำไปสู่การจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศที่มีชื่อว่า Organization of Islamic Conference (OIC) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นองค์การความร่วมมืออิสลาม (Organization of Islamic Cooperation) ในปี ค.ศ. 1969 ที่กรุงราบัต ประเทศโมร็อกโก (Nair 1997, 172)

จากเหตุการณ์ที่ได้กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่ามาเลเซียเองพยายามที่จะใช้โอกาสนี้แสดงให้เห็นถึงจุดยืนของมาเลเซียต่อการสนับสนุนกลุ่มประเทศโลกมุสลิมตะวันออกกลาง ซึ่งมาเลเซียได้มีการปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบายต่างประเทศ หันมาเชื่อมความสัมพันธ์กับประเทศในโลกอาหรับ (pro-Arab) โดยดูได้จากสุนทรพจน์ของผู้นำมาเลเซียในขณะนั้นคือตงกู อับดุลเราะห์มานในสหประชาชาติในปี ค.ศ. 1969 ได้ให้ความ

เห็นว่าอิสลามได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในนโยบายต่างประเทศของมาเลเซีย เพราะตงกู อับดุลเราะห์มานได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการคนแรกขององค์การ OIC ภายหลังที่ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของมาเลเซียและภาพลักษณ์ของเขาจึงถูกมองว่าเป็นผู้นำที่คอยดูแลประเด็นของมุสลิมทั่วโลก ถึงแม้ว่าในสมัยตงกู อับดุลเราะห์มานจะไม่ค่อยมีบทบาทด้านอิสลามการเมืองภายในประเทศ แต่เขาก็พยายามที่จะทดแทนกิจกรรมเคลื่อนไหวเกี่ยวกับอิสลามในต่างประเทศ เขายังเป็นผู้นำรัฐบาลคนแรกที่มีแนวคิดในการจัดตั้งเครือจักรภพอิสลาม (Islamic Commonwealth) ในปี ค.ศ. 1961 แนวความคิดนี้ได้นำมาสู่การประชุมเพื่อก่อตั้งองค์การ OIC ภายใต้อุปถัมภ์ของกษัตริย์ไฟซอล แห่งซาอุดีอาระเบียในปี ค.ศ. 1969 (Delfolie 2012, 5) อีกทั้งเขายังมีบทบาทในฐานะประธานกลุ่ม PERKIM (Pertubuhan Kebajikan Islam seMalaysia) หรือ Muslim Welfare Association of Malaysia ซึ่งเขามีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญโดยตรงกับการประกาศให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติของมาเลเซีย (Abdul Rahman 1977, 246-247)

ในสมัยนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 คือตงกู อับดุลรอซัค ฮุสเซน (Tun Abdul Razak Hussein) เขาได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งการพัฒนา” (Father of Development) เป็นนายกรัฐมนตรีมาเลเซียระหว่างปี ค.ศ. 1970-1976 ในสมัยของตงกู อับดุลรอซัค เป็นช่วงหลังจากเกิดวิกฤติการณ์ ค.ศ. 1969 ซึ่งเป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวมลายูกับชาติพันธุ์อื่นคือชาวจีนและอินเดีย เหตุการณ์ในครั้งนั้นเกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายการให้สิทธิพิเศษแก่ชาติพันธุ์มลายูในยุคอาณานิคม รัฐบาลมาเลเซียภายใต้การนำ

ของนายกรัฐมนตรีตุนกู อับดุล รอซัค จึงได้ประกาศใช้ *Rukun Negara* และนโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy: NEP) เพื่อแก้ปัญหาที่เป็นต้นตอของความขัดแย้งทางชนชาติและเพื่อยกระดับสถานะของชาวมลายูอีกด้วย (Phumi Phitaya 2007, 28) ตุนกู อับดุล รอซัคได้ก่อตั้งพรรคแนวร่วมรัฐบาล *Barisan Nasional* (BN) หรือ National Front ขึ้นในปี ค.ศ. 1974 เขาได้เพิ่มสมาชิกในพรรคแนวร่วม BN และเชื่อมสัมพันธ์มิตรกับพรรคอื่น ๆ ภายในรัฐบาล เพื่อให้เกิดพันธมิตรที่ยิ่งใหญ่กว่าระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ ทั้งหมดนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมือง ในการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1974 ปรากฏว่าสมาชิกจากพรรครวมรัฐบาล BN ได้ครองที่นั่งในรัฐสภามากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์มาเลเซีย (Shuib et al. 2010, 5) ภายใต้การนำของตุนกู อับดุล รอซัค จึงได้ลงมือดำเนินงานริเริ่มนโยบายเศรษฐกิจใหม่ (NEP) โดยนโยบายนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ คือ การลดและการขจัดความยากจนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ และอีกประการหนึ่งคือการจัดโครงสร้างทางสังคมขึ้นมาใหม่ โดยตัดความเกี่ยวโยงเรื่องชาติพันธุ์กับประเด็นทางเศรษฐกิจเพื่อต้องการให้แน่ใจว่าชาวมลายูจะได้ครอบครองทรัพยากรและมีโอกาสมากขึ้นในภาคเศรษฐกิจของประเทศ ถึงแม้ว่าการรณรงค์เพื่อที่จะลดปัญหาความยากจนจะดำเนินมาอย่างต่อเนื่องแต่ผลลัพธ์ของโครงการดังกล่าวก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ความยากจนของชาวมลายูในชนบทยังคงดำรงอยู่ หลาย ๆ รัฐในมาเลเซีย อย่างเช่นในกลันตัน ตรังกานุ และเปอรลิสที่ยังคงเป็นรัฐที่ยากจนที่สุดของประเทศในขณะนั้น

ต่อมาในระหว่างปีค.ศ. 1976-1981 ตุนกูฮุสเซน บิน ดาโต๊ะ อนน์ หรือที่เรียกกันว่าฮุสเซน อนน์ (Hussein

Onn) เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของมาเลเซีย เขาได้รับฉายาว่าเป็นบิดาแห่งการสร้างเอกภาพ (Father of Unity) ซึ่งฉายานี้ได้มาจากความพยายามของเขาในการผลักดันหลาย ๆ นโยบายที่มุ่งสู่การแก้ปัญหาความแตกแยกทางเชื้อชาติในมาเลเซีย เขาได้จัดตั้งหน่วยงานการลงทุนแห่งชาติ National Unit Trust (Amanah Saham Nasional: ASN) หน่วยงานที่ปรึกษาด้านการเงินและมีการประกาศใช้กฎหมายการเฝ้าระวังอาชญากรรมในชุมชน (Neighborhood Watch) เป็นต้น ในสมัยของเขา ศาสนาอิสลามยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่หนุนเสริมต่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติที่สำคัญของรัฐบาล เนื่องจากมาเลเซียในขณะนั้นต้องการที่จะพัฒนาประเทศ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศโลกมุสลิม เพราะการที่มาเลเซียมีความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศมหาอำนาจด้านน้ำมันนั้น นับว่าสามารถสร้างประโยชน์ต่อมาเลเซีย จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นช่วยให้มาเลเซียได้เงินทุนสนับสนุนสำหรับการนำไปจัดทำแผนพัฒนาชาติปี ค.ศ. 1976-1980 ที่เรียกว่า Third Malaysia Plan ขึ้นมา สืบเนื่องจากข้อตกลงต่าง ๆ ที่ได้ลงนามกันไว้กับประเทศลิเบีย ซาอุดีอาระเบีย อิรัก รวมถึงการเข้าร่วมในองค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) ได้ส่งผลดีต่อมาเลเซียในการได้รับความช่วยเหลือจาก Islamic Development Bank (IDB) ผ่านการเป็นสมาชิกของ OIC อีกทั้งยังเสริมสร้างศักยภาพการลงทุนจากภาคเอกชนและนักลงทุนจากสถาบันต่าง ๆ จากประเทศสมาชิกเอเชียตะวันตก ผลประโยชน์ที่มาเลเซียได้รับมิใช่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมุสลิมด้วยกัน แต่ยังรวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากประเทศที่ร่ำรวยมาพัฒนาโครงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เช่น มัสยิด สถาบันการศึกษา และการขยาย

โอกาสทางการศึกษาด้านอิสลาม เป็นต้น มาเลเซียได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มประเทศความร่วมมือแห่งอ่าวอาหรับ (Gulf Cooperation Council: GCC) และซาอุดีอาระเบีย ด้วยเหตุนี้มาเลเซียจึงพยายามให้การสนับสนุนต่อประเด็นปัญหาโลกมุสลิม เช่น การสนับสนุนต่อประเด็นความขัดแย้งระหว่างอิสราเอล-ปาเลสไตน์ หรือการเสนอให้ใช้แนวคิดของอิสลามเพื่อต่อสู้กับแนวคิดของคอมมิวนิสต์ รวมถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยมุสลิมในประเทศเพื่อนบ้านอย่างฟิลิปปินส์ (Nair 1997, 182) ความเป็นอิสลามการเมืองในยุคของสุสเซน อนันมีลักษณะเป็นส่วนเชื่อมโยงและผลักดันการดำเนินนโยบายของรัฐบาล อิสลามได้รับความสำคัญมากขึ้นในวิถีชีวิตของสาธารณชนมาตั้งแต่การเริ่มต้นนโยบาย NEP (Andaya and Andaya 2014, 551) อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1981 สุสเซน อนันได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยเหตุผลด้านสุขภาพ หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจในพรรค UMNO ในปีเดียวกันนี้เองมหุริ มุฮัมมัด (Mahathir Muhammad) ก็ได้เข้ามารับช่วงต่อในการบริหารประเทศ

นายกรัฐมนตรีมหุริ มุฮัมมัดได้รับฉายาว่าเป็นบิดาแห่งความเป็นสมัยใหม่ (Father of Modernization) เป็นผู้นำมาเลเซียที่ดำรงตำแหน่งยาวนานที่สุดและมีบทบาทมากที่สุด เขาเป็นผู้นำที่กล่าวถึงการพัฒนาการเมืองที่อิงกับบรรทัดฐานวัฒนธรรมหรือคุณค่าแห่งเอเชีย หรือที่เรียกว่าวิถีเอเชีย ซึ่งได้แสดงออกให้เห็น ไม่ว่าจะเป็นในเชิงความคิดหรือการปฏิบัติ ซึ่งในงานเขียนของวรศักดิ์ มหัทธโนบล “เอเชียวิถีของมหุริ” (Vorasakdi Mahatdhanobol 1999, 91) ได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจ เขาไว้วางใจสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้านคือเป็นการตอบโต้ตะวันตกที่พยายามทำให้หลายประเทศในเอเชียอิงมาตรฐานทางการเมืองในแบบที่ตะวันตกเป็นผู้กำหนด

ให้หรือที่เรียกว่าสากลและอีกด้านหนึ่งคือเป็นการดำเนินแนวทางทางการเมืองที่มีรูปแบบเฉพาะตามแบบของมาเลเซียเอง โดยมีพื้นฐานของการเป็นรัฐที่ใช้หลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามและแนวทางองค์ความรู้แบบตะวันตกมาผสมผสานให้เหมาะสมกับการดำเนินการในทางเมืองของมาเลเซีย นับตั้งแต่ มหุริ มุฮัมมัดได้เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นต้นมา ความเป็นอิสลามการเมืองก็เริ่มปรากฏให้เห็นชัดเจนมากขึ้น เขาได้สนับสนุนให้มีการสัมมนาเรื่อง The Concept of Development in Islam (แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในอิสลาม) และในปี ค.ศ. 1984 ได้ประกาศนโยบายปฏิรูปไปสู่ค่านิยมอิสลามในกลุ่มพรรคร่วมรัฐบาล โดยการแทรกค่านิยมอิสลามควบคู่ไปกับการพัฒนาพร้อมสโลแกนของพรรครัฐบาลที่ว่า “การนำตามแบบอย่าง-Kepimpinan Melalui Teladan (leadership by example)” และ “โปร่งใส มีประสิทธิภาพและน่าเชื่อถือ (clean, efficient and trustworthy)” (Abdul Hamid and Ismail 2014, 166) โดยมหุริมองว่าเป็นวิถีทางที่เหมาะสมสำหรับสังคมมาเลเซีย นั่นก็คือการให้อิสลามสามารถมีควบคู่ไปกับความทันสมัยของสังคมและเศรษฐกิจได้ นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับกิจการที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามมากขึ้นและกระตุ้นสื่อมวลชนที่ต้องการให้มีการปรับตัวเพื่อสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่นี้ มีการนำเสนอโครงการและกิจกรรมด้านศาสนาอิสลามผ่านสื่อต่าง ๆ มากขึ้นจนเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์คัดค้านจากกลุ่มศาสนาอื่น ๆ ที่เรียกร้องให้มีความเท่าเทียมกัน แต่อย่างไรก็ตามในงานศึกษาของ Hussin Mutalib (1993) ได้ระบุว่ามหุริออกมาปกป้องนโยบายดังกล่าวว่าเมื่ออิสลามเป็นศาสนาประจำชาติและศาสนาทางการของประเทศแล้ว ทุกคนก็ควรเรียนรู้ค่านิยมอิสลามด้วย นอกจากนี้เขาเองได้ริเริ่ม

โครงการสร้างมัสยิดและสถานที่สาธารณะอื่นๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เช่น มัสยิดกลางในชะห์อาลัม (Shah Alam) เป็นต้น

ในด้านการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนโดยการเพิ่มความรู้ทางศาสนาอิสลามเป็นวิชาภาคบังคับในโรงเรียนมีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาและศูนย์การเรียนรู้อิสลาม เช่น มหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติแห่งมาเลเซีย (International Islamic University of Malaysia: IIUM) ในด้านการกำหนดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจ ได้มีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ ภายหลังจากที่ได้จัดตั้งสถาบันต่าง ๆ เช่น ธนาคารอิสลามและมูลนิธิทางด้านเศรษฐกิจอิสลาม อีกทั้งได้ประกาศให้ระบบเศรษฐกิจของมาเลเซียว่าควรกำหนดรูปแบบให้สอดคล้องกับหลักการอิสลาม นอกจากนั้นแล้วในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามหรือชารีอะห์นั้นก็มีการเพิ่มบทบาทของศาลชารีอะห์ในการตัดสินคดีความ ใช้ควบคู่กับกฎหมายทั่วไป ซึ่งชารีอะห์นั้นได้บังคับใช้เฉพาะมุสลิมและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ดังที่นาซีระห์ ฮุสเซน (Hussain 2016) เอกอัครราชทูตมาเลเซียประจำประเทศไทยอธิบายว่า “กฎหมายชารีอะห์จะถูกบังคับใช้เฉพาะมุสลิม ไม่ได้บังคับเหมือนกฎหมายทั่วไปหรือ civil law เช่น หลักการแต่งงาน การหย่าร้าง การแบ่งมรดก นอกนั้นทุกคนก็จะอยู่ภายใน civil law เรื่องที่เกี่ยวกับครอบครัวของมุสลิมจะใช้หลักชารีอะห์ หรือหลักชะกาต ฮัจญ์” ทั้งนี้ยังมีหน่วยงานศาสนาอิสลามภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรีที่จัดการดูแลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เช่น กรมพัฒนาอิสลามแห่งมาเลเซีย (Jabatan Kemajuan Islam Malaysia: JAKIM) “รัฐแต่ละรัฐจะเป็นผู้ดูแลเรื่องกิจการของศาสนาอิสลาม แต่ถ้าเป็นหน่วยงาน

กลางของรัฐบาลก็จะเป็นองค์กร JAKIM สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีอีกที ซึ่งจะทำงานร่วมกับหน่วยงานทางกฎหมายด้วย ประเทศมาเลเซียจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลในเรื่องนี้โดยตรง เช่นในช่วงแรก ๆ มีการสะสมเงินเข้ากองทุนฮัจญ์ จนเมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งเราก็จะมีเงินเก็บเพื่อได้ไปฮัจญ์ได้ ในทุก ๆ เดือนเราจะแบ่งเงินเดือนส่วนหนึ่งเก็บไว้สำหรับเพื่อการประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ก็จะดูแลทุกอย่าง และเรื่องนี้ก็เป็นตัวอย่างที่ดีเกี่ยวกับระบบอิสลามในมาเลเซีย” (Hussain 2016) ทั้งนี้มีทวิพพว่าจำเป็นจะต้องดำเนินการอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เห็นว่าเขาเป็นผู้สนับสนุนข้อเสนอของอิสลาม ในขณะที่เดียวกันก็พยายามระมัดระวังความกลัวในการใช้อำนาจทางศาสนาในหมู่ประชาชนที่ไม่ใช่มุสลิมประกอบกับความท้าทายจากกระแสฟื้นฟูอิสลามที่เกิดขึ้นทั่วไปในสังคมมาเลเซียในขณะนั้น ทำให้มีทวิพเองต้องพยายามชะลอกระแสอิสลามสมัยใหม่ (modernism) และหันกลับไปสู่ fundamentalism หรือ traditionalism หลักการคำสอนแบบดั้งเดิม (Abdul Hamid and Ismail 2014, 160-161)

ในด้านการกำหนดนโยบายของประเทศอย่างวิสัยทัศน์ 2020 (Visions 2020/Wawasan 2020) เป็นวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดอนาคตของประเทศไว้ว่ามาเลเซียต้องเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้วภายในปี ค.ศ. 2020 แม้จะไม่ได้ระบุอย่างชัดเจนในนโยบายแต่อิสลามก็มีส่วนในการกำหนดวิสัยทัศน์อยู่เบื้องหลัง ซึ่งมุฮัมมัด อีฟฟานดี อาบู บาการ์ กงสุลใหญ่มาเลเซียจังหวัดสงขลา (Abu Bakar 2016) ได้ให้ความเห็นว่า “สำหรับวิสัยทัศน์ 2020 นั้น รัฐบาลมาเลเซียตั้งเป้าหมายเพื่อที่จะนำมาเลเซียให้กลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มันไม่ได้เน้นไปที่ความเป็นอิสลามเท่านั้นแต่จะ

หมายถึงทั้งหมด แต่ในการที่เราจะได้ไปถึงตรงนั้น เราก็ต้องสร้างนโยบาย แนวความคิดหรือหลักการบางอย่างเพื่อที่จะให้เราไปถึงตรงนั้นได้ ดังนั้นในการสร้างความมุ่งมั่นดังกล่าวหรือในโครงการนั้นก็เพื่อพัฒนาอิสลามที่อยู่ภายในมาเลเซีย เช่น เรานำเสนอโครงการเศรษฐกิจอิสลาม การธนาคารแบบอิสลามและการค้าหรือความร่วมมือระหว่างประเทศอิสลาม เช่น ศูนย์กลางฮาลาล (halal hub) จะเห็นได้ว่าทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับอิสลาม แต่เราไม่ได้บรรจุโดยตรงในนโยบายว่าจะป็นรัฐอิสลามมาเลเซียที่เจริญแล้ว ไม่ใช่อย่างนั้น เพียงแค่จะพัฒนามาเลเซีย แต่เป็นเงื่อนไขในตัวมันเอง นั่นคือการที่เห็นการพัฒนาของอิสลามในมาเลเซีย ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็จะมีอิสลามที่คอยสนับสนุนในวิสัยทัศน์ 2020"

การเปลี่ยนแปลงทิศทางนโยบายที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนของมหุริ์นคือการลดความสำคัญของกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและกลุ่มเครือจักรภพอังกฤษที่ไม่มีความสำคัญต่อมาเลเซียมากเท่ากับกลุ่มประเทศอิสลาม การเปลี่ยนแปลงนโยบายดังกล่าวนี้เห็นได้ชัดเจนจากการที่มาเลเซียได้ให้การสนับสนุนในเรื่องประเด็นปัญหาของชาวมุสลิมทั่วโลก (Andaya and Andaya 2014, 553-554) จะเห็นได้ว่าในสมัยของมหุริ์นนโยบายต่างประเทศจะมีลักษณะของการเปิดประเทศ เพื่อให้เห็นว่ามาเลเซียได้เริ่มก้าวสู่ประเทศที่พัฒนาและมุ่งเน้นไปทางเศรษฐกิจที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมาเลเซียกับประเทศอื่น ๆ ภายใต้นโยบาย Look East ของมหุริ์นได้กลายเป็นโมเดลให้กับกลุ่มประเทศมุสลิมเหมือนที่ถูกมองว่าเป็นเหมือน flying geese model ของเอเชียตะวันออก ในปี ค.ศ. 2001 มหุริ์นได้ประกาศให้มาเลเซียเป็นรัฐที่เน้นแนวทางอิสลามจนกระทั่งเกิดการต่อต้านจากฝ่าย

ที่ไม่ใช่มุสลิม ส่วนพรรค PAS ตอบสนองต่อบริบทเช่นนี้ด้วยกับความพยายามในการสร้างรัฐที่เน้นแนวทางอิสลามสายกลางที่จะรวมเอาประเด็นของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมให้เข้ามามีส่วนในการดำเนินงานทางการเมืองของพรรค (Funston 2006, 54) มหุริ์นมีมุมมองด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่าด้วยเงื่อนไขสภาพสังคมของมาเลเซียที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่อาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์จากความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจได้ดังที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ซึ่งความบาดหมางระหว่างเชื้อชาติยังคงปรากฏอยู่ในสังคมมาเลเซียและสิ่งที่สามารถทำให้สังคมมาเลเซียมีเสถียรภาพได้นั้นคือการนำศาสนาเข้ามาใช้ เพื่อเป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมมีเสถียรภาพรวมถึงการยกสถานะของประเทศมาเลเซียอีกด้วย ซึ่งเขาได้ใช้อิสลามเข้ามาพัฒนาประเทศและการดำรงไว้ซึ่งอำนาจทางการเมืองที่ประกอบด้วยหลากหลายวิธี เช่น ความร่วมมือ (cooperation) การเผชิญหน้า (confrontation) และการพยายามสนับสนุนอิสลามหัวก้าวหน้า (progressive) การเน้นอิสลามทางสายกลาง (moderate) อาจเรียกได้ว่าเป็นความเป็นอิสลามในรูปแบบของมหุริ์น (Mahathir's Islam) อีกทั้งยังเชื่อมโยงนโยบายต่างประเทศให้เข้ากับอิสลาม ทำให้นโยบายต่างประเทศของมาเลเซียมีส่วนสนับสนุนให้มหุริ์นได้รับการยอมรับในฐานะตัวแทนของมุสลิมทั่วโลก (Nair 1997, 271-272)

ในยุคของนายกรัฐมนตรีอับดุลเลาะห์ อาหมัด บาดาวี ช่วงปี ค.ศ. 2003-2009 เขาได้รับการยกย่องว่าเป็น 'บิดาแห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์' (Father of Human Capital Development) ได้มีการประกาศใช้นโยบายอิสลามฮะฎารี (Islam Hadhari) หรือการพัฒนาสังคมสู่ความเป็นอารยธรรมที่สอดคล้องกับศาสนาอิสลามให้เป็นหลักการปกครองของรัฐบาลมาเลเซีย

สำหรับคำว่าอิสลามฮะฎอรี (Islam Hadhari) เป็นคำเดิมจากภาษาอาหรับ 2 คำ คือ คำว่า “อิสลาม” (Islam) กับ คำว่า “ฮะฎอรี” (Hadhari) แปลว่า อารยธรรม ในที่นี้หมายถึงการพัฒนาสังคมมุสลิมสู่ความเป็นอารยธรรมที่สอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งนโยบายนี้เป็นกระแสหรือวาทกรรมทางปัญญาของรัฐบาลมาเลเซีย นโยบายนี้ถูกจำแนกว่าเป็นกระบวนการองค์รวมของการกล่อมเกลாதงศาสนา บ้างก็บอกว่าเป็นมรรควิธี (method) ที่จะนำมาซึ่งสังคมใหม่ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การบริหารประเทศที่วางอยู่บนพื้นฐานอิสลามของบาตาวี ส่วนหนึ่งเป็นการสานต่อนโยบายจากผู้นำคนก่อน ประกอบกับการที่บาตาวีจบการศึกษาทางด้านศาสนา รวมทั้งความต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศมุสลิมให้เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความหวาดกลัวภัยจากการก่อการร้ายที่ประเทศมุสลิมมักถูกมองว่าเป็นผู้ร้ายอยู่เสมอ ซึ่งหนึ่งในนั้นมีมาเลเซียรวมอยู่ด้วย มาเลเซียถูกจับตามองจากสายตาชาวโลกว่าเป็นประเทศอันตราย มีผู้ก่อการร้ายเป็นที่ฝึกและซ่อนตัวของผู้ก่อการร้ายในประเทศ ซึ่งแม้รัฐบาลจะออกมาปฏิเสธอยู่ตลอดเวลาและยังไม่มีหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ข้อกล่าวหาเหล่านั้นได้แต่อย่างใด ซึ่งข้อกล่าวหาดังกล่าวนี้นำให้ภาพลักษณ์อิสลามในมาเลเซียดูไม่ดีในสายตาของประเทศมหาอำนาจและนานาชาติ (Thukiman 2002, 39-48) ด้วยเหตุนี้ในสมัยรัฐบาลบาตาวีจึงมีความพยายามให้มาเลเซียเป็นอิสลามที่มีความเป็นสากลมากขึ้นโดยเฉพาะการที่บาตาวีเป็นประธานองค์การความร่วมมืออิสลามหรือ OIC และเป็นแกนนำในการแก้ปัญหาของโลกมุสลิมในเรื่องต่าง ๆ ในช่วงที่ผ่านมา กล่าวได้ว่ามาเลเซียประสบความสำเร็จในเวทีระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก มีบทบาทเป็นที่ยอมรับในฐานะผู้นำประเทศกำลังพัฒนาและเป็นประเทศมุสลิม

สายกลางซึ่งมีแนวนโยบายสอดคล้องกับประเทศตะวันตกในเรื่องของการต่อต้านการก่อการร้าย ทำให้มาเลเซียสามารถมีบทบาทนำในเวทีการเมืองระหว่างประเทศได้ทั้งในกรอบของโลกมุสลิมและโลกตะวันตก

แนวคิดอิสลามฮะฎอรี (Islam Hadhari) หรือที่เรียกว่าอารยธรรมอิสลาม (Islamic civilization) เป็นแนวคิดทางอารยธรรมที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการพัฒนามาเลเซียให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในปี ค.ศ. 2020 ในปาฐกถาขององค์กร Asia Society ที่เมืองซีดนี เดือนเมษายน ค.ศ. 2005 บาตาวีได้กล่าวถึงหลักการ 10 ประการของ Islam Hadhari ได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาที่สูงพร้อมกับพัฒนาความรู้ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้จะกลายเป็นกุญแจสำคัญในการจัดปัญหาความยากจน อีกทั้งแนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับประชาธิปไตยและประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอย่างมาเลเซีย (Abdullah Ahmad Badawi 2005) ซึ่งหลักการ 10 ประการข้างต้นได้แก่ 1. การศรัทธาและยำเกรงต่อพระเจ้า (อัลเลาะห์) 2. การใช้หลักธรรมมาภิบาลในการบริหาร 3. ประชาชนมีความคิดที่อิสระ 4. มีความเป็นเลิศทางวิชาการ 5. มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุลและครอบคลุม 6. มีคุณภาพชีวิตที่ดี 7. ประกันสิทธิเสรีภาพของชนกลุ่มน้อยและสิทธิสตรี 8. มีวัฒนธรรมและจรรยาบรรณ 9. รักษาสิ่งแวดล้อม และ 10. มีความเข้มแข็งในการระงับรักษาชาติ (Abdulshukur Dina 2008) จากหลักการทั้ง 10 ประการดังกล่าวนี้ทำให้รัฐบาลของบาตาวีได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมากในการพัฒนาเพื่อปฏิรูปการจัดการศึกษาทั้งศาสนาและสามัญทั้งภาครัฐและเอกชน ตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงระดับอุดมศึกษาด้วยกระบวนการอิสลามฮะฎอรี ธนาคารพาณิชย์ของรัฐและบริษัทด้านธุรกรรมทางการเงิน การประกันภัยต่าง ๆ ที่มีระบบ

ดอกเบี้ยยเป็นตัวขับเคลื่อนจำเป็นต้องเปิดใจกว้างยอมรับการจัดการตามรูปแบบบรรณาการอิสลามและการประกันภัยอิสลามที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้กว่า 20 ปี แม้กระทั่งวัฒนธรรมการแต่งกายที่ผสมผสานความลงตัวระหว่างมลายูมุสลิมกับความทันสมัยในด้านต่างประเทศบาดาวีได้นำเสนอแนวคิดนี้แก่ทั่วโลกด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อโลกมุสลิม โดยได้นำเสนอหลักการนี้ต่อผู้นำประเทศสมาชิกขององค์การความร่วมมืออิสลาม OIC ในขณะนั้น (The Office of the United States Trade Representative 2014) มาเลเซียจึงพยายามนำเสนอตัวเองในฐานะที่เป็นตัวอย่างของประเทศมุสลิมและในฐานะผู้นำของโลกมุสลิม โดยการนำเสนอแนวคิด Islam Hadhari แก่ชาวมุสลิมทั่วโลกเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปรับใช้ เพื่อการพัฒนาประเทศ (Saravanamuttu 2010, 85) อย่างไรก็ตามในอีกแง่มุมหนึ่งนโยบายดังกล่าวถูกมองว่าเป็นกลไกในการลงโทษและการบังคับใช้อำนาจอย่างมืด ๆ กับคนที่ไม่ใช่มุสลิมและมุสลิมที่ไม่เคร่งครัด กระนั้นกระแสที่นิยมที่ลดลงอย่างน่าตกใจประกอบกับความขัดแย้งภายในรัฐบาล UMNO ทำให้บาดาวียอมยกเลิกนโยบายดังกล่าวไปในปี ค.ศ. 2008

หลังจากบาดาวีลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วนาอิบ ราซัค (Najib Razak) ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 6 ของมาเลเซียระหว่างปี ค.ศ. 2009-2018 ได้รับฉายาว่าเป็นบิดาแห่งการเปลี่ยนแปลง (Father of Transformation) เขาเริ่มต้นชีวิตทางการเมืองด้วยประวัติที่ดี เนื่องจากเขาเป็นบุตรชายของนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 ของมาเลเซียและยังเป็นหลานชายของนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของมาเลเซีย นาอิบ ราซัคเริ่มเข้าสู่เส้นทางการเมืองโดยการเป็นสมาชิกรัฐสภาจากเขต Pekan แทนผู้เป็นบิดาของเขาด้วยวัยเพียง 23 ปี ในปี ค.ศ. 1976 เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายกระทรวง

และเป็นรองนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลบาดาวี จนในที่สุดได้ก้าวขึ้นเป็นผู้นำประเทศในเดือนเมษายน ค.ศ. 2009 เขาพยายามสร้างค่านิยมใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมมาเลเซียภายใต้นโยบาย One Malaysia ที่ต้องการให้สังคมมาเลเซียสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปรองดองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ สร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชาติและการสร้างระบบการทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้มีการส่งเสริมค่านิยมหลัก 8 ประการให้กับชาวมาเลเซีย ได้แก่ 1. ความซื่อสัตย์ 2. มีวัฒนธรรมที่เป็นเลิศ 3. ยอมรับความแตกต่าง 4. ความจงรักภักดี 5. การศึกษา 6. ความอ่อนน้อมถ่อมตน 7. ความซื่อสัตย์ 8. การยอมรับคนที่ความสามารถมิใช่ฐานะทางเศรษฐกิจและชนชั้นทางสังคมหรือชาติพันธุ์ (Abdul Hamid and Ismail 2014, 170) อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากนโยบายของเขาแล้ว ก็เห็นได้ว่านโยบายทั้งหมดนั้นแทบจะเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติและแม้แต่ตัวนาอิบ ราซัคและครอบครัวของเขาเองก็ไม่สามารถที่จะนำร่องทำเป็นแบบอย่างได้ด้วย นาอิบนั้นต่างจากบาดาวีและมหาริทรตรงที่เขาไม่ใช่คนที่เคร่งศาสนาและรอบรู้ด้านศาสนาเหมือนอย่างบาดาวีหรือฉลาดที่จะใช้อิสลามในทางการเมืองเหมือนอย่างมหาริฐ โดยภาพลักษณ์ของเขาและครอบครัวเป็นที่จับตามองกรณีปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นจากกองทุน 1 Malaysia Development Berhad หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อว่า 1MDB มีการโจมตีรัฐบาลนาอิบว่าบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เคร่งครัดทำให้เกิดการดูหมิ่นล้อเลียนศาสนาอิสลามอยู่บ่อยครั้ง จนในที่สุดทำให้นาอิบแพ้การเลือกตั้งให้กับมหาริฐ มุฮัมมัดในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อปี ค.ศ. 2018 ทำให้มหาริฐ มุฮัมมัดกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีของมาเลเซียอีกครั้งในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2018 จนถึง

เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2020 สำหรับผู้นำคนปัจจุบันของมาเลเซียคือนายมูฮ์ยิดดิน ยัสซิน เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาเลเซียเมื่อมีนาคม ค.ศ. 2020

ผลกระทบของการใช้อิสลามการเมืองในมาเลเซีย

ด้านการศึกษา

เกิดการพัฒนางานองค์กรและสถาบันการศึกษา รวมถึงการเพิ่มหลักสูตรการเรียนการสอนด้านศาสนาอิสลามในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ในสมัยของตุนกู อับดุล เราะห์มาน การสร้างความสัมพันธ์กับหลาย ๆ ชชาติตะวันตกออกกลางและประเทศในกลุ่มองค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) ได้สร้างความร่วมมือด้านต่าง ๆ รวมถึงความตกลงทางด้านวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือในสมัยของมหาริได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา โดยการเพิ่มความรู้ทางศาสนาเป็นวิชาสอนในโรงเรียน มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ทางศาสนาอิสลาม เช่น มหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติแห่งมาเลเซีย International Islamic University of Malaysia (IIUM) ในการกำหนดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจได้ส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ จนปัจจุบันประเทศมาเลเซียกลายเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการเรียนการสอนอิสลามที่มีคุณภาพมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งความก้าวหน้าทางด้านการศึกษานั้นเป็นผลมาจากความพยายามของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการผลักดันให้เกิดขึ้นในมาเลเซียตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

สภาพสังคมของชาวมลายูก่อนการมาถึงของศาสนาอิสลามจะได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพุทธ ต่อมาเมื่อราวศตวรรษที่ 13 อิสลามได้เริ่มเข้ามาในประเทศมาเลเซียช่วงที่อาณาจักรมะละกากำลังรุ่งเรือง แม้จะนับถือศาสนาอิสลามแต่วิถีชีวิตของประชาชนกลับมีการผสมผสานระหว่างอาดัท (ประเพณี) ดั้งเดิมและวิถีแห่งอิสลาม จนต่อมาได้เกิดขบวนการฟื้นฟูอิสลามที่เคลื่อนไหวและพยายามฟื้นฟูความเป็นอิสลามให้เป็นไปตามแนวทางของหลักการศาสนาอิสลาม ขบวนการเหล่านั้นได้แก่ กลุ่มตะอวะฮ์ (Dakwah) กลุ่มปัญญาชนมุสลิมอย่าง ABIM, PERKIM, Darul Arqam สภาอูลามาหรือแม้แต่พรรคการเมืองหลักอย่าง UMNO และ PAS ต่างก็พยายามที่จะนำเสนอความเป็นอิสลามที่ดีที่สุดของตน เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมมาเลเซีย ทั้งนี้ นอกจากกระแสการฟื้นฟูอิสลามจากโลกมุสลิมภายนอกและการเรียกร้องจากภายในประเทศมาเลเซียเองแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโลกมุสลิม เหตุการณ์การก่อการร้าย 9/11 หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับกลุ่มประเทศมุสลิมอื่นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในสังคมมาเลเซีย โดยเฉพาะการตระหนักและการให้ความสำคัญต่อความเป็นภราดรภาพระหว่างมุสลิมด้วยกัน ทั้งนี้ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีต่าง ๆ และข้อมูลข่าวสารทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ก่อให้เกิดความร่วมมือด้านต่าง ๆ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดแหล่งการเรียนรู้และเพิ่มบทบาทแก่สถาบันทางศาสนามากขึ้น จะเห็นได้ว่าหลาย ๆ รัฐบาลพยายามนำหลักการอิสลามมาปรับใช้ในสังคมมาเลเซียให้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็พยายามรักษาสอดคล้องทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์และศาสนาอื่น ๆ อีกเช่นกัน

ด้านเศรษฐกิจ

การเป็นสมาชิกและมีความร่วมมือในกฎบัตรขององค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) ในปี ค.ศ. 1972 ทำให้มาเลเซียได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมนี้เป็นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศมุสลิมอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังเช่นความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมุสลิม การกู้ยืมเงินจากกลุ่มประเทศมุสลิมที่ร่ำรวยในตะวันออกกลาง เช่นในสมัยของฮุสเซน อนันท์ได้สร้างความสัมพันธ์กับประเทศมุสลิมอื่น ๆ ผลจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นช่วยให้มาเลเซียได้เงินทุนสำหรับการนำไปพัฒนาแผนการพัฒนาของมาเลเซียที่เรียกว่า Third Malaysia Plan ขึ้นมา ส่งผลดีต่อมาเลเซียในการได้รับความช่วยเหลือจากกองทุน IDB ผ่านการเป็นสมาชิกของ OIC ทำให้มาเลเซียสามารถนำเงินเหล่านั้นไปพัฒนาโครงการต่าง ๆ ด้วยบรรยากาศทางการเมืองภายในประเทศที่มีเสถียรภาพ ผลประโยชน์ที่มาเลเซียได้รับมิใช่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมุสลิมด้วยกัน แต่ยังรวมถึงการได้รับความช่วยเหลือจากประเทศที่ร่ำรวยมาพัฒนาโครงการที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น มัสยิด สถาบันการศึกษา การขยายการศึกษาทางด้านศาสนา เป็นต้น ในสมัยของมหาธีร์ได้มีการประกาศใช้นโยบายการแทรกค่านิยมของอิสลามควบคู่กับการพัฒนาทางด้านวัตถุ ในการกำหนดยุทธศาสตร์เศรษฐกิจได้มีการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้สมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ และประกาศว่าระบบเศรษฐกิจของมาเลเซียควรกำหนดรูปแบบให้สอดคล้องกับอิสลาม หลังจากการจัดตั้งสถาบัน มีการนำเสนอโครงการเศรษฐกิจอิสลาม การธนาคารแบบอิสลาม และการค้าหรือความร่วมมือระหว่างประเทศอิสลาม อย่าง

เช่น ศูนย์กลางฮาลาล (halal hub) ในสมัยของบาดาวิเองก็ได้ทุ่มงบประมาณจำนวนมากในการพัฒนาเพื่อปฏิรูปการจัดการศึกษาทั้งศาสนาและสามัญ ทั้งของรัฐและเอกชน ตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงมหาวิทยาลัย ด้วยกระบวนการ Islam Hadari มีการลงทุนในธนาคารพาณิชย์ของรัฐและเอกชน บริษัทการประกันภัยต่าง ๆ ที่มีระบบดอกเบี้ยเป็นตัวขับเคลื่อนจำเป็นต้องเปิดหน้าต่างเกี่ยวกับการจัดการตามรูปแบบธนาคารอิสลามหรือแม้แต่กลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมอื่น ๆ ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอิสลามอย่าง Darul Arqam เป็นต้น

บทสรุปสังคายน์และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาอิสลามการเมืองในมาเลเซียจะเห็นได้ว่ามาเลเซียได้นำศาสนาอิสลามเข้ามาเป็นแนวทางหรือชุดความคิดที่มีอิทธิพลต่อทางการเมืองและกิจกรรมทางการเมือง ทั้งนี้ยังหมายถึงการนำหลักกฎหมายชารีอะห์ (Shariah) หรือกฎหมายอิสลามมาปรับใช้ในทางการเมืองและการปกครองของประเทศโดยเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตรวมถึงการมีเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจตามกรอบของศาสนาที่กำหนดไว้ สำหรับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอิสลามในมาเลเซียนั้นเริ่มตั้งแต่ราชอาณาจักรอิสลามยุคมะละกาและรัฐอิสระอื่น ๆ ก่อนที่โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษจะเข้ามาครอบครอง แม้ในช่วงที่อังกฤษเข้ามาปกครองจะมีการใช้นโยบายการผสมผสานทางชาติพันธุ์ (The Ethnical Integration Policy) แต่รากฐานของอิสลามที่ฝังแน่นมาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามิได้ทำให้องค์ประกอบของความเป็นอิสลามในสังคมมาเลเซียถูกกลืนหายไป ถึงแม้ว่าสัดส่วนของประชากรมลายูมุสลิมและคนเชื้อชาติและศาสนาอื่น ๆ ของประเทศรวมกันจะไม่ต่างกันมาก แต่ชาวมลายูยังคง

ทรงอิทธิพลทั้งทางการเมืองและทางสังคม และศาสนาอิสลามก็เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศมาเลเซีย ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 นอกจากนี้ศาสนาอิสลามยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ (national identity) อีกด้วย ต่อมาศาสนาอิสลามถูกพัฒนามาเป็นเครื่องมือของผู้นำทางการเมืองและพรรคการเมืองเพื่อใช้ในการสร้างฐานเสียงให้กับแต่ละฝ่าย จึงทำให้อิสลามกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากต่อมิตติการเมืองภายในของมาเลเซีย เช่นหลังเหตุการณ์การจลาจลทางชาติพันธุ์ในปี ค.ศ. 1969 และเหตุการณ์วินาศกรรม 9/11 ที่สหรัฐอเมริกา ศาสนาอิสลามมีส่วนในการผลักดันนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล และบริบทของการใช้อิสลามในทางการเมืองก็ส่งผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของมาเลเซียเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อสถานะการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของมาเลเซียเช่นกัน จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ของอิสลามกับสังคมมาเลเซียเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ และอิสลามก็เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อภาคส่วนต่างๆ ของประเทศ เช่น การเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่าเราในฐานะประชาชนชาวไทยควรตระหนักรู้ถึงความสำคัญและทำความเข้าใจบริบทในทางอิสลามการเมืองของประเทศมาเลเซีย ซึ่งนับได้ว่าเป็นความสำคัญต่อประเทศไทย เนื่องจากเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศไทยมาเป็นเวลานานและประชากรส่วนใหญ่ในภาคใต้ของไทยเป็นชาวมุสลิม เราสามารถแสวงหาจุดร่วมและสวามิภักดิ์ต่างในการคบหาสมาคมกับผู้คนของประเทศนี้ได้หากเราเรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน นอกจากนี้แล้วทางการไทยหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับ 2 ประเทศนี้ ควรพิจารณาแนวทางในการกำหนดกรอบแนวนโยบาย การวางแผนการดำเนินนโยบายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งการนำบทเรียนที่ได้รับจากการเรียนรู้ในประเด็นดังกล่าวของมาเลเซียนี้นำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยอีกด้วย นอกจากนี้แล้วเราควรที่จะมีการศึกษาวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการนำอิสลามมาใช้ในทางการเมืองการปกครองและการบริหารภายในประเทศอื่นๆ ที่เป็นเพื่อนบ้านอาเซียนของไทยเพื่อที่จะสามารถทำความเข้าใจบริบทของประเทศนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

References

- Abdul Hamid, Ahmad Fauzi, and Muhamad Takiyuddin Ismail. 2014. "Islamist Conservatism and the Demise of Islam Hadhari in Malaysia." *Islam and Christian-Muslim Relations* 25(2): 159-180.
- Abdul Rahman, Tunku Putra Al-haj. 1977. *Looking Back: Monday Musing and Memories*. Kuala Lumpur: Bustaka Antara.
- Abdullah Ahmad Badawi, Datuk Seri. 2005. "Islam Hadhari in a Multi-Racial Society." Accessed December 12, 2016. <https://asiasociety.org/islam-hadhari-multi-racial-society>.
- Abdulshukur Dina. 2008. "Islam Hadhari Kap Kan Phatthana Sangkhom Muslim Malaysia." [Islam Hadhari and the Development of Malaysian Muslim Society]. Accessed March 8, 2017. <http://oknation.nationtv.tv/blog/shukur/2008/01/23/entry-1>. (in Thai)
- Abu Bakar, Mohammed Afandi. 2016. Interview by author. Bangkok. December 19.
- Andaya, Barbara Watson, and Leonard Y. Andaya. 2014. *Prawattisat Malaysia*. [A History of Malaysia]. Translated by Pannee Chattaponrak. 3rd ed. Bangkok: Foundation for the Social Sciences and Humanities Textbook Project. (in Thai)
- Chayachoke Chulasiriwongs. 1999. *Kan Phatthana Setthakit Lae Kanmueang Nai Malaysia*. [Economic and Political Development in Malaysia]. Bangkok: Kobfai Publishing Project. (in Thai)
- Delfolie, David, 2012. "Malaysian Extraversion towards the Muslim World: Ideological Positioning for 'Mirror Effect'." *Journal of Current Southeast Asian Affairs* 31(4): 3-29.
- Esposito, John L. 1997. "Claiming the Center: Political Islam in Transition." *Harvard International Review* 19(2): 8-61.
- Funston, John. 2006. "Malaysia." In *Voices of Islam in Southeast Asia: A Contemporary Sourcebook*, edited by Greg Fealy and Virginia Hooker, 51-61. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Hirschkind, Charles. 2011. "What Is Political Islam?" In *Political Islam: A Critical Reader*, edited by Frederic Volpi, 13-15. New York: Routledge.
- Hussain, Nazirah. 2016. Interview by author. Bangkok. November 25.
- Ibrahim, Ahmad, Sharon Siddique, and Yasmin Hussain. 1985. *Readings on Islam in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Jaran Maluleem. 2008. "Kanmueang Islam Nai Lok Muslim (12)." [Islamic Politics in the Muslim World (12)]. *Matichon Weekly*, October 31-November 6, 48. (in Thai)

- Jaran Maluleem, Kitima Amarathat, and Pornpimon Trichote. 1996. *Thai Kap Lok Muslim: Sueksa Chapho Korani Chao Thai Muslim*. [Thailand and Muslim World: A Case Study of Thai Muslims]. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Khan, M. A. Muqtedar. 2006. "Introduction: The Emergence of an Islamic Democratic Discourse." In *Islamic Democratic Discourse: Theory, Debates and Philosophical Perspectives*, edited by M. A. Muqtedar Khan, xi-xxi. Oxford: Lexington Books.
- Miller, Harry. 1965. *The Story of Malaysia*. London: Faber and Faber.
- Mutalib, Hussin. 1993. *Islam in Malaysia: From Revivalism to Islamic State*. Singapore: Singapore University Press.
- Nair, Shanti. 1997. *Islam in Malaysia's Foreign Policy*. New York: Routledge.
- The Office of the United States Trade Representative. 2014. "US-Saudi Arabia Trade Facts." Washington, DC: The Office of the United States Trade Representative. Accessed March 17, 2017. <https://ustr.gov/sites/default/files/files/reports/2015/NTE/2015%20NTE%20Saudi%20Arabia.pdf>.
- Phumi Phitaya. 2007. "Panha Chueachat Lae Satsana (4)." [Ethnic and Religious Problems (4)]. *Matichon Weekly*, August 10-16, 28. (in Thai)
- Saravanamuttu, Johan. 2010. "Encounters of Muslim Politics in Malaysia." In *Islam and Politics in Southeast Asia*, edited by Johan Saravanamuttu, 85-105. London; New York: Routledge.
- Shamsul, A.B. 1997. "Identity Construction, Nation Formation, and Islamic Revivalism in Malaysia." In *Islam in an Era of Nation-States: Politics and Religious in Muslim Southeast Asia*, edited by Robert W. Hefner and Patricia Horvaich, 207-228. Honolulu: Hawai'i University Press.
- Shuib, Md. Shukri, Mohamad Nasir Saludin, Otto F. Von Feigenblatt, Mohamad Faisol Keling, and Mohd Na'eim Ajis. 2010. "The Role of Malaysian Leaders in Nation Building Process (1957-2003)." *Arts and Social Sciences Journal* 2010(3): 1-17.
- Thukiman, Kassim. 2002. *Malaysia: Perspektif, Sejarah dan Politik*. Skudai, Johor Darul Ta'zim: Penerbit Universiti Teknologi Malaysia. (in Bahasa Melayu)
- Ufen, Adreas. 2009. "Mobilizing Political Islam: Indonesia and Malaysia Compared." *Commonwealth and Comparative Politics* 47(3): 308-333.
- Vorasakdi Mahatdhanobol. 1999. "Asia Withi Khong Mahathir." [Asian Way of Mahathir]. In *Wikrittakan Malaysia Setthakit Kanmueang-Watthanatham* [Malaysian Crisis Political Economy-Culture], edited by Ukrist Phathamand and Chapa Chitprotoom, 91-94. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)

Node: A Network Unit for Social Development in Thailand from the Perspective of Actor-Network Theory***

Somphong Chitradub*

Navaporn Sunanlikanon**

Abstract

This article examines the origin of the concept of 'node' and its use as a network unit for social development. Aspects discussed include (1) its roles and working models, (2) its characteristics comprising knowledge, skills, and attitudes required in social work, and (3) the relationship of node to social work from the perspective of actor-network theory. The results of the analysis of the work of the Children and Youth Development Research Unit are as follows. Firstly, nodes perform the role of social change agents who are able to collaborate with several social organizations in the public, private, and non-governmental sectors. Secondly, nodes need to have broad and in-depth knowledge on specific issues, communicative skills to create participatory vibes, and the ideology of working to promote human rights and peace. Lastly, nodes generate cross-organizational interactions through social development work in terms of semiotic relationality in actor-network theory. Furthermore, they can weave and expand related networks in horizontally and thereby promote positive changes in individuals, local areas, and the social structure.

Keywords: *node, network unit, characteristics of node, social development, actor-network theory, Thailand*

*Lecturer of Faculty of Education, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: cyd.educhula@gmail.com

**Researcher of Children and Youth Development Research Unit, Faculty of Education, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330. Email: cyd.educhula@gmail.com

***Received July 6, 2020; Revised October 7, 2020; Accepted October 4, 2021

Node: หน่วยประสานเครือข่ายงานด้านการพัฒนาสังคมในมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ***

สมพงษ์ จิตระดับ*

นภาพร สุนันทิกานนท์**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความเป็นมาของ node หน่วยประสานเครือข่ายงานด้านการพัฒนาสังคมในประเทศไทยและอธิบายใน 3 ประเด็น คือ 1. บทบาทและรูปแบบการทำงาน 2. องค์ประกอบด้านคุณลักษณะของ node ประกอบด้วยคุณลักษณะด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติต่อการทำงานพัฒนาสังคม และ 3. ความสัมพันธ์ของ node กับงานพัฒนาสังคมตามทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ ผลการถอดบทเรียนการทำงานของหน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน พบว่า 1. node มีบทบาทเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยมีรูปแบบการทำงานแบบประสานความร่วมมือกับองค์กรทางสังคม 2. node ต้องมีคุณลักษณะด้านความรู้ที่หลากหลายทั้งกว้างและลึกเชิงประเด็น มีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วม และมีอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อส่งเสริมสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ และ 3. ความสัมพันธ์สัมพันธ์ตามแนวคิดทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำที่ node สร้างผ่านการทำงานพัฒนาสังคมทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ข้ามองค์กรและสานเครือข่ายงานด้านการพัฒนาสังคมให้ขยายออกไปในวงระนาบจนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในระดับปัจเจกชน พื้นที่ ตลอดจนโครงสร้างทางสังคม

คำสำคัญ: node, หน่วยประสานเครือข่าย, คุณลักษณะของ node, งานพัฒนาสังคม, ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำการ, ประเทศไทย

*ศาสตราจารย์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล cyd.educhula@gmail.com

**นักวิจัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล cyd.educhula@gmail.com

***ได้รับบทความ 6 กรกฎาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 7 ตุลาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 4 ตุลาคม 2564

บทนำ

งานด้านการพัฒนาสังคมในประเทศไทย ผ่านการดำเนินงานของหน่วยงานภายใต้กำกับของรัฐ อย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เดิม ได้ส่งเสริมงานด้านการพัฒนาสังคมมาระยะหนึ่ง เกือบ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา การดำเนินงานของหน่วยงานภายใต้กำกับของรัฐทั้งสองนี้มุ่งเน้นเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนชาวไทยผ่านการสร้างองค์ความรู้ เสริมทักษะ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชนซึ่งเป็นรากฐานของสังคม พันเพื่องสำคัญที่ช่วยให้หน่วยงานเหล่านี้ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายได้และเป็นที่รู้จักของประชาชนทุกระดับคือ node ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยประสานงานกับกลุ่มคนต่าง ๆ ในทุกระดับของสังคม หรือเป็นหน่วยประสานงานเครือข่ายในระดับภูมิภาค ให้กับหน่วยงานของรัฐนี้

อย่างไรก็ตาม node อาจไม่ได้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและเป็นทางการเมื่อเทียบกับหน่วยประสานงานระดับภูมิภาคของรัฐเหมือนข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยหรือเจ้าหน้าที่ในสังกัดท้องถิ่นซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผ่านกลไกทางการเมือง อีกทั้งงานด้านการพัฒนาสังคม (social work) ของประเทศไทยยังเป็นที่รู้จักผ่านแวดวงนักสังคมสงเคราะห์ ของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งมาพร้อมมายาคติของการสงเคราะห์ ช่วยเหลือ และ บรรเทาทุกข์ หาใช่การพัฒนาจากรากฐานสังคม คือ

การสร้างจากฐานความรู้และสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ประชาชนเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีอันจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น node จึงถือกำเนิดขึ้นด้วยภารกิจตั้งต้นในการเป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มชาวบ้านและภาคประชาสังคมเดิม เพื่อถ่ายโอนและติดตั้งความรู้สู่ประชาชน เป็นช่องทางคู่ขนานกับการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐอื่น ๆ

จากประสบการณ์การดำเนินการวิจัยของคุณยวิชัยและพัฒนาในด้านเด็กและเยาวชน¹ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ต้องทำงานร่วมหรือขอความร่วมมือด้านข้อมูลและเครือข่ายจาก node ในภูมิภาคต่าง ๆ ผู้เขียนเล็งเห็นบทบาทสำคัญของกลุ่มคนกลุ่มนี้และเป็นที่มาของความสนใจที่จะขยายความการดำเนินงานของ node ในฐานะ “ข้อต่อ” “โซ่ข้อกลาง” หรือ “ช่างเชื่อม” ซึ่งเป็นอุปมา (metaphor) ที่เห็นภาพชัดว่าบทบาทของ node ในการทำงานพัฒนาสังคมคืออะไร จากการศึกษาที่มาของคำและความหมายของ node ในบริบทงานพัฒนาตามคู่มือจิตวิทยาทางสังคม และวัฒนธรรมของ Cambridge ผู้เขียนได้สรุปและนำเสนอในบทความเรื่อง *node ... ช่างเชื่อมนวัตกรรมทางสังคม* ไว้ว่า

“node หมายถึง หน่วยหรือศูนย์กลางที่ทำหน้าที่สื่อสาร เชื่อมประสานระหว่างหน่วยงานหนึ่ง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นจุดเชื่อมต่อและสานความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่ใหญ่ขึ้น โดย node อาจเกิดจากการรวมกลุ่มทำงานกลุ่มเล็กไว้ด้วยกันก็ได้” (Somphong Chitradub and Navaporn Sunanlikanon 2019a)

¹ ปัจจุบันศูนย์วิจัยและพัฒนาในด้านเด็กและเยาวชนใช้ชื่อ “หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาในด้านเด็กและเยาวชน” ในการสื่อสารในสังคมวิชาการ

การศึกษาและถอดบทเรียนร่วมกับ node งานด้านการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้เขียนสามารถสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับ node ได้ โดยเน้นสาระสำคัญของการก่อตัวของ node ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและอธิบายผ่านมุมมองทางทฤษฎีสังคมวิทยา ดังนั้นบทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ node พร้อมทั้งสังเคราะห์องค์ความรู้จากประสบการณ์การทำงานวิจัยร่วมกับ node ซึ่งเป็นผู้เชื่อมประสานงานพัฒนาตั้งแต่ในระดับพื้นที่ปฏิบัติการจนถึงระดับนโยบาย บทบาทและคุณลักษณะของ node รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง node กับงานด้านการพัฒนาสังคมผ่านมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ (actor-network theory) อันจะทำให้เห็นคุณค่าที่แฝงอยู่ในการทำงานของกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้ให้การขับเคลื่อนและพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงในยุคที่โลกหมุนไวขึ้นจากการพัฒนาของเทคโนโลยีดิจิทัล (digital disruption) โดยบทความวิชาการนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 บทบาทของ node ในงานด้านการพัฒนาสังคม

จุดเริ่มต้นของบทบาท node ในวงการการพัฒนาสังคมเกิดจากการทำงานของกลุ่มผู้ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงระดับฐานรากให้กับชุมชนท้องถิ่นของไทยผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. เดิมนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา โดย node คือคนหรือกลุ่มคนที่เป็นผู้ประสานงานวิจัยของ สกว. ในระดับภูมิภาค ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการทำวิจัย ช่วยชาวบ้านขึ้นใจทวิวิจัยที่มีฐานจากปัญหาชุมชนท้องถิ่นและเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่การสร้างความรู้เข้าใจเรื่อง

การวิจัยที่ชาวบ้านอาจมองเป็นเรื่องของนักวิชาการเท่านั้น บทบาทของ node จึงเป็นทั้ง “ผู้ประสานงานวิจัย” กับหน่วยงานส่วนกลางและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็น “พี่เลี้ยงงานวิจัย” ของชาวบ้านตั้งแต่การพัฒนาโครงการวิจัย การบริหารจัดการกิจกรรมและงบประมาณ การเขียนรายงานวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย ตลอดจนเป็น “ผู้ริเริ่มชุมชนวิจัย” เพื่อให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยท้องถิ่นที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการวิจัย และสามารถรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมหรือประชาคมวิจัยฐานล่างที่มีความสามารถในการต่อรองกับกลุ่มอำนาจทุนและแก้ไขประเด็นปัญหาทางสังคมด้วยความรู้ได้ (Kotchakorn Chinawong 2003, 18-26)

การเป็น node โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้องรับบทบาทเป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว. ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะเนื้องานที่ต้องทำมีความละเอียดอ่อนสูง ประการแรก node มีหน้าที่ต้องค้นหาเพื่อสร้างความเป็นไปได้ในการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งสิ่งสำคัญอยู่ที่พื้นที่และกลุ่มคนที่สามารถทำงานวิจัยได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยต้องอาศัยทั้งข้อมูลความรู้และการผูกสัมพันธ์กับชาวบ้านเชิงรุก แสดงเจตนารมณ์ที่มุ่งมั่นชัดเจน และไม่หมดหวังต่อความเชื่อเรื่องการติดตั้งปัญญาให้กับชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของการพัฒนาชุมชนของตนเอง ประการต่อมา node ต้องมุ่งสานสัมพันธ์กับกลุ่มคนหรือเครือข่ายชาวบ้านที่ฉายแววนักพัฒนาชุมชนในตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตั้งชุดความคิดเรื่องการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การดำเนินการส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานที่มีความละเอียดอ่อนสูง node ต้องมีความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก สร้างความไว้วางใจ และสื่อสารให้ชาวบ้านมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนและสังคมในระยะยาว ประการสุดท้าย node

จำเป็นต้องถ่ายทอดกระบวนการดำเนินการวิจัย โดยสร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วยตัวเอง ความท้าทายที่ node ต้องเผชิญคือความรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังของชาวบ้านในช่วงแรกของการทำงานวิจัย การตั้งคำถามวิจัยและค้นหาวิธีตอบคำถามวิจัย การใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการค้นหาคำตอบของคำถามวิจัยหรือวิธีการแก้ปัญหา ล้วนเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย มีความเป็นวิชาการสูง การให้กำลังใจต่อสู้กับความสงสัยในความสามารถของชาวบ้านจึงเป็นหนึ่งในบทบาทที่ node ต้องทำอย่างใจเย็นและต้องสร้างการมีส่วนร่วมแบบที่ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการวิจัยผ่านปฏิสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดต่อเนื่อง (The Thailand Research Fund 2004, 20-24)

หน้าที่เหล่านี้เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาสังคม โดยแท้ การเป็น node ในฐานะพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีหน้าที่ติดตั้งวิธีคิดและความเชื่อใหม่ ๆ เกี่ยวกับการหาความรู้จากการวิจัยที่ใคร ๆ ก็ทำได้ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านหรือนักวิชาการ เป็นการเสริมพลังให้กับชาวบ้านใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสามารถแก้ไขปัญหาอย่างพึ่งพาตนเอง ชาวบ้านได้พัฒนาศักยภาพและเพิ่มขีดจำกัดด้านการพัฒนาอย่างไว้รอบคอบ ครอบงำเรื่องปัญญาหรือการศึกษาระดับสูง ชาวบ้านมีความสามารถและเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต จนเกิดพัฒนาการการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ดูแลเรื่องความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และแก้ไขปัญหาในชุมชนได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐซึ่งติดกรอบราชการและมีการบริหารจัดการที่ล่าช้า ไม่สามารถช่วยเหลือได้ทันทั่วถึง ถึงแม้การทำงานของนักพัฒนาสังคมจะเป็นงานลักษณะเดียวกัน แต่การทำงานตามระบบกลไกราชการอาจไม่ให้อิสระหรือให้อำนาจให้นักพัฒนาสังคมใช้กระบวนการวิจัยหรือเครื่องมือ

ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาขึ้นเองในการแก้ปัญหาของชุมชน การทำงานพัฒนาผ่านระบบราชการอาจยังติดกรอบความคิดเรื่องการสงเคราะห์ การให้ความช่วยเหลือและใช้เครื่องมือตามที่ส่วนกลางมีนโยบายมอบหมายมาเท่านั้น อีกทั้งเรื่องงบประมาณที่ผูกมาพร้อมนโยบายดังกล่าว ทำให้เกิดการใช้งบประมาณสอดคล้องตามนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่ไม่สอดคล้องต่อความต้องการและบริบทจริงของชุมชนท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้นการบริหารจัดการงบประมาณตามระบบสั่งการแบบบนลงล่าง (top-down approach) ซึ่งเป็นท่อน้ำเลี้ยงของแหล่งกักเงินทุนจำนวนหนึ่ง จะทำให้เกิดภาวะพึ่งพิงของชาวบ้าน รวมไปถึงผู้ที่รับรู้เรื่องงบประมาณและผูกขาดโครงการพัฒนารูปแบบเดิม ๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เป็นวงจรที่แก้ไม่หาย การใช้งบกับนโยบายสงเคราะห์เพื่อพัฒนาสังคมจึงไม่ได้เป็นทางออกที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุด หากแต่เป็นการผลิตซ้ำภาวะพึ่งพิง (reproduction of dependency) ของชาวบ้าน แทนที่จะสร้างปัญญาให้ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและสร้างวงจรการพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

ลักษณะการบริหารจัดการงบประมาณในงานด้านการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐจึงจำเป็นต้องผูกกับฐานข้อมูลความต้องการของประชาชนหรือประเด็นปัญหาของกลุ่มเป้าหมายที่รัฐเป็นหน่วยบริการ ถึงแม้ว่ารัฐบาลปัจจุบันมีความพยายามจะรวบรวมและสร้างฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลแก้ไขปัญหาที่เป็นประเด็นทางสังคม (Vicharn Sai-Orn 2016, 4-7) ก็ยังพบว่าการใช้ประโยชน์จากการใช้งานของภาคเอกชนมากกว่าและมีลักษณะการใช้งานฐานข้อมูลเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการให้กับประชาชนโดยภาคเอกชนสร้างฐานข้อมูลขนาดใหญ่เหล่านี้เอง ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาฐานข้อมูลขนาดใหญ่

ของรัฐยังติดกรอบกฎหมายที่ล้าหลังเกี่ยวกับความปลอดภัยของการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคล และมีข้อจำกัดเรื่องความไม่พร้อมเชิงโครงสร้างของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและระบบฐานข้อมูลดิจิทัล รวมถึงการขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการจัดการข้อมูล (data science) อย่างไรก็ตามการใช้ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของรัฐที่ประจักษ์ชัดอย่างการจัดทำฐานข้อมูลการเสียภาษีเป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐด้านการจัดสรรงบประมาณ ในขณะที่เดียวกับการจัดทำฐานข้อมูลเชิงประเด็นเพื่อประโยชน์ด้านงานพัฒนาสังคมยังเป็นเพียงโครงการที่อยู่ระหว่างการดำเนินการ ยังไม่เห็นรูปธรรมชัดเจน การจัดทำฐานข้อมูลเชิงประเด็นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นปัญหาทางสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำ คุณภาพชีวิต คุณภาพการศึกษา หรือสถานการณ์การมีงานทำ รัฐจำเป็นต้องอาศัยผู้ทำงานระดับปฏิบัติการ ภาคประชาสังคมหรือคนทำงานในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงประชากรกลุ่มเฉพาะซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เข้าถึงยาก (hard-to-reach populations) การทำงานลักษณะนี้ต้องการผู้เชื่อมประสานที่มีความสัมพันธ์กับประชากรกลุ่มเฉพาะหรือกลุ่มเป้าหมายอย่าง node นั่นเอง

ฉะนั้น node ที่กล่าวถึงขณะนี้ อาจไม่ใช่ node ที่เป็นพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว. เท่านั้น แต่เป็นหน่วยเชื่อมประสานระหว่างกลุ่มบุคคลในบริบทงานด้านการพัฒนา ซึ่งอาจทำหน้าที่สานเครือข่ายระหว่างประชากรกลุ่มเป้าหมายกับหน่วยบริการของภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หรือกลุ่มนักวิชาการที่ต้องการเข้าไปศึกษาวิถีชีวิตเพื่อทำงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา วิจัยเชิงปฏิบัติการ ตลอดจนวิจัยเพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่รัฐในการปรับปรุงบริการ

ที่จัดให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เช่น บทบาทของ node ในโครงการการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนบ้านจอบคำ อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน และโครงการวิจัยการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของเยาวชนบ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะคา จังหวัดลำปาง เป็นต้น

ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนได้มีโอกาสทำงานร่วมกับ node ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 แม้ในระยะแรกจะมีการระบุบทบาทหน้าที่ node ให้ประสานงานระหว่างศูนย์วิจัยฯ กับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมาย โดยมีหน้าที่เป็นหน่วยประสานงานเครือข่ายภูมิภาคเท่านั้น แต่ตลอดการดำเนินงานโครงการการบูรณาการพลังเด็กและเยาวชนกับพลังชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้านเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2556-2558 ทำให้ Somphong Chitradub, Navaporn Sunanlikanon, Surasak Kao-iean and Jiraporn Son-Oong (2016, 131-134) เล็งเห็นบทบาทเชิงกลไกหนุนเสริมความสำเร็จและได้ถอดบทเรียนการทำงานของหน่วยประสานงานเครือข่ายภูมิภาคเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในมิติบทบาทหน้าที่ node กับภาระงานตามกลุ่มวิชาชีพ อันเนื่องมาจากการก่อตัวขึ้นในฐานะหน่วยประสานและเชื่อมโยงการทำงานของหน่วยประสานงานเครือข่ายซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งผู้เขียนจัดกลุ่มเป็น 3 กลุ่มวิชาชีพ กล่าวคือ กลุ่มที่ทำงานในภาครัฐ กลุ่มที่ทำงานด้านวิชาการ และกลุ่มที่ประกอบอาชีพอิสระและมีประสบการณ์ทำงานด้านเด็กและเยาวชนมาก่อน เมื่อวิเคราะห์บทบาทของ node ตามกลุ่มวิชาชีพ พบว่า node ที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานภาครัฐสามารถให้

คำปรึกษาเรื่องการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับภาคราชการได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการบริหารจัดการโครงการและเอกสารการเงินสำหรับ node ฝ่ายวิชาการสามารถใช้ความเชี่ยวชาญที่มีสนับสนุนเชิงความรู้และกระบวนการดำเนินโครงการ การจัดการความรู้และถอดบทเรียน และในกลุ่ม node ที่เปรียบเป็น NGO รุ่นเยาว์ มีความชำนาญในการทำงานเชิงบูรณาการกับภาครัฐและภาคการเมืองระดับท้องถิ่น สามารถให้คำปรึกษาเรื่องกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย มีเทคนิคในการละลายพฤติกรรม และมีทักษะกระบวนการที่ช่วยให้การดำเนินการราบรื่นมากขึ้น

การวิเคราะห์บทบาทของ node ภายใต้การดำเนินงานของศูนย์วิจัยและพัฒนาเด็กและเยาวชน เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการประสานความร่วมมือในการทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน จากการถอดบทเรียนกับกลุ่ม node หน่วยประสานเครือข่ายระดับภูมิภาคในปี พ.ศ. 2562 ศูนย์วิจัยฯ ได้วิเคราะห์การทำงานเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนแบบมีส่วนร่วมในระดับประเทศ โดยอาศัยการทำงานของ node 3 รูปแบบที่ทำงานภายใต้หน่วยงานต่าง ๆ ดังที่กล่าวข้างต้น คือ node วิชาการ node ภาครัฐ และ node ภาคประชาสังคม พบว่ามีลักษณะการทำงานเชื่อมประสานแบบสหสาขาวิชาชีพ (multidisciplinary) และอาศัยการบูรณาการความรู้ ความสามารถและความถนัดเฉพาะของแต่ละหน่วยเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อนสังคมหรือกล่าวได้ว่ามีลักษณะการทำงานเชิงบูรณาการ ซึ่งสรุปรูปแบบการบูรณาการการทำงานได้ 4 รูปแบบ คือ 1. การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยวิชาการกับหน่วยงานของรัฐ 2. การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคประชาสังคม 3. การทำงานเชิง

บูรณาการระหว่างภาคประชาสังคมกับหน่วยวิชาการ และ 4. การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยวิชาการ หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม (Chulalongkorn University. Faculty of Education. Research Center for Children and Youth Development 2019, 33-38) ซึ่งผู้เขียนขอขยายความเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยวิชาการกับหน่วยงานของรัฐ เป็นการทำงานที่ node ในหน่วยงานภาครัฐสามารถส่งเสริมบทบาทของ node หน่วยวิชาการในการช่วยค้นหาพื้นที่ทำงานพัฒนาใหม่ ๆ หรือพื้นที่ที่มีประเด็นปัญหาที่ต้องการได้รับการแก้ไขเร่งด่วน ในส่วนนี้ node ในหน่วยวิชาการมีบทบาทในการหนุนเสริม node ที่ทำงานในหน่วยงานภาครัฐด้านความรู้ วิชิตัดด้านการค้นคว้าวิจัย สร้างการมีส่วนร่วมกับภาคประชาชนค้นหาแนวทางแก้ไข สนับสนุนปฏิบัติการของรัฐกับภาคประชาชนเรื่องการออกแบบเครื่องมือหรือนวัตกรรมที่ใช้ในพื้นที่ การจัดทำฐานข้อมูลเชิงประเด็นเพื่อเสริมฐานข้อมูลประชากรที่หน่วยงานภาครัฐมีแต่เดิมให้มีความละเอียดเชิงประเด็นมากยิ่งขึ้น ตลอดจนการให้ข้อเสนอเชิงนโยบายกับ node ในหน่วยงานของรัฐอย่างไม่เป็นทางการ และประสานหาแนวทางการนำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐต้นสังกัดอย่างเป็นทางการตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด ระดับภูมิภาค หรือประเทศได้

รูปแบบการทำงานเชิงบูรณาการนี้ปรากฏในการเชื่อมประสานงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ จันทน์หมื่น ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและบริการวิชาการด้านเด็กและเยาวชน มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ซึ่งใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการค้นหานวัตกรรมทางสังคมเชื่อมความสัมพันธ์ของคน 3 รุ่น

ในพื้นที่ตำบลพยุห์ อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ จนได้นวัตกรรมการเล่นพื้นบ้านหมากซี้บ² จากการระดมความคิดเห็นจากเด็กและเยาวชน ประชาชน และครูภูมิปัญญาในพื้นที่ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการการเล่นพื้นบ้านหมากซี้บ จัดทำคู่มือรวบรวมทำทาง และลำดับขั้นตอนในการเล่น จัดเวทีสาธิตการเล่นระหว่างผู้ใหญ่และเด็กเยาวชนในชุมชนและการแข่งขันเป็นทีม ตลอดจนทำงานร่วมกับโรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำนวัตกรรมการเล่นพื้นบ้านเข้าบรรจุเป็นบทเรียนในโรงเรียนอนุบาลพยุห์และขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนขององค์การบริหารส่วนตำบลพยุห์ อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษต่อไป (Somphong Chitradub et al. 2020, 40-41)

รูปแบบที่ 2 การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคประชาสังคม รูปแบบการทำงานระหว่าง node ที่ทำงานในภาคประชาสังคมที่ทำงานเชิงรุกในระดับพื้นที่ ทำให้มีความรู้และความเข้าใจประเด็นปัญหาเชิงลึกในระดับพื้นที่ มีระบบความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาสังคมกับภาคประชาชนในพื้นที่อยู่เดิม มีรูปแบบการทำงานโดยสร้างการมีส่วนร่วมแนวราบเพื่อเสริมพลังประชาชน การทำงานร่วมกับ node ในหน่วยงานภาครัฐจึงช่วยให้เกิดการพัฒนาความรู้และความเข้าใจประเด็นการทำงานในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น สามารถจัดสรรทรัพยากรได้สอดคล้องกับการทำงานเชิงประเด็นของพื้นที่ และมีส่วนร่วมในการ

ออกแบบวิธีการให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกันกับภาคประชาสังคม รูปแบบการทำงานลักษณะนี้เป็นการเชื่อมประสานการทำงานทั้งแนวราบและแนวดิ่ง (horizontal and vertical cooperation) ซึ่งสามารถลดอคติในการทำงานระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนได้

ตัวอย่างการทำงานเชิงบูรณาการที่พบใน node ที่เป็นหน่วยงานภาคประชาสังคมคือการทำงานของสถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (SILC) จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐผ่านพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดอุบลราชธานี ในการพัฒนากลไกและวางยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนนโยบาย “วาระจังหวัดน่าอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน อุบลราชธานี” ด้วยกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องกับองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนภายในจังหวัดรวม 40 องค์กร อันมีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมทั้งด้านโครงสร้างคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนนโยบายระดับจังหวัดและการสานภาคีเครือข่ายคนทำงานด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดให้เป็นปึกแผ่น อีกทั้งยังมองเห็นเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกันอีกด้วย (Somphong Chitradub and Navaporn Sunanlikanon 2019b)

รูปแบบที่ 3 การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างภาคประชาสังคมกับหน่วยวิชาการ เป็นการงานเติมเต็มศักยภาพของภาคประชาสังคมด้านวิชาการ กล่าวคือการนำแนวคิดทฤษฎีจากสาขาวิชา

² หมากซี้บเป็นการเล่นพื้นบ้านของคนในชุมชนบ้านพยุห์ อำเภอพยุห์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งไม่ทราบที่มาที่ชัดเจนแต่ถือเป็นภูมิปัญญาการเล่นพื้นบ้านที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น การเล่นหมากซี้บมักนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เป็นกิจกรรมที่เล่นได้กับคนทุกช่วงวัยและมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความสนุกสนานบันเทิง การเล่นหมากซี้บเป็นการเล่นแบบแข่งขันเป็นทีม โดยแต่ละทีมจะมีหมากกลม 2 ตัว ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร หนาประมาณ 1 เซนติเมตร มีหมากตัวหนึ่งเป็นเป้าตัวตั้งพื้นในฝั่งหนึ่งของสนาม ผู้เล่นจะมีหมากอีกตัวในการใช้ตีเพื่อทำลายหมากที่ตั้งไว้อีกฝั่งหนึ่ง ความท้าทายของการเล่นหมากซี้บอยู่ที่ทำทางการเล่นและกติกาประกอบของแต่ละท่า รวมทั้งสิ้น 27 ท่าทาง

เช่น ทฤษฎีด้านมานุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น ไปพัฒนากระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ช่วยให้ทำงานเชิงประเด็นได้ลุ่มลึกขึ้น หน่วยวิชาการได้มีส่วนร่วมค้นต้นทุนในพื้นที่ ติดตาม สังเกตการณ์ ศึกษาปรากฏการณ์ที่เป็นข้อยืนยันทฤษฎีทางวิชาการ รูปแบบการบูรณาการนี้ยังสร้างพลังให้กับภาคประชาชนในด้านอำนาจต่อรองผ่านการรับรู้ เข้าใจ และเข้าถึงสิทธิโดยธรรมชาติของประชาชน เป็นการทำงานที่สร้างจุดคนจัดทางสังคม และจัดการระนาบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมให้เกิดความสมดุลด้วยความรู้และความเข้าใจจุดยืนในโครงสร้างทางสังคมของภาคประชาชนได้

ลักษณะการทำงานเชิงบูรณาการรูปแบบนี้พบได้ในการทำงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ แอวชีชะห์ดาหะยี อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ร่วมกับคณาจารย์ในคณะวิทยาการจัดการที่เลือกใช้ศาสตร์ความรู้ด้านวิทยาการการสื่อสาร เชื่อมประเด็นทางสังคมกับการเรียนรู้ของนักศึกษาผ่านกิจกรรมการลงพื้นที่ชุมชนจัดทำสื่อวีดิทัศน์เรื่องราวของชุมชน 25 เรื่องที่สะท้อนวิถีชีวิต อาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ต้นทุนทางธรรมชาติที่ตอบโต้ภาพลักษณ์ที่ถูกถ่ายทอดผ่านสื่อกระแสหลักเรื่องความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดยะลาให้สาธารณชนได้รับรู้โดยทำงานร่วมกับภาคประชาสังคมอย่างเยาวชนกลุ่มลูกเหรียงในการค้นหาประเด็นและสร้างการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล การออกแบบการสื่อสารเรื่องราวความเป็นจริงของวิถีชีวิตคนในพื้นที่ชายแดนใต้เพื่อลดมายาคติเรื่องสงครามความรุนแรงและความขัดแย้ง ตลอดจนสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งผ่านการเห็นภาพปรากฏการณ์ทั้งกว้างและลึกในพื้นที่ชายแดนใต้เพื่อเป้าหมายในการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างอย่างสันติ (Somphong Chitradub et al. 2020, 41-42)

รูปแบบที่ 4 การทำงานเชิงบูรณาการระหว่างหน่วยวิชาการ หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม

เป็นการถักทอและสร้างเครือข่ายคนทำงานด้านการพัฒนากับกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มประเด็นให้มีขนาดใหญ่ขึ้น เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคมจาก node หนึ่งถึง node อีกหลาย ๆ ที่จนเป็นองค์กรเครือข่าย (network organization) ที่ทำหน้าที่เป็นองค์กรขับเคลื่อนทางสังคม (social organization) การทำงานระหว่าง node ทั้ง 3 หน่วยเปรียบเสมือนเป็นข้อต่อหรือไขว้กลางเชื่อมร้อยภาคประชาชน ภาคประชาสังคม หน่วยวิชาการ และภาครัฐให้เห็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจ เกิดพื้นที่การปะทะสังสรรค์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวคิด และวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนสร้างพื้นที่กลางในการต่อรองอำนาจอันจะเป็นประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย ซึ่งการทำงานอาจผ่านปฏิบัติการ การรณรงค์ หรือการขับเคลื่อนเชิงนโยบายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้มากกว่า

การทำงานเชิงบูรณาการในลักษณะนี้พบเด่นชัดใน node หน่วยประสานงานเครือข่ายภาคประชาสังคมของนายวัชรพงศ์ พุ่มชื่น ผู้จัดการมูลนิธิภูมิพลังชุมชนไทย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานของแกนนำเยาวชนในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัย 4 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม ตลอดจนบูรณาการความร่วมมือจากภาควิชาการของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในการเสริมศักยภาพในการทำงานร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะการทำงานเป็นทีมเพื่อค้นหาประเด็นทางสังคมในชุมชนเป้าหมายของเยาวชน การทำงานของ node ในลักษณะนี้ส่งเสริมให้มีพื้นที่ปะทะสังสรรค์ทางความคิด

ระหว่างเยาวชนที่เป็นนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการด้านต่าง ๆ ผู้นำชุมชน และองค์กรที่ไม่ใช่ องค์กรของรัฐ (NGO) เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ข้อมูล สะท้อนความคิดที่มีต่อปฏิบัติการทางสังคมของ นักศึกษา ได้แก่ การดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตบนมิติรายได้ครัวเรือนของคนลุ่มน้ำแม่ฮ่อ จังหวัด เชียงราย ของนักศึกษาชาวมรภคดินมหาวิทยาลัยแม่ ไร่ และชมรมสร้างเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่ โครงการกระเปาะรู้เติมสุขสู่ชุมชนของนักศึกษา ชมรม “คน รักษ์ ธรรม เพื่อสังคม” มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย เป็นต้น (Somphong Chitradub et al. 2020, 44, 61-68) ซึ่งไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วน เสียภายใต้การดำเนินโครงการเท่านั้น แต่นับรวมถึงผู้ที่ ได้เรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยนในการร่วมถกเถียงวิพากษ์ ปัญหาทางสังคมและค้นหาทางเลือกใหม่ ๆ ในการแก้ ปัญหาอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป node มีบทบาทเป็นผู้สร้างการ เปลี่ยนแปลง (change agent) ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นโครงการ กิจกรรม หรือนวัตกรรมทางสังคม รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง มีหน้าที่จัดการวัตถุประสงค์ ของงานพัฒนาสังคมอย่างเป็นระบบ รวมถึงตรงและ สอดคล้องตามบริบททางสังคมที่หลากหลาย อีกทั้ง เป็นผู้บริหารการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความยั่งยืน โดย ความยั่งยืนนี้มีนัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดซึ่ง ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติใหม่ ๆ ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ในฐานะ node ผู้เรียนรู้และกระตุ้นสร้างปฏิบัติการทาง สังคมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและ ยั่งยืนขึ้นของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาด้วย กล่าว คือ เด็ก เยาวชน ชาวบ้าน ชุมชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้ได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน อันเกิดจากการสังสม ประสบการณ์และความรู้ และพัฒนาตนเป็นนักพัฒนา

สังคมที่มีความเชี่ยวชาญมากขึ้น และเมื่อสามารถสร้าง การเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลได้แล้ว ก็จะเป็น แรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง ตั้งแต่ชุมชนท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และอาจสร้างการ เปลี่ยนแปลงในระดับประเทศผ่านข้อเสนอแนะเชิง นโยบายได้ node จึงเป็นกลุ่มคนที่สร้างจุดคานงัดทาง อำนาจระหว่างคนตัวเล็กตัวน้อยกับผู้มีอำนาจและทรง อิทธิพลในระบบทุนและระบบการบริหารงานของรัฐ เป็น กลไกสำคัญในสังคมซึ่งจำเป็นต้องใช้องค์ความรู้ทักษะ การเชื่อมประสานกลุ่มคนและองค์กร และมีจิตใจมุ่งมั่น อันเป็นคุณลักษณะของ node ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียด ในส่วนต่อไป

ตอนที่ 2 คุณลักษณะของ node ในการ ทำงานพัฒนาสังคม

จากข้อมูลการถอดบทเรียนด้านคุณลักษณะ ของ node ในเวทีถอดบทเรียนหน่วยประสานงาน เครือข่ายภูมิภาคด้านเด็กและเยาวชนขึ้นเมื่อวันที่ 13 และ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2562 ของศูนย์วิจัยฯ โดยมี node ผู้เข้าร่วมจาก 5 ภูมิภาค 6 จังหวัด จำนวน 9 ท่าน ได้แก่ 1. node ภาคเหนือ คือ คุณวัชรพงศ์ พุ่มชื่น จาก จังหวัดเชียงใหม่ 2. node ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจวบ จันทน์หมื่น จากจังหวัด ศรีสะเกษ และคุณศุภชัย ไตรไทยธีระ กับ คุณสุวิทย์ สิงห์สี จากจังหวัดอุบลราชธานี 3. node ภาคกลาง คือ อาจารย์ ดร.สุรศักดิ์ แก้วเอี่ยม จากกรุงเทพมหานคร 4. node ภาคตะวันออก คือ คุณบุษผาทิพย์ แซ่มนิล คุณมณฑา เข้มพิมพ์ และคุณพจนา ศุภผล จากจังหวัด ระยอง และ 5. node ภาคใต้ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แวอชีชะห์ ดาหะยี จากจังหวัดยะลา ซึ่งมีบทบาทเป็น หน่วยประสานงานเครือข่ายงานพัฒนาด้านเด็กและ

เยาวชนในระดับภูมิภาคและพี่เลี้ยงโครงการกิจกรรมของเด็กและเยาวชนพบว่า node ได้สะท้อนคุณลักษณะที่ตนมีและคุณลักษณะที่ควรได้รับการพัฒนาเพื่อผลลัพธ์เชิงคุณภาพของการดำเนินงานประสานภาคีเครือข่ายคนทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน โดยมุ่งพัฒนากลุ่มของตนให้มีสถานะเป็นหน่วยปฏิบัติการที่มีกลุ่มคนทำงาน มีโครงสร้างชัดเจนแต่ยืดหยุ่นได้ (Somphong Chitradub et al. 2020, 23) ยิ่งไปกว่านั้น ต้องมีคุณลักษณะอันเป็นองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านองค์ความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติที่สอดคล้องกับงานพัฒนาที่ตนทำอยู่ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันสำคัญยิ่ง โดยมีรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ด้านองค์ความรู้ (knowledge)
สำหรับ node ที่ทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน ได้สะท้อนถึงองค์ความรู้ที่จำเป็นต้องมีเพื่อทำงานกับเด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายนั้นมีมิติความรู้ที่ซับซ้อน ทั้งความรู้เรื่องพัฒนาการ ความรู้ด้านจิตวิทยา ความรู้เรื่องการศึกษา การพัฒนาศักยภาพ ตลอดจนความรู้เรื่องการสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งเป็นความรู้ที่ผูกกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงวัย ฉะนั้นการทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้สหวิทยาการ ในด้านการงานเชิงปฏิบัติการ node ต้องมีองค์ความรู้หลัก ๆ 3 ด้าน คือ 1. องค์ความรู้ด้านแนวคิดทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ทฤษฎีจิตวิทยาเด็กและเยาวชน ทฤษฎีการสื่อสารแนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วม แนวคิดด้านสิทธิพลเมือง และแนวคิดกรอบความคิดแบบเติบโต (growth mindset) เป็นต้น 2. องค์ความรู้ทางกฎหมาย ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก

พ.ศ. 2546 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการขับเคลื่อนนโยบาย เป็นต้น และ 3. องค์ความรู้เฉพาะด้านหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการ ความรู้เกี่ยวกับประเด็นขับเคลื่อน เช่น LGBTs ความเหลื่อมล้ำ ความต้องการพิเศษสำหรับเด็กที่บกพร่องทางกาย เป็นต้น รวมทั้งยังต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บัณฑิตและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างความเคลื่อนไหวทางสังคม การรู้เท่าทันสื่อ เป็นต้น (Chulalongkorn University. Faculty of Education. Research Center for Children and Youth Development 2019, 33) จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญตามวิชาชีพมีส่วนสำคัญในการทำงานด้านการพัฒนา และมีความจำเป็นต้องบูรณาการผู้ที่มีความรู้หลากหลายสาขาในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมาย เช่นเดียวกันนั้นความรู้ความเชี่ยวชาญเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำงานสังคมสงเคราะห์หรืองานพัฒนาสังคมตามที่ระบุในคู่มือการทำงานพัฒนาสังคม ที่ระบุถึงความจำเป็นของความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการทำงานพัฒนา นับรวมถึงความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาในด้านต่าง ๆ หรือความรู้เกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น งานพัฒนาสังคมกับกลุ่มเด็ก เยาวชน ครอบครัว และโรงเรียน งานพัฒนาสังคมด้านสาธารณสุข งานพัฒนาสังคมด้านสุขภาพจิตและผู้ถูกทารุณกรรม เป็นต้น แต่ละองค์ความรู้จะถูกเลือกใช้ตามสถานการณ์การให้บริการ สภาพปัญหาของผู้รับบริการ ประเภทของกลุ่มเป้าหมาย และบทบาทหน้าที่ในขณะให้บริการร่วมด้วย ที่สำคัญไปกว่านั้น ผู้ทำงานในลักษณะบริการสังคมต้องรับรู้ศักยภาพตนเอง (self-efficacy) ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นชัดจากการประเมินสถานการณ์และบทบาทในการให้บริการ (Cournoyer 2010, 34-35; Cournoyer 2016, 21-33)

อย่างไรก็ตาม Pamela Trevithick (2012, 35) ได้สังเคราะห์ประเภทขององค์ความรู้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1. ความรู้ทางทฤษฎี (theoretical knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่ช่วยให้แนวคิดหลักในการทำงาน คือ ความรู้ทางทฤษฎีข้ามสาขาวิชาชีพ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา ความรู้ทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ให้กรอบแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายของงานพัฒนาสังคม รวมถึงขอบเขตบทบาทหน้าที่และภารกิจงานด้านการพัฒนาของผู้ปฏิบัติงาน และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทักษะ สมรรถนะ และชุดปฏิบัติการต่าง ๆ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสาขาแนวทางปฏิบัติการ และแนวคิดการปฏิบัติงานที่ยึดจรรยาบรรณในงานพัฒนาสังคมเป็นฐาน 2. ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง (factual knowledge) เน้นความรู้เชิงเทคนิคที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและสามารถนำความรู้นั้นมาบังคับใช้ได้ (technical knowledge) โดยระบุให้เป็นความรู้เชิงกฎหมาย กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ นโยบายทางสังคม นโยบายของผู้ปฏิบัติงานด้านพัฒนาสังคม รวมถึงความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะประเด็นปัญหาหรือประชากรกลุ่มเฉพาะ และ 3. ความรู้ทางการปฏิบัติ (practice knowledge) เป็นการนำความรู้ทางทฤษฎี และความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงมาปรับใช้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การวิเคราะห์ การไตร่ตรอง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตั้งสมมติฐาน การสังเคราะห์แนวทางแก้ไข การใช้สัญญาตมในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายและสถานการณ์เฉพาะหน้า เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ Barry Cournoyer (2016, 11) ที่กล่าวถึงการรับรู้ศักยภาพของตนที่สามารถปรับใช้ตามสถานการณ์ในการให้บริการได้ อย่างไรก็ตามการใช้ความรู้กับการสร้างความรู้ใหม่นั้นไม่อาจแยกออกจากกันได้ เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานพัฒนา

สังคมซึ่งมักเกิดในบริบทการทำงานที่หลากหลาย และขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยที่ต้องพิจารณาร่วมกันทั้งหมด

หากจะสรุปองค์ความรู้ที่พึงต้องมีของ node ในการทำงานพัฒนาสังคมจะเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่ได้จากการสนทนากลุ่มกับ node ที่ทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนกับความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมผ่านคู่มือความรู้และทักษะงานพัฒนาสังคมของ Pamela Trevithick คือจุดรวมของความรู้ที่เป็นความรู้ทางทฤษฎี นับตั้งแต่ความเข้าใจแนวคิดหลักใหญ่ของระบบสังคม (grand narrative) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือกลุ่มเป้าหมายในการทำงาน ซึ่งอาจเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา หรือทฤษฎีข้ามศาสตร์ อาทิ ทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรม (cultural sociology) ทฤษฎีทางจิตสังคมวิทยา (psycho sociology) เป็นต้น รวมทั้งความรู้ที่เป็นแนวคิดหลักการ ได้แก่ หลักสิทธิมนุษยชน สิทธิเด็ก หลักปฏิบัติของวิชาชีพ หลักคุณธรรมจรรยาบรรณ ความรู้เฉพาะด้าน อาทิ ความรู้เกี่ยวกับผู้พิการ ความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละกลุ่ม ความรู้เกี่ยวกับกลุ่ม LGBTs เป็นต้น ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบปฏิบัติสากล รวมถึงความรู้ในการเลือกหรือปรับใช้ความรู้ที่กล่าวมาในการปฏิบัติงานอันจะเห็นได้ว่าความรู้ทุกรูปแบบไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจนเมื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะความรู้ทางการปฏิบัติซึ่งขยายครอบคลุมถึงทักษะพึงมีในการทำงานพัฒนาสังคมดังรายละเอียดที่ปรากฏในองค์ประกอบต่อไป

องค์ประกอบที่ 2 ด้านทักษะ (skill) node งานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนสะท้อนกลุ่มทักษะสำคัญที่ตนในฐานะหน่วยประสานเครือข่ายคนทำงานออกเป็น 3 ทักษะหลัก คือ 1. ทักษะการบริหารจัดการ ประกอบ

ด้วยการจัดการทรัพยากรด้านองค์ความรู้และข้อมูลงบประมาณ คนทำงาน นอกจากนี้ยังต้องบริหารระบบการทำงานโดยสามารถเห็นภาพรวมของกระบวนการและผลลัพธ์ของงานได้ รวมทั้งบริหารจัดการความขัดแย้งได้ จัดระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ มีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและทักษะในการแก้ปัญหา 2. ทักษะกระบวนการ ประกอบด้วย ทักษะของการเป็นผู้อำนวยการความสะดวก ทักษะการฝึกอบรม การถ่ายทอดองค์ความรู้และแนวคิดสำคัญในการทำงานพัฒนาให้แก่เด็กและเยาวชน มีทักษะการสื่อสารและการเชื่อมโยงประสบการณ์ สามารถสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กและเยาวชนสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อไป และ 3. ทักษะการประเมิน ประกอบด้วยทักษะการประเมินสถานการณ์ การประเมินปัจจัยความเสี่ยงและความสำเร็จในการปฏิบัติงานซึ่งอาจเป็นกิจกรรมพัฒนาศักยภาพ การอบรม ไปจนถึงการวิจัยซึ่งทำให้ node จำเป็นต้องมีทักษะการประเมินผลลัพธ์ของการดำเนินงานและแนวทางปฏิบัติสู่เป้าหมายร่วมกัน (Chulalongkorn University. Faculty of Education. Research Center for Children and Youth Development 2019, 34)

เมื่อวิเคราะห์ร่วมกับทักษะในงานพัฒนาสังคมของ Barry Courmoyer (2016, 208) พบว่าทักษะที่สำคัญคือ *การสื่อสารเพื่อสันติ* เนื่องจากงานพัฒนาสังคมหรืองานสังคมสงเคราะห์มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมสันติภาพในการอยู่ร่วมกันผ่านการพัฒนาชุมชนและการทำงานร่วมกับองค์กรสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทักษะการสื่อสารอย่างเห็นอกเห็นใจ ไม่นิยมความรุนแรงและการเฝ้าสังเกตการณ์อย่างไม่ด่วนตัดสิน ดังนั้นการพูดและการฟังอย่างตั้งใจจึงถือเป็นทักษะสื่อสารที่สำคัญมากใน

การทำงานพัฒนาสังคม โดยการฟังอย่างตั้งใจ (active listening) เป็นทักษะจำเป็นที่บ่งบอกความเอาใจใส่และความพยายามทำความเข้าใจสถานการณ์ของผู้รับบริการ ซึ่งนักพัฒนาสังคมต้องเปิดใจรับฟังและสร้างพื้นที่ปลอดภัยระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ซึ่งแสดงเจตนารมณ์ในการช่วยเหลืออย่างจริงจัง สามารถสร้างความไว้วางใจและเชื่อมั่นระหว่างกันได้ (Courmoyer 2010, 183; Trevithick 2012, 172-173) อย่างไรก็ตามการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้น นักพัฒนาสังคมต้องมีความไวทางวัฒนธรรม (cultural sensitivity) ร่วมด้วย ซึ่งเป็นทักษะการรับรู้ เข้าใจ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างเหมาะสม มีความสามารถในการเข้าใจและเคารพธรรมชาติของความหลากหลาย เช่น ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ สีผิว เพศภาวะ เพศวิถี อายุ สถานภาพสมรส ความเชื่อทางการเมือง ศาสนา รวมถึงความบกพร่องทางกาย และอื่น ๆ (Courmoyer 2016, 214)

ทักษะการบริหารจัดการและการให้บริการ ถือเป็นหนึ่งทักษะวิชาชีพของนักพัฒนาสังคม ซึ่งประกอบด้วยทักษะในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล การสังเกต การตั้งคำถาม และการใช้คำถามเพื่อเสาะหาความกระจ่างของข้อมูล โดยใช้คำถามปลายเปิด การถอดความ สะท้อนความคิด ตีความหมาย การอธิบายความ การสรุปประเด็น และใช้ทักษะการประเมินเพื่อการสร้างต้นแบบแนวทางการสนับสนุนรายกรณี หรือโดยรวมคือ มีทักษะการจัดการข้อมูล (Courmoyer 2010, 286, 328; Trevithick 2012, 185-188) อย่างไรก็ตามนักพัฒนาสังคมต้องมี*ทักษะการจัดการความสัมพันธ์*ร่วมด้วย เพราะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานเป็นการสร้างภาคีคนทำงานร่วมกันซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ยืนยาวกว่า มีทักษะการเชื่อมประสานเครือข่าย

ซึ่งอาจเป็นการสร้างเครือข่ายใหม่ เสริมพลังกลุ่ม สถานความสัมพันธ์กลุ่มคน และสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ทำงานแบบหุ้นส่วน (partnership) เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลง

ในเมื่อ node มีบทบาทในการกระตุ้นให้มีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนไม่แตกต่างจากนักพัฒนาสังคมมืออาชีพ ฉะนั้นทักษะจึงมีสำหรับการทำงานพัฒนากลุ่มเป้าหมายตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่มคนหรือชุมชนจนไปถึงระดับโครงสร้างสังคม ทักษะสำคัญคือการสื่อสารทั้งกับตัวเองและผู้อื่น (intrapersonal and interpersonal communication) เพราะการสื่อสารเป็นการสร้างสะพานถ่ายทอดทั้งความคิด เจตนา และความมุ่งหมายจะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการสื่อสารที่ดีประกอบด้วยการพูดและการฟัง node ต้องมีทักษะในการ “พูดให้เป็น” กล่าวคือการพูดอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ รู้กาลเทศะ รู้แนวทางในการปฏิบัติตนอย่างเคารพความหลากหลาย และ “ฟังให้เป็น” กล่าวคือการฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังจนเข้าอกเข้าใจความรู้สึก ฟังอย่างไม่วุ่นวาย ฟังอย่างตั้งใจ และสร้างความไว้วางใจ ทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยในการสื่อสารระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาทักษะปฏิบัติงานอื่น ๆ และก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานพัฒนาสังคมร่วมกันเพื่อสันติภาพต่อไป

องค์ประกอบที่ 3 ด้านเจตคติ (attitude) เป็นคุณสมบัติที่เป็นต้นทุนในตัวตนของ node ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการทำงานพัฒนา ทั้งนี้ node งานด้านเด็กและเยาวชนควรมีอุดมการณ์และจุดยืนในการทำงาน รวมทั้งมีกรอบความคิดแบบเติบโต (growth mindset) เปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย และ

ให้พื้นที่กับความคิดใหม่ ๆ เป็นนักขยายโอกาส มองหาโอกาสและส่งต่อโอกาส มีความเป็นกัลยาณมิตร รักการผูกความสัมพันธ์ เชื่อมประสานเครือข่าย มีความสามารถในการเข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น (empathy) มีความใฝ่รู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความเชื่อเรื่องการสร้างความเปลี่ยนแปลง (Chulalongkorn University. Faculty of Education. Research Center for Children and Youth Development 2019, 34-35) คุณลักษณะเหล่านี้จะช่วยให้การทำงานพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนมีประสิทธิภาพมากขึ้นและสามารถแผ่ขยายผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมภายนอกได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาร่วมกับหลักเกณฑ์คุณลักษณะทางเจตคติของนักพัฒนาสังคมในคู่มือของ Pamela Trevithick (2012, 240, 267) พบว่าข้อมูลการถอดบทเรียนคุณลักษณะทางเจตคติของ node งานเด็กและเยาวชนมีความสอดคล้องในส่วนคุณสมบัติด้านหลักคิดการทำงาน การยืนหยัดเพื่ออุทิศตัวให้เป็นประโยชน์ทางสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองของผู้อื่น อาทิ สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง สิทธิในการได้รับการพัฒนา สิทธิในการอยู่ร่วมในสังคมอย่างภาคภูมิ รวมทั้งตระหนักถึงความแตกต่างของสถานะซึ่งส่งผลต่ออำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสที่เท่าเทียมกับคนทั่วไป ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมอาจมีความจำเป็นต้องสร้างพันธะสัญญาที่เป็นการวางข้อตกลงในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการย้ำเตือนบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของนักพัฒนาสังคมและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งลดความสับสนระหว่างการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะด้านความมุ่งมั่นตั้งใจ ความเอาใจใส่และจริงใจ เปิดเผยกับงานที่ทำ และอาจรวมถึงคุณลักษณะด้านความกล้าหาญ กล้าพูดเพื่อแสดง

ความคิด ความรู้สึก และความต้องการอย่างตรงไปตรงมา กล้ายืนหยัดเพื่อปกป้องประโยชน์ของตนเอง และผู้อื่น รักความท้าทาย กล้าเผชิญหน้าอุปสรรค และมีความพยายามในการช่วยเหลือทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ซึ่งความพยายามอย่างจริงใจย่อมต้องเกิดจากการรับรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้รับการพัฒนาอย่างถ่องแท้เสียก่อน

อย่างไรก็ตามนอกจากศึกษาเปรียบเทียบหลักเกณฑ์คุณลักษณะของผู้ทำงานด้านพัฒนาสังคมแล้ว ผู้เขียนขอเปรียบเทียบชุดเจตคติผู้ปฏิบัติงานพัฒนาเด็กและเยาวชนกับแนวคิดจิตวิทยาเชิงบวก (positive psychology) ที่ใช้วิเคราะห์ความแข็งแกร่งด้านคุณธรรม และลักษณะนิสัยของ Peterson and Seligman (2004, 36-40) ซึ่งนำเสนอคุณลักษณะทางเจตคติที่มนุษย์พึงมีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยวิเคราะห์คุณลักษณะข้ามวัฒนธรรมตามแนวคิดปรัชญาสำคัญ ๆ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก เช่น ปรัชญาเพลโต ลัทธิขงจื๊อ ลัทธิเต๋า พุทธศาสนา ศาสนาฮินดู อารยธรรมกรีกโบราณ ศาสนาคริสต์-ยูดาห์ และศาสนาอิสลาม และสรุปเป็นคุณลักษณะจำเป็น (core virtues) ได้ 6 ลักษณะ คือ 1. ความกล้าหาญ (courage) หมายถึงความสามารถในการเอาชนะความกลัวการเจ็บป่วยหรือตายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การยึดมั่นในความซื่อสัตย์และความเป็นจริง และความสามารถในการยับยั้งชั่งใจต่อความคิดลบและความพยายามทำมาดร้าย 2. ความยุติธรรม (justice) หมายถึงความเป็นธรรมในการดำรงชีวิตได้อย่างมีเกียรติเท่าเทียมและเสมอภาคกับผู้อื่น ไม่เลือกปฏิบัติซึ่งมีนัยเกี่ยวกับการเมือง อธิปไตย ความเป็นพลเมือง ความเป็นผู้นำ และการทำงานเป็นทีม 3. ความมีมนุษยธรรม (humanity) เป็นคุณธรรมหยิ่งรักลึกลอยภายในบุคคลรู้สึกและมีพฤติกรรมเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอุทิศ

ประโยชน์เพื่อผู้อื่น มองเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง 4. ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ (temperance) เป็นคุณลักษณะในการยับยั้งชั่งใจ อดทนอดกลั้น ช่มใจ ต่อสิ่งเร้า หรือในทางจิตวิทยาคือความสามารถในการรับรู้ศักยภาพและกำกับตนเองได้โดยปราศจากความช่วยเหลือของผู้อื่น 5. ความเข้าใจโลกและเข้าใจชีวิต (transcendence) เป็นคุณลักษณะที่สะท้อนความคิดความเชื่อภายในที่มีต่อเป้าหมายในการใช้ชีวิตที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวตนของตนเอง กล่าวคือมีความศรัทธาต่อการใช้ชีวิตเพื่อเติมเต็มความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เชื่อบรรยากาศสร้างแรงบันดาลใจ มีความหวังและความการุณย์ยินดีต่อชีวิตที่มีความหมาย และ 6. ความมีสติปัญญา (wisdom) หมายถึงความสามารถในการคิดไตร่ตรอง เรียนรู้จากชีวิตและถ่ายทอดบทเรียนให้แก่ผู้อื่นได้ ความใฝ่เรียนรู้การปรับใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการมีชีวิต เช่น การรู้จักคิดสร้างสรรค์รู้จักตั้งข้อสังเกต มีความสงสัย รู้จักการคิดแบบประเมินและตัดสินใจ และมีวิสัยทัศน์ในการมองความเป็นไปของมนุษย์

หากใช้คุณลักษณะจำเป็น 6 ลักษณะตามกรอบความแข็งแกร่งด้านคุณธรรมและลักษณะนิสัย (Peterson and Seligman 2004, 36-40) ในการวิเคราะห์ต้นทุนทางคุณลักษณะทางเจตคติของผู้ปฏิบัติงานด้านพัฒนาสังคมจะทำให้เห็นว่าคุณลักษณะด้านความยุติธรรม ความมีมนุษยธรรม และความเข้าใจโลกเข้าใจชีวิตเป็นฐานคิดเบื้องลึกเบื้องหลังการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งกล่าวถึงอุดมการณ์ที่หล่อเลี้ยงจุดยืนในสังคมของนักพัฒนา ในขณะที่คุณลักษณะด้านความมีสติปัญญา ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความกล้าหาญเป็นคุณลักษณะตั้งต้นของการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อสู่การปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อคนรอบข้าง ดังนั้นการสรุปคุณลักษณะทางเจตคติด้วย 6

คุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้สามารถอธิบายขยายภาพของต้นทุนเจตคติของนักพัฒนาสังคมได้อย่างสมบูรณ์

กล่าวโดยสรุปคุณลักษณะของ node มีองค์ประกอบด้านคุณลักษณะทางเจตคติหรือมีใจเป็นแก่นตามด้วยองค์ประกอบด้านองค์ความรู้และด้านทักษะซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 หลอมรวมอยู่ในตัวคนทำงานพัฒนาสังคมอย่างแนบเนียนและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ คุณลักษณะทุกด้านล้วนเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการทำงานเพื่อพัฒนาคน กลุ่มคนหรือชุมชน และสังคม อย่างไรก็ตามคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นอาจไม่สามารถรวมอยู่อย่างสมบูรณ์แบบในบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ การทำงานพัฒนาสังคมจึงมีความจำเป็นที่ต้องทำงานลักษณะเชื่อมประสาน ฟังพาอาศัยความเชี่ยวชาญข้ามศาสตร์หรือสหวิทยาการซึ่ง node ในฐานะนักพัฒนาสังคมที่คาดหวังการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต้องเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือองค์กรอื่น ต้องสื่อสาร สร้างโอกาส สานสัมพันธ์ ถักทอโครงข่ายคนทำงานพัฒนาสังคม เพื่อให้ได้เครือข่ายองค์กรทางสังคมที่มีเป้าหมายสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน อันจะมีคุณลักษณะของเครือข่ายคนทำงานพัฒนาสังคมที่แข็งแกร่งและครอบคลุมครบทุกองค์ประกอบดังที่กล่าวไว้ทั้งหมดข้างต้น อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่พึงมีในการทำงานพัฒนาสังคมนี้ เป็นมุมมองวิชาการของผู้เขียนซึ่งเสนอให้เห็นว่าองค์ประกอบของ node หน่วยที่ทำงานเพื่อสังคมควรมีลักษณะอย่างไร โดยมุ่งที่บริบทการทำงานของหน่วยงานที่พัฒนากลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก เยาวชน และชุมชนท้องถิ่นเป็นหลัก องค์ประกอบซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงมีในกลุ่มคนทำงานเพื่อพัฒนาสังคมในบริบทอื่น ๆ จึงอาจมีความหลากหลายและแตกต่างไปจากที่กล่าวไว้ข้างต้นได้

ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ของ Node กับงานด้านการพัฒนาสังคมตามแนวคิดทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ

จากสาระสำคัญข้างต้นทำให้ผู้อ่านได้รับความเป็นมาของ node อันเกิดจากการสถาปนา ก่อตั้งรวมถึงระบุบทบาทหน้าที่ขององค์กรทางสังคมที่มีอำนาจในการสั่งการหรือแหล่งทุนสนับสนุนการดำเนินงานและมีเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคม ปรากฏการณ์ในการก่อร่างสร้างสรรค์กลุ่มคนทำงานเพื่อสังคมผ่านระบบสนับสนุนกลไกภาครัฐ องค์กรทางสังคมอื่น ๆ และองค์กรภาคประชาสังคมที่ไม่หวังผลกำไร ทำให้เกิดเครือข่ายคนทำงานเพื่อพัฒนาสังคมนอกระบบการสังคมสงเคราะห์ ทั้งนี้ผู้เขียนจึงขอเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการทำงานของ node กับงานพัฒนาสังคม (social work) และการขับเคลื่อนงานในฐานะผู้สานเครือข่ายองค์กรทางสังคมผ่านมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ (actor-network theory) ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทวิเคราะห์ต่อไป

การทำงานของ node กับงานพัฒนาสังคม
จากข้อมูลทั้งหมดข้างต้นทำให้ผู้อ่านพอเห็นภาพและมีความเข้าใจว่า node คืออะไรและเป็นใครในสังคม รวมถึงบทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของ node ในฐานะนักพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนซึ่งสามารถสรุปได้จากการวิเคราะห์ร่วมกับนิยามเป้าหมายวิชาชีพและการทำงานพัฒนาสังคมตามการตกลงระหว่างสมาคมนานาชาติแห่งคณะการพัฒนาสังคม (International Association of Schools of Social Work: IASSW) และสมาพันธ์นานาชาติแห่งนักพัฒนาสังคม (International Federation of Social Workers: IFSW) ซึ่งได้ข้อสรุปนิยามของงานพัฒนาสังคม (social work) ว่าเป็น

“วิชาชีพการพัฒนาสังคมมุ่งเปลี่ยนแปลงสังคม แก้ไขปัญหาด้านความสัมพันธ์ของมนุษย์ และเสริมศักยภาพรวมถึงปลดปล่อยพันธนาการที่บีบรัดให้ประชาชนได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ใช้ความรู้ทางทฤษฎีด้านพฤติกรรมมนุษย์และระบบทางสังคมในการสร้างนวัตกรรมที่ตอบโจทย์กับปัญหาอันเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันเป็นบริบทในการดำเนินชีวิต ยึดมั่นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมทางสังคมเป็นหลักการพื้นฐานในการทำงานพัฒนาสังคม” (ISW/IASSW 2000 cited in Trevithick 2012, 3)

เมื่อพิจารณาจากนิยามวิชาชีพนักพัฒนาสังคมและการทำงานของ node ที่ก่อตัวขึ้นตามธรรมชาติในงานพัฒนาสังคมในบริบทสังคมไทยทำให้เห็นว่าเป้าหมายของวิชาชีพนักพัฒนาสังคมและ node สอดคล้องเป็นเป้าหมายเดียวกัน คือการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ node เป็นคนหรือกลุ่มคนที่มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในทุกระดับโครงสร้างทางสังคมตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ชุมชน และสังคม เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติยุติธรรมโดยสร้างโอกาสในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระนาบใหม่จากบนลงล่างเป็นการสร้างพลังของชาวบ้าน ชุมชนท้องถิ่น หรือกลุ่มผู้ถูกครอบงำจากระบบให้มีพื้นที่แสดงออกทางความคิดและใช้สิทธิพลเมืองส่งเสียงสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยตัวเอง จึงสามารถสรุปกรอบสมรรถนะที่ node มีสอดคล้องกับนักพัฒนาสังคมตามที่ Barry Cournoyer (2016, 18) ได้ระบุไว้ 10 สมรรถนะ คือ 1. ความสามารถในการเข้าใจและควบคุมตนเอง 2. ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และการรับรู้ศักยภาพตนเอง 3. การสนับสนุนทางสังคมและความเป็นอยู่ที่ดี

4. การคิดเชิงวิพากษ์และการสืบเสาะเชิงวิชาการ
5. การเรียนรู้ตลอดชีวิต 6. การรับรู้ความแตกต่างหลากหลาย 7. การรู้หลักสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม 8. การรู้วิถีปฏิบัติและเชื่อมโยงเชิงนโยบาย 9. การรู้ค่านิยมของงานพัฒนาสังคมและการตัดสินใจบนฐานจรรยาบรรณ และ 10. ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและวิชาชีพ

อย่างไรก็ตามสมรรถนะด้านการรู้แนวทางปฏิบัติเชิงนโยบายเป็นสมรรถนะเฉพาะของนักพัฒนาสังคมด้านการเมือง ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของงานพัฒนาสังคมที่เน้นกรอบการดำเนินงานที่สร้างผลกระทบด้านนโยบาย กล่าวคือการสร้างการมีส่วนร่วมในการออกแบบและกำหนดนโยบายจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นพัฒนา นักพัฒนาสังคมด้านการเมืองต้องเข้าใจกลยุทธ์เชิงนโยบายและมีทักษะในการปรับใช้กลยุทธ์เชิงนโยบายกับทุกระดับในโครงสร้างทางสังคม โดยสามารถอธิบายและสื่อสารแนวคิดหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านอำนาจและการเมืองให้แก่ผู้รับบริการหรือองค์กรเครือข่ายเพื่อสร้างโอกาสในการเสริมพลังและจัดระเบียบโครงสร้างอำนาจใหม่เพื่อให้พื้นที่สำหรับภาวะผู้นำและความเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมของคนรากหญ้าที่เสี่ยงเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าด้วยตัวเอง (Lane and Pritzker 2017, 4-8, 24-25) ฉะนั้นงานพัฒนาสังคมด้านการเมือง (political social work) จึงเป็นแขนงงานสำคัญสำหรับการทำงานกับประชากรกลุ่มเปราะบางและกลุ่มด้อยโอกาสไร้อำนาจ โดยเฉพาะประชากรที่ด้อยโอกาสซ้ำซ้อนด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และอยู่ในกลุ่มอัตลักษณ์ร่องทางวัฒนธรรมการทำงานพัฒนาสังคมด้านการเมืองมีพื้นที่การดำเนินงานไม่ต่างจากงานพัฒนาสังคมทั่วไป นักพัฒนาสังคมด้านการเมืองมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์ ส่งต่อ

ข้อเสนอเชิงนโยบาย สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบแนวทางปฏิบัติ และสนับสนุนให้มีการกำหนดเป็นบทบัญญัติ ข้อปฏิบัติ ระเบียบข้อบังคับที่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบโครงสร้างได้

กระบวนการทำงานเพื่อผลักดันเชิงนโยบายเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานของศูนย์วิจัยและพัฒนา ด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งเมื่อพิจารณารูปแบบการทำงานแล้ว ก็เป็นอีกหน่วยประสานงานที่ประสานเครือข่ายวิชาการและคนทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยอีกหน่วยหนึ่ง ภายใต้การดำเนินโครงการการพัฒนา ศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ศูนย์วิจัยฯ ได้ทำหน้าที่เชื่อมประสาน node ที่เป็นหน่วยประสานงานเครือข่ายระดับภูมิภาค เข้ากับองค์การวิชาการและองค์กรภาครัฐส่วนกลาง และจากระดับพื้นที่ อาทิ มูลนิธิภูมิพลชุมชนไทย กลุ่มรักษ์เขาชะเมา สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (SILC) จังหวัดอุบลราชธานี สมาคมเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย ศูนย์ประสานสิทธิการศึกษาก่อนเรียนและศูนย์การเรียนรู้ไทย สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น ราชชนรินทร์ สำนักวิชาการสุขภาพจิต สถาบันสังคมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักวิชาการสุขภาพจิต เป็นต้น โดยร่วมแลกเปลี่ยนผ่านเวทีเสวนาทางวิชาการและเวทีเสวนาด้านนโยบายการพัฒนาเด็กและเยาวชน (Somphong Chitradub et al. 2020, 132) อีกทั้งใช้การสื่อสารสาธารณะเพื่อกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงทางความคิด สร้างการมีส่วนร่วมในการแสดงออกผ่านการสนับสนุนพื้นที่ปลอดภัยในการ

แสดงออกและสร้างพื้นที่กลางหรือพื้นที่ที่สาม³ (third space) สำหรับการปะทะสังสรรค์ทางความคิดระหว่างเด็กและเยาวชนกับผู้ใหญ่ ตลอดจนการศึกษาวิจัย เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งด้าน การศึกษาและการสร้างโอกาสการเรียนรู้จากกิจกรรม สร้างสรรค์ ผลการดำเนินงานของศูนย์ฯ นำไปสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การผลักดันวาระการพัฒนาเด็กและเยาวชนผ่านการจัดตั้งโครงสร้างสภาเด็กและเยาวชนในระดับตำบล ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 การผลักดันวาระปฏิรูปการศึกษาในระดับพื้นที่ ผ่านพระราชบัญญัติพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งกฎหมายเหล่านี้ มุ่งเน้นสร้างการเปลี่ยนแปลงและการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลถึงระดับสังคม รวมทั้งสร้างวัฒนธรรม สานสัมพันธ์เชิงอำนาจของพลเมืองแบบใหม่ขึ้น ให้มีโอกาสร่วมคิดร่วมรับผิดชอบและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงนับได้ว่าศูนย์ฯ ได้ทำหน้าที่และแสดงบทบาทของ node ในภาคกลาง ร่วมกับ node อื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

การขับเคลื่อนงานในฐานะหน่วยประสานเครือข่ายองค์กรทางสังคมผ่านมุมมองทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ ของ node จำเป็นต้องทำความเข้าใจแนวคิดทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ (actor-network theory: ANT) พอสังเขป เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดและ คำสำคัญที่จะใช้อธิบายภาพความสัมพันธ์ของ node กับงานพัฒนาสังคม ในที่นี้ผู้เขียนได้รวบรวมคำอธิบายแนวคิด ANT ของนักสังคมวิทยาที่ใช้แนวคิดดังกล่าว

³พื้นที่ที่สาม (third space) พื้นที่กลางที่ให้อิสระในการถกเถียงระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรม กล่าวคือผู้มีอำนาจกับผู้ไร้อำนาจ หรือกลุ่มวัฒนธรรมหลักกับกลุ่มวัฒนธรรมรอง เพื่อเป็นพื้นที่สร้างเงื่อนไข ตอรอง ถกเถียง ปรับเปลี่ยน และสร้างความหมายใหม่ทางภาษา คำ ถ้อยแถลง การกระทำและวิถีปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันทั้งสองฝ่าย (Bhabha 2004, 54-56)

อธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ทางสังคม โดย John Law (1992, 380) นักสังคมวิทยาได้อธิบายแนวคิด ANT ว่าเป็นศาสตร์สังคมวิทยาเชิงสัมพันธ์และกระบวนการที่สังเกตว่าผู้กระทำ องค์กร และเครื่องมือต่าง ๆ นั้นมีปฏิสัมพันธ์และสร้างผลกระทบระหว่างกัน ต่อมาได้เสริมว่า ANT มุ่งอธิบายปรากฏการณ์ของการสานสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างผู้กระทำ (actor) ที่มีความแตกต่างหลากหลายกัน (heterogeneous) ได้แก่ วัตถุ คน เครื่องจักร สัตว์ ธรรมชาติ ความคิด องค์กร ความเหลื่อมล้ำ มาตรฐาน การจัดวางทางภูมิศาสตร์ และอื่น ๆ (Law 2009, 141) ในขณะที่นักปรัชญาด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสอย่าง Bruno Latour (2005, 25) ใช้ ANT อธิบายการรับรู้ความสัมพันธ์ทางสังคมโดยตระหนักถึงสิ่งที่ไม่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมได้ (uncertainty) ซึ่งอาจพบจาก 5 แหล่งสำคัญ คือ 1. สถานะของกลุ่มความสัมพันธ์ 2. ต้นตอแท้จริงของการกระทำ 3. สรรพสิ่งมีอำนาจแฝง 4. ความสำคัญของข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็น และ 5. รูปธรรมอำนาจด้วยการจารึก ประเด็นถกแถลงของ Latour ได้สร้างศัพท์สำคัญในการปรับใช้แนวคิด ANT อีกมาก ได้แก่ ผู้กระทำ (actor) สิ่งเร้าการกระทำ (actant) การกระทำ (action) และเครือข่าย (network) อันเป็นต้นธารของการอธิบายโครงข่ายความสัมพันธ์ขนาดใหญ่อย่างสังคมในบริบทที่เล็กลงอย่างระดับพื้นที่ (locality) ได้

เนื่องจากแนวคิด ANT มีความซับซ้อน ผู้เขียนจึงเลือกคำอธิบายองค์ประกอบของแนวคิดโดย John Law ซึ่งสรุปการอธิบายความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายสังคมไว้ 5 องค์ประกอบ คือ 1. ความสัมพันธ์สัมพันธ์ (semiotic relationality) หมายถึงเครือข่ายอันประกอบด้วยหน่วยที่สร้างความหมายและก่อรูปความสัมพันธ์ระหว่างกัน

2. ความแตกต่างหลากหลาย (heterogeneity) หมายถึงเครือข่ายสัมพันธ์ซึ่งประกอบด้วยผู้กระทำที่เป็นมนุษย์และตัวกระทำซึ่งไม่ใช่มนุษย์ 3. สสารมีรูปธรรม (materiality) หมายถึงสิ่งต่าง ๆ มากมายที่มีอยู่อย่างมีความหมายในสังคม 4. กระบวนการส่งผ่านและแปรผันของผู้/ตัวกระทำ (translation) 5. การส่งผ่านอำนาจ (immutable mobile) หมายถึงการสร้างร่องรอยอำนาจให้แก่ตัวกระทำซึ่งไม่ใช่มนุษย์และมีผลต่อปฏิสัมพันธ์กับเครือข่าย (Law 2009, 146) ผู้เขียนยกตัวอย่างประกอบดังสถานการณ์นี้ นักคิดเชื่อมโยงความรู้จากการอ่านหนังสือเล่มหนึ่งกับประสบการณ์และถ่ายทอดโดยการเขียนลงหนังสืออีกเล่ม สถานการณ์นี้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างความรู้คนและสิ่งของ โดยเริ่มจากการเกิดความสัมพันธ์สัมพันธ์ (semiotic relationality) จากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหลากหลายหน่วยความรู้ทั้งจากหนังสือและประสบการณ์ (heterogeneity) และทำให้ความรู้เป็นสสารมีรูปธรรมผ่านการเขียนบันทึก (materiality) ซึ่งเป็นการถ่ายพลังส่งต่ออำนาจการรับรู้จากคนไปสู่หนังสือ (translation) ทำให้หนังสือมีอำนาจในการถ่ายทอดความรู้ต่อ (immutable mobile) ไปยังบุคคลอื่น ๆ

เมื่อ ANT ไม่เชื่อว่าโลกความเป็นจริงมีรากฐานตายตัวหรือมีต้นเหตุแห่งผล แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์สัมพันธ์ของสรรพสิ่งต่าง ๆ ผ่าน 3 กลวิธีดังนี้ 1. การสร้างความคงทนเชิงวัตถุ (material durability) โดยเชื่อว่าระบบความสัมพันธ์ทางสังคมได้สร้างตัวแทนอำนาจผ่านวัตถุ ประจักษ์หลักฐาน หรือสิ่งที่ไม่มียุขยัยเพื่อส่งผ่านอำนาจแทนเชื่อมโยงถักทอเส้นอำนาจและฝากฝังไว้ในวัตถุ 2. การสร้างความคงทนเชิงกลยุทธ์ (strategic durability) ความสัมพันธ์ของเครือข่ายสังคมจะยั่งยืนได้ขึ้นอยู่กับการวางกลยุทธ์ที่รอบคอบ โดยให้

ความสำคัญกับกระบวนการถ่ายโอนและการแปรผัน กลยุทธ์ตามบริบทของเครือข่ายสังคมอื่นหรือตระหนัก ถึงสถานะของกลุ่มความสัมพันธ์ และ 3. การสร้างความ คงทนเชิงอ้อมหรือความคงทนทางวาทกรรม (discursive stability) เป็นวิธีรักษาความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่รวม เป็นองค์การผ่านการสร้างเงื่อนไขหรือมาตรฐานในการ ปฏิบัติต่อกัน นอกจากการเคารพกติกาเพื่อรักษาความสัมพันธ์แล้ว เครือข่ายยังควรเสริมบทบาทหน้าที่ในการ ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เนื่องจากแต่ละเครือข่ายย่อมมีความรู้ ความสามารถเป็นขอบเขตอำนาจที่ จำกัด การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจึงเป็นกลวิธีในการ รักษาความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายจนเป็นองค์การทาง สังคมที่เหนียวแน่นได้ (Latour 2005, 69, 74, 99, 106, 132; Law 2009, 148-149)

จากบทเรียนการทำงานของศูนย์วิจัยและพัฒนา ด้านเด็กและเยาวชนร่วมกับ node หน่วยประสานงาน เครือข่ายต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่พัฒนาสังคมทั้งกับกลุ่ม เป้าหมายเด็กและเยาวชนและกลุ่มชาวบ้านในชุมชนทำให้ ผู้เขียนมองเห็นความสัมพันธ์ที่ก่อตัวขึ้นโดยธรรมชาติ ระหว่าง node ต่าง ๆ ในฐานะหน่วยประสานเครือข่าย องค์การทางสังคม ซึ่งแต่ละ node ทำหน้าที่เป็นผู้กระทำการ (actor) ในกระบวนการสร้างความหมายของกลุ่มตนเอง โดยเริ่มจากการเป็นหน่วยองค์การทางสังคมแบบปัจเจก และพัฒนาความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ๆ ที่มีความแตกต่าง (heterogeneity) ได้สถาปนาความสัมพันธ์สัมพันธ์ (semiotic relationality) เพื่อสร้างโอกาสในการเผยแพร่ความหมายของกลุ่มหรือต่อรองกับหน่วยอื่น ๆ เพื่อสร้างความหมายของกลุ่มขึ้นใหม่ (translation) ซึ่งเมื่อผู้อ่านย้อนทวนการทำงานเชิงบูรณาการของ node จะพบว่าในกระบวนการทำงานเชิงบูรณาการนั้นจะมีการแลกเปลี่ยนต้นทุน ต่อรอง ถกเถียง

ออกแบบปฏิบัติการ (action) ที่เป็นรูปธรรมของการมีส่วนร่วมของกลุ่มหน่วยประสานในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง (materiality) ซึ่งอาจเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โครงการสร้างนวัตกรรมทางสังคมแก้ไขปัญหา มิตรรายได้ครัวเรือนและอื่น ๆ

ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อขยายรูปแบบการทำงานเชิง บูรณาการของ node หน่วยประสานเครือข่าย จะพบ ความหมายตรงตามชื่อเรียกที่สอดคล้องกับแนวคิด ปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์สัมพันธ์ในทฤษฎี ANT คือ การเชื่อมประสานลักษณะเป็นเครือข่าย โดยเริ่มจากการ สร้างความสัมพันธ์จาก node หนึ่ง ไปยังอีก node หนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่าง และความแตกต่างในที่นี้ หมายถึง ความแตกต่างทางสถานภาพเชิงระบบ กล่าวคือเป็น node ที่หน่วยประสานขององค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม หรือองค์กรภาคประชาชน ซึ่ง นำไปสู่ความแตกต่างทางคุณลักษณะ กล่าวคือมีเป้าหมายหลักในการทำงานของหน่วยงาน ทรัพยากร องค์ความรู้ และทักษะวิธีการที่แตกต่างกันออกไป แต่กลับ มีจุดร่วมบางอย่างเกิดขึ้นเมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันใหม่ เพื่อสร้างความหมายในการทำงานร่วมกันใหม่ ซึ่งอาจ มีลักษณะการรวมตัวที่เป็นหน่วยองค์การทางสังคมเป็นทางการ มีการรักษาความสัมพันธ์ผ่านการสร้างความ คงทนเชิงวัตถุ (material durability) และการสร้างความ คงทนเชิงกลยุทธ์ (strategic durability) เช่นเดียวกัน กับการทำงานของหน่วยประสานเครือข่ายสถาบันเสริม สร้างการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (SILC) จังหวัดอุบลราชธานี ที่เป็นหน่วยประสานงานองค์การทางสังคมอื่น ๆ ภายใน จังหวัด เพื่อเป้าหมายการก่อรูปหน่วยทางสังคมใหม่ ในลักษณะคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนวาระจังหวัดน่า อยู่สำหรับเด็กและเยาวชน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งต้อง ร่วมกันร่างนโยบายการขับเคลื่อนของจังหวัด โดยการ

กำหนดเป้าหมายการขับเคลื่อนและวางแผนปฏิบัติการในการขับเคลื่อนวาระจังหวัดจากหน่วยงานกว่า 40 หน่วย (Somphong Chitradub and Navaporn Sunanlikanon 2019b) รวมถึงตัวอย่างหน่วยประสานเครือข่ายมูลนิธิภูมิพลังชุมชนไทยที่สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนให้กับกลุ่มแกนนำเยาวชนนักศึกษาจาก 4 มหาวิทยาลัยภาคเหนือตอนบนให้เกิดความคงทนของความสัมพันธ์สัมพันธ์เชิงข้ออมหรือความคงทนทางวาทกรรม (discursive stability) โดยการจัดกิจกรรมประชุมแบบไม่เป็นทางการให้เกิดการพบปะพูดคุย ถอดบทเรียนการทำงาน สอบถามความมุ่งหมายในการขับเคลื่อนงานพัฒนาสังคมบนฐานชมรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีการวางแผนจัดงานนิทรรศการและเวทีการแสดงหนังสือ อันนับได้ว่าเป็นการสร้างความคงทนของปฏิสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ (strategic durability) ผ่านการสร้างผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบภาพยนตร์สั้น และนิทรรศการ “เรื่องเล่าหลังเลิกเรียน” ที่สะท้อนคิดมุมมองต่อประเด็นสังคมของเด็กและเยาวชนผ่านการถ่ายทอดเป็นภาพยนตร์ รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้กำกับรุ่นเยาว์ นักวิชาการ นักวิจารณ์ภาพยนตร์ และ NGO ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ร่วมแลกเปลี่ยน ถกเถียง และวิพากษ์สังคม โดยมีภาพยนตร์ของนักศึกษาเป็นต้นเรื่องสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจสังคมที่มีบริบทเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อน เช่น บริบทการศึกษาของผู้ไร้สัญชาติ การผลิตสุราท้องถิ่น ความเปราะบางจากเศรษฐกิจฐานะ เป็นต้น (Somphong Chitradub and Chutima Chumpong 2020)

อย่างไรก็ดี ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชนได้เชื่อมการทำงานพัฒนาสังคมผ่านงานวิจัยเป็นหลัก ด้วยอัตลักษณ์การเป็นองค์กรทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม ศูนย์วิจัยฯ ได้ส่งเสริมประสบการณ์การทำงานวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมในกลุ่มเป้าหมายเด็กและ

เยาวชน ทำให้เป็นผู้กระทำการ (actor) ส่งต่อ เชื่อมร้อยสานเครือข่ายคนทำงานพัฒนาสังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จนเกิดการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ กล่าวคือเป็น node องค์การวิชาการและเครือข่ายวิชาการในเวลาเดียวกัน เมื่อพิจารณาตามแนวคิดอัตลักษณ์องค์กร (organizational identity) ของ Majken Schultz (2016, 93-105) จึงพบว่าศูนย์วิจัยฯ มีอัตลักษณ์ที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลาจากการทำงานที่มีพลวัตเชิงกระบวนการค้นหาตัวตน วางกรอบแนวคิดการทำงานใหม่ ประสานความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายที่หลากหลายใหม่ ๆ อยู่เสมอ และปรับเปลี่ยนบทบาทในการทำงานทั้งในฐานะคณะวิจัย ภาคคนทำงานพัฒนานักวิชาการ นักประชาสัมพันธ์ ตลอดจนเป็นผู้สื่อสาร ส่งต่อเชิงนโยบาย อีกทั้งยังสร้างวงจรความสัมพันธ์สัมพันธ์ (semiotic relationality) และส่งต่ออำนาจภายในองค์กรและระหว่างภาคี (immutable mobile) กล่าวคือนักวิจัยและนักวิชาการแต่ละคนเป็นผู้กระทำการที่มีสิ่งเร้าต่อการทำงานแตกต่างกันหลากหลาย ถูกหล่อหลอมด้วยวิสัยทัศน์และพันธกิจ รวมทั้งเป้าหมายในการทำงานที่วางไว้ร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีบริบทพื้นที่และองค์ประกอบโครงข่ายความสัมพันธ์ที่ต่างกันไป (heterogeneity) จะเห็นได้ว่าการทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ ซึ่งนำมาสู่การถ่ายโอนอำนาจเชิงความรู้ ความสามารถ การต่อรอง การวางเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน (materiality) ผ่านกลวิธีรักษาความสัมพันธ์แบบประจักษ์หลักฐาน (material durability) เช่น การลงนามพันธะสัญญา โครงการวิจัย/กิจกรรม บันทึกความเข้าใจ (MOU) เป็นต้น แนวคิด ANT ช่วยอธิบายลักษณะการทำงานพัฒนาสังคม การเชื่อมความสัมพันธ์ การสานเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนนโยบาย ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์

คงทนเชิงอ้อม (discursive stability) ผ่านการพัฒนา ศักยภาพปัจเจกบุคคล ชุมชน และสังคม ซึ่งไม่อาจเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างแบบสั่งการบนลงล่าง แต่เกิดขึ้นบนความสัมพันธ์แนวระนาบที่อาศัยกระบวนการปะทะสังสรรค์ของผู้/ตัวกระทำ การแลกเปลี่ยนเพื่อทบทวนและสร้างสรรค์วิธีการทำงานพัฒนาใหม่ ๆ แม้ขยายขอบเขตการพัฒนาผ่านการบันทึกหรือทำให้เป็นประจักษ์หลักฐานและส่งต่อไปยังหน่วยต่าง ๆ ทางสังคมในวงกว้างต่อไป

บทสรุป

บทความวิชาการนี้ได้บรรยายความเป็นมาของ node และตำแหน่งแห่งที่ในงานพัฒนาสังคม โดยเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีหลากหลายด้าน ทั้งจิตวิทยา ปรัชญา สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์ศาสตร์เข้ากับปรากฏการณ์การก่อตัวของ node และเครือข่ายคนทำงานพัฒนาสังคม บทความนี้จะสะท้อนให้เห็นว่า node เป็นผู้เชื่อมวัฏกรรมทางสังคมอย่างงานวิจัยไม่ให้คุณค่าไว้กับกลุ่มคนวิชาการเพียงเท่านั้น แต่เป็นผู้ให้โอกาส เชื่อมประสานหน่วยทางสังคมอื่น ๆ เพื่อขยายหรือกระตุ้นสร้างความเคลื่อนไหวทางสังคมและสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยผ่านการทำงานร่วมกับองค์กรของภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาสังคม เป็นผู้สร้างจุดคานงัดเพื่อสร้างความสมดุลเชิงอำนาจภายในโครงสร้างสังคม ฉะนั้น node จึงจำเป็นต้องมีหัวใจที่หนักแน่นมุ่งสร้างความเป็นธรรมและความเท่าเทียมให้กับทุกหน่วยในสังคม จำเป็นต้องเลือกประยุกต์ใช้ความรู้ที่มี ประสานการทำงานเพื่อเชื่อมความรู้ข้ามสาขาวิชา สื่อสารเพื่อสร้างสันติธรรมในสังคม ตลอดจนเรียนรู้ที่จะปรับเปลี่ยนพัฒนาอัตลักษณ์ด้วยการมีส่วนร่วมในกระบวนการขับเคลื่อนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจผ่านกระบวนการวิจัย การทำโครงการหรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ การร่วมมือปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันของภาคีเครือข่าย และ

การสร้างพลวัตการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกองค์กรให้กับปัจเจกบุคคล หน่วยและองค์กรทางสังคมที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์ นอกจากบทบาทหน้าที่และองค์ประกอบของ node ที่กล่าวไปแล้วนั้น ความสัมพันธ์ของ node ต่อสังคมในฐานะหน่วยกระตุ้นการพัฒนานอกระบบยังช่วยสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ๆ ที่หนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนต่อรองถ่ายโอนอำนาจความรู้ อุดมการณ์ ความสามารถ สมรรถนะสำคัญ และปฏิรูปองค์กรเครือข่ายเพื่อเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้น จนเกิดเป็นการถักทอเครือข่ายความสัมพันธ์ตามแนวคิดเครือข่าย-ผู้กระทำเป็นวงจรรขยายไปยังหน่วยต่าง ๆ ทางสังคม ผลิตรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ที่เสมอภาคเท่าเทียมยิ่งขึ้น พร้อมทั้งปลดปล่อยอำนาจของผู้ถูกปกครอง ถูกครอบงำและถูกกดทับด้วยอัตลักษณ์ร่องทางสังคมให้สามารถพัฒนาศักยภาพตนเอง รวมถึงชุมชนและสังคมแวดล้อมสู่การค้นหาคำหมายใหม่ในการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมไทยได้อย่างภาคภูมิใจ และมีความหวังในการสร้างสรรค์สังคมสันติเสมอภาคในวงกว้างต่อไป อย่างไรก็ตามผู้เขียนไม่เจตนาในการเขียนเพื่อสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจเรื่องบทบาทหน้าที่ของ node กับการพัฒนาสังคมแบบตายตัว หากแต่มุ่งให้เกิดข้อถกเถียงใหม่ด้านงานพัฒนาสังคมผ่านมุมมองทางวิชาการ และชี้ชวนให้เห็นแง่มุมหนึ่งของนักพัฒนาสังคมมืออาชีพ แม้ไม่ได้ดำเนินเป็นวิชาชีพภายใต้สังกัดของรัฐด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์โดยตรง แต่สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสานความสัมพันธ์และสอดประสานการทำงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องได้แบบไม่ติดกรอบมีอิสระเพียงพอในการสร้างสรรค์หรือเกื้อหนุนให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม และดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ในวิชาชีพที่หลากหลายควบคู่กับงานพัฒนาสังคมไปได้อย่างสมดุล

References

- Bhabha, Homi K. 2004. *The Location of Culture*. New York: Routledge.
- Chulalongkorn University. Faculty of Education. Research Center for Children and Youth Development. 2019. *Botsarup Kan Thot Botrian Phuprasanngan Khruetakhai Phumiphak (Node)*. [Summary of Knowledge Management from Network Coordinator (Node)]. Bangkok: The Research Center. (in Thai) (unpublished manuscript)
- Cournoyer, Barry. 2010. *The Social Work Skills Workbook*. 6th ed. Boston, MA: Cengage Learning.
- . 2016. *The Social Work Skills Workbook*. 8th ed. Boston, MA: Cengage Learning.
- Kotchakorn Chinawong. 2003. *Ngan Wichai Phuea Thongthin: Sue Khwammai Phan Than Khit Lae Prasopkan* [Community Research: Interpretation through Concepts and Experiences]. 2nd ed. Chiang Mai: Wanida Press. (in Thai)
- Lane, Shannon R., and Suzanne Pritzker. 2017. *Political Social Work: Using Power to Create Social Change*. New York: Springer.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John. 2009. "Actor Network Theory and Material Semiotics." In *The New Blackwell Companion to Social Theory*, edited by Bryan S. Turner, 141-158. Oxford: Wiley-Blackwell.
- . 1992. "Notes on the Theory of the Actor-Network: Ordering, Strategy, and Heterogeneity." *Systems Practice* 5(4): 379-393.
- Peterson, Christopher, and Martin E. P. Seligman. 2004. *Character Strengths and Virtues: A Handbook and Classification*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Schultz, Majken. 2016. "Organizational Identity Change and Temporality." In *The Oxford Handbook of Organizational Identity*, edited by M. G. Pratt, M. Schultz, B. E. Ashforth, and D. Ravasi, 93-105. Oxford: Oxford University Press.
- Somphong Chitradub, and Chutima Chumpong. 2020. "Khun Tham Arai Lang Loek Rian." [What Do You Do after School?]. Accessed September 3, 2020. https://www.matichon.co.th/article/news_1913731. (in Thai)
- Somphong Chitradub, and Navaporn Sunanlikanon. 2019a. "NODE... Chang Chueam Nawattakam Thang Sangkhom." [Node...Social Innovation Coordinator]. Accessed March 25, 2020. https://www.matichon.co.th/article/news_1561612. (in Thai)

- , 2019b. "Ubonratchathani: Su Paomai Changwat Nayu Samrap Dek Lae Yaowachon." [Ubonratchathani: Toward a Livable Province for Children and Youths]. Accessed August 25, 2020. https://www.matichon.co.th/columnists/news_1829512. (in Thai)
- Somphong Chitradub, Navaporn Sunanlikanon, Surasak Kao-iean, and Jiraporn Son-Oong. 2016. *Rai-ngan Chabap Sombun Khrongkan Kan Buranakan Phalang Dek Lae Yaowachon Kap Phalang Chumchon Thongthin Nai Kan Khapkhluan Yutthasat Dan Dek Lae Yaowachon*. [Final Research Report on Integration of Children and Youths in Local Community Power through the Operations of the Children and Youth Strategy]. Bangkok: Research Center for Children and Youth Development, Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Somphong Chitradub, Navaporn Sunanlikanon, Phodjana Arpanurak, Chutima Chumpong, Orsumon Santiwongsakul, Dana Mohamadrasapol, and Sarunpat Seawong. 2020. *San Node Sang Dek Soem Suk Phawa: Rai-ngan Chabap Sombun Khrongkan Kan Phatthana Sun Wichakan Lae Khruengkhai Wichakan Dan Dek Yaowachon Lae Khropkhua*. [Networking NODE, Creating Youth Agents for Promoting Well-being: Research Report of Development Project of Academic Center and Academic Networks Working on Children, Youth and Families]. Bangkok: Research Center for Children and Youth Development, Faculty of Education, Chulalongkorn University. (in Thai)
- The Thailand Research Fund. 2004. *Kan Borihan Chatkan Ngan Wichai Phuea Thongthin*. [Management of Community-Oriented Research]. Bangkok: Thailand Research Fund. (in Thai)
- Trevithick, Pamela. 2012. *Social Work Skills and Knowledge: A Practice Handbook*. 3rd ed. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.
- Vicharn Sai-Orn. 2016. *Big Data Nai Phak Rat: Academic Focus*. [Big Data in Government: Academic Focus]. Bangkok: Academic Department, The Secretariat of the House of Representatives. (in Thai)

Elderly Abuse: Situations, Causes and Response**

Punyawaj Traijutakarn*

Abstract

The research on “Elderly Abuse: Situations, Causes and Response” is a quantitative research. The objectives are to study the current problems of violence against the elderly in Thai society, as well as the causes of violence against the elderly, and guidelines for support from networks to prevent and solve the problems of violence against the elderly. This survey was conducted with the elderly in 5 areas, namely Bangkok, Pathum Thani, Chiang Mai, Nong Bua Lam Phu, and Songkhla. The sample's total is 1,215 respondents.

The findings show that most of the elderly are victims of emotional and mental violence. The major cause of the majority of the cases is the tension from involved people due to problems relating to relationships among family members or people close to the elderly. Most of the abusers are spouses, offsprings, relatives, close friends and neighbors with whom the elderly are interdependent. Most of the elderly receive support in the forms of provision of consultancy service, advice and morale boosting by family members, relatives, neighbors and multidisciplinary teams.

Keywords: *the elderly, violence, supportive networks*

*Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University Lampang Campus, Moo 2, Lampang-Chiang Mai Road, Pongyankok, Hangchat, Lampang 52190. Email: a.punyawaj@gmail.com

**This article is a part of the research project entitled “The Prevention and Alleviation of Violence towards the Elderly” which has been funded by Chula Unisearch, Chulalongkorn University and National Research Council of Thailand (NRCT.), 2019

Received July 27, 2020; Revised October 7, 2020; Accepted October 5, 2021

ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ**

บุญยวัจน์ ไตรจุฑากาญจน์*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุของสังคมไทยในปัจจุบันและสาเหตุของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ รวมถึงแนวทางการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ดำเนินการใน 5 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี เชียงใหม่ นนทบุรี และสงขลา จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 1,215 ราย

ผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ถูกกระทำความรุนแรงทางด้านอารมณ์และจิตใจมากที่สุด ซึ่งสาเหตุความรุนแรงส่วนใหญ่มาจากภาวะความเครียดจากบุคคลที่เกี่ยวข้องอันสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด ซึ่งผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่มักเป็นคู่สมรส ลูกหลานญาติพี่น้อง คนใกล้ชิดเพื่อน และเพื่อนบ้าน ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และแนวทางการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนในด้านของการให้คำปรึกษา แนะนำ ให้กำลังใจจากสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านและทีมสหวิชาชีพ

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, ความรุนแรง, เครือข่ายการสนับสนุน

*อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง หมู่ 2 ถนนลำปาง-เชียงใหม่ ตำบลปงยางคก อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง 52190 อีเมล a.punyawaj@gmail.com

**บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ” ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) พ.ศ. 2562

ได้รับบทความ 27 กรกฎาคม 2563; แก้ไขปรับปรุง 7 ตุลาคม 2563; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 5 ตุลาคม 2564

บทนำ

รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี พ.ศ. 2561 พบว่าประชากรไทยทั้งหมดมีราว 66 ล้านคน มีจำนวนผู้สูงอายุต่อประชากรวัยอื่นคิดเป็นร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมดหรือจำนวน 12 ล้านคน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในแถบอาเซียน 10 ประเทศ พบว่าประเทศไทยมีร้อยละของประชากรสูงอายุอยู่ในลำดับที่ 2 รองจากประเทศสิงคโปร์ (ร้อยละ 20) เพียงเท่านั้น อีกทั้งมีการคาดการณ์ว่าในอีก 4 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะเข้าสู่ภาวะ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (completed-aged society) เมื่อประชากรสูงวัยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการคาดการณ์อีกว่าในอีก 20 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะกลายเป็น “สังคมสูงอายุระดับสุดยอด” (super-aged society) เมื่อประชากรสูงวัยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (Somsak Chunharas et al. 2018, 4-5) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรผู้สูงอายุจึงเป็นข้อท้าทายอย่างยิ่งของสังคมในการเตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคมผู้สูงอายุ เพราะจากการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงอายุที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วส่งผลให้ไปสู่ประเด็นร้อนที่ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการถูกกระทำ ความรุนแรงทั้งจากบุคคลใกล้ชิดและจากสังคม ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเป็นปัญหาที่มักถูกปิดบังซ่อนเร้นไม่ได้รับการเปิดเผยเท่าใดนักทั้งจากผู้สูงอายุเอง และบุคคลใกล้ชิด

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหานี้เป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน และคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยได้จำแนกประเภทการถูกระทำความรุนแรงไว้ 5 ประเภท (World Health Organization 2002) ดังนี้

1. ความรุนแรงด้านร่างกาย (physical abuse) ได้แก่ การทำให้เกิดความเจ็บปวดหรือการบาดเจ็บตามร่างกายด้วยการทุบ การตี การเตะ การผลัก การใช้แรงกระแทกที่ร่างกาย การผูกมัด
2. ความรุนแรงด้านอารมณ์และจิตใจ (psychological/emotional abuse) ได้แก่ การทำให้เสียใจ หรือความปวดร้าวทางอารมณ์ด้วยการใช้คำพูดก้าวร้าว การถูกรังเกียจ การถูกแบ่งแยกจากสังคม การไม่เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุ
3. การหาประโยชน์ในทรัพย์สินและการเอาเปรียบทางกฎหมาย (financial abuse) ได้แก่ การลักขโมย การฉ้อโกง เอาทรัพย์สิน หรือนำทรัพย์สินไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง ด้วยการขโมยหรือเปลี่ยนแปลงเอกสารเงินทอง ของส่วนตัวของผู้สูงอายุโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือขู่มั่นคงเอาประกันชีวิต
4. ความรุนแรงทางเพศ (sexual abuse) ได้แก่ การถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้สูงอายุ ด้วยการใช้คำพูด การใช้กำลัง การสัมผัส หรือการมอง ซึ่งแสดงถึงการล่วงละเมิดทางเพศต่อผู้สูงอายุ ทั้งการข่มขืนหรือล่วงละเมิดภายนอก

5. การละเลยทอดทิ้งหรือการละเว้นการกระทำ (neglect) ได้แก่ ความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ที่จะปฏิเสธการดูแล ส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแลที่จำเป็น เกิดความทุกข์ ลำบากจากการถูกทอดทิ้ง การไม่ได้รับอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค การดูแลความสะอาด รวมถึงการขาดการกระตุ้นในการเข้าสังคม และอีกทั้งรายงานของ WHO ระบุว่าประมาณร้อยละ 4-6 ของผู้สูงอายุทั่วโลกถูกกระทำความรุนแรงทั้งด้านร่างกายจิตใจ การแสวงหาประโยชน์ทางการเงินและการถูกทอดทิ้งจากครอบครัว โดยแนวโน้มของการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุมีเพิ่มมากขึ้น (Jiraporn Kespichayawattana and Suvinee Wivatvanit 2009, 58)

ในปัจจุบันจะพบจำนวนความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่จะขาดการรายงานถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงต่อสังคม รวมถึงประชาชนทั่วไปมีการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาการทอดทิ้ง การกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุค่อนข้างน้อย จึงทำให้ประชาชนทั่วไปไม่ได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุ หรือไม่คิดว่าจะมีการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเกิดขึ้นจริง หรืออาจเห็นว่าเป็นการกระทำเพียงเล็กน้อยและเป็นปัญหายภายในครอบครัว ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง อีกทั้งตัวผู้สูงอายุเองก็ไม่กล้าบอก หรือเล่าให้ผู้อื่นฟังว่าตนเองถูกกระทำความรุนแรงเช่นใด เนื่องจากผู้สูงอายุมักเกิดความกลัวต่ออันตรายที่อาจเพิ่มมากขึ้นจากตัวผู้กระทำความรุนแรง หรืออายุต่อสิ่งที่เกิดขึ้น รวมทั้งการมีความรักและผูกพันต่อตัวผู้กระทำความรุนแรง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบุคคลในครอบครัวหรือเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับตัวผู้สูงอายุเอง

จะเห็นได้ว่าปัญหาการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่กระทบต่อการมีคุณภาพ

ชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ ซึ่งหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องและดำเนินการเกี่ยวกับผู้สูงอายุและผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

1. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ได้รับความเดือดร้อนและได้รับอันตรายจากการถูกกระทำความรุนแรงหรือถูกแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือถูกทอดทิ้ง

2. กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือดูแลด้านสุขภาพแก่ประชาชน รวมถึงผู้สูงอายุให้ได้รับการดูแลรักษาที่ถูกต้อง ปลอดภัย

3. สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือด้านความปลอดภัยและสวัสดิภาพแก่ประชาชนรวมทั้งผู้สูงอายุ

4. กระทรวงยุติธรรม รับผิดชอบดูแลด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การให้คำปรึกษา และแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับสิทธิและการคุ้มครองตามกฎหมายแก่ประชาชนและผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม รวมถึงการถูกเอาเปรียบในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานองค์กรเอกชนที่ให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีปัญหาได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำความรุนแรง

ดังนั้นบทความวิจัยนี้จะนำเสนอถึงสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ สาเหตุของความรุนแรง และแนวทางการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุของสังคมไทยในปัจจุบัน และสาเหตุของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ รวมถึงแนวทางการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาบทวนข้อมูลจากเอกสารวิชาการรายการวิจัย ตลอดจนข้อกฎหมาย พระราชบัญญัติ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ รวมถึงเครือข่ายในการสนับสนุนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยส่วนกลางและภูมิภาค จำนวน 5 พื้นที่ ดังนี้ 1. กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนคลองพลับพลา 46 ไร่ เขตวังทองหลาง 2. ภาคกลาง ได้แก่ ตำบลกระแซง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี 3. ภาคเหนือ ได้แก่ ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู และ 5. ภาคใต้ ได้แก่ ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษารังนี้ ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการกระทำความรุนแรง รวมถึงแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการดำเนินการและการจัดการช่วยเหลือผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

1.1 นิยามความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ปัจจุบันปัญหาคความรุนแรงต่อผู้สูงอายุได้รับความสนใจจากสังคมในฐานะที่เป็นปัญหาที่รุนแรงปัญหาหนึ่ง และได้รับความสนใจในสังคมผู้สูงอายุโดยมีกลุ่มนักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ทำการศึกษาและนิยามความหมายความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไว้อย่างหลากหลายตามจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป อาทิ Silvia Perel-Levin (2008, 5) ให้นิยามของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไว้ว่าการกระทำเพียงครั้งเดียวหรืออาจทำซ้ำ ๆ หรือการไม่ทำในสิ่งที่เหมาะสมพึงกระทำที่เกิดขึ้นระหว่างสัมพันธ์ภาพถูกคาดหวังว่าน่าจะมีความไว้วางใจระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดอันตรายหรือทำร้ายจิตใจแก่ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุอาจเกิดได้ในหลายรูปแบบ เช่น ความรุนแรงทางร่างกายจิตใจและอารมณ์ ความรุนแรงทางเพศ การเอาเปรียบหรือหาประโยชน์ทางทรัพย์สิน รวมถึงการละเลยทอดทิ้ง ทั้งที่ตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ นอกจากนี้ Jeerasak Sripromma, Sasithorn Wangworawut and Payon Matthawanukul (2015, 3) ได้กล่าวถึงความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวไว้ในหนังสือคู่มือการปฏิบัติงานของเครือข่ายเพื่อการเฝ้าระวังและเตือนภัยความเสี่ยงต่อความรุนแรงในครอบครัวว่าเป็นการกระทำของคนในครอบครัว เช่น บุตรหลาน สามีภรรยาหรือผู้ดูแล ที่ทำให้ผู้สูงอายุหรือผู้ที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เกิดความทุกข์ได้รับความเจ็บปวดทรมานร่างกายจิตใจ อารมณ์ และสังคม ส่งผลให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นการกระทำโดยตั้งใจและอาจไม่ตั้งใจ

กล่าวโดยสรุป นิยามความหมายของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุคือการกระทำ (action) หรือการละเว้นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ว่าการกระทำหรือการละเว้นการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวหรือเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันก็ตาม แต่เหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลในทางลบต่อสัมพันธภาพและความไว้วางใจระหว่างผู้สูงอายุที่ถูกกระทำกับผู้กระทำหรือผู้ละเว้นการกระทำและเครือข่ายอื่น ๆ ในระบบสัมพันธภาพดังกล่าว ผลในทางลบที่มีต่อสัมพันธภาพดังกล่าวนั้น อาจเป็นผลมาจากการที่ผู้สูงอายุได้รับความบาดเจ็บทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจและอารมณ์ การหาผลประโยชน์ การเอารัดเอาเปรียบ รวมทั้งการปล่อยปละละเลยและการทอดทิ้งผู้สูงอายุทั้งที่โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

1.2 รูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ เป็นการกระทำ ความรุนแรงที่ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในครอบครัวและผู้กระทำ ความรุนแรงมักจะเป็นบุคคลใกล้ชิดของผู้สูงอายุเอง แต่บางครั้งผู้สูงอายุอาจจะเป็นผู้กระทำรุนแรงต่อตนเองได้เช่นกัน รวมถึงการกระทำรุนแรงต่อผู้สูงอายุอาจเกิดขึ้นในสถานพยาบาลหรือสถานดูแลที่ผู้สูงอายุมารับบริการด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้องค์การอนามัยโลก (World Health Organization 2002) ได้จำแนกความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไว้เป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- ความรุนแรงด้านร่างกาย เป็นการทำร้ายผู้สูงอายุด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ได้รับบาดเจ็บ หรือ เจ็บปวด ที่พบบ่อย คือ การตบหน้า ทูบตี การผูก มัด รวมทั้งการใช้ยาจำนวนมากเกินไป

- ความรุนแรงด้านจิตใจ เป็นการใช้พฤติกรรมต่าง ๆ แสดงออกต่อผู้สูงอายุ เช่น คำพูดที่

ก้าวร้าว คำว่า ไม่ให้เกียรติ แสดงท่าทางดูถูก ซึ่งมักเกิดร่วมกับการกระทำทารุณกรรมประเภทอื่น

- ความรุนแรงทางเพศ คือ การมีเพศสัมพันธ์โดยไม่มีการยินยอมจากผู้สูงอายุ

- ความรุนแรงด้านทรัพย์สินและวัตถุ เป็นการแสดงเจตนาต้องการประโยชน์จากทรัพย์สิน เงินทอง หรือใช้ทรัพย์สินไปในทางที่ไม่ถูกต้อง การนำเงินไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือการเข้าครอบครองสมบัติ รวมถึงการปลอมเอกสารต่าง ๆ

- การละเมิดสิทธิผู้สูงอายุ เป็นการทำร้ายผู้สูงอายุอีกประเภทหนึ่ง เช่น การบังคับให้ผู้สูงอายุกระทำในสิ่งที่ไม่ต้องการ การส่งผู้สูงอายุเข้าไปในสถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น เกิดการสูญเสียความเป็นส่วนตัว ความอิสระทางด้านร่างกายและจิตใจ ขาดอำนาจในการตัดสินใจด้วยตนเอง การได้รับข้อมูลข่าวสารน้อย ขาดโอกาสในการตัดสินใจเลือกและวางแผนการรักษา

- การทำร้ายตนเอง เช่น การปฏิเสธการดูแล การช่วยเหลือใด ๆ การไม่รับประทานอาหารเช้า สวมใส่เสื้อผ้าไม่เหมาะสม มีแนวโน้มในการคิดฆ่าตัวตาย

- การเพิกเฉย โดยการที่ผู้ดูแลเพิกเฉยต่อการดูแลที่จำเป็น

- การทอดทิ้งผู้สูงอายุ โดยจำแนกรายละเอียดการทอดทิ้งได้ 3 รูปแบบ คือ 1. ด้านร่างกาย ได้แก่ การปล่อยปละละเลยในเรื่องเครื่องนุ่งห่ม การเคลื่อนไหวนอน ความสะอาด ความปลอดภัย ซึ่งไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ หรือปฏิเสธไม่ให้การดูแล 2. ด้านการแพทย์ โดยการไม่พาไปตรวจรักษาโดยอ้างว่าเป็นอาการปกติอันเนื่องมาจากวัยของผู้สูงอายุเอง มักพบร่วมกับการละเมิดสิทธิด้านร่างกาย และ 3. ด้านอารมณ์และจิตใจ เช่น การสื่อสารที่ขาดประสิทธิภาพ ตะโกนหรือพูดเสียงดังมากเกินไป การปล่อยให้ได้รับกลิ่นและเสียงที่ผู้สูงอายุไม่ชอบ

โดยภาพรวมแล้วสามารถสรุปรูปแบบของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ ได้แก่ ความรุนแรงทางร่างกาย (physical violence) ความรุนแรงทางด้านจิตใจและอารมณ์ (psychological and emotional violence) ความรุนแรงทางเพศ (sexual violence) ความรุนแรงที่เกิดจากการก่อให้เกิดความเสียหายทางการเงินและทรัพย์สิน (financial violence) และความรุนแรงที่เกิดจากการทอดทิ้งละเลยและขาดการเอาใจใส่ (neglect) ซึ่งในแต่ละลักษณะเป็นความรุนแรงที่มีความหลากหลาย และส่งผลให้เกิดความทุกข์ทรมาน และเป็นอันตรายต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

1.3 ผลกระทบของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความผาสุกของผู้สูงอายุ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ รวมถึงสถาบันครอบครัว และสภาพแวดล้อมในชุมชนสังคม ซึ่งนับเป็นปัญหาที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องไม่ควรละเลย (Sasipat Yodpet 2002; Umamon Puangthong 2008) ซึ่งผลกระทบต่าง ๆ ได้แก่

1. ผลกระทบต่อสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตสังคม ซึ่งได้แก่ผลกระทบด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และอารมณ์ และด้านสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังเพิ่มอัตราป่วยและอัตราการตายของผู้สูงอายุ
2. ผลกระทบต่อครอบครัว โดยความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทำให้สถาบันครอบครัวไม่มั่นคง ขัดแย้ง ขาดความสงบสุข สัมพันธภาพในครอบครัวไม่ดี วิถีชีวิตในครอบครัวเบี่ยงเบน ขาดการยอมรับจากผู้อื่นและสังคม และ
3. ผลกระทบต่อสังคม ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุก่อให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาผู้สูงอายุ

เร่ร่อนไม่มีที่อยู่อาศัย ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ไม่มีผู้ดูแล ปัญหาการนำผู้สูงอายุมาใช้งาน ทำให้ทรัพยากรบุคคลถูกใช้งานไปในทางที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นปวชนวัยบุคคลที่ควรให้ความเคารพนับถือ ทำหน้าที่อบรมบุตรหลานให้เป็นคนดี แต่สภาพสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ขาดคุณธรรมจริยธรรม ก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงและการทอดทิ้งผู้สูงอายุขึ้น เกิดปัญหาภาระในการดูแลผู้สูงอายุที่ภาครัฐ สังคม ชุมชน ต้องเข้ามาช่วยเหลือแก้ปัญหา เกิดการสูญเสียเวลา ทรัพยากร และงบประมาณในการแก้ไขปัญหา

จากผลกระทบดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าความรุนแรงต่อผู้สูงอายุถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุถือเป็นปัญหาสำคัญในระดับชาติที่ทุกภาคส่วนจะต้องให้ความสำคัญ ใส่ใจและเข้าใจแนวทางการฟื้นฟูเยียวยาช่วยเหลือ เนื่องจากปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมซึ่งจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ในอนาคต ถึงแม้ว่าความรุนแรงต่อผู้สูงอายุจะเป็นความรุนแรงในครอบครัวอย่างหนึ่ง แต่ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างจากความรุนแรงต่อเด็กและสตรีและความรุนแรงในครอบครัวทั่วไป เนื่องจากสภาพร่างกาย ความชรา และความเสื่อมโทรมของร่างกาย โดยธรรมชาติส่งผลต่อการประเมนและการวิเคราะห้สาเหตุปัญหา การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จึงทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากถูกกระทำความรุนแรงได้รับความทุกข์ทรมานและเสียชีวิตไปโดยไม่ได้รับการช่วยเหลือหรือวินิจฉัยหาสาเหตุที่ถูกต้องอย่างแท้จริง

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการกระทำความรุนแรง

ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุถือเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อน ที่ก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งต่อร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สิน การทอดทิ้งละเลยผู้สูงอายุ รวมถึงความรุนแรงทางเพศ ซึ่งปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้นถือเป็นปัญหาอาชญากรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งการเกิดอาชญากรรมดังกล่าวนั้นอาจเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ มิใช่เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงสาเหตุเดียว รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบของการเกิดอาชญากรรม ทั้งนี้สามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการกระทำความรุนแรงได้ดังนี้

ทฤษฎีเศรษฐกิจโดยคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้เสนอแนวความคิดว่าระบบเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดตัวเดียวที่สำคัญในการเกิดอาชญากรรม และเมื่ออาชญากรรมเป็นเสมือนปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งมีผลมาจากระบบเศรษฐกิจ ฉะนั้นทางเดียวที่จะป้องกันอาชญากรรมคือการเปลี่ยนแปลงระบบนั้นโดยวิธีปฏิวัติทางสังคมจึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและระบบอื่น ๆ ของสังคมได้ ทั้งนี้ Bonger (1969, 128) ได้ศึกษาพบว่าในสังคมที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่มุ่งหวังผลกำไรจนเกินควร โดยประกอบธุรกิจอย่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวมแล้ว จะส่งผลให้สังคมเกิดความสับสน ขัดแย้ง คดีอาชญากรรมประทุษร้ายก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น สถิติอาชญากรรมส่วนมากพบว่าผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและขาดเสถียรภาพในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุสำคัญ

โดยทฤษฎีดังกล่าวเชื่อว่าพื้นฐานของการเกิดอาชญากรรมส่วนใหญ่มาจากปัญหาความยากจน ฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ขาดรายได้ ทั้งนี้ปัญหาเศรษฐกิจคือความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้นในสังคม (Atchariya Chutinan 2014, 90-91)

ทฤษฎีความกดดัน (strain theory) โดยโรเบิร์ต เค. เมอร์ตัน (Robert K. Merton) นักอาชญาวิทยาชาวอเมริกันได้อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบนของบุคคลว่าเกิดจากความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของสังคมกับวิธีการในการบรรลุวัตถุประสงค์ (Merton 1934, 319-328) โดยทฤษฎีนี้เชื่อว่าอาชญากรรมเป็นผลโดยตรงจากการที่ชนชั้นต่ำรู้สึกผิดหวังและถูกหลอกลวงสิทธิต่าง ๆ จากระบบเศรษฐกิจและสิ้นหวังจากทุกสิ่งทุกอย่างที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นกลางและชนชั้นสูง จนเกิดความโกรธและเกลียดชังระบบของสังคม ชนชั้นต่ำจึงมีโอกาสมากกว่าอาชญากรรมมากกว่าชนชั้นสูง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างของสังคมเป็นแรงกดดันให้บุคคลในสังคมประพฤติฝ่าฝืนระเบียบของสังคม การที่สังคมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อบุคคลไม่ประพฤติฝ่าฝืนระเบียบของสังคม และการที่บุคคลไม่ฝ่าฝืนระเบียบของสังคมก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นสามารถต่อสู้เพื่อความต้องการและความสำเร็จในชีวิตได้ภายใต้กติกาของสังคมเท่านั้น (Atchariya Chutinan 2014, 92)

ทฤษฎีเกี่ยวกับเหยื่อวิทยา โดยแนวคิดทฤษฎีนี้เชื่อว่าสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมประการหนึ่งมาจากเหยื่ออาชญากรรม เนื่องจากเหยื่ออาชญากรรมมีส่วนช่วยทำให้เกิดการกระทำผิด หรือเหยื่ออาชญากรรมอาจจะตั้งตนอยู่ในความประมาท หรืออาจจะเป็นเพราะเหยื่อเป็นคนที่ไม่ทันกับเหตุการณ์ ก็นำไป

สู่การเกิดอาชญากรรมได้ ทั้งนี้ Schafer (1977, 45-47) ได้จำแนกประเภทของเหยื่ออาชญากรรมโดยพิจารณาความรับผิดชอบของเหยื่ออาชญากรรมเป็นสำคัญ โดยแบ่งเหยื่ออาชญากรรมออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. เหยื่ออาชญากรรมที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรม (unrelated victims) กล่าวคือเหยื่ออาชญากรรมประเภทนี้เป็นผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์ในทางใด ๆ กับอาชญากร แต่เป็นเพียงผู้รับเคราะห์จากอาชญากรเท่านั้น

2. ผู้เป็นเหยื่อของตนเอง (self-victimizing victims) เหยื่อประเภทนี้ตกเป็นเหยื่อโดยตนเอง ดังนั้นตนเองก็คืออาชญากร หรือเรียกการกระทำของเหยื่อแบบนี้ว่าอาชญากรรมที่ปราศจากเหยื่อ (victimless crimes) เหยื่อประเภทนี้เป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อการกระทำ ความผิดอย่างเต็มที่

3. เหยื่อที่กระตุ้นให้เกิดอาชญากรรม (provocative victims) กล่าวคือเหยื่อประเภทนี้ได้กระทำบางสิ่งบางอย่างที่เป็นการขัดใจอาชญากร เมื่ออาชญากรได้รับการปลุกใจหรือยุยงส่งเสริมก็จะทำร้ายเหยื่อดังกล่าว จึงถือได้ว่าเหยื่อเป็นผู้ลงมือกระทำก่อน เช่น ผิดสัญญา หรือแสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือนอกใจ เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ของเหยื่อดังกล่าวอาจจะส่งเสริมให้อาชญากรประกอบอาชญากรรมขึ้นได้ และอันตรายก็จะตกแก่เหยื่อประเภทนี้

4. เหยื่อที่จงใจให้เกิดอาชญากรรม (precipitative victims) กล่าวคือเหยื่อประเภทนี้จะมีพฤติกรรมอันปราศจากความตั้งใจของเหยื่อที่กลับส่งเสริมล่อใจ หรือจงใจให้อาชญากรประกอบอาชญากรรมต่อเหยื่อที่เป็นตัวล่อ เช่น การเดินในที่เปลี่ยวและที่รกร้างคนเดียว เหยื่อประเภทนี้ก็อาจถูกชิงทรัพย์ การกระทำความผิดเกี่ยวกับเพศได้ เป็นต้น

5. เหยื่อที่มีความอ่อนแอในทางชีวภาพ (biologically weak victims) เหยื่อประเภทนี้อ่อนแอทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นผลให้อาชญากรมีความคิดที่จะทำร้ายต่อเขา เช่น คนแก่ เด็ก ผู้หญิง คนเจ็บป่วยทางจิต ถือว่าเป็นเหยื่อที่มีความอ่อนแอในทางชีวภาพ แม้ว่าคนพวกนี้จะไม่เกี่ยวข้องกับอาชญากรก็ตาม กันนับว่าเป็นผู้ที่ง่ายแก่การตกเป็นเหยื่อของอาชญากร เป็นต้น

6. เหยื่อที่มีความอ่อนแอในทางสังคม (socially weak victims) เป็นเหยื่อที่ไม่มีความเท่าเทียมกันกับบุคคลอื่นในสังคม โดยเหยื่อประเภทนี้ไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกอย่างเต็มภาคภูมิของชุมชน และอยู่ในฐานะที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากพวกอาชญากรเมื่อใดก็ได้

7. เหยื่อการเมือง (political victims) เป็นเหยื่อที่ได้รับความทุกข์ทรมานจากผู้ที่เป็นปรปักษ์กันในทางการเมืองเป็นบุคคลที่เป็นคู่แข่งกันในการรณรงค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งที่มีอำนาจในทางการเมือง แต่ถูกฝ่ายที่มีอำนาจอยู่ก่อนแล้วเจาะจงว่าเป็นผู้ที่กระทำความผิดหรือเป็นอาชญากร โดยอาศัยกฎหมายอาญาที่มีอยู่เป็นหลักในการกล่าวหา เป็นเหยื่อที่ถูกฝ่ายปรปักษ์ถือว่ามีความผิดกฎหมาย

จะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้เสียหายหรือเหยื่อ มักมีความสัมพันธ์กับการก่อให้เกิดอาชญากรรม โดยเฉพาะบทบาทของผู้เสียหายในทางยั่วยุเร้าให้ผู้กระทำความผิดกระทำความรุนแรง ซึ่งในลักษณะของการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้น อาจเกิดจากผู้กระทำความรุนแรงที่เป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ คนใกล้ชิด หรือผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงซึ่งมีความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายหรือความพิการทางสมอง รวมทั้งเกิดจากภาวะอาการป่วยทางจิตและการใช้สารเสพติดของผู้กระทำความรุนแรง

ต่อผู้สูงอายุร่วมด้วยทั้งนี้การศึกษาถึงเหยื่ออาชญากรรมเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากรรม อาชญากร และผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม เพื่อป้องกันผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมให้พ้นอันตราย และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ในอันที่จะนำมาซึ่งความปลอดภัยและสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยสาเหตุที่นำไปสู่การกระทำ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้นถือเป็นปัญหาทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งอาจเกิดได้ทั้งจากปัจจัยสาเหตุที่มาจากตัวผู้กระทำความรุนแรง และตัวผู้ถูกกระทำหรือผู้สูงอายุเองทั้งสถานภาพทางสุขภาพและความสามารถในการดำรงชีพของผู้สูงอายุ โดยภาวะเสื่อมถอยทางร่างกาย และการหย่อนความสามารถในการดำรงชีพของผู้สูงอายุที่เป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อความรุนแรงในตัวเอง เพราะภาวะดังกล่าวทำให้ระดับความสามารถของผู้สูงอายุในการที่จะปกป้องและนำพาตนเองออกจากสถานการณ์การตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงลดลงตามภาวะเสื่อมถอยดังกล่าว

3. แผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการดำเนินการและการจัดการช่วยเหลือผู้สูงอายุ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง การให้คำแนะนำ ปกป้อง ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญห

ครอบครัว โดยนำพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2553 และแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 11 ที่ได้ระบุถึงสิทธิที่ผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อาทิ การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็ว แก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะอื่น การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และการจ่ายเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อย การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง การให้คำแนะนำ ปกป้อง ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว เป็นต้น และมาตรา 24 ได้กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินงานและการจัดการช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ที่พบเห็นผู้สูงอายุถูกกระทำความรุนแรง ให้แจ้งต่อหน่วยงานของรัฐ โดยในเขตกรุงเทพมหานคร ให้แจ้งกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ส่วนต่างจังหวัด ให้แจ้งสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดหรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานให้นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้การช่วยเหลือต่อไป

2. วิธีการดำเนินการช่วยเหลือ มีดังนี้

- กรณีผู้สูงอายุที่ถูกทารุณกรรม คือ
 1. ให้แยกผู้สูงอายุไปพักอาศัยในสถานที่อื่นซึ่งมีความปลอดภัย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความสะดวกใจของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ
 2. นำผู้สูงอายุไปตรวจสุขภาพกาย สุขภาพจิต
 3. สอบถามข้อเท็จจริง พฤติการณ์ของการถูกทารุณกรรม
 4. กรณีการทารุณกรรมเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลภายนอกให้แจ้งความต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด โดยรวบรวมพยานหลักฐานอันเกิดจากการตรวจร่างกาย หรือจากการสอบข้อเท็จจริงส่งพนักงานสอบสวน
 5. กรณีการทารุณกรรมเกิดจากการกระทำของบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยและเป็นเรื่องไม่ร้ายแรง ให้นักสังคมสงเคราะห์ให้คำแนะนำแก่ครอบครัว หรือบุคคลที่ผู้สูงอายุอยู่ด้วย เพื่อทำความเข้าใจให้สามารถดูแลผู้สูงอายุมิให้ถูกกระทำทารุณกรรมอีก แต่ถ้าเป็นกรณีที่การกระทำความรุนแรงที่ร้ายแรงให้ดำเนินการตาม ข้อ 4 โดยอนุโลม
 6. ให้การฟื้นฟูสภาพร่างกาย สภาพจิตใจของผู้สูงอายุให้กลับไปสู่สภาวะปกติ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวหรือบุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยในกรณีที่ไม่สามารถฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับครอบครัวหรือบุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วยได้ ให้ดำเนินการนำส่งผู้สูงอายุเข้ารับการอุปการะในสถานสงเคราะห์คนชรา เว้นแต่ผู้สูงอายุไม่ยินยอม

- กรณีผู้สูงอายุถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย คือ

1. ให้นำผู้สูงอายุไปพักอาศัยในสถานที่ปลอดภัยตามความเหมาะสม
2. สอบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ของการถูกแสวงหาประโยชน์ กรณีจำเป็นให้ดำเนินการประสานงานเพื่อจัดให้มีการตรวจสุขภาพและสุขภาพจิต ทั้งนี้การสอบข้อเท็จจริงให้รวมถึงการสอบข้อเท็จจริงถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นตัวการหรือเป็นนายหน้าในการนำผู้สูงอายุมาแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ในกรณีที่ผู้สูงอายุถูกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบอันเป็นความผิดทางอาญา ให้แจ้งความต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีต่อผู้กระทำความผิด
3. ให้การฟื้นฟูสภาพร่างกาย สภาพจิตใจ หรือฝึกอาชีพให้ผู้สูงอายุตามความต้องการและความเหมาะสม
4. กรณีผู้สูงอายุประสงค์จะกลับไปอยู่กับครอบครัวหรือบุคคลซึ่งผู้สูงอายุมีความประสงค์จะอยู่ด้วยก็ให้ดำเนินการเตรียมความพร้อมของครอบครัว
- กรณีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งละเลย ให้ดำเนินการช่วยเหลือเป็นเงินได้ตามความจำเป็นและเหมาะสมเป็นค่าพาหนะเดินทาง ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม หรือค่ารักษาพยาบาลเบื้องต้น
3. การดำเนินการช่วยเหลือใด ๆ ให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วม และความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัว ชุมชน หรือบุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถกลับไปอยู่กับครอบครัว ชุมชน หรือบุคคลซึ่งผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

4. การให้คำแนะนำ ปรีกษา หรือการดำเนินการอื่นใดในการแก้ไขปัญหาครอบครัวรวมทั้งปรึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับคดีและเรื่องสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุ อันควรได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย สามารถติดต่อขอรับคำปรึกษาได้จากงานสังคมสงเคราะห์ งานให้คำปรึกษาปัญหาทางครอบครัวและปัญหาชีวิตคลินิกให้คำปรึกษา บริการให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ หรือบริการอื่นของหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน กรณีเห็นว่าผู้สูงอายุเดือดร้อนและจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นให้ดำเนินการประสานส่งต่อการดำเนินงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

5. ให้อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีหน้าที่ในการสอดส่องดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบ และเป็นเครือข่ายในการคุ้มครองทางสังคมด้านผู้สูงอายุ

และอีกหนึ่งแผนยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุและจัดการช่วยเหลือผู้สูงอายุ คือ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2552 โดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติจัดพิจารณาปรับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติเพื่อรองรับและสอดคล้องกับสถานการณ์ผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงและสภาพปัญหาของผู้สูงอายุ ซึ่งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2552 มีวิสัยทัศน์ คือ “ผู้สูงวัยเป็นหลักชัยของสังคม” โดยมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ผู้สูงอายุที่มีคุณภาพที่ดี คือ มีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวมีสุข สังคมเอื้ออาทร อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ปลอดภัย มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและการบริการที่เหมาะสม อยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีพึ่งตนเองได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

และมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

2. ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักที่มีความเข้มแข็ง สามารถให้การเกื้อหนุนแก่ผู้สูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ

3. ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพและมีมาตรฐาน

4. ทุกภาคส่วนจะต้องมีส่วนร่วมในระบบสวัสดิการและบริการให้แก่ผู้สูงอายุโดยมีการกำกับดูแลเพื่อการคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค

5. ต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูลให้ดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างดีและต่อเนื่อง

ทั้งนี้แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 นี้ได้มียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านผู้สูงอายุ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย 4 มาตรการ ดังนี้

1. มาตรการคุ้มครองด้านรายได้ โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทุกคนได้รับสวัสดิการด้านรายได้พื้นฐานที่รัฐจัดให้และส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ

2. มาตรการหลักประกันด้านสุขภาพ โดยพัฒนาและส่งเสริมระบบประกันสุขภาพที่มีคุณภาพเพื่อผู้สูงอายุทุกคนส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ และการตรวจสุขภาพประจำปีอย่างทั่วถึง ให้วัคซีนที่จำเป็นตามมาตรฐานการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ รัฐต้องให้อุปกรณ์ช่วยในการดำรงชีวิตประจำวันตามที่จำเป็น เช่น แวนตา ไม้เท้า รถเข็น ฟันเทียมแก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น

3. มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง โดยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุด และส่งเสริมค่านิยมในการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ รวมถึงส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ โดยการให้ความรู้และข้อมูลแก่สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลเกี่ยวกับการบริการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์

4. มาตรการระบบบริการและเครือข่ายเกื้อหนุน ได้แก่

- ปรับปรุงบริการสาธารณะทุกระบบให้สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุในการดำรงชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับสังคม กลุ่ม บุคคล

- จัดตั้งและพัฒนาบริการทางสุขภาพและทางสังคม รวมทั้งระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว ในชุมชนที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุมากที่สุด โดยเน้นบริการถึงบ้านและมีการสอดประสานกันระหว่างบริการทางสุขภาพและทางสังคมโดยควรครอบคลุมบริการดังนี้ คือ สนับสนุนการดูแลระยะยาว ระบบระดับประคองดูแลโรคเรื้อรังที่สำคัญ ได้แก่ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคหลอดเลือดในสมอง รวมถึงอาสาสมัครในชุมชน และสนับสนุนให้ผู้ดูแลมีความรู้ความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ

- ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์ มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ โดยกระบวนการประชาคม

- เกื้อหนุนให้เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดบริการด้านสุขภาพและสังคมให้แก่ผู้สูงอายุที่สามารถซื้อบริการได้ โดยมีการดูแลและกำกับมาตรฐานและค่าบริการที่เป็นธรรมร่วมด้วย

- รัฐมีระบบและแผนเพื่อการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ

- ส่งเสริมให้โรงพยาบาลของรัฐและเอกชนมีแพทย์ทางเลือก และจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลของรัฐที่มีจำนวนเตียงตั้งแต่ 120 เตียงขึ้นไป

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการดำเนินการและการจัดการช่วยเหลือผู้สูงอายุ รวมถึงแผนผู้สูงอายุแห่งชาตินั้นได้กำหนดให้รัฐต้องให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุโดยให้ได้รับสิทธิและการบริการด้านต่าง ๆ จากภาครัฐอย่างเท่าเทียม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ รวมทั้งได้รับการคุ้มครองป้องกันมิให้ถูกระงับความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม และเมื่อผู้สูงอายุได้รับความเสียหายจากการถูกระงับความรุนแรงหรือเสรีภาพ หรือจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการฟื้นฟู เยียวยา และช่วยเหลือจากภาครัฐได้ตามที่กฎหมายกำหนด โดยผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการให้ความคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านกฎหมาย ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทารุณกรรมหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง และการให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว และเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และชุมชนเป็นสำคัญ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ” เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ประชากรในการศึกษาเชิงปริมาณ คือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมจำนวน 5 พื้นที่ ดังนี้

- กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ชุมชนคลองพลับพลา 46 ไร่ แขวงคลองพลับพลา เขตวังทองหลาง
- ภาคกลาง ได้แก่ ตำบลกระแซง อำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี

- ภาคเหนือ ได้แก่ ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู
- ภาคใต้ ได้แก่ ตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา

การสุ่มตัวอย่างและกำหนดขนาดตัวอย่าง

กำหนดกรอบการสุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการเก็บตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan 1970, 607-610) กำหนดให้สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากรเท่ากับ 0.5 ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 และระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ดังนี้

ตารางที่ 1 การสุ่มตัวอย่างและกำหนดขนาดตัวอย่าง

ส่วนกลางและภูมิภาค	พื้นที่ศึกษา	ประชากรสูงอายุ (คน)	กลุ่มตัวอย่าง(คน)
กรุงเทพมหานคร	ชุมชนคลองพลับพลา 46 ไร่ แขวงพลับพลา เขตวังทองหลาง	120	92
ภาคกลาง	ต.กระแซง อ.สามโคก จ.ปทุมธานี	776	260
ภาคเหนือ	ต.หนองหอย อ.เมือง จ.เชียงใหม่	548	226
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ต.บ้านขาม อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู	1,522	306
ภาคใต้	ต.ท่าช้าง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา	2,300	331
รวมจำนวนทั้งสิ้น		5,266	1,215

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยลักษณะของแบบสอบถามมีทั้งคำถามปลายปิดและคำถามปลายเปิด เพื่อตอบคำถาม

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยแบบสอบถามประกอบด้วยชุดข้อคำถาม 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ศาสนา ระดับการศึกษา ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ สถานภาพการทำงานในปัจจุบัน จำนวนบุตร จำนวนสมาชิกในครอบครัว สภาวะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 สุขภาวะของผู้สูงอายุ ได้แก่ โรคประจำตัว ภาวะความพิการ สิทธิในการรักษาพยาบาล สุขภาวะทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ประสิทธิภาพด้านความรุนแรง ได้แก่ ด้านอารมณ์/จิตใจ ด้านร่างกาย ด้านการหาประโยชน์ในทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมาย ด้านการละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำ และความรุนแรงด้านอื่น ๆ รวมถึงสาเหตุการกระทำ ความรุนแรง เป็นต้น

ส่วนที่ 4 การสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรง และข้อเสนอแนะต่อการป้องกันและแก้ไขการใช้ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อน/เพื่อนบ้าน สหวิชาชีพ หน่วยงาน/องค์กร เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลผ่านโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ SPSS (Statistical Package for the Social Science) โดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย เป็นต้น

การพิทักษ์สิทธิ

โครงการวิจัยนี้ผ่านการพิจารณารับรองการพิทักษ์สิทธิและจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดที่ 2 สาขาสังคมศาสตร์ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2562 หนังสือรับรองเลขที่ 134/2561 ทั้งนี้ข้อมูลจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง

ต่อผู้สูงอายุจะไม่มีเปิดเผยชื่อ นามสกุล หรือรายละเอียดที่ระบุตัวตนผู้สูงอายุ และไม่มีการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลหรือรายละเอียดอื่นจะเป็นการระบุตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ 2. ข้อมูลด้านสุขภาวะของผู้สูงอายุ 3. ประสิทธิภาพด้านความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ 4. การสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ และ 5. ภาพรวมประสิทธิภาพความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้ง 5 พื้นที่

โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ

จากการสำรวจข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ศาสนา ระดับการศึกษา ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ สถานภาพการทำงานในปัจจุบัน จำนวนบุตร (ที่ยังมีชีวิตอยู่) จำนวนสมาชิกในครอบครัว (ที่อาศัยอยู่ประจำ) บุคคลที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ด้วย ความต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น และสภาวะทางเศรษฐกิจ พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.9 มีอายุระหว่าง 60-70 ปี คิดเป็นร้อยละ 60.9 รองลงมา คือ อายุระหว่าง 71-80 ปี คิดเป็นร้อยละ 27.6 โดยมีค่าเฉลี่ยอายุอยู่ที่ประมาณ 70 ปี ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 60.0 รองลงมา คือ หม้าย คิดเป็นร้อยละ 30.8 ตามลำดับ และส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 97.6 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 61.3 มีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ระดับปานกลาง คิดเป็น

ร้อยละ 48.9 รองลงมา คือ อ่านออก/เขียนได้ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 42.3 ตามลำดับ

สถานภาพการทำงานในปัจจุบัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้ทำงาน คิดเป็นร้อยละ 38.1 รองลงมา คือ การทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 25.5 และ 16.8 ตามลำดับ และจำนวนบุตร (ที่ยังมีชีวิตอยู่) นั้นส่วนใหญ่มีบุตร 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 74.5 รองลงมา คือ มีบุตร 4-6 คน และไม่มีบุตร คิดเป็นร้อยละ 18.4 และ 5.9 ตามลำดับ ส่วนจำนวนสมาชิกในครอบครัว (ที่อาศัยอยู่ประจำ) มีจำนวน 1-4 คน คิดเป็นร้อยละ 73.3 รองลงมา คือ มีจำนวน 5-8 คน และไม่มีผู้อาศัยอยู่ด้วย คิดเป็นร้อยละ 22.3 และ 3.6 ตามลำดับ โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับคู่สมรส คิดเป็นร้อยละ 58.3 รองลงมาคือ หลานบุตรสาว และบุตรชาย คิดเป็นร้อยละ 45.8, 41.8 และ 39.3 ตามลำดับ ส่วนความต้องการการช่วยเหลือจากผู้อื่นนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการการช่วยเหลือจากผู้อื่นเป็นบางครั้งเท่าที่จำเป็น คิดเป็นร้อยละ 39.9 รองลงมา คือ ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น คิดเป็นร้อยละ 37.1 ตามลำดับ

สภาวะทางเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,001-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 55.4 รองลงมา คือ ต่ำกว่า 1,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 24.1 และรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.6 โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ประมาณ 12,300 บาท โดยแหล่งที่มาของรายได้ส่วนใหญ่มาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 82.9 รองลงมา คือ จากบุตร/หลาน และจากการทำงานด้วยตนเอง คิดเป็นร้อยละ 36.9 และ 34.4 ตามลำดับ ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สิน คิดเป็นร้อยละ 79.3 ในขณะที่เดียวกันผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออม คิดเป็นร้อยละ 72.6

2. ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ

การสำรวจด้านสุขภาพของกลุ่มตัวอย่าง ที่ศึกษา ได้แก่ โรคประจำตัว ภาวะความพิการ การได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง สิทธิในการรักษาพยาบาล สุขภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ความเจ็บป่วยในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา พฤติกรรมการสูบบุหรี่และการดื่มเบียร์/เหล้า พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว คิดเป็นร้อยละ 64.9 ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไขข้อสูง และโรคไต เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีภาวะความพิการ คิดเป็นร้อยละ 88.6 และส่วนใหญ่ได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง คิดเป็นร้อยละ 61.5 โดยใช้สิทธิบัตรทอง/ประกันสุขภาพถ้วนหน้า คิดเป็นร้อยละ 75.2 และส่วนใหญ่มีสุขภาพทางด้านร่างกายอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 58.2 เช่นเดียวกับสุขภาพทางด้านจิตใจที่อยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 70.6 ส่วนการเจ็บป่วยนอนโรงพยาบาลในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ผู้สูงอายุเคยนอนโรงพยาบาลเพียงร้อยละ 17.1 ส่วนพฤติกรรมการสูบบุหรี่และดื่มเบียร์/เหล้า นั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สูบบุหรี่และไม่ดื่มเบียร์/เหล้า คิดเป็นร้อยละ 90.2 และ 84.7 ตามลำดับ

3. ประสพการณ์ด้านความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

จากการสำรวจประสพการณ์ด้านความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ความรุนแรงทางด้านร่างกาย ด้านอารมณ์/จิตใจ ด้านการหาประโยชน์ในทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมาย ด้านการละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำ และด้านอื่น ๆ รวมถึงสาเหตุของการกระทำ ความรุนแรง ความรู้สึกต่อการถูกกระทำ ความรุนแรงที่ผ่านมา ผู้เห็นเหตุการณ์ความรุนแรงในขณะที่ผู้สูงอายุประสบความรุนแรง การป้องกันตัวเองจากการถูกกระทำ ความรุนแรง

การขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น การได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นเมื่อถูกกระทำรุนแรง พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีประสบการณ์ความรุนแรงด้านอารมณ์และจิตใจมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 9.8 โดยถูกพุดจาข่มขู่ ด่าทอ พุดจาด้วยถ้อยคำที่รุนแรง หยาดคาย ไม่ให้เกียรติ หรือพุดจาถูกเหยียดหยาม โดยผู้กระทำ ความรุนแรงส่วนใหญ่ คือ บุตร หลาน คู่สมรส ญาติ และเพื่อนบ้าน รองลงมา คือ การละเลยทอดทิ้ง คิดเป็นร้อยละ 2.9 โดยเป็นการทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพัง ไม่เอาใจใส่ดูแล ผู้กระทำส่วนใหญ่ คือ บุตร หลาน คู่สมรส ส่วนความรุนแรงทางด้านร่างกาย และด้านการหาประโยชน์ในทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมายนั้นมีจำนวนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 2.3 โดยความรุนแรงทางด้านร่างกายส่วนใหญ่เป็นการถูกชกต่อย การทุบตี ผลัก รวมถึงโดนลูกหลงจากการทะเลาะกันของสมาชิกในครอบครัว โดยผู้กระทำ ความรุนแรงมีอาการเมาสุรา อารมณ์ร้อน โมโห ฉุนเฉียว และด้านการหาประโยชน์ในทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมายคือผู้สูงอายุถูกหลอกเอาเงิน เช่น ผู้สูงอายุให้บุตร/หลานหรือคนรู้จักไปกดเอทีเอ็มเบียยังชีพผู้สูงอายุให้ในแต่ละเดือนแต่ไม่ได้รับเบี้ยยังชีพจากบุคคลเหล่านั้นหรือไม่ได้รับเต็มจำนวน การแบ่งมรดกกันภายในครอบครัว ซึ่งผู้กระทำ ความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นคนในครอบครัว ได้แก่ บุตร หลาน คู่สมรส บุตรเขย/สะใภ้ เป็นต้น

สาเหตุของการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ นั้น พบว่าส่วนใหญ่เกิดจากภาวะความเครียด คิดเป็นร้อยละ 4.4 รองลงมา คือ การติดสุรา/สารเสพติด คิดเป็นร้อยละ 3.5 รวมถึงสาเหตุมาจากอารมณ์ร้อน/โมโหง่าย และเกิดจากปัญหาที่ตัวของผู้สูงอายุเอง คิดเป็นร้อยละ 2.9 และ 2.6 ตามลำดับ ทั้งนี้ความรู้สึกต่อความรุนแรงที่ผ่านมา ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีภาวะความเครียด/

ไม่สบายใจเป็นอย่างมาก คิดเป็นร้อยละ 4.4 รองลงมา คือ มีความกังวลใจเล็กน้อย คิดเป็นร้อยละ 2.2 และส่วนใหญ่ไม่เคยมีผู้เห็นเหตุการณ์ในขณะที่ประสบความรุนแรงคิดเป็นร้อยละ 96.6 และในขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ไม่เคยต่อสู้เพื่อป้องกันตัวในขณะที่ประสบความรุนแรง คิดเป็นร้อยละ 96.4 ส่วนการป้องกันตัวเองจากการถูกกระทำ ความรุนแรงนั้น ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เลือกที่จะนิ่งเฉย คือไม่ทำอะไรเพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร คิดเป็นร้อยละ 2.6 รองลงมา คือ พยายามอยู่ห่าง ๆ คนที่กระทำให้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.9 ส่วนการไปขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นนั้น ส่วนใหญ่ไม่เคยขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น คิดเป็นร้อยละ 6.9 และขณะเดียวกันก็ไม่มีบุคคลอื่นเคยพยายามให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับความรุนแรง คิดเป็นร้อยละ 6.5 อีกทั้งสาเหตุส่วนใหญ่ที่ผู้สูงอายุคิดว่าไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น เพราะคิดว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว กลัวทำให้ครอบครัวเสียชื่อเสียง คิดเป็นร้อยละ 4.3 รองลงมา คือ คิดว่าผู้อื่นคงช่วยอะไรไม่ได้ และคิดว่าเป็นเรื่องปกติไม่ใช่เรื่องใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 3.5 และ 3.3 ตามลำดับ

4. การสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

การสำรวจด้านการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้น เพื่อที่จะทราบว่าผู้สูงอายุเคยได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลกลุ่มใดบ้างและมีลักษณะหรือรูปแบบความช่วยเหลืออย่างไร โดยบุคคลและเครือข่ายแวดล้อมผู้สูงอายุประกอบด้วย 1. สมาชิกในครอบครัว ได้แก่ คู่สมรส บุตร/คู่สมรสของบุตร และหลาน/คู่สมรสของหลาน 2. เครือญาติ 3. เพื่อนและเพื่อนบ้าน 4. สหวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาชุมชน ผู้ปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรม อาสา

สมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ และ 5. หน่วยงาน/องค์กร ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล/ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงพยาบาล โรงเรียน มูลนิธิ/สมาคม/องค์กรเอกชน และวัด/โบสถ์/มัสยิด ส่วนรูปแบบของความช่วยเหลือ ได้แก่ 1. การปรึกษา/แนะนำ/ให้กำลังใจ 2. เงิน/สิ่งของ 3. ข้อมูล/ข่าวสาร และ 4. ประสานหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ ซึ่งจากผลการสำรวจ พบว่ามีการสนับสนุนจากบุคคลและเครือข่ายที่แวดล้อมผู้สูงอายุ ดังนี้

- การสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ คู่สมรส บุตร/คู่สมรสของบุตร หลาน/คู่สมรสของหลาน และเครือญาติ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 35.3, 32.0, 22.4 และ 34.5 ตามลำดับ รองลงมา คือ ได้รับเงินหรือสิ่งของ 12.0, 29.3, 6.7 และ 5.9 ตามลำดับ

- การสนับสนุนจากเพื่อนและเพื่อนบ้าน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 41.8 และ 30.1 รองลงมา คือ ได้รับข้อมูลข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 9.9 และ 16.0

- การสนับสนุนจากทีมสหวิชาชีพ ได้แก่

- แพทย์พยาบาลเจ้าหน้าที่สาธารณสุข นักสังคมสงเคราะห์ และนักพัฒนาชุมชน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 14.4, 9.9, 18.2, 4.6 และ 5.8 ตามลำดับ รองลงมา คือ ได้รับข้อมูลข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 3.9, 3.5, 3.5, 2.1 และ 1.9 ตามลำดับ

- ผู้ปฏิบัติงานด้านกระบวนการยุติธรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับการประสานหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 4.5

- อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับข้อมูล ข่าวสาร รองลงมา คือ ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 23.4 และ 18.2 ตามลำดับ

- อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับข้อมูล ข่าวสาร รองลงมา คือ ได้รับการประสานหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ คิดเป็นร้อยละ 19.4 และ 10.3

- การสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กร ได้แก่

- องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับเงินหรือสิ่งของ คิดเป็นร้อยละ 15.3 รองลงมา คือ ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 4.9

- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล/ศูนย์บริการสาธารณสุข โรงพยาบาล มูลนิธิ/สมาคม/องค์กรเอกชน และวัด/โบสถ์/มัสยิด ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับคำปรึกษา คำแนะนำ และให้กำลังใจ คิดเป็นร้อยละ 14.9, 5.3, 3.0 และ 4.5 ตามลำดับ รองลงมา คือ ได้รับข้อมูล ข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 8.3, 4.5, 2.0 และ 2.4

- โรงเรียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับข้อมูล ข่าวสาร คิดเป็นร้อยละ 4.2 รองลงมา คือ ได้รับเงินหรือสิ่งของ คิดเป็นร้อยละ 3.6

5. ภาพรวมประสบการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้ง 5 พื้นที่

จากผลการศึกษาเชิงปริมาณของทั้ง 5 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง (จ.ปทุมธานี) ภาคเหนือ (จ.เชียงใหม่) ภาคตะวันออก/เฉียงเหนือ (จ.หนองบัวลำภู) และภาคใต้ (จ.สงขลา) ทำให้ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในภาพรวมและในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์ด้านความรุนแรง

ต่อผู้สูงอายุ ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุในทุกพื้นที่ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ความรุนแรงทางด้านอารมณ์และจิตใจมากที่สุด รองลงมา คือ การถูกละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำ และการหาประโยชน์จากทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมาย รวมทั้งความรุนแรงด้านร่างกาย ทั้งนี้จากประสบการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่ มีดังนี้

- ด้านจิตใจและอารมณ์ พบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีประสบการณ์ความรุนแรงทางด้านจิตใจและอารมณ์สูงสุด คิดเป็นร้อยละ 19.4 รองลงมา คือ ผู้สูงอายุในภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 12.0 และผู้สูงอายุในภาคกลาง คิดเป็นร้อยละ 11.5
- ด้านการละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำ พบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและภาคใต้

มีประสบการณ์ความรุนแรงด้านการละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำสูงเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 5.8 รองลงมา คือ ผู้สูงอายุในภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 1.6

- ด้านการหาประโยชน์จากทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมาย พบว่าผู้สูงอายุในภาคเหนือมีประสบการณ์ความรุนแรงด้านการหาประโยชน์จากทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมายสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5.8 รองลงมา คือ ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครและภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 3.1 เท่ากัน
- ด้านร่างกาย พบว่าผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีประสบการณ์ความรุนแรงด้านร่างกายสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 8.9 รองลงมา คือ ผู้สูงอายุในภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 4.2 และผู้สูงอายุในภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 0.5

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบประสบการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้ง 5 พื้นที่

ประสบการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ	พื้นที่					รวม
	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	
ด้านอารมณ์/จิตใจ	37 (19.4)	22 (11.5)	16 (8.4)	9 (4.7)	23 (12.0)	107 (56.0)
ด้านการละเลยทอดทิ้ง/ การละเว้นการกระทำ	11 (5.8)	3 (1.6)	6 (3.1)	1 (0.5)	11 (5.8)	32 (16.8)
ด้านการหาประโยชน์จากทรัพย์สิน/ การเอาเปรียบทางกฎหมาย	6 (3.1)	3 (1.6)	11 (5.8)	0 (0.0)	6 (3.1)	26 (13.6)
ด้านร่างกาย	17 (8.9)	0 (0.0)	1 (0.5)	0 (0.0)	8 (4.2)	26 (13.6)
รวม	71 (37.2)	28 (14.7)	34 (17.8)	10 (5.2)	48 (25.1)	191 (100.0)

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นได้ปรากฏข้อมูลที่เป็นประเด็นสำคัญเพื่อนำมาอภิปรายผลและนำไปสู่ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในประเทศไทย

จากผลการศึกษา พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบปัญหาความรุนแรงทางด้านอารมณ์และจิตใจมากที่สุด โดยการถูกพูดจาข่มขู่ ต่ำทอ พูดจาด้วยถ้อยคำที่รุนแรง หยาดคาย ไม่ให้เกียรติ หรือพูดจาดูถูกเหยียดหยาม โดยผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่ คือ บุตร/หลาน คู่สมรส ญาติ และเพื่อนบ้าน รองลงมา คือ ความรุนแรงด้านการละเลยทอดทิ้ง/การละเว้นการกระทำ โดยเป็นการทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่เพียงลำพัง ไม่เอาใจใส่ดูแล ผู้กระทำความรุนแรง คือ บุตร/หลาน และคู่สมรส ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประเด็นความรุนแรงต่อผู้สูงอายุนั้นมีอยู่จริงและเกิดขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Jiraporn Kespichayawattana and Suvinee Wivatvanit (2017) ได้ศึกษาเรื่องสถานการณ์ความรุนแรงและการละเมิดสิทธิต่อผู้สูงอายุไทย พบว่าความรุนแรงและการละเมิดสิทธิต่อผู้สูงอายุ พบมากที่สุดเป็นเรื่องการกระทำรุนแรงทางด้านจิตใจ รองลงมา คือ การทอดทิ้งละเลย ไม่ดูแล หรือให้การดูแลไม่เหมาะสม

และข้อค้นพบอีกประการที่สะท้อนว่าปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในสังคมยังคงเป็นประเด็นที่ถูกปิดบังซ่อนเร้นไว้อยู่คือปฏิกิริยาโต้ตอบต่อการถูกกระทำความรุนแรงของผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรงส่วนใหญ่นิ่งเฉย และไม่ทำอะไร

เพราะไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร โดยเลือกที่จะพยายามอยู่ห่าง ๆ คนที่กระทำมากที่สุด และไม่ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ทั้งนี้สาเหตุที่คิดว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัว กลัวทำให้ครอบครัวเสื่อมเสียชื่อเสียง หรือคิดว่าผู้อื่นคงช่วยอะไรไม่ได้ อีกทั้งคิดว่าเป็นเรื่องปกติไม่ใช่เรื่องใหญ่ ซึ่งแนวทางปฏิบัติของผู้สูงอายุข้างต้นเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเด็นเรื่องความรุนแรงต่อผู้สูงอายุไม่ได้เกิดการรับรู้ทางสังคมมากเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phenchan Pradubmuk-Serer, Niwat Wongyai and Benjamas Charoensukploypol (2014) ได้ศึกษาเรื่องโครงการค่ายการคุ้มครองทางสังคม: การสร้างภูมิคุ้มกันภัยทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ทำอะไรเมื่อประสบภัยทางสังคมเพราะไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร และคิดว่าเป็นเรื่องปกติไม่ใช่เรื่องใหญ่โดยคิดว่าคนอื่นคงช่วยอะไรไม่ได้

ทั้งนี้จากสถิติความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่มีการรายงานต่อฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือเป็นที่ล่วงรู้ในชุมชน มีปริมาณที่ต่ำกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงอย่างมาก ปัจจัยสำคัญที่มีผลทำให้สถิติความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่ได้รับการรายงานต่อฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีปริมาณที่ต่ำกว่าความเป็นจริงนั้น ได้แก่ ความเชื่อว่าการความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเป็นเรื่องภายในครอบครัว ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุส่วนใหญ่เกิดขึ้นภายในครอบครัวและผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีสถานภาพเป็นลูกเป็นหลาน เป็นคู่สมรส เป็นเครือญาติ หรือเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าอับอายของทั้งผู้กระทำความรุนแรงและผู้สูงอายุที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงที่จะเปิดเผยเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อชุมชนหรือสังคมภายนอกครอบครัว

2. สาเหตุของความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษา พบว่าสาเหตุของความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุนั้น เนื่องจากสภาวะความเครียด รongลงมา คือ การติดสุรา/สารเสพติดของผู้กระทำความรุนแรงซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิง และยิ่งหากผู้สูงอายุมีระดับของการพึ่งพิงสูงมีอาการป่วยทางด้านร่างกายหรือจิตใจ ยิ่งนำไปสู่การเกิดภาวะความเครียดในสัมพันธภาพกับผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อของการกระทำความรุนแรงได้ง่ายยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเหยื่อวิทยาของ Stephen Schafer (1977, 45-47) ซึ่งอธิบายถึงเหยื่อที่มีความอ่อนแอในทางชีวภาพ (biologically weak victims) ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นผลให้อาชญากรมีความคิดที่จะทำร้าย เช่น คนแก่ เด็ก ผู้หญิง คนเจ็บป่วยทางจิต ถือว่าเป็นเหยื่อที่มีความอ่อนแอในทางชีวภาพ แม้ว่าบุคคลเหล่านี้จะไม่เกี่ยวข้องกับอาชญากรก็ตาม ก็นับว่าเป็นผู้ที่ง่ายแก่การตกเป็นเหยื่อของอาชญากร จะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้เสียหายหรือเหยื่อมักมีความสัมพันธ์กับการก่อให้เกิดอาชญากรรม

นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจรวมถึงสถานภาพทางการเงินถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การกระทำความรุนแรง จากผลการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,001 - 10,000 บาท โดยแหล่งที่มาของรายได้มาจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นหลัก และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีหนี้สิน แต่ก็ไม่มีเงินออมเช่นกัน โดยสถานะทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุหนึ่งที่นำไปสู่การกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ในด้านการแสวงหาประโยชน์จากทรัพย์สิน/การเอาเปรียบทางกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจ (Atchariya Chutinan 2014, 90-91) ที่เชื่อว่า

อาชญากรรมพื้นฐานส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมาจากครอบครัวที่มีปัญหายากจน มีรายได้ต่ำหรือขาดรายได้ ทั้งนี้ปัญหาเศรษฐกิจคือความยากจนจึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้นในสังคมได้

3. การรับมือกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ

จากผลการศึกษา พบว่าการสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเป็นแนวทางการในการดำเนินการทั่วไป กล่าวคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนในด้านของการให้คำปรึกษา แนะนำ ให้กำลังใจจากเพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว เครือญาติ และทีมสหวิชาชีพ ส่วนในการสนับสนุนด้านเงิน/สิ่งของต่าง ๆ จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กร ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล ส่วนการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะได้รับการสนับสนุนจากอาสาสมัครสาธารณสุข และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งหากพิจารณาจากปฏิกิริยาได้ตอบความรุนแรงของผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรง พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำอะไรเพื่อป้องกันตัวเอง และไม่เคยขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น เพราะคิดว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งหากเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น อาจจะทำให้ครอบครัวเสื่อมเสียชื่อเสียง หรือคิดว่าผู้อื่นคงช่วยอะไรไม่ได้ แนวทางการให้ความช่วยเหลือในการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุจึงเป็นแนวทางในการดำเนินการโดยทั่วไป เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำ การให้กำลังใจ การให้ข้อมูลข่าวสาร การประสานหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ หรือการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ และด้านการเงิน แต่การดำเนินการให้ความช่วยเหลือที่เป็นมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหความ

รุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยตรงหรือมาตรการช่วยเหลือในทางกฎหมายยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนซึ่งจากแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2552 ได้มียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านผู้สูงอายุ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ กำหนดให้มีแผนระบบบริการและเครือข่ายเกื้อหนุนที่จะช่วยเหลือซึ่งเป็นมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยตรงในระยะยาวได้ จากยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะกระตุ้นให้หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในการรับผิดชอบต่อปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยตรงต้องพิจารณาถึงวิธีการรับมือกับปัญหาความรุนแรงของผู้สูงอายุที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ: สถานการณ์ สาเหตุ และการรับมือ” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยกลุ่มประชากรในการศึกษาคือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมจำนวน 5 พื้นที่ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดปทุมธานี จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดสงขลา ทั้งนี้สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

จากการสำรวจสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ โดยมีผู้สูงอายุที่ร่วมให้ข้อมูลในการสำรวจสถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ จำนวน 1,215 คน พบว่าส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุเพศหญิงมีอายุเฉลี่ย 60-70 ปี และสถานภาพครอบครัวส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่สมรสแล้ว การศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนต้น จึงมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ใน

ระดับปานกลาง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีบุตรจำนวน 1-3 คน ซึ่งส่วนมากได้แยกครอบครัวไปแล้ว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงอาศัยอยู่กับคู่สมรสและยังคงทำงานภายในบ้านหรือชุมชนแต่เป็นงานที่ไม่มีค่าตอบแทนและมีรายได้จากเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนเป็นหลัก สถานภาพทางการเงินของผู้สูงอายุไม่มีเงินออมแต่ไม่มีหนี้สิน ทางด้านสุขภาพผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโรคประจำตัวที่ได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่องโดยแพทย์ประจำหน่วยงานทางการแพทย์ในพื้นที่โดยใช้บัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้า

รูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นความรุนแรงทางด้านอารมณ์และจิตใจ ส่วนความรุนแรงในรูปแบบอื่น ๆ พบว่ามีอัตราของการเกิดน้อยกว่า ซึ่งสาเหตุความรุนแรงส่วนใหญ่มาจากภาวะความเครียดของบุคคลที่เกี่ยวข้องอันสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัวหรือคนใกล้ชิดที่มีทิศทางของการนำไปสู่ความแปรปรวนในสัมพันธภาพระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลภายในครอบครัวหรือคนใกล้ชิดรวมถึงผู้กระทำความรุนแรงซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นคู่สมรส บุตรหลาน ญาติพี่น้อง คนดูแล คนใกล้ชิด เพื่อน และเพื่อนบ้านที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันที่เคยมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันมาก่อน ทั้งนี้ลักษณะผู้ถูกระทำและผู้กระทำความรุนแรงจะมีลักษณะความสัมพันธ์ของการต้องพึ่งพิงหรือให้การพึ่งพิงต่อกันระหว่างผู้กระทำความรุนแรงและผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรง หรือเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และลักษณะผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อความรุนแรง มีระดับของการพึ่งพิงสูง มีอาการป่วยทางด้านร่างกาย จิตใจ และสมอง มีความพิการ มีประสบการณ์ถูกระทำความรุนแรงหรือถูกทารุณกรรมในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต รวมถึงลักษณะของผู้กระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเป็นผู้ที่

ต้องพึ่งพิงหรือให้การพึ่งพิงแก่ผู้สูงอายุมีความเครียดในความสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ บางกลุ่มเป็นผู้ใช้สารเสพติดหรือมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับอบายมุข เช่น ดื่มการพนัน เป็นต้น ส่วนปฏิกิริยาโต้ตอบของผู้สูงอายุต่อการกระทำ ความรุนแรง พบว่าไม่ทำอะไรเพราะไม่รู้ว่าจะทำอะไร และไม่ได้ต่อสู้เพื่อป้องกันตัวในขณะที่ประสบความรุนแรง แต่อย่างใด และไม่เคยขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นเพราะคิดว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งหากเรียกร้องขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นภายนอกครอบครัวอาจจะทำให้ครอบครัวเสื่อมเสียชื่อเสียง

ทั้งนี้การสนับสนุนจากเครือข่ายในการป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนในด้านของการให้คำปรึกษา แนะนำ ให้กำลังใจ จากสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน และทีมสหวิชาชีพ ส่วนในการสนับสนุนด้านเงินสิ่งของต่าง ๆ จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กร ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ส่วนการได้รับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ จะได้รับการสนับสนุนจากอาสาสมัครสาธารณสุขและอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งจากแนวทางการให้ความช่วยเหลือในการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเป็นแนวทางในการดำเนินการโดยทั่วไป เช่น การให้คำปรึกษา แนะนำ การให้กำลังใจ การให้ข้อมูลข่าวสาร การประสานหน่วยงานให้ความช่วยเหลือ หรือการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ และด้านการเงิน แต่การดำเนินการให้ความช่วยเหลือที่เป็นมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยตรงหรือมาตรการช่วยเหลือในทางกฎหมายยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุมักจะดำเนินการโดยบุคคล หน่วยงาน หรือ

องค์กรที่มีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ภายในพื้นที่แต่ไม่ใช่เป็นบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรที่มีบทบาทหรือหน้าที่เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุโดยตรงเป็นการเฉพาะ และเมื่อต้องรับดำเนินการในกรณีเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นในพื้นที่ บุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรเหล่านี้มักจะใช้แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุเช่นเดียวกับแนวทางในการดำเนินการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนมีบทบาทและหน้าที่นั้น ๆ ในพื้นที่ดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. ปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุมีความรุนแรงและมีแนวโน้มที่สูงขึ้นตามจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับในทุกภูมิภาคของประเทศที่แสดงให้เห็นถึงประเภทและรูปแบบของการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ รวมทั้งสาเหตุปัจจัยของการกระทำ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุมีความซับซ้อนและมีรายละเอียดที่มีความแตกต่างหลากหลาย ในเบื้องต้นควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับความรุนแรงต่อผู้สูงอายุทั้งที่เป็นภาพรวมในระดับประเทศและในระดับท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ปัจจัยสาเหตุของการกระทำ ความรุนแรงให้มีความชัดเจนและละเอียดลึกซึ้ง เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการป้องกันและแก้ไขปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืน

2. หน่วยงาน องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ควรให้ความสำคัญในการสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักแก่สังคมและชุมชนเกี่ยวกับปัญหความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ รวมถึงผลกระทบจาก

ความรุนแรงที่มีต่อผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมทั้งการส่งเสริมการรับรู้สิทธิและการเข้าถึงสิทธิตามกฎหมายและสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ แก่ผู้สูงอายุ

3. หน่วยงาน องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ควรส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้สูงอายุในมิติต่างๆ อย่างรอบด้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการดำรงชีพอย่างมีคุณภาพและสามารถเป็นอิสระสามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุด ซึ่งเป็นแนวทางในการป้องกันตนเองจากความรุนแรง

4. หน่วยงาน องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ ควรเน้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยแนวทางในเชิงสหศาสตร์โดยทีมสหวิชาชีพที่มีในชุมชน

5. การส่งเสริมให้มีหน่วยงานป้องกันและแก้ไขความรุนแรงต่อผู้สูงอายุแบบครบวงจรในพื้นที่หรือระดับท้องถิ่นเพื่อให้การคุ้มครองและช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างและกระตุ้นให้ผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรงให้ความร่วมมือในกระบวนการให้การคุ้มครองและช่วยเหลือ โดยมีการกำหนดคุณสมบัติของวิชาชีพที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองและช่วยเหลือผู้สูงอายุ และการบริหารแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้สูงอายุและผู้กระทำความรุนแรงผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งการเพิ่มบทบาทของครอบครัวและชุมชนให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ และกระบวนการพัฒนาแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้สูงอายุที่ถูกกระทำความรุนแรงและผู้กระทำความรุนแรงที่เป็นสมาชิกในครอบครัว

References

- Atchariya Chutinan. 2014. *Atyawitthaya Lae Thanthawitthaya*. [Criminology and Penology] 2nd ed. Bangkok: Winyuchon. (in Thai)
- Bonger, W. 1969. *Criminality and Economic Conditions*. Bloomington: Indiana University Press.
- Jeerasak Sripromma, Sasithorn Wangworawut, and Payon Matthawanukul. 2015. *Khumue Kan Patibatngan Khong Khrueakhai Phuea Kan Fao Rawang Lae Tuean Phai Khwam Siang To Khwamrunraeng Nai Khropkhrua*. [Network Operation Manual for Surveillance and Risk Warning of Domestic Violence]. Bangkok: Office of the Permanent Secretary, Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai)
- Jiraporn Kespichayawattana, and Suvinee Wivatvanit. 2009. *Khwamrunraeng To Phu Sung-ayu Thai: Kan Thopthuan Ong Khwamru Lae Sathanakan Nai Patchuban*. [Violence on Elderly: An Extensive Review of Current Data and Situation]. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute. (in Thai)
- , 2017. *Sathanakan Khwamrunraeng Lae Kan Lamoet Sitthi To Phu Sung-ayu Thai Patchuban*. [Situation of Violence and Abuse of Rights on Elderly]. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute. (in Thai)
- Krejcie, Robert V., and Daryle W. Morgan. 1970. "Determining Sample Size for Research Activities." *Educational and Psychological Measurement* 30(3): 607-610.
- Merton, Robert K. 1934. "Durkheim's Division of Labor in Society." *American Journal of Sociology* 40(3): 319-328.
- Perel-Levin, Silvia. 2008. *Discussing Screening for Elder Abuse at Primary Healthcare Level*. Geneva: World Health Organization.
- Phenchana Pradubmuk-Serer, Niwat Wongyai, and Benjamas Charoensukploypol. 2014. *Khronk Khai Kan Khumkhronk Thang Sangkhom: Kan Sang Phumkhumkan Phai Thang Sangkhom Hai Kae Phu Sung-ayu*. [Social Protection Network: Safeguards against Social Harm to the Elderly]. Bangkok: Golden Time Printing Co., Ltd. (in Thai)
- Sasipat Yodpet. 2002. "Khropkhrua Lae Phu Sung-ayu." [Family and Elderly]. In *Phu Sung-ayu Nai Prathet Thai* [Elderly in Thailand], edited by Sutthichai Jitapankul, 53-70. Bangkok: Division of Geriatric Medicine, Department of Internal Medicine, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University. (in Thai)

Schafer, Stephen. 1977. *Victimology: The Victim and His Criminal*. Reston, VA: Reston.

Somsak Chunharas, Ladda Dumrikarnlert, Sasipat Yodpetch, Ubon Limsakul, and Thida Sripaipun. 2018. *Sathanakan Phu Sung-ayu Thai Pho So 2561*. [Situation of The Thai Elderly 2018]. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute (TGRI). (in Thai)

Umamon Puangthong. 2008. "Khwaamrunraeng Nai Khropkhrua To Phu Sung-ayu Lae Phonkrathop Dan Chittawet." [Elder Abuse and Psychometric Effects]. In *Khwaamrunraeng Nai Khropkhrua: Thruesadi Phonkrathop Kotmai*. [Domestic Violence: Theory, Impacts, Law], edited by Ronnachai Kongsakon and Narumon Phocham, 139-158. Bangkok: Thai Health Promotion Foundation. (in Thai)

World Health Organization. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ
วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 51 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2564)

ศาสตราจารย์ ดร.วุฒิสาร	ตันไชย
ศาสตราจารย์ ดร.โสรัจจ์	หงส์สดารมภ์
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช	สังขมณี
รองศาสตราจารย์ วันชัย	มีชาติ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์	สายจำปา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล	ทับจุมพล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิตพันธุ์	บริพัตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา	ลีละศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วสันต์	ปัญญาแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิกานต์	อิสระชัยยศ
อาจารย์ ดร.ณัฐพล	ตันตระกูลทรัพย์
อาจารย์ ดร.พบสุข	ซ้ำทอง
ดร.ถวิลวดี	บุรีกุล
ดร.สุรพงษ์	มาลี
คุณสหัส	วงศ์สกุลวิวัฒน์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ
วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 51 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2564)

ศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ	บำรุงสุข
รองศาสตราจารย์ ดร.ขวัญชัย	บัวแดง
รองศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์	ภัทรกุลวณิช
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิ่นแก้ว	เหลืองอร่ามศรี
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิกา	ศรีรัตนบัลล์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทียพงษ์	จิตสว่าง
รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์	อุณโณ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีวินท์	สุพทธิกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต	จันทร์โรจน์กิจ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศ์พิสุทธิ	บุษบารัตน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุฮัมหมัดอิลยาส	หญ้าปราง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมปฤณ	นิยมไทย
อาจารย์ ดร.ภาณุภัทร	จิตเที่ยง
อาจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์	พันธุ์ประเสริฐ
อาจารย์ ดร.ศราวุฒิ	อารีย์

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences) พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษประเภทบทความวิจัย (research article) บทความปริทัศน์ (review article) และบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ที่มีเนื้อหาวิชาการทางรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์วิชาการใด

รายละเอียดบทความ ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย ชื่อบทความ // ชื่อ-สกุล // ชื่อหน่วยงานที่สังกัด // คำสำคัญ (keyword) ไม่เกิน 5 คำ // อีเมล
2. รูปแบบตัวอักษร Cordia New ขนาดตัวอักษร 16 pt. ระยะระหว่างบรรทัด 1 บรรทัด (single space)
3. ขนาดความยาวของเนื้อหาหมวดภาคผนวกและส่วนอ้างอิงของบทความ (article) ระหว่าง 15-25 หน้า และบทวิจารณ์หนังสือ (book review) ความยาวระหว่าง 2-3 หน้ากระดาษ A4 พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word
4. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วางตำแหน่งของบทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทยจำนวนไม่น้อยกว่า 150 คำ และไม่เกิน 200 คำ
5. ถ้ามีเอกสารอ้างอิงภาษาไทย ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษและระบุในวงเล็บว่า (in Thai) และเรียงรวมกับเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ และส่วนที่เป็น in-text citation เขียนเป็นภาษาอังกฤษ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. ต้นฉบับที่มีตาราง ต้องระบุชื่อตาราง คำอธิบายตารางและที่มาด้วย สำหรับต้นฉบับที่มีภาพประกอบของผู้เขียนหรือได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้ตีพิมพ์ได้ โปรดส่งไฟล์ภาพแยกต่างหากจากต้นฉบับโดยให้แนบเป็นไฟล์สกุล .jpg หรือ .gif หรือ .png เป็นต้น โดยมีความละเอียดอย่างน้อย 150 dpi. เพื่อความคมชัดในการพิมพ์
8. ส่งต้นฉบับโดยกรอกแบบฟอร์มการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์พร้อมผลงานได้ทาง <https://mc03.manuscriptcentral.com/poljss>

เกณฑ์การพิจารณา บทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์จะได้รับการ

1. พิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2-3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ

การอ้างอิง

ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (author-date citation system) และการเขียนเอกสารอ้างอิง (reference) แบบ The Chicago Manual of Style ตัวอย่างเช่น

(Wilson 2011, 261)

(Norris-Tirrell and Clay 2010, 237)

(Chuncharee Ketmaro 2014, 113)

(Pasuk Phongpaichit and Baker 2003, 97)

(Raco, Imrie and Lin 2011, 275)

(Fazey et al. 2007, 49) กรณีผู้เขียนมากกว่า 4 คน ในส่วน reference ต้องระบุชื่อและนามสกุลผู้เขียนทุกคน

หนังสือ

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic Collaboration in Public and Nonprofit Administration: A Practice-Based Approach to Solving Shared Problems*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. *Setthakit Kan Mueang Thai Samai Krungthep*. [Thailand: Economy and Politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)

วารสาร

Somkiat Wanthana. 2015. "Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachatippatai." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)

Wilson, James Lindley. 2011. "Deliberation, Democracy, and the Rule of Reason in Aristotle's Politics." *American Political Science Review* 105(2): 259-274.

นิตยสาร/หนังสือพิมพ์

Giglio, Mike. 2011. "The Facebook Freedom Fighter." *Newsweek*, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. "Hanoi Detains Critic after Uprising Call." *The Wall Street Journal*, March 1, 3.

วิทยานิพนธ์

Gonsrud, Lars Siland. 2009. "Market Capitaton and Interstate War: Limits to University in International Relations." Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Blanev, Dallas. 2010. "Understanding Global Civil Society: Theory, Governance and the Global Water Crisis." Ph.D. diss., Colorado State University. ProQuest Dissertations and Theses. Accessed August 26, 2011. <http://proquest.uni.com/pqderb?did>.

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

References

- Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. *International Conflict in the Asia-Pacific: Patterns, Consequences and Management*. London: Routledge.
- Bodaar, Annemarie. 2008. "Cities and the 'Multicultural State': Immigration, Multi-Ethnic Neighborhoods, and the Socio-Spatial Negotiation of Policy in the Netherlands." Ph.D. diss., The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian Regionalism(s): New Regionalism and Asia's Future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa Anamai*. [Occupational Health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on ASEAN Unity in Cultural Diversity. 2011. Accessed December 15, 2014. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf>.
- Fazey, Ioan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. "Adaptive Capacity and Learning to Learn as Leverage for Social-Ecological Resilience." *Frontiers in Ecology and the Environment* 5(7): 375-380.
- Ramesh, M. 2010. "Reasserting the Role of the State in the Healthcare Sector: Lessons from Asia." In *Reasserting the Public in Public Services: New Public Management Reforms*, edited by M. Ramesh, Eduardo Araral and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.
- Smith, Patriann. 2013. "Accomplishing the Goals of Multicultural Education." *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. "Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachatippatai." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. "Education for Multicultural Citizens in Indonesia: Policies and Practices." Accessed June 18, 2015. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf>.
- The United Church of Canada. 2014. "Defining Multicultural, Cross-Cultural, and Intercultural." Accessed December 16, 2014. <http://www.unitedchurch.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf>.

Author Guidelines

Journal of Social Sciences, Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

Manuscript Submission

The Journal of Social Sciences seeks original and academic papers, namely research articles, review articles, book reviews and other types of academic articles written in Thai or English that fall within the scope of political science, government, international relations, sociology, anthropology, public administration and related fields. Articles submitted to *Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be under consideration by any other publication at the same time.

Instructions to Contributors

1. All manuscripts must include: the title of the manuscript; the author's name, academic position (if applicable), affiliated institution and email; and up to five keywords.
2. Research and review articles in principle must be no more than 8,000 words in length, including references. The length of book reviews must be no more than 3,000 words. Articles must be in MS Word format, using the 12-point Times New Roman font, and single spaced.
3. All manuscripts must include an abstract that is between 200 and 500 words in length.
4. Articles translated or excerpted from foreign language texts must obtain a written permission from the copyright holder.
5. When tables are used, the title, description and source must be clearly stated. Any pictures or photographs included must not infringe on copyright laws. Pictures or photographs should be sent in separate files saved in .jpg, .gif or .png format. The image resolution should be at least 150 dpi.
6. All manuscripts and completed Manuscript Proposal Forms must be submitted electronically as separate attachments to <https://mc03.manuscriptcentral.com/poljss>
7. In the case that the author wishes to withdraw from publication an approved article, the request must be expressed in writing to the editorial board within at least 7 days after the approval of the said article.

Evaluation Process

1. The Editorial Board will give a preliminary review of all received manuscripts within one month of their submission.
2. Accepted manuscripts will then be peer-reviewed by 2-3 reviewers. This process will take approximately one month. Manuscripts will then be returned to the authors for any necessary correction.

Parenthetical Citation

Use the basic author-date citation system.

Examples:

(Wilson 2011, 261)

(Norris-Tirrell and Clay 2010, 237)

(Fazey et al. 2007, 49)

References

Use The Chicago Manual of Style.

Examples:

Book

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic Collaboration in Public and Nonprofit Administration: A Practice-Based Approach to Solving Shared Problems*. Boca Raton, FL: CRC Press.

Pasuk Phongpaichit, and Chris Baker. 2003. *Setthakit Kanmueang Thai Samai Krungthep*. [Thailand: Economy and Politics]. 3rd ed. Chiang Mai: Silkworm Books. (in Thai)

Journal

Wilson, James Lindley. 2011. "Deliberation, Democracy, and the Rule of Reason in Aristotle's Politics." *American Political Science Review* 105(2): 259-274.

Rachain Chintayarangsan. 2011. "Khunnaphap Cheewit Kap Kan Terbto Tang Setthakit Lae Kan Krachai Raidai." [Economic Growth, Income Distribution and Quality of Life]. *NIDA Development Journal* 51(1): 1-18.

Magazine/Newspaper

Giglio, Mike. 2011. "The Facebook Freedom Fighter." *Newsweek*, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. "Hanoi Detains Critic after Uprising Call." *The Wall Street Journal*, March 1, 3.

Dissertation

Gonsrud, Lars Siland. 2009. "Market Capitation and Interstate War: Limits to University in International Relations." Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

Electronics Sources

Blanev, Dallas. 2010. "Understanding Global Civil Society: Theory, Governance and the Global Water Crisis." Ph.D. diss., Colorado State University. ProQuest Dissertations and Theses. Accessed August 26, 2011. <http://proquest.uni.com/pqderb?did>.

Example

References

- Bercovith, Jacob, and Mikio Oishi. 2010. *International Conflict in the Asia-Pacific: Patterns, Consequences and Management*. London: Routledge.
- Bodaar, Annemarie. 2008. "Cities and the 'Multicultural State': Immigration, Multi-Ethnic Neighborhoods, and the Socio-Spatial Negotiation of Policy in the Netherlands." Ph.D. diss., The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian Regionalism(s): New Regionalism and Asia's Future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa Anamai*. [Occupational Health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on ASEAN Unity in Cultural Diversity. 2011. Accessed December 15, 2014. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf>.
- Fazey, Ioan, John A. Fazey, Joern Fischer, Kate Sherren, John Warren, Reed F. Noss, and Stephen R. Dovers. 2007. "Adaptive Capacity and Learning to Learn as Leverage for Social-Ecological Resilience." *Frontiers in Ecology and the Environment* 5(7): 375-380.
- Ramesh, M. 2010. "Reasserting the Role of the State in the Healthcare Sector: Lessons from Asia." In *Reasserting the Public in Public Services: New Public Management Reforms*, edited by M. Ramesh, Eduardo Araral and Xun Wu, 101-112. London: Routledge.
- Smith, Patriann. 2013. "Accomplishing the Goals of Multicultural Education." *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. "Kamnued Lae Khwam Yonyang Khong Seriprachatippatai." [Origins and Paradox of Liberal Democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. "Education for Multicultural Citizens in Indonesia: Policies and Practices." Accessed June 18, 2015. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf>.
- The United Church of Canada. 2014. "Defining Multicultural, Cross-Cultural, and Intercultural." Accessed December 16, 2014. <http://www.unitedchurch.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf>.